BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
19 1
26 H
VIII. 14.
12
1
47

De Conſeruanda bona valetudine, Scholæ Salernitanæ opuſculum:

Cum Arnoldi Nouicomenſis, Medici & Philoſophi celeberrimi, breuibus & luculentis Enarrationibus: Accuratiùs iam & emendatiùs edita per Ioannem Curionem, & Iacobum Crellium.

ITEM,

De Electione meliorum Simplicium, ac Specierum Medicinalium, Rhythmi M. Othonis Cremonenſis.

De moderatione cibi & potus, item Somni & uigiliarum, loci aliquot, ex Phili[illegible] de anima libro.

Polybij de Victus ſalubris ratione priuatorum, Tractatus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

...egio Imper

Domus S. M. Magdalenę Urbis

Chriſtophorus Aulæus, candido Lectori.

Quòd uitio præſens liber hic purgatus ab omni,
Vndiq; per doctas audeat ire manus:
Quodq; Theoninos poſſit modò ſpernere dentes,
Porrecta & patrium linquere fronte ſolum:
Curio, fatidici decus inſuperabile Phœbi,
Præſtitit, & medica Crellius arte potens.
Ergo age, iam culto quicunq; iuuare libello,
De bene tam meritis dic bene quæſo uiris.

Antonius Muſa, de hoc libello.

Vulgatus Salernitarum de tuenda ualetudine libellus, his qui legunt, non [illegible] præſtat, illisqúe multò maiorem, qui libelli præcepta obſeruant.

RE-

BIBLIOTECA

REVERENDO ET AMPLISSIMO IN CHRISTO PATri ac Domino, D. Ioanni Pico, Cœnobij diui Petri apud Erphordienſeis, Abbati digniſſimo, Domino & Mecœnati ſuo plurimùm obſeruando, Ioannes Curio, Berckeñ. & Iacobus Crellius, ὑγιαίνειν.

PERVENIT AD MANVS noſtras, Amplißime pater, opuſculum quoddam de tuenda bona ualetudine, à Doctoribus quondam Scholæ Salernitanæ, memoriæ proſpiciendæ gratia, ut adparet, uerſibus conſcriptum. Multò enim facilius uerſus, Fabio teſte, quàm proſam orationem ediſcimus. Adiuncta erat luculenta ſimul & ſuccincta Arnoldi Nouicomenſis, Medici & Philoſophi celeberrimi, in ſingula capita ἐξήγησις. Nos itaq; ſititores alioqui rerum nouarum, magna cum uoluptate, curſim primò, atq; ferè ſine interſpiratione perlegimus. Dehinc cunctatius & accuratius ſingula relegentes, librum inuenimus, mole quidem paruum, ſed qui plurima in medica arte nonſpectatu modò, ſed & cognitu quàm digniſſima complectatur, & in quo nihil ferè ex omnibus ijs quæ ad corporis cuiuſq; incolumitatem ſeruandam

faciant, deſideres. Hunc ergo ubi intimis quibuſdam amicis communicaſſemus, dignum iudicarunt, qui ceu nouo adſumpto habitu, in publicum prodiret, quiq; in omnium incolumitatis ſuæ ſtudioſorum manibus non haberetur tantùm, ſed etiam ab iiſdem diligentiùs perlegeretur, neque (ut hactenus) à tineis amplius & blattis corrodendus deliteſceret. Summiſq; precibus à nobis contenderunt, ne ſibi noſtram hac in re operam polliceri, neq; hanc editionis moleſtiam nobis imponi grauaremur. Ita enim fore, et ut cũcti φιλυγιειvοὶ maximis beneficij uinculis nobis obſtringeremur: & ut ipſi in arte, cui nos iam totos mancipârimus, multò cùm promptiores, tum expeditiores redderemur. Omnes ſiquidem artes, et ut Xenophon ait, πάντα τὰ καλὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ, ἀσκητὰ εἶναι, neq; ſine aliqua exercitatione percipi poſſe. Nos uerò qui ingenij noſtri imbecillitatem probè agnoſcentes, nos cùm omnium aliarum ingenuarum artium, tum inprimis ipſius medicæ ignaros ac rudeis planè non ignoraremus, ſedulò primò, & quoad fieri potuit, prouinciam hanc nimis grauem recuſare, deinde uerò & deprecari cœpimus. Cæterùm, qua ex cauſa faciliorem deprecationis noſtræ ueniam cõſequi poſſe arbitrabamur, hac magis atq; magis illi nos inſtigare, & hortari, & orare, ne hunc laborem ſubterfugeremus, pergebant. Eratq; inter eos uel præcipuus, uir & humanitate, et morum integritate ſpectatiſſimus I. V. Doctor Georgius Iuda. Cùm itaq; nullus unde quaq;

dequaq; urgendi adpareret finis, iſq́; potiſſimùm inci
taret, cui quicquam denegare religio ſit, locum petitio
ni fecimus: Τί γὰρ ἂν καὶ πάθῃ τις, ὁπότε φί-
λος τις ὢν βιάζοιτο; Suſcepto igitur hoc onere, ni
hil æquè nobis elaborandum duximus, quàm ut omne
noſtrum ſtudium & conatum huc deſtinaremus, quò
liber hic utiliſſimus non emendatiſſimus modò, uerùm
etiam ab horridula illa, & ingrata dictionis ruditate,
quà antehac miſerè & fœdè conſpurcatus circun
ferebatur, ac proinde à ſtudioſis quibuſdam contem-
ptus negligebatur, quàm alieniſſimus in uulgum exi-
ret. Quare multa in commentario ſuperflua reſecui-
mus, multa obmiſſa adiecimus, Autores, unde confla-
tus uidebatur, diligenti ſtudio & inueſtigatione uol-
uentes, locos omnes, perinde atq; hodie traducti ha-
bentur, quàm caſtigatiſſimos ſubſtituimus. Reliqua
quæ ἐξηγητὴς ſuo Marte expreſſerat, infinitis pro
pemodum mendis exemimus. Quin & ipſos denique
uerſiculos ſub incudem reuocatos emendauimus, ſedu
loq́; id egimus, ut numerus ſibi, quoad poſſet, integer
conſtaret: Paucis tamen exceptis, à quibus, ne in to-
tum periret rhythmus, quo maiores noſtri impenſius
delectabantur, manus cohibuimus. Quo factum eſt, ut
occurrant alicubi ἐκτάσεις καὶ ἐπενθέσεις quæ-
dam inuſitatiores, & quas haud temerè apud quen-
quam probatæ autoritatis ſcriptorē reperias. Hanc
uerò noſtram quantulamcunq; operam R. P. tui am-
pliſſimi nominis patrocinio & nuncupatione muni-

tam, in publicum exire uoluimus: et ut ipſe pro ingentibus beneficijs, quibus nos hactenus deuinxiſti, uiciſſim gratitudinis noſtræ aliquod haberes μνημόσυνον, & ut, ſi quam ſanitatis ſuæ ſtudioſi inde utilitatem hauſerint, eam totam tuæ Amplitudini & excellentiæ acceptam ferant. Munuſculū ergo hoc, in quo tanquam in ſpeculo, quî, quando, & quatenus labori, cibo, potui, ſomno, & cæteris rebus non naturalibus indulgendum ſit, clariſsimè intueri licet, quodq́; grato animo offerimus, ſerena fronte, placidoq́; uultu T.A. ſuſcipiat: fructuumq́; noſtrorum ueluti primitias, candidè complectatur. Sic nanq; fiet, & ut alij complures ad ſimiles in literis auſus excitemur, & ut ipſi noſtris laboribus abundè ſatisfactum putemus. Optimè in Domino uale, pater ampliſsime, ac nos, noſtraq́; ſtudia in tuam clientelam ſuſcipere dignare.

Erphordiæ, XVI. Calend.
Septemb. [illegible]
M. D. XLV.

IN-

INDEX SVMMARIVS eorum, quæ hoc libello tractantur.

A.

Aceti ꝓprietates 74 a 144 b *Aëris electio* 54 b
Aeſcula, Meſpila 72 b *Agaricus* 143 b
Albica, piſcis marinus 55 b *Alcanna* 144 b
Allium contra uenena 31 a
Aloë 143 b *Alumen* ibid.
Amarellus, auis aquatica 54 a *Ambra* 144 a
Amidum, Ammi ibi. *Anacardus* ibi.
Anguillarum, lampretarum coctio 58 b
Animalium membra 75 b *Anethum* 144 b
Aniſi utilitates 77 a 144 a
Anni quatuor temporibus quæ conueniant 141 a
Anni tempora quatuor 40 b
Anni temporum ratio in cibis 41 a
Antimonium 144 a *Anum cõprimere nocet* 2 b
Appetitus debilitatio 6 b
Appetitus retinendus 11 b
Aqua crapulæ confert 51 a
Aquæ potus noxius 50 a *Armoniacum* 144 a
Aſa fœtida ibid.
Aſphaltum ibi.
Athanaſia purgat phlegma 90 a
Auditus grauitati mederi 102 b
Aues eſui aptæ 52 a
Aurium tinnitum tollere 105 a

B.

Balſamum, Bolus, Borax 144 b
Butyrum quid cibo conducat 82 b

C.

Calamus 145 a
Calculoſis & podagricis obſunt anguillæ 58 b
Caluitiem emendare 92 b
Camphora 145 a
Cancrum curat hyſſopus 96 a
Capparis 145 a
Caput purgare 93 a. 94 a
Capitis dolor 5 b
Capitis dolori curando 140 b
Capo, ſiue gallus caſtratus 52 b
Carnes animaliũ 17 a
Cardamomum 145 a
Caro ſalſa 16 b
Caro porcina 48 a
Carnes uitulinæ 51 b
Caſei eſus 16 a 24 b
Caſei proprietates, & uſus 63 b 66 a
Caßia lignea 145 a
Caſtoreum neruis prodeſt 89 b 145 a
Catarrhus 5 b
Caulium effectus 85 b
Cepæ 91 b
Ceparum uſus 31 b
Ceraſorum eſus commoda 68 a
Cerebra ſtomacho inimica 24 b
Cerebri confortatio 3 b
Cerefolij herbæ effectus 96 a
Cereuiſiæ potus 39 a 40 a 73 a
Cereuiſiæ confectio 73 b
Chelidonia uiſum acuit 98 b
Cholerica Complexio 118 b
Cibus iucundus 25 b

Cibi

Cibi & potus alternatio 59 a
Cibi bene nutrientes 10 a 23 b
Cibi diuerſi 13 b
Cibi melancholici uitandi 14 a
Cibo & potui præmittenda 12 a
Cœna parca 2 a 8 b *Colica* 8 a
Colicæ medetur urtica 49 b
Colorum hominis indicia 122 a
Coloquintida 145 a
Columba cibus cholericus 53 a
Condimenta generalia 44 a
Corallus 145 a *Conſuetudo uarianda* 83 b
Conſuetudinis neceßitas 82 a
Conſuetudini indulgendum 11 a
Coſtus 145 a *Coturnix ſiue Quiſcula* 53 a
Crocum epati conducit 100 a b
Cubebe 145 a

D.

Dentes mundare, Dentium conſeruatio 4 b
Dentium dolori conducentia 106 b
Diagridion 145 b *Diætæ habendæ ratio* 3 a
Diætæ conſeruatio 82 a

E.

Ebrietatis cõmoda 36 a *Ebrietatem ſedantia* 93 b
Ebrietatem tardantia 86 a
Edendi & bibendi modus 65 a
Edendum quàm diu 13 b
Enulæ campanæ effectus 96 a

Epilepſiæ mederi 54 a
Excrementorum retentio 2 a

F.

Fames duplex 12 b Febris cauſa 54 a, 6 a
Ficus proprietates 25 b Ficuum uſus in cibis 70 b
Fiſtulæ curatio 109 b Fœniculi ſemen 76 b
Frigellus auis cibo accommoda 54 a

G.

Galanga 145 b Galbanum ibid.
Garyophile ibid.
Gallinæ commendatio in cibo 52 b
Glycyrrhiza 155 b Gummi Arabicum 145 b

H.

Hermodactylus 145 b
Humores corporis quatuor 111 a
Hydrops 8 a Hyſſopi effectus 95 a

I.

Iraſci utile 2 a Iura è carnibus 25 a

L.

Lac 24 a Lactis eſus 15 b
Lætitia confert ualetudini 2 b
Lauendula neruos confortat 89 b
Lactis electio & uſus 61 b
Laudanum 146 a Liquiritia 145 b
Lotionis manuum commoda 46 a
Lucius piſcium tyrannus 55 b

M.

Macis, Macer 146 a

Malua

Malue proprietates 86 b Mama 146 a
Manuum lotio 4 a Maſtix 146 a
Medicinæ adminiſtrandæ ratio 84 b
Medulla oßium 25 a
Melancholica complexio 120 b
Menſes phlebotomiæ accommodi 125 b
Mentha 88 a Merula auis 53 b
Mictio noctis multa 72 a
Mithridatium 33 b Mumia 146 a
Muſti potionis nocumenta 49 a 93 b
Mutatio ſubita nociua 82 b
Myrobalani 146 a Myrrha ibid.

N.

Naſturtium herba 90 a 98 a
Nauſeam marinam quæ prohibeant 43 b
Neruorum dolor 6 b
Nuces contra uenena 33 b Nucum uſus quis 65 b

O.

Oppopanax 146 a
Orex, gallina ſylueſtris 54 a
Ortygometra 53 b
Oſſa, nerui, & dentes homini quot 110 a
Ouorum electio 20 a Oua ſorbilia 25 b

P.

Pandiculari membra 4 a
Panis electio, & ratio 24 a 46 a
Panis cruſtæ quid conferant 47 b 146 b
Panis triticeus 23 b Pectere crines 4 a

Perca

Perca piſcis ſquamoſus 55 b
Perdicis in cibo uſus 54 a
Perſica prima menſa edenda 14 b
Perſica, Paſſulæ 69 b
Phaſianus, gallus ſylueſtris 53 b
Phlebotomanti quæ uitanda 133 a
Phlebotomia, & uenæ ſectio 123 b
Phlebotomiæ impedimenta 126 b
circa Phlebotomiam obſeruanda 129 a
Phlebotomiæ effectus 130 a
poſt Phlebotomiam, Diæta Ioachimi Camerarij 140 b
Phlegmatica complexio 119 b
Pigrities 5 b 6 a Pionia 146 a
Piper nigrum 101 a Piſa & legumina 60 b
Piſces qui, & quibus conducant 58 a
Piſces ſquamoſi meliores 56 b
Piſcium qui probi maliúe 55 a 57 b
Piſcium ſalſa calida 46 a
Piſorum coctio 61 a Pomorum eſus 15 a
Potatio uini nimia 35 b
Potus mali correctio 43 a
Potus ratio 59 b Porri effectus 100 b
Præcepta ualetudinis 4 b
Primula ueris neruis prodeſt 89 b
Prandium largius cœna 10 a
Pruna 69 a Pulegij uirtutes 97 b
Pulices fugare 91 a Pyra 14 b 32 b
Pyrorum nutrimentum 67 a

R.

R.

ꝺq 75 a Raphanus 114 a
nedia ualetudinis conſeruandæ 14 a
pletio nociua 11 b
ubarbara 146 a Rheuma 5 b
eumatis curatio 108 b
tæ contra uenena efficacia 32 b 43 a 90 b

S.

nitri 146 a
is commendatio in cibis 78 b
mones piſces craßi 57 b
nguinea complexio 116 a
luia potus malitiam emendat 43 a
luiæ operationes & effectus 88 a
luiatum uinum 89 a Salix uerrucas tollit 99 b
pores octo qui 79 b
xaulus piſcis marinus 55 b
rcocolla 146 b
rum lactis 63 b Sinapis effectus 93 a
tis aqua extinguenda 50 b
tis nocturna 51 b
mnus à prandio 2 a 6 a
mnus meridianus 5 a
rnus piſciculus marinus 56 a
paſmus 7 b Splenis paßio 6 b
podium quas habeat uirtutes 77 b 146 b
quinantum 146 b
turnus cibo commendatur 52 b

T.

T.

Tamariſcus 146 b
Tencha piſcis glaber 55 b
Teſticuli gallorum 24 b
Theriaca contra uenena 33 b
Tormina diſcutit hyſſopus 96 a
Tragamum 145 b
Tranquillitas ſanitati confert 3 a
Tremor manuum 89 a
Tremulus auis, uulgo Motacilla 54 a
Triſtari utile quibus 1 b
Triſtitia nocet ualetudini ibidem
Turtur boni alimenti eſt 52 b
Tußim curat urtica 94 b

V.

Vapores ſtomachi prohibentia 44 a
Venæ diuerſæ uarijs de cauſis incidendæ 138 b
Venæ Saluatellæ ſectionis commoda 137 b
Venæ ſectio quibus morbis, ætatibus, membris, temporibus conueniat 134 a 137 a
Venæ ſectionis ſciſſura quanta 131 b
circa Venæ ſectionem quæ conſideranda 132 a
Venenum prohibentia 33 b
Veneris flatus 7 b
Vermes progenerantia 4 a
Vertigo 8 b
Vina diluta 22 a
Vina Theologica 25 a

Vin

Vini electio 61 b
Vino parcè utendum 2 a
Vinum dulce & album 28 b
Vinum eſt lac ſenum 29 a
Vinum melius 57 b
Vinum pueris nociuum 58 b
Vinum rubrum 50 a
Vini boni proprietates 27 a
Vini commoda 37 a
Violæ effectus 93 b
Vipa eſt panis cum uino 81 b
Viſui nocentia 104 a
Viſum acuentia 91 a
Viſum confortantia 106 a
Vocis raucedinis cauſæ 108 a
Vomitus ante cibum ciendus 40 a
Vomitum ſedat hyſſopus 96 a
Vrticæ effectus 94 a
Vuæ quid conducant 26 a

Finis Indicis.

Pont.

Pone gulæ metas, ut ſit tibi longior ætas:
Eſſe cupis ſanus, ſit tibi parca manus.

DE

DE CONSERVANDA Valetudine, liber Scholæ Salernitanæ.

DE REMEDIIS GENERALIBUS, *pro conſeruanda ualetudine.*

CAPVT I.

ANglorũ Regi ſcribit ſchola tota Salerni:
Si uis incolumem, ſi uis te reddere ſanum:
Curas tolle graueis, iraſci crede prophanum.
Parce mero, cœnato parum: non ſit tibi uanum

Surgere poſt epulas, ſomnum fuge meri dianum,
Non mictum retine, nec comprime fortiter anum.
Hæc bene ſi ſerues, tu longo tempore uiues.

Εκφρασις.

AEditus eſt hic liber à Doctoribus ſcholæ Salernitanæ, in gratiam regis Angliæ, qui multa, & diuerſa præcepta, pro conſeruatione humanæ ſanitatis continet. In hoc autem capite referuntur inprimis octo generalia præcepta, quæ ſigillatim deinde per ordinem determinantur.

Primum *ergo eſt, ut homo ſuæ ſanitatis ſtudioſus, anxiferas et graueis curas relaxans, quàm longißimè à ſe propellat. Nam curæ areſaciunt corpora, unde cõtriſtantur ſpiritus uitales: Spiritus uerò triſtes exiccant oſſa. Prouerbiorum 17. Sub eodem præcepto comprehendi poſſunt & triſtitiæ, quæ ſimiliter corpora exiccant & refrigerant, maciem, & tenuationem inducunt, conſtringunt, ſpiritũ obtenebrant, ingenium hebetant, rationem impediunt, iudicium obſcurant, & memoriam obtundunt. Veruntamen aliqui ſunt pingues et corpulenti, ſpiritus adeo mobileis & calidos habentes, ut eis interdum utile ſit triſtari, quò ſpiritus calor hebetetur, et corpus aliquo modo maceretur.*

Triſtitia.

Triſtari utile.

Ira. *Secundum eſt, Non iraſci, Primò, Quia ira ſimiliter*

liter corpora exiccat, nam ipſa maximè ſingula mē- bra calfacit. Nimia aūt *calfactio ſiccitatem parit, teſte* Auicenna, *prima primi, doctrina tertia, capit. 1. Secundò, quia ira ob feruorem cordis omneis actus rationis confundit.* Aduertendū tamen eſt, *quoſdam eſſe prauæ & frigidæ temperaturæ, quibus irā ſci interdum ad conſeruandum ſanitatem proſit, ut ſcilicet calor in eis reſuſcitetur.* Iraſci utile.

Tertium *eſt, ut parcè uino utatur.* Nimia enim *uini repletio ſomnolentiam, pigritiam, debilitatem ſtomachi, & reliquorum membrorum, multaq; alia his ſimilia mala, corporibus infert.* De *quibus dicetur cap. 15.* Vinum.

Quartum *eſt, ut parum cœnet.* Nam *nimia repletio nocturna, dolorem uentris, inquietudinem, inſomnia, & anguſtiam parit, ut manifeſta docet experientia, & infrà fuſius declarabitur.* Cœna.

Quintum *eſt, ut ſtatim à ſumpto cibo ſurgat: hoc enim ad concoctionem facit, quia cibus ſumptus, ita facilius ad fundum ſtomachi, in quo uirtus uiget digeſtiua, deſcendit.*

Sextum eſt, ut ſtatim à prandio non dormiat, cuius rationes reddentur cap. 3.

Septimum eſt, ne diutius urinam, quàm natura fert, remoretur: hinc enim interdum ſequi ſolet difficultas mingendi, aut omnino prohibitio mictus, ut teſtatur Auicenna *decima nona tertij,* Tractatu *ſecundo, capite de difficultate urinæ.* Generatur tertio. Excremētorum re

etiam inde calculus, neque quicquam æquè ueſicam lædit, atq; longior, ultra mingendi uoluntatem, lotij retentio. Similiter quoq; ex nimia fæcum ſiue excrementorum remoratione complura proueniunt nocumenta. Indurantur enim fæces in inteſtinis, ob continuam ſuctionem uenarum meſaraicarum, quæ cum inteſtinis continuatæ, omnem humiditatem à fæcibus exugunt, ita ut ſiccæ remaneant, ac difficilioris exitus inteſtina oppilent, quam deinde oppilationem, ob flatuum eductionis prohibitionem, & aliarum conſequentium fæcum coaceruationem, ſequuntur nocumenta, cap. 40. enumerata.

Octauum *eſt, ne fortiter cōprimat anum, hoc eſt, ne ad egerendum ſiue excernendum urgeat: inde enim ſequitur* τεινισμός, *ſiue exitus longanonis.* Poſtremò *ſubiungitur, longiſſimo tempore ſanitatem tueri poſſe, quicunq; hæc omnia debitè conſeruauerit.*

Si tibi deficiant medici, medici tibi fiant
Hæc tria: Mens hilaris, requies, moderata dięta.

Hoc loco trium remediorum generalium pro conſeruanda ſanitate naturæ humanæ, fit mentio, & maximè ipſorum nobilium. Primum *eſt, ut animus hominibus ſit lætus et hilaris.* *Lætitia.* *Lætitia enim ætatem floridam facit, homini iuuentutem conſeruat, uirtutem cōfortat, uitam prorogat, ingenium acuit, hominemq; ad ſingula munia ſubeunda habiliorem reddit.*

reddit. Sit autem hæc lætitia ſiue gaudium ad tuendam ualetudinem conueniens, temperatum, non excedens modum: nimium enim gaudium ſyncopen & mortem infert. Huius inſignia exempla referunt Liuius lib. 2. decadis 3. Valer. Max. li. 9. ca. 12. Gelli. lib. 3. cap. 15. Pli. lib. 7. cap. 53. Maximè uerò gaudium confert his qui multis curis et ſolicitudinibus diſtenduntur: poteſtq́; profligatis triſtitijs, & conuerſatione amiculorum ac familiarium, et per uſum delectabilis cibi & potus, in ipſis amiſſum recuperari. His enim uirtus confortatur, teſte Auic. 11. 3. cap. de caſu uirtutis. Scias, inquit, quòd uirtus augmẽtetur cibo & uino ſubtilibus, conuenientibus, et odoribus bonis, tranquillitate, & gaudio, & dimiſſione eorum, quæ contriſtant, et rixari faciunt, & rememoratione rerum amabilium, & habitatione cum dilectis. Secundum eſt, tranquillitas animi. Nobiles enim ob magnas & diuerſas curas quas ſuſtinent, magis læduntur (ſi cætera pariter adſint) quàm uulgares plebeij. Inquietudo uerò mentis, ſomnum maximè impedit, qui nobilibus, cùm ſint natura ſicciores cholerici, cõueniebat. Tertium eſt moderata diæta, id eſt, modus ſeu ratio uiuendi (uulgus Regulam uictus uocat,) de qua infrà cap. 55. Tranquillitas.

DE CONFORTATIONE
Cerebri, oculorum. &c.

CAPVT II.

Vmina mane manus ſurgens gelida lauet unda,

Hac illac modicū pergat, modicum ſua membra
Extendat, crineis pectat, dentes fricet, iſta
Confortant cerebrum, confortant cætera membra.
Lote cale, ſta pranſe, uel i, frigeſce minute.

Hic traduntur ſex præcepta de confortatione cerebri, & ſingulorum corporis membrorum.

Primum eſt, ut manè oculi aqua frigida lauentur: mundandi enim ſunt, ut inde remoueātur ſordes palpebris inhærentes, ne ab ipſis oculi corrodantur. Auic. 3. 3. Tract. 1. ca. 5. Ex eis *autem, inquit, quæ abſtergunt oculum, & acuunt ipſum, eſt ſubmergi in aqua clara, et aperire oculum in ipſa.* Et 3. 3. Trac. 4. *cap. 3.* Ingredi *aquam claram, uiridem, & ſubmergi in ea, & aperire ambos oculos in ea, ſecundum quantitatem, qua poßibile eſt, & ex eis quæ cōſeruant ſanitatem oculi, et confortant ipſum, & propriè in iuuentute.* Ratio *autem, cur magis lauari debeant frigida quàm calida, eſt, quòd unumquodq; cōſeruetur ſuo ſimili, ut teſtatur* Auicen. *4. 1. cap. 1.* Et Galen, *cap. 86. artis* Medicinalis, *ubi ſic inquit: Calidiora corpora, calidioris uictus rationem expoſcunt, frigidiora frigidioris.* Oculi *autem ſunt naturæ frigidæ, unde potius lauari debent frigida, quàm calida.*

Oculos acuentia.

Secun-

Secundum eſt, ut lauentur manus, ſunt enim in- Manuum lotio.
ſtrumenta, quibus emundantur organa ſuperfluita-
tum cerebri, ut ſunt aures, oculi, nares. Ad hoc igi-
tur manus mundas eſſe cõuenit. Magis tamen lauan
dæ ſunt frigida quàm calida, quia lotio manuum in
aqua calida, uermes in uentre generat, & maximè
poſt ſumptionem cibi, ut innuit Auicen. 16.3. Tra-
ctatu 5. cap. 1. Ratio, *Quia per lotionem manuum*
in aqua calida poſt ſumptionem cibi, trahitur calor
naturalis (quo completur digeſtio in ſtomacho) ad
exteriora, quare imperfecta fit digeſtio, & hæc po-
tiſſima cauſa eſt uermium.

Tertiũ eſt, ut poſtquam homo à ſomno ſurrexerit, Vermes.
paulatim inambulet ac ſeſe moueat, ut ſupfluitates
primæ & ſecundæ digeſtionis, quæ ſunt, fæces et uri
na, deſcendãt, et præparẽtur faciliori euacuationi.

Quartum eſt, ut poſtquam manè ſurrexerit, pan Pandiculari.
diculetur, id eſt, manus & pedes, & omnia membra
extendat, quò ſpiritus uitales trahãtur, ad mẽbra ex
teriora, et inde ſpiritus cerebri ſubtiliores reddãtur

Quintum eſt, ut crinis pectat, per hoc enim ape Pectere.
riuntur pori capitis, ut exeant uapores cerebri reli
cti poſt ſomnũ, ut ſubtiles fiant ſpiritus eius, Quare
uſus pectinis plurimum cùm uiſui tum ſenſibus omni
bus prodeſt. Vnde Auic. 3, 3, Tract. 4. ca. 3. *Admini*
ſtratio, inquit, pectinis ſuper caput iuuatiua eſt, &
propriè cõfert ſenſibus, quare oportet ut adminiſtre
tur interdiu ſæpius, quoniã attrahit uapores ad ſu-
periora, et expellit eos à parte oculi.

Sextum eſt, ut mundet & fricet dentes, immunditiesenim dentiũ eſt cauſa fœtoris anhelitus. A dentibus item immundis, ſpiritus immundi ad cerebrũ eleuãtur, ipſumq; perturbant. Præterea commixtio ſordium è dentibus cum cibo ad ſtomachum perlata, eſt cauſa corruptionis eius in ſtomacho. Modum uerò conſeruandorum dentium, et ſuauis eorundem odoris, tradit Auicen. 7. 3. cap. 2. Et ex eis, ait, quæ conſeruant ſanitatem dentium, eſt, ut colluatur os in menſe bis cum uino, in quo decocta eſt radix tithymali. Eſt enim perueniens ad ultimum in faciendo bonum odorem, & non aduenit facienti illud, dolor dentium.

Dentes conſeruare.

Vltimo uerſu comprehenduntur aliquot præcepta generalia. Quorum primum eſt, ut homo lotus balneo, ſe calidũ conſeruet, quia à balneo pori ſunt aperti, et ita facilimè frigus intraret, magnumq; incommodum corpori inferret. Alterum eſt, ut homo à ſumpto cibo modicum ſtet, quò cibus perfectè deſcendat in fundum ſtomachi, in quo completur digeſtio, ac deinde lento gradu inambulet, ne ob fortem motum calor ad partes exteriores feratur, cibiq; digeſtio impediatur. Tertium eſt, poſt uenæ ſectionem frigus conducere, uel ne is cui uena ſecta eſt, ſe ſubitò calfaciat, ſed paulatim. Mutationes enim ſubitæ naturam lædunt, Omnia enim extra naturam moleſta ſunt, ut dicit Gal. in comment. 51. 1. lib. 2. Aphoriſ. Hippo.

DE SOMNO MERIDIANO, *ſiue diurno.*

CAPVT III.

Sit breuis aut nullus tibi ſomnus meridianus.
Febris, pigrities, capitis dolor, atq; catarrhus,
Hæc tibi proueniunt ex ſomno meridiano.

Hîc quatuor recenſentur incommoda ex ſomno meridiano. Primũ eſt febris, quod putant nonnulli uerum eſſe, ſi intelligatur de febre ex oppilatione. Cauſam huius febris reddentes, quòd tempore diurno, calore ac ſpiritus moueantur ad exteriora, itaq; uirtus digeſtiua in die ſit debilior: Perfecta etenim digeſtio ſit, quando calor et ſpiritus mouentur ad interiora, ob quorum motum, calor naturalis incenditur, unde *Febris cauſa.*

tempus nocturnum, eſt tempus perfectioris digeſtionis. Indigeſtio autem, & humorum cruditas eſt cauſa oppilationis, oppilatio uerò febris. Auic. 1. 4. in locis compluribus.

Secundum eſt pigrities; quæ ex eadem cauſa oriri uidetur. Ex materia enim craſſa et indigeſta craſſi eleuantur ſpiritus, qui ad membra corporis elati, ipſi corpori grauedinem inducunt, quemadmodum ſpiritus tenues ac leues, animo ſimul ac corpori leuitatem cum alacritate.

Capitis dolor. *Tertium eſt dolor capitis, qui & ipſe ex eadem cauſa prouenire uidetur: ex cibo nanq; indigeſto, in ſtomacho eleuantur ſpiritus craßi, cerebrū perturbantes, quia ijdem etiā cauſa ſunt diſcolorationis faciei, quādo ad cutē feruntur: quia ubi materia craſſa eſt, neceſſe eſt, quicquid inde diſſoluitur eſſe craßū. Vnde Gal. in commenta. 14. lib. 1. Aphoriſ. Oportet inquit, ſimilem eſſe defluxum ſubiectæ ſubſtantiæ, ut quando humida atq; aëria ſubſtantia exiſtit, tunc quod ab ea defluit, uaporoſum eſt, & ſuaue. &c.*

Rheuma. *Quartum, catarrhus, quem itidem ex ſimili cauſa oriri certum eſt, nimirum ex rheumate. Rheuma aūt dicitur quilibet fluxus materiæ de membro ad membrum, in quacunq; parte corporis fuerit: ſed ſecundū diuerſitatem partiū ad quas fluit, diuerſa ſortitur nomina: quando enim fertur ad pectus ſiue mēbra ſpiritualia, uidelicet ad pulmonē, dicitur catarrhus: quādo uerò ad fauces ſiue colatoriū palati, brāchus: ad nares Coryſa, ut habetur in hiſce uerſiculis:*

Si fluat ad pectus, dicatur Rheuma catarrhus,
Ad fauces branchus, ad nareis, esto coryſa.

Attamen prædictorum et aliæ poſſunt deſignari cauſæ magis efficaces. Cauſa nanq; primi incommodi, ſcilicet febris, quæ aliquando ephemera, aliquando putrida eſt. Ephemeræ quidem eſt retentio fuliginum in ſomno diurno, quarum reſolutionem uigiliæ facere cōſueuerant. His enim aceruatis, et ſpiritibus admixtis, calor extraneus, febrem ephemerā faciens in eis accenditur: febris uerò putridæ putrefactio humiditatum augmentatarum ex ſomno diurno, et ad cor effumantium. Somni diurni incō moda.

Secundum uerò incommodum, ſcilicet pigritia, accidit propter humiditates retentas per ſomnū diurnum circa muſculos, chordas, & iuncturas, quibus illa torpeſcūt, et tardiora fiūt ad ſolitos motus.

Tertium ex ſimili cauſa oritur, ex humiditatibus nimirū et uaporib. per ſomnum meridianū retentis, qui moti uerſus caput et cerebrū dolorem ingerunt.

Quartum catarrhus, quo uniuerſim omne rheuma ſignificatur, contingit, propterea quòd uapores et fumi, qui undiq; uigiliarum tempore per cutem reſolui ſolent, in ſomno diurno ad caput tendant, ubi inſpiſſati recidunt inferius, rheuma generantes.

Auic. uerò 3. Doctr. 2. ca. 9. addit & alia incommoda ſomni diurni: quorum primū eſt, ipſum generare ægritudines humidas, ut guttas, & paralyſes, ex retentionibus humiditatum, quæ interdiu magis

reſolui ſolent. Secundum eſt, corrumpere colorem faciei, propter humiditates aquoſas, urinæ ſimiles, in ſanguine multiplicatas ex ſomno diurno, reſolui ſolitas tempore uigiliarum, quæ ad faciei cutem cum ſanguine expulſæ, ipſam reddunt tumidam & ſubcitrinam. Tertium eſt, ipſum generare ſplenem, id eſt, ſpleneticam paßionem in diſpoſitis. Cuius cauſa eſt retentio humoris craßi, melancholici, in ſplene ex ſomno diurno. quemadmodum enim uigiliæ promouent motum ac liberũ tranſitum craßi humoris per canales ſtrictos calore diei uias aperiente, ita ſomnus impedit, & maximè diurnus, eò quòd inſtet tunc hora ut plurimũ tranſitus melancholiæ per canales ſuos, et præcipuè per illum canalem, qui à ſplene tranſit ad orificium ſtomachi ad prouocandum appetitum, per quem ſplenis ſuperfluitas expurgari ſolet. Non enim par eſt ut de nocte appetitum cibi prouocet, ſed potius de die. Quartum eſt relaxatio ſiue emollitio neruorum, Cuius cauſa eſt prohibitio reſolutionis humiditatũ, quam facere ſolent uigiliæ diurnæ, quæ interius retentæ, neruos irrigãt. Quintum eſt debilitatio appetitus, propter prohibitionem reſolutionis, quæ eſt prima cauſa famis. Alia cauſa, eſt repletio ſtomachi ex fumis, uaporibus & humiditatibus emollientibus et ſaturantibus orificium ſtomachi. Sextum, eſt generatio apoſtematum, quia ſuperfluitates per ſomnum diurnum multiplicatæ, ſæpius in membro aliquo coacervantur, ipſumq́; tumidum reddunt.

Addit

Addit idem Auicen. duas potiores cauſas eſſe ob quas noceat ſomnus diurnus. Primam *quidem, quòd citò interrumpatur, eò quòd calor diei calorem internum corporis ad exteriora trahat, & è diuerſo, ſomnus ad interiora, unde motus ſequatur agitatiuus, & ideo conſulitur per id tempus dormire uolentibus, ut in umbra, & tenebroſo loco dormiant.* Secundà *uerò eſt, quòd reddat naturam ſtupidam, & quaſi perterritam, retrahentem uidelicet ſe ab eo in quo erat, nimirum à digeſtione cibi.*

Aduertendum tamen, quòd licet ſomnus diurnus uniuerſim uituperetur, nocturnus uerò commendetur, ex diurno tamen minus offendit, ſi quis dormiat prima luce ad tertiam diei partem. Iuxta *id quod imprimis teſtatur* Hippoc. *in præſagijs lib. 2. ubi ſic ſcriptum reliquit:* De *ſomno quemadmodum ex natura & in conſuetudine eſt, interdiu uigilandum, noctu dormiendum eſt.* Si *contrà commutetur, peßimũ eſt:* Minimè *uerò offendit, ſi quis dormiat prima luce ad tertiam diei partem.* Et Gale. *in comment.* At *uerò, inquit, temporibus* Hippocratis, *non aliud fuit ex natura, aliud in conſuetudine.* Nunc *uerò diuites è contrario agunt, tum in quibuſdam alijs, tum etiam ſomno, interdiu dormientes, noctu uigilantes.*

In his igitur, ut ſit ſomnus non omnino malus, quinque conditiones, Bertrutio *autore, obſeruari conuenit.* Prima, *ut ſit conſuetus,* Secunda, *ut non fiat ilico ſuper cibum.* Tertia, *ut non ſit capite depreſſo.*

Quarta,

Quarta, ut non ſit longus. Quinta, ut non fiat ab ipſo ſubita, & repentina expergefactio, ſed tarda & lenta.

DE FLATVS VENTRIS *retentione.* CAP. IIII.

QVatuor ex uento ueniunt in uentre retento:
Spaſmus, hydrops, colica, & uertigo, incommoda magna.

Hic quatuor recenſentur nocumenta ex flatuum in corpore humano retentione. Primum eſt ſpaſmus. quia flatus retenti, ſæpe rapiuntur ad iuncturas, & neruos, ipſosq; replent, unde ſequitur conuulſio, quæ Græcis σπασμός dicitur. Et ab Auicenna 2.3. cap. 5. definitur hoc modo: Spaſmus eſt ægritudo neruoſa, qua mouentur lacerti ad principia ſua, & inobedientes ſunt in dilatatione. Eſt autem duplex. Quidam ex repletione, in quo membrum abbreuiatur incraſſaturq; propter rem implentem, Spaſmus. *quem-*

quemadmodũ lora & chordæ extenduntur, ubi aut multa madent humiditate, aut uehementius exiccantur: cõtingit uerò hic ſubitò. Alter ex inanitione, in quo contrahitur longitudo & latitudo, & diminuitur membrum ſecundum longum et latum, ueluti in membrana, cùm adponitur igni, fit contractio, ſecundum longum & latum: & hic fit paulatim.

Secundum eſt hydrops, morbus materialis, cauſatus ex re frigida plurima, ingrediente et inflante mẽbra, aut loca partium, in quib. fit digeſtio ciborũ & humorũ, ut teſtatur Bertrutius, ſectione 3. Tract. 2. ca. 4. Hydrops enim fit cùm ſanguinis generatio fruſtratur, ut dicit Gal. cõment. 12. lib. 6. Apho. Et hæc triplex eſt: ὑποσάρκα, ἀσκίτης, & τυμπανίτης. De tympanite, intelligendum eſt ſecundum hoc nocumentũ. Tympanites enim, autore Bertrutio, fit à mala complexione frigida ſtomachi & epatis, prohibente cibi tranſmutationem in chylum, & humorem benignum, ſiue ſanguineum: quare conuertitur in rem uentoſam, quæ cùm nõ expellatur per eructationem, aut aliunde, oppilatione uiarum prohibente, uel uirtute expulſiua, & ſequeſtratiua ſuperfluitatum debili exiſtente, colligitur inter Siphac & Mirach uentris, & generatur hydrops. Hydrops

Tertiũ eſt Colica, ægritudo uehementiſſimi doloris, facta in inteſtino, quod Grecis κῶλον dicitur, eſtq́; unũ de inteſtinis craſſis, quemadmodum Iliaca eſt ægritudo grauiſſimi doloris in inteſtino gracili, Colica

Græci

Græci ἰλεον *uocant: & fiunt iſtæ ægritudines ſæpius ex uentoſitate in dictis inteſtinis incluſa.*

Quartum, uertigo, ubi obtenebrationes hebetudineſq; oculis obuerſantur, & omnia circumagi et rotari uidentur. Cuius cauſa eſt, ſpiritus uaporoſus, qui ad cerebrum fertur, et in eius partibus inordinatè mouetur. Hæc quatuor nocumenta cum alijs quibuſdam pulchrè recenſet Aui. 16. 3. Tractatu 4. ca. 28. *Scias, inquit, quòd retentio uentoſitatis multoties facit accidere colicam, propterea quòd ſubleuat eam, & reprimit ipſam, ita ut aggregetur res una, et quòd facit accidere debilitatē inteſtinis.* Et quandoq; *perducit illud ad hydropiſin.* Et quandoq; *generat tenebroſitatem uiſus & uertiginem, & epilepſiam.* Et *quandoq; retinetur in iuncturis, & facit accidere ſpaſmum.* Rectè *itaq;* Hippo. *lib. 2. præſagiorum,* Flatus *(inquit) optimus eſt, qui neq; ſtrependo, neq; pedendo emittitur, quanquam tamē ſatius eſt ipſum cum ſtrepitu exire, quàm includi.* Hac *etiam ratione inductus* Claudius *Cæſar, dicitur meditatus edictum, quo ueniam daret, efflatum crepitumq́; uentris in conuiuio emittendi, Cùm periclitatum quendam præ pudore ex continentia reperiſſet. Autor eſt Suetonius.*

DE COENA. CAPVT V.

EX magna cœna ſtomacho fit maxima pœna.
Vt ſis nocte leuis, ſit tibi cœna breuis.

Pone

Pone gulę metas, ut ſit tibi longior ætas.
Si uis eſſe ſanus, ſit tibi parca manus.

Hîc traditur unicum præceptum conſeruandæ ualetudinis, ut homo in cœna ſit temperatior, nec ſeſe cibo obruat. Nimia enim repletio ſub noctem inducit impedimentum ſomni, tormina uentris, inquietudinem corporis, puſtulas in facie, grauitatem capitis, & malitiam oris. Hîc dubitari ſolet, utrum maior quantitas cibi ſumenda ſit in prandio, an in cœna. Pro cuius ſolutione, aduertendum eſt, iuxta corporum diuerſitatem, maiorem aut minorem cibi quan- Cœna parca.

tatem ſumendam. Corpora etenim, aut ſunt in morbum decidentia, aut ſub latitudine ſanitatis. Si in morbum deciderint, ſunt aut cum humoris uitio, aut ſine. Si ſine humoris uitio, tum eſt liberius cœnandum, quia natura in eiuſmodi tantummodò ciborum digeſtioni intenta eſt, non autem ſuperfluitatum maturationi, carent enim eis. Quòd ſi cum humoris uitio patiantur, conuenientius eſt largius prandere. Vnde Auicenna 1.3. Tractatus 5. cap. 11. Ille, inquit, cuius conſuetudo non tolerat, ut ſemel reficiatur, diuidat cibum ſuum, qui eſt minor refectione, in treis parteis, & ſumat duas tertias in prandio, & tertiam in cœna poſt leue exercitium. Ratio, quoniam illo tempore, quo natura debilis iuuatur in digeſtione per calorem ſolarem uiuificum, & reſoluuntur plures ſuperfluitates, amplior cibus ſumendus eſt, hoc autem magis fit in prandio quàm in cœna. Ergo &c. Adhæc interdiu, ob præſentiam caloris uitalis ſolis & lucis, facilior fit digeſtio (eſt enim ſol uitæ principium). Habet itaq; diurna digeſtio duplex calidum, nocturna uerò minimè. Et noctu in eiuſmodi natura magis circa ſuperfluorum digeſtionem occupata eſt, quare non eſt impedienda multorum ciborum exhibitione. Quamuis enim calor in pleriſq; noctu fortificetur, ſpirituum retractione, & reductione ſomni, non tamen poteſt huiuſmodi calor duo, ſcilicet, alimentum & ſuperfluitates digerere. Conuenit itaq; in his cœnæ nonnihil

deme-

demere. Si uerò huiuſmodi corpora ſub latitudine fuerint ſanitatis, aut ſufficienter ſana, robuſta, ſuperfluitatibus ſenſibilibus carentia, cùm eas omnes expellant proprio motu, ut in Athletis, His expedit copioſiore cœna uti: Vel, quia natura eorum noctu ſolùm eſt digeſtioni ciborum intenta, & non ſuperfluorum maturationi, cùm illis ferè careant. Vel, quia ſoli robori corporis ſtudent, quod & nocte acquiritur magis, cùm amplior fiat ſanguificatio, diſtributio, & in his ſpirituum generatio. Quòd ſi corpora à dicto temperamento & robore nonnihil receſſerint, ſicut plurima, uſq; in ægritudinem nunc deuenientia, eiuſmodi aut exercitantur exercitio forti, continuo, & uehementi: aut non. Si exercitantur, ut ſunt qui uictum manibus quærunt, præſtat hiſce largius prandere quàm cœnare, quia alimentum expetitur, non modò ut nutriat, ſed etiam humectet & irriget membra, ne areſiant ex forti motu, & ut reſiſtatur reſolutioni, ex caloris incendio prouenienti. Iccirco oportet in prandio plus cibi exhiberi, neque enim propter exercitium eiuſmodi corpora à digeſtione ſua ceſſant, cùm ita conſueuerint. Vſus enim eſt res præter naturam, & calor item ex uehementiori motu, digeſtionem accelerat in eis, Quare uidemus eos ter in die cum appetitu comedere, ac bene digerere. Si autem non utantur forti & laborioſo exercitio continuè, ſicut prædicti, dupliciter hoc euenit, quia aut ſolùm quandoque

utantur exercitio forti et laborioſo,ſed nō continuè, aut ſolùm utantur exercitio debili , unde ſequitur multiplicatio ſuperfluitatum.

Si utantur exercitio plurimo,forti & laborioſo, propter occupationes neceſſarias in uita, & ad ſalutem,ſicut ciuiles ac plebeij complures uiri,circa bona fortunæ negocìantes,ad ſalutem interdum exercitio forti & laborioſo mouentur : ut diu equitantes, uel iter facientes,aut aliud quoddam fortius à conſueto agentes exercitio. His utilius eſt largiori cœnæ quàm prandio indulgere,quia ſi prandium augerent, cùm non ſint conſueti adeo forti & laborioſo exercitio agitari,ut priores,ipſorum corrumperetur digeſtio,malos ſcilicet humores generando. Item propter motum ſuperfluum,calor horū diſsipatione debilitatur, cuius quidem unitio,quæ magis noctu fit quàm interdiu,potiſsima eſt fortitudinis & digeſtionis cauſa. Quare cœna inſtante nocte copioſius alimentum expetit. Item iſti prius non utebantur uehementi motu, unde corpora eorum humiditatibus plena ſunt, quibus & paruus cibus ſufficit ad reſiſtendum reſolutioni,quæ fiunt per motum interdiu occurrentem.

Si uerò paucis,leuibus exercitijs, & occupationibus in uita utantur,præcipiendum eſt eis,ut copioſius prandeant quàm cœnēt. Et declaratur hoc,ſicut in corporibus nunc ægrotantibus apparuit. Cùm enim hi debilem habeant digeſtionem,ut plurimum iuuantur uiuifico calore & luce ſolis,confortatur enim

inde

inde ſpiritus propter ſuum ſimile. Ipſe enim eſt lux, aut eſſigem habet ſecundum Auicennam. Iuuamur etiam, quia ſuperfluitates melius expelluntur poris apertis interdiu quàm noctu. Noctu præterea, non oportet eos multo cibo repleri, cùm natura tunc magis occupetur circa crudorum humorum digeſtionem, quos ſomnus maximè digerit accommodosq́; facit. Licet enim uirtus digeſtiua noctu fortificetur, nõ tamen tanta eſt, ut ualeat ſimul & cibum & ſuperfluitates digerere.

Inſuper quoq; aduertendum eſt, in exhibitione cibi copioſioris, aut minoris, in prandio quàm cœna maximè ſeruandum eſſe uſum, quia conſuetudo plurimum poteſt in tuenda ſanitate, & ægritudine curanda. Hip. lib. 2. de uictus ratione in morbis acutis. Quod oſtenditur ex eo, quòd omnis ſubita mutatio, ſi modum exceſſerit, noxam inducat. Vnde Damaſcenus Aphoriſ. 57. Mutare conſuetudinem, præſertim ueterem, & noxium et peſtilentiſſimum habetur. Quare corrigere oportet, ac ſenſim ad meliora trãſferre. Neq; enim natura patitur eas quæ ſubitò fiunt alterationes. Gal. cap. 86. artis Medicin. Et ſic patet in uniuerſum, largius prandendum quàm cœnandum, cùm plurimæ ægritudines ſint materiales, & corpora plurima lapſa. Si tamen ſemel tantùm in die comeditur, melius eſt cœnare, niſi oculi aut cerebrum adfecta ſint, ita enim melius eſt prandere, aliâs non parũ ægrotantis oculi & cerebrum læderentur. Cœna e- Conſuetudo.

nim exigua capiti confert & oculis, teſte Manardo.

Notandum præterea quòd non ſolùm repletio no-ſturna ſiue cœna noceat ſtomacho, uerumetiam omnis repletio cibi: generat enim oppilationes, febreis, putredines, apoſtemata, et lepram, quia cauſa eſt indigeſtionis. Vnde Auicen.13.3. Tractatu 1.cap.36. Ex rebus, inquit, magis inimicis ſtomacho eſt repletio, & propter illud non augetur corpus guloſi, quoniam cibus eius non digeritur, quare non creſcit ex eo corpus. Ille autem qui cibo abſtinet, dum tamen remanet aliquid in ipſo, appetitus eius augetur, quoniam ſtomachus eius bene digerit cibum.

Repletio omnis nociua.

Et ſic plurimùm cauendum eſt, ne ſtomachus torqueatur, & multum grauetur cibo, ita ut anhelitus anguſtior, & pulſus uelocior fiat. Similiter repletio nauſeam & faſtidium mouens, plurimùm eſt euitanda, & præcipuè ex malis alimentis. Nam ſi faſtidium ſit ex craſſis alimentis, proueniunt dolores iuncturarum & renum, & podagra, induratio ſplenis & epatis, & ægritudines phlegmaticæ ac melãcholicæ. Si uerò faſtidium fuerit ex alimentis ſubtilibus, proueniunt febres acutæ & malignæ, & apoſtemata acuta, igitur repletio quæ fit uſq; ad nauſeam, eſt euitanda.

Appetitus retinendus.

Et ſemper curandum eſt, ut ſtomacho maneat aliquis locus uacuus, ne penitus deſiderium ſopiatur, ſed remaneat aliquis edendi appetitus. Vnde Auic.3. 1.doctrina 2. cap. 7. Cibo nullus ita replendus eſt, ut

non

non ſit locus ſuperfluus, ſed eſt ab eo remouendus, reliquijs deſiderij adhuc in anima remanentibus. Et hoc obſeruandum eſt cumprimis in ijs, quibus ſit appetitus uehementior, ſunt enim nonnulli natura debiliorem cibi appetentiam conſequuti, quibus fortaſsis concedendum ut plus comedant.

DE DISPOSITIONE ANTE CIBI *ſumptionem, edendi item & ciborum ratione.* CAP. VI.

TV nunquam comedas, ſtomachum niſi noueris antè

Purgatum, uacuumq́ cibo, quem ſumpſeris antè.
Ex deſiderio poteris cognoſcere certo,
Hæc tua ſunt ſigna, ſubtilis in ore diæta.

Ecphraſis.

Hic traduntur quædam præcepta, homini ſanitatis ſuæ ſtudioſo, ante cibi ſumptionem obſeruanda. Primum eſt, ne ſumat cibum, niſi ſtomachus à malis humoribus ſit expurgatus, uidelicet per uomitum, expellendo humores putridos ac prauos in ipſo exiſtentes, quia ſi ſumeretur cibus prædictis humoribus in ſtomacho reſidentibus, ex talium cum cibo commixtione, cibus ſumptus corrumperetur. Secundũ eſt, ne ſumat cibum niſi ſtomachus à ſumpto cibo iam concocto & digeſto euacuatus ſentiatur. Quia nihil eſt deterius humano corpori, quàm cibi prioris digeſtione nondum abſoluta, ſed tantùm inchoata, alium cibum ingerere. Ita enim prioris cibi digeſtio iam inchoata impedietur, & digeſtio prioris antè complebitur, qui tranſiens ad epar per uenās Meſaraicas, trahet ſecum cibum poſtremò adſumptum indigeſtum, unde crudi humores in corpore creſcent.

Sequuntur deinde duo ſigna euacuationis ſtomachi Fames. *à cibo præaſſumpto. Primum eſt deſiderium certum, id eſt, uera fames. Sciendum autem eſt, duplicem eſſe famem, ueram ſcilicet, & mendoſam. Veram deſcribit Gal. commentar. 16. lib. 2. Aphor. ubi ſic inquit: Fameſcere illos dicimus, qui ob ciborum inopiam ad*

extremam eſuritionem perueniunt. Sed mendoſa fames, eſt cibi appetitus, corpore non indigente. Et *ſicut uera fames fit ex conſtrictione & corrugatione uenarum orificij ſtomachi, procedentibus à ſuctione membrorum inanitorum cibo indigentium: ita mendoſa fames ſolet ab his fieri, quæ ſtringunt & rugant orificium ſtomachi, membris cibo non egentibus, ut ab actu frigidis, ſtypticis, aut acetoſis.* Huius ſigni et *ſecundi præcepti præcedentis mentionem facit* Auicenna *3.1.doctrina 2. cap.7.* Oportet præterea, *inquit, ne aliquis comedat niſi poſt deſiderium, neq; in hoc tardetur, cùm deſiderium ebullierit, id eſt, forte fuerit, niſi mendoſum fuerit, ut ebriorum deſiderium, et habentium faſtidium, quoniam tolerare famem, ſtomachum malis & putridis replet humoribus, quos attrahit ad ſe loco cibi, ut patet per experientiam, cùm ieiunamus, noctu habemus appetitum comedendi, ſed ſequenti die minimè: ergo eſt ſignum, ſtomachum tunc eſſe repletum malis humoribus, & maximè orificium eius, quæ repletio non eſt uera, ſed mendax, & propterea ſumpto pauco cibo, regreditur ſtatim appetitus.* Auicen. *ibidem:* Neq; *ipſe, neq; omnes, qui ſanitatem cuſtodire uolunt, aliquid comedant, niſi deſiderium fuerit certum, & ſtomachus, & ſuperiora inteſtina à primo nutrimento euacuata fuerint. Quod enim in corpore exiſtit deterius, eſt nutrimentum ſuper nutrimentum, quod non eſt digeſtum, mittere. Secundum ſignum quod ſignificat ſuper certo de-*

ſiderio ſiue certa fame, eſt ſubtilis diæta præcedens, id eſt, parua adminiſtratio cibi, quando enim illam ſequitur fames, ſignificatur eſſe certa & uera.

Cibi diuerſi. *Inſuper ſciendum eſt, in una eademq; refectione, peßimum eſſe ſi ſimul multi & diuerſi cibi coniungantur, ut carnes & piſces, uel pulli & ſuilla, ac poſtea tempus inter comedendum producatur. Quia primus cibus iam digeri incepit, cùm accedit ultimus, & ita partes in digerendo fiunt diſsimiles, adeò ut præaſſumptæ prius digeſtæ ſint, quàm poſtremò ſumptæ digeſtionis ſuæ medium attigerint: unde quarundam ſequitur corruptio, id quod innuit Auic. 3.1. doctrina ſecunda, cap. 7. ubi ſic inquit: Nihil quidem deterius eſt, quàm diuerſa nutrimenta ſimul coniungere, & pòſt in comedendo tempus prolongare: cùm enim poſtremum nutrimentum aduenit, primum iam incepit digeri: nutrimenti ergo partes in digerendo non æquantur.*

Edendum quamdiu. *Attamen mora inter edendum ad unam ferè protracta horam, cauſa bonæ maſticationis et tranſglutitionis non improbatur, ſed plurimum facit ad ſanitatem tuendam, quia perfecta cibi maſticatio cum tarda et lenta trãſglutitione eſt quaſi media digeſtio: ſed mala maſticatio uel digeſtionem impedit, uel certè retardat. Mora uerò inter edendum cum interlocutionibus, ad duas uel tres horas plurimum nocet, & ſequuntur inde incommoda prædicta.*

DE CIBIS MELANCHO-*licis uitandis.*

CAPVT VII.

PErſica, Poma, Pyra, & Lac, Caſeus, & caro ſalſa,
Et caro ceruina, & leporina, caprina, bouina.
Atra hæc bile nocent, ſuntq; infirmis inimica.

Hîc recenſentur decem alimenta Melancholiam generantia, & infirmis ininuca. Primum eſt *eſus Perſicorum, de quibus* Gal.capit.19.lib.1.*alimentorum, ſic ſcriptum reliquit: Nempe horum ſuccus facilè corrumpitur, & penitus nexius eſt: quapropter poſt alios cibos ultima minimè edere, uti quibusdam mos eſt, oportet. Nam in ſummo natantia, citò corrumpuntur. Quin huius quoq; communis edicti decet meminiſſe, uidelicet: Omnis cibaris prauum ſuccum*

ſuccum cum humiditate & lubricitate obtinentia, ex facili deſcendere, eóque prima menſa ſumenda eſſe. Sic enim & ipſa celeriter pertranſeunt, & alijs commodè præeunt, ac quaſi uiam muniunt. Poſtremò autem ſumpta, unà ſecum alia in corruptione trahunt. Hinc patet iſtud dictum intelligendum de Perſicis, poſt alium cibum comeſtis, ipſa enim præſumpta ſtomacho conferunt, uentrem leniunt, appetitumq; cient.

Perſica prima menſa edenda.

Vnde Auicenna 2. Canone, Tractatu 2. cap. 571. Matura, inquit, ſunt bona ſtomacho, & in eis eſt uirtus faciendi appetitum cibi, & oportet quidem, ut non comedantur poſt alium cibum, quoniam corrumpuntur poſt eum, ſed præcedant ante cibum. Similiter Dioſcorides libro primo capit. 131. Perſica, inquit, poma matura tam ſtomacho quàm uentri utilia ſunt, acerba aluum cohibent, ſed ſicca uehementius, decoctum è ſiccis, alui ſtomachiq́ue fluxiones ſiſtit. Et Serapion de Simplicibus capit. 241. Quando Perſica ſicca, trita ſuper locum pulueriſantur, unde fluit ſanguis, abſcindunt eum. Et licet prædicta habeant iuuamentum, attamen quia humorem generant putridum, noxia ſunt infirmis, & præcipuè intempeſtiuè ſumpta. Perſica porrò frigida ſunt in primo ordine, & humida in ſecundo.

Pyra.

Secundũ, Pyra, hæc enim, et generaliter omnis fructus recens, non coctus, replent ſanguinem aquoſitate ebulliente in corpore, præparantq; ſanguinem ad putre-

ad putrefactionem, & per conſequens nocent ægris. Auicenna 2. Canon cap. 550. Pyra à proprietate in ducũt colicam, ipſa tamen inter cæteros fructus mul tum impinguant, quare porci ex ipſis impinguantur plus quàm ex alijs fructibus. Et quia pyra uentoſitatem generant, et ſic inducunt colicam, uſus obtinuit, ut pyra & alij fructus uentoſitatem generantes, cum carminatiuis, id eſt, flatum expellentibus, comedantur, uel ſtatim uinum uetus odoriferum ab eorum eſu bibatur. Meliora pyra ſunt ualde odorifera, & dulcia, meliora item cocta quàm cruda, coquantur uerò cum Aniſo, Fœniculo, & Saccaro.

Tertium. Eſus Pomorum, de quibus Auic. 2. Canon. cap. 569. Aßiduatio, inquit, comeſtionis eorum, facit euenire dolorem neruorum. Poma etiam generant uentoſitatem, in ſecunda digeſtione, quare nocent ægris, ſicuti de pyris dictum eſt, idq; maximè de crudis intelligendum eſt: neq; ſolùm hi fructus infirmis ſunt uitandi, uerumetiam quicunq; implent ſanguinem aquoſitate ebulliente, ut fructus recentes, quorum ſuccus in humano corpore non ſecus ebullit atq; muſtum, & ſuccus fructuum feruendo ebulliunt in uaſe, & hoc propter calorem ſolis in eis relictum, cùm maturarentur. Hi enim fructus propter ebullitionem ſucci ſui, præparant ſanguinem putrefactioni, tametſi eo tempore quo ſumuntur, humectent, & hac de cauſa Auicenna fructus recentes febricitantibus interdixit, 1. quarti, Tractatu 2, capit, 7. Omnes, Poma.

inquit, fructus nocent febricitantibus ebullitione ſua, & corruptione in ſtomacho.

Quartum, *eſus lactis, quia lac facilè corrumpitur, inq; fumum & acetoſitatem in immundo ſtomacho côuertitur, qualis eſt ſtomachus laborantis febre putrida: quare febricitantibus febre putrida non conceditur.* Nocet quoq; *laborantibus dolore capitis, ſiticuloſis, & compluribus alijs, de quibus* Hippocra. *lib. 5.* Aphor. 64. *Lac dare caput dolentibus malum, &c.* Conuenit *tamen in quibuſdam paſſionibus, ueluti in* Phthiſi *&* Hectica, *& quibuſdam alijs, ut dicit* Hippocra. Aphoriſ. *iam citato,* De *hoc plura dicentur infrà cap. 34.* Et *quamuis lac in dictis paſſionibus improbetur, in ſanis tamen laudabile eſt, & hoc ſi in ſtomacho & epate bene digeratur, tunc enim omnibus auxiliatur internis exulcerationibus, præſertim faucium, pulmonis, interaneorum, ueſicæ, & renum, ſua aquoſitate & butyroſitate lauando & mundificando: humoribus uenenoſis repugnat, membra humectat, tormina acrium humorum inteſtinis mitigat, quia uiſceribus inuiſcantur, & humorum prohibet morſum.* Præterea *conuenit lac corporibus temperatis, quorum ſtomachus mundus eſt à* Cholericis *&* Phlegmaticis *humoribus. In his enim bene digeſtum, multum præbet nutrimenti, laudabilem generat ſanguinem, carnem augmentat, totum corpus probè humectat, exteriora pulchra reddit, ut refert* Iſaac *in dictis uniuerſalibus.* Vbi

etiam dicit autoritatem Ruffi, quòd lac bibentes ieiunos eſſe oporteat, & bibatur calidum protinus ut mamillis excidit, neq; aliquid comedatur, quo uſque digeratur: & caueatur labor, & nimius motus. Non eſt tamen quieſcendum prorſus à deambulatione, ſed deambulandum lenè, donec in ſtomachi fundum deſcendiſſe ſentiatur. In diſtemperatis uerò corporibus lac non conuenit, in calidis enim citò in fumoſitatem et choleram conuertitur. In frigidis uerò in acetoſitatem & putredinem. Stomacho etiam immundo lac non conuenit, quia in eo corrumpitur. Quantum ad electionem attinet lactis cibi cauſa, eligendum eſt lac æquali craßitudine, neque, ut Camelinum, aut Aſininum, liquidißimum, & minimè pingue: neque pinguißimum & craßißimum, ut bubulum. Eligendum eſt igitur lac capræ, quod minus habet aqueæ ſubſtantiæ quàm Camelinum, & minus pinguitudinis, et caſeoſæ craßitiêi quàm bubulum, quod propter craßitiem & pinguitudinem oppilat uenas, & generat uentoſitates, eſtq; difficilioris digeſtionis quàm in ſanitate tuenda conueniat Eligatur igitur lac capræ, non nimis propinquæ partui, nec nimis diſtantis à partu, non prægnantis, nutritæ in lætis paſcuis.

Quintum, Eſus caſei, poteſtq; intelligi de omni caſeorum genere, maximè tamen de ueteri. Caſeus enim recens frigidus & humidus eſt, & craſſæ ſubſtantiæ, & difficilis digeſtionis, obſtruit, & calcu- Caſeus

los generat, nec admodum conducit ſanitatis ſuæ ſtudioſo. Vetus autem caſeus, ratione ſalis, calidus et ſiccus eſt, facit cibum digeri, cùm ipſe difficulter digeratur, iuxta uerſiculum:

Caſeus eſt nequam, quia digerit omnia, ſe quàm.

Parum & malè nutrit, ſtomacho nocet, nimis deſiccat, minusq́; quàm recens competit. Caſeus qui eſt inter utrumq; medius, uidelicet, inter recentem & ueterem, uiſcoſum et frangibilem, durum & mollem, declinans ad aliquam dulcedinem, non nimis ſalſus, neq; lachrymoſus cùm inciditur, ſaporis delectabilis, & boni odoris, ex bono lacte conuenienter factus: talis utiq; bonus eſt, & præ alijs eligendus, & poſt alios cibos ſumendus, non immodicè; aliàs enim obſtruit aluum, ſtomachum grauat, digeſtionem impedit, lapidem in renibus, humores craſſos, & flatus in corpore generat. Solus igitur

Caſeus ille bonus, quem dat auara manus.

Caro ſalſa. Sextum, caro ſalſa, hæc enim ſiue ſole, ſiue fumo exiccata, cuiuſcunq; generis, aut animalis fuerit, generat ſanguinem craſſum, & melancholicum, ac proinde nocet infirmis, neq; conuenit ſanis: & hoc innuit Auicenna, 2.1. Doctrina 2. cap. 15. circa finem, Exemplum, inquit, Spiſsi pauci nutrimenti mali chymi, id eſt, mali humoris eſt caro ſalſa.

Ceruina. Septimum, caro ceruina, quæ & ipſa ſanguinem melancholicum generat, teſte Rhaze. 3. ad Manſorem cap. 9.

Octauum,

Octauum, *caro leporina, quæ maximè ſanguinem melancholicum generat, unde Rhazes loco citato: Ipſa plus alijs melancholiæ generatiua eſt.* Et de *hac Iſaac in diætis uniuerſalibus teſtatur, quòd non conueniat ut cibus, ſed ſolummodo ut medicina. Et eſt notandum, quòd hæc caro, & ceruina, cùm fuerint animalis multum in ſenectute prouecti, ſimpliciter ſint euitandæ: ſi tamen aliquo modo conueniant, meliores ſunt partui propinquiores.* Leporina

Nonum, *caprina,* Decimū, *bouina, hæ carnes etiam ſunt Melancholicæ, unde Iſaac in diætis uniuerſalibus, Caro, inquit, caprina, & bouina, eſt peſſima, dura, in digeſtione tarda, & digeſta craſſum generat ſanguinem, & Melancholicum.* Et Auicen. 2. *Canon. capit.* 146. *Caprina uerò, non eſt bona multùm, & eius humor fortaſſe eſt malus ualde. Sub hiſce tribus intellige & hircinam, & uaccinam, quæ prædictis ſunt peiores.* Dicit enim de eis Auicen. ibidem, *Caro uaccina, & ceruorum, & hircorum ſylueſtrium, & magnarum auium, facit euenire febres quartanas. Galenus in lib. de renum affectus dignotione: Ceruinam carnem uitabis, quippe quæ dura ſit, concoctu difficilis, & melancholica. Item de carne uaccina: Caro uaccina, plurimi eſt nutrimenti, craſſa, melancholica, generans ægritudines melancholicas. Et, caro uaccina generat lepram. Caro hircina eſt mala abſolutè. Circa electionem uerò carnis animalium quadrupedum, inter autores* Caprina. Bouina. Vaccina. Hircina.

controuerſia eſt, quidam enim carnes porcinas melio res eſſe dicunt, ſicut Galenus & quidam alij. Alij uerò carnes hœdinas, ſicut Rh.zes, Auic. & Auerroës. Licet Auerrois quinto colliget. imponat Auicennæ, quòd dixerit carnes porcinas eſſe meliores, cùm tamē hoc ipſum non dicat, autoritate propria, ſed Chriſtianorum. Alij uerò uitulinas præferunt. Porrò electio & præſtantia carnis animalium quadrupedum, multipliciter attendi poteſt.

Primò ex parte maioris nutrimenti, & irreſolubilioris, & carnibus humanis ſimilioris. Et hoc modo caro porcina cæteris eſt melior. Primò ob maximam ſimilitudinem, quam habet cum carnibus humanis, teſte Galeno libro 3. Alimentorum, cap. 1. ubi dicit: Similitudinem quæ ſuillæ carni cum humana eſt, uel ex hoc colligas, quòd quidam humanis carnibus quaſi porcinis ueſcentes, nullam eius neque ex guſtu, neque olfactu ſuſpicionem habuerunt. Et libro 10. Simplicium Medicam. cap. de ſanguine ſuillo: Sanguis ſuillus humano maximè temperie ſimilis eſt: comperti enim ſunt hoſpites, & coqui complures, qui humanas carnes pro ſuillis uenderent, tametſi qui eas ediſſent, nullum omnino diſcrimen percipere potuerint, donec inuenerint digiti partem anteriorem. Idem Auicenna 2. Canon. cap. 610. Et Auerrois 5. colliget. capite, de Carne. Secundò, quia caro porcina ualde nutrit, dicit enim Galen. 3. alimentorum, capite 1. Inter omnia edulia ualentiſſima eſt ſuilla.

Porcina.

ſuilla. Argumento ſunt euidentiſſimo ipſi athletæ. Tertiò, quia generat alimentum firmum, fortiter reſiſtens reſolutioni. Et hæc fuit mens Galeni multis in locis, ubi porcinas cæteris carnibus præfert, ut libro 8. Therap. Metho cap. 2. ubi dicit: Ex ipſis ſuillis carnibus optima eſt montana, ab his deinceps hœdus eſt. Et ſimiliter in libro de renum adfectus dignotione. E pedeſtribus optimi ſucci eſt caro ſuilla, & hominibus maximopere familiaris, maximeq́; tum nutribilis, tum uerò corroborans. Et in lib. de cibis boni & mali ſucci: Suilla caro, ſi exactè in uentriculo concoquatur, tum in ſanguinem à iocinore conuertatur, probatiſſimos humores gignit. Quod quidem uerum eſt, ſi de carne porcorum non antiquorum intelligatur, quia eorum caro indigeſtibilis eſt, neque iuuenum ſiue lactentium, eorum enim caro humidiſſima eſt, ſed ætate mediocrium, uidelicet unius uel duorum annorum, tam domeſticorum quàm ſylueſtrium. Veriſimilius autem æſtimandum eſt, quòd porci ſylueſtres domeſticis ſint meliores, quia caro porcorum domeſticorum, eſt debito uiſcoſior, unde Auicen. 2. Canon. capite 166. Chriſtiani, inquit, dicunt, & qui eos imitantur, quòd melior caro ſylueſtris eſt caro porci ſylueſtris. Nam cum hoc quòd eſt leuior carnibus domeſticis, eſt fortis nutrimenti & plurimi, & uelocis digeſtionis: Et eſt melior quàm eſſe poteſt in hyeme. Hinc ſequitur quòd carnes porcinæ multum laudabiles ſint corpo-

ribus iuuenibus, ſanis, fortibus, laborantibus, non diſpoſitis ad oppilationes, & his qui impinguari cupiunt, huiuſmodi enim corpora indigent plurimo nutrimento, & difficulter reſolubili. Ideo Rhazes 3. ad Manſorem, cap. 9. Caro autem, inquit, craſſa multum laborantibus conueniens eſt, ſubtilis uero his qui prædictis ſunt contrarij, conuenit. Idem ſentit & Auicenna 3. 1. Doctr. 2. cap. 7. Exercitati præterea ac multi laboris, magis tolerant craſſa alimenta, aliter etiam poteſt attendi præſtantia, & electio carnium, ex temperata uidelicet complexione, facili digeſtione, & ſanguinis inde geniti temperantia, ut ſcilicet illa dicatur caro melior, quæ temperatæ ſit complexionis, facilis digeſtionis, ſanguinem in caliditate & frigiditate, ſubtilitate & craßitie temperatum generans, & hoc modo, hœdina eſt melior ac laudabilior cæteris, teſte Rhaze, Auicenna & Auerroë: Dicit

Hœdina. enim Rhazes 3. ad Manſorem, cap. 9. Hœdina caro eſt temperata, nullam in ſe habens malitiæ admixtionem, quæ licet temperatum generet ſanguinem, laborantibus tamen non congruit, cui nulla alia caro præferenda eſt, non eſt enim adeo debilis, ut ex ea uirtus deſtruatur, neq; eius nutrimentum adeo multum eſt & craſſum, ut ex eo in corpore proueniat repletio, & craſſius generetur ſanguis. Sanguis quoq; qui ex eo generatur, inter ſubtilem & craſſum, ac inter calidum & frigidum exiſtit. Et hæc non conuenit multum laborantibus, ſed iuuenibus temperatis, ex-

ercitiis

ercitio mediocri utentibus : quia generat ſanguinem forti exercitio ſeu labore facilimè reſolubilem. Et *quemadmodum caro hœdina inter carnes domeſticas, ita caro capreoli inter ſylueſtreis præfertur. Poſt uerò hœdinam plurimi ex medicis, ut* Rhazes, *&* Auerrois, *ponunt carnem arietum: & dicit* A- Arietina. *uerrois quinto colliget.cap.32.* Hæc *eſt opinio maioris partis medicorum, præter* Galenum,*qui abominatur carnes arietum, & uidetur ſibi,quòd caro uitulorum eſt melioris nutrimenti, quàm arietina.* For*ſan* Gal.*reſpexit ad præſtantiã nutrimenti, eò quòd plurimùm nutriat, & nutrimentum ſit magis irreſolubile, quod magis uidetur conuenire carnibus uitulinis, quàm arietinis, cùm arietinæ magis humidæ ſint.*

P*oſtremò uerò, præſtantia & electio carnium poteſt haberi ex minori uiſcoſitate & iocundiori odore.* Et *ſic uitulinæ ſunt cæteris meliores, id quod in-* Vitulina. *nuit* Auer.*quinto colliget.cap 32.*Et *carnes, inquit, uitulinæ ſunt bonæ carnes,*propterea,*quòd non habeant illam uiſcoſitatem, frigiditatem, & ſiccitatem, quam habent carnes bouinæ ueteres, & carnes eorum ſunt magis odoriferæ alijs carnibus.* Et *quantũ eſt in hoc, meliores ſunt carnibus hœdulinis, quia in carnibus hœdulinis manifeſtatur quædam mucilago, id eſt, uiſcoſitas, quando coquuntur.* Sed *carnes hœdulinæ, ſunt meliores uitulinis, quia meliores generant humores.* Vnde *patet non eſſe tantam contro-*

uerſiam inter medicos, de electione carnium, quanta prima facie apparet. Notandum inſuper, carnes animalium ſiccæ complexionis, meliores eſſe circa partum, quàm multum à partu diſtantes. Ergo hœdi & lactentes uituli meliores ſunt hircis & bobus, quia eorum ſiccitas primæ ætatis humiditate corrigitur. Sed carnes animalium complexionis humidæ meliores ſunt diſtantes à partu, & circa partum deteriores, quia nimia eorum humiditas progreſſu ætatis exiccantis, id eſt, iuuentutis, corrigitur aut tollitur, & ab humiditate primæ ætatis augetur. Ideo iuuenes arietes caſtrati unius anni, ſunt meliores minuſq; uiſcoſi lactentibus agnis, & porci unius uel duorum annorum, porcellis lactentibus meliores. Unde bene dixit Auicenna 3. 1. capite 7. Oportet autem, inquit, ut cibus ſit talis, quales ſunt carnes, & propriè carnes hœdorum & uitulorum lactentium paruorum, & agnorum unius anni. Ex quibus omnibus concluditur, quòd carnes hircorum, caprarum, arietum, boum & porcorum antiquorum, non caſtratorum, & porcellorum, & agnorum lactentium, non multum conueniant pro conſeruanda ſanitate, ſed carnes uitulorum iuuenum & arietum unius anni, & porcorum unius uel duorum annorum, caſtratorum, aptiſſimæ ſunt eſui ad conſeruandam ualetudinem. Eſt præterea notandũ, carnes declinantes ad ſiccitatem, eſſe elixandas, ad humiditatẽ aſſandas, ut humiditas

Carnes malæ.

Carnes bonæ.

earum temperetur, quare carnes cuniculorum, leporum, ceruorum, uitulorum, & capreolorum ſunt elixandæ : porcellorum uerò & caſtratorum arietum aſſandæ. Elixatio enim temperat ſiccitatem. Vnde patet in temporibus & complexionibus humidis magis conuenriens carnes ſicciores ut aſſentur. In temporibus uerò, complexionibus & ætatibus ſiccis, humidiores, ut elixentur.

DE CIBIS BENE NVTRIentibus. CAP. VIII.

OVa recentia, uina rubentia, pinguia iura,
Cum ſimila pura, naturæ ſunt ualitura.

Hic recenſentur tria alimenta, quæ parua quantitate multum nutriunt. Primum *oua recentia, de quibus* Auicen *2. Canon. cap. 530. Et 4. 1. cap. 1. Nutriens, inquit, paruæ quantitatis, & multi nutrimenti, ſicut oua & gallorum teſticuli. Idem multis alijs in locis repetit.* Electio: *Oua gallinarum, perdicum, & phaſianorum iuuenum & pinguium conferunt in uictus ſalubris ratione : & alijs ſimpliciter ſunt meliora, eligenda autem paruula, oblonga, & candida, ut habetur in hiſce uulgatis uerſiculis:* Oua.

Filia preſbyteri iubet hoc pro lege teneri,
Quòd bona ſunt oua hæc, candida, longa, noua.

Oua item tremula, id eſt, per decoctionem nonni-

hil inſpiſſata, ut in manu tenemis in cortice ſuo uide antur tremere, ſunt meliora duris, & ſorbilib. Multi nutrimenti, probæ & facilis digeſtionis, & generant ſanguinẽ cordi maximè proportionabilem, Vnde cõualeſcentib. ſenibus et debilib. maximè conueniunt, et imprimis uitelli. Vnde Auic. in lib. de uiribus cordis, Tractatu 2. cap. de ouis, teſtatur uitellos ouorum, bonæ carnis auium, ueluti gallinarum, perdicum, & phaſianorum, licet non ſint medicinæ cordis, ipſum tamen confortatur, Et citò in ſanguinem conuerti, & poſt tranſmutationem parum ſuperfluitatis relinquere, ſanguinem generare ſubtilem, clarum, quo maximè confortatur cor, multumq; ualere in diſſolutione ſubſtantiæ ſpiritus, & diminutione ſanguinis cordis. Sorbilia uerò oua, facilis ſunt digeſtionis, leniunt pulmonem & pectus, & aluum deijciunt, minus tamen nutriunt quàm tremula. Cocta ſeu durata oua difficilis ſunt concoctionis, & tardi tranſitus, craſſamq; corpori exhibent alimoniam. Ouorum item ex cocturæ diuerſitate magna differentia eſt. Nam quædam ſunt aſſata, aut elixa, aut frixa, aut in iure cocta. Aſſata elixis ſunt craſſiora, & duriora, ac difficilioris concoctionis. Focus enim ſubſtantialem eorum humiditatem exiccat. Et fiunt duobus modis. Aut enim cum corticibus feruentibus inferuntur cineribus, aut in teſtis franguntur. In teſtis fracta, reliquis ſunt peiora. Illa uerò, quæ cum corticibus, feruentibus inferuntur cineribus, dupliciter fiunt. Aut enim toto cinere cooperi-

cooperiuntur, aut ſuper carbones nuda collocantur. Quæ cinere cooperiuntur, peßima ſunt, quia calor foci circumfuſus, fumoſitatum exhalationem prohibet. Nuda ſuper carbonibus collocata, fumoſitatem emittunt, & emundantur. Elixa in aqua, meliora ſunt aſſatis, quia aquæ humiditas, calori foci, in ſiccanda humiditate repugnat. Fiunt & hæc dupliciter, aut enim cum teſtis elixantur, aut in aquam franguntur: cum teſtis elixata, reliquis peiora ſunt, quia teſtæ fumoſitatum & craßitiei reſolutionem prohibent. In aquam uerò fracta calor penetrat, craßitiem attenuat, & odoris grauitatem aufert. Vnde eiuſmodi cæteris omnibus ſunt laudabiliora. Frixa, quia peßimos generant humores, cæteris peiora ſunt, ſtomacho diutius inhærent, unde ſequuntur fumi, corruptio, & faſtidium. In iure cocta, inter aſſata & in aquam fracta, media ſunt, ut colligitur ex Iſaac diætis uniuerſalibus.

Eſt etiam ouorum ſecundum partes diuerſitas. Nam uitellus in caliditate temperatus exiſtens, bene nutrit. Albumē uerò frigidum eſt et uiſcoſum, dureq; digeritur, & ſanguis inde generatus non eſt bonus, ut teſtatur Rhazes 3. ad Manſorem, cap. 14. Et ut oua prædicta, ſcilicet gallinarum, perdicum, & phaſianorum, conueniunt in uictus ſalubris ratione, ita anatum, anſerum, ſtruthionum, & ſimilium uolatilium, minus conferunt. Oui partes.

Secundum, uinum rubrum. Vini ſecundum colo-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

rem magna eſt differentia. Nam quædam ſunt alba, quædam rubea clara, quædam citrina, & quædam nigra. Vina alba cæteris ſunt imbecilliora, minus calida, minuſq; nutrientia, uerùm caput minus feriunt, urinam prouocant, & meatus aperiunt. Quòd autem cæteris ſint imbecilliora, patet ſecundum Galen. com 1. libro 3. de uictus ratione in morbis acutis, ubi inquit: Vinum potens uehementer celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit: imbecillum contrario agit modo. Cùm ergo minus calfaciat, minuſq; repleat caput cæteris, ut patebit, erit & imbecillius cæteris. Quòd autem uinum album cæteris minus calfaciat, docet Gale. com. 6. lib. 3. de uictus ratione, in morbis acut. Nempe, inquit, ex uinis albis nullum ualenter calfacere poteſt, quod enim ſummè calidum eſt, id continuò & flauum exiſtit, ueluti & quod ab ipſo eſt fuluum, mox ab his rubrum, & deinde dulce. Album autem minus quidem his omnibus calfacit. Et hoc uerum eſt, ſi inuicem compares uina eiuſdem territorij. Quoniam uina rubra & ruffa gallica, non ſunt tam potentia, nec ita calida, ſicut multa alba, quæ in alijs territorijs reperiuntur. Quare comparanda ſunt inter ſe uina eiuſdem territorij. Quòd uerò & cæteris minus nutriant, probatur per Gale. com. 11. libro 2. Aphoriſ. ubi ſic ſcriptum reliquit: Vina aquoſa (ſic autem nominant alba & tenuia) ſicuti aquæ ſimilem formam habent, ita etiam uim: quare urinam cient, & minimè nutriunt. Item in

Album.

com.18. eiuſdem libri, Vina, inquit, aquoſa, exiguum præbent corpori alimentum: ſunt hæc calore quidem alba, tenuia uerò ſubſtantia. Quòd item minus caput feriant, probat Auicenna 3.1.doct.2.capite 8. *Vinum, inquit, album & ſubtile calfactis eſt melius, non enim capitis efficit dolorem, ſed fortaſſe humectabit, et dolorem capitis alleuiabit, qui ex ſtomachi ardore prouenit.* Item teſte Gal. com.1 lib.3. de uict. rat. in morbis acut. Ratio autem, cur minus feriant caput, eſt, quòd minus fumoſa ac uaporoſa ſint cæteris. Quòd autem aperiant, urinamq; cient, docet Hip po. Canon. 6. lib.3. de uictus ratione in morbis acut. *Ad ueſicam, inquit, uino alio magis penetrat, urinasq; prouocat, & perpetuò purgat: atq; multa ad opem his morbis ferendam facit.* Ex hoc ſequitur, uina alba tenuia, magis conuenire calidioribus ſiue à natura, ut cholericis & ſanguineis, ſiue ab accidenti, ut ex ira uel mora in ſole. Studioſis prætereà magis conueniunt, & quibus exhibendum ſit uinum minimè cerebrum perturbans, Et habentibus cerebrum imbecillum, idq; per naturam, ſiue ex accidenti. Ex potenti enim uino facilimè inebriantur, ut innuit Auic.3.1. doct. 2. cap.8. Attamen ſi uti uoluerint uinis potentibus, neceſſe eſt ea copioſiore aqua dilui. Conueniunt quoque uina imbecilla epar calidum habentibus & ſtomachum, & habitantibus in regione calida, quia calida uina in ipſis æſtuationem facerent. Vina uerò rubra clara, ſicut Bellouacenſia, calidiora

ſunt

ſunt cæteris, ut autor eſt Gal. com. 6. lib. 3. de uictus ratione in morbis acut. Quod ſummè, inquit, calidum eſt, id continuò & flauum exiſtit. Et hæc uina etiam *cæteris magis nutriunt, & habet Gal. com. 11. lib. 2. Aphor. ubi dicit: Craſſa uerò & colore rubea, plus alimenti habent, quàm reliqua uina.* Ineſt autem eis, *& citiſſimè implere corpora euacuata. quod ita eſt intelligendum, Vina rubea dici nutribiliora, quia ex eis plus in ſubſtantiam membrorum conuertitur. Vina tamen nigra poſſunt dici nutribiliora cæteris, quòd magis nutriant, & tardius à membris reſoluantur, Vnde Galen. comment. 18. lib. 2. Aphor. Craſſa, inquit, & fuſca, multò magis corpus alunt quàm aquoſa. Tantùm uerò uincuntur à nigrioribus in nutriendo plurimum, quantum ſuperant in præſtando uniuerſum & uelox alimentum. Ita enim intelligitur dictum Iſaac in diætis particularibus, ubi contendit, uinum nigrum plus nutrire quàm rubeum.* Et iſta ui*na rubea magis feriunt caput quàm alba, minuſq; urinam cient.* Hinc *imbecillum habentibus cerebrum non conueniunt, ut dictum eſt, ſed bene habentibus forte, quod uapores ad ſe eleuatos, non ſuſcipit, ut dicit* Auic. 3. 1. Doct. 2. cap. 8.

Sciendum præterea, quòd ingenium hominis fortis cerebri magis clarificetur & acuatur, ſi bibat uinum bonum, quàm ſi non biberet, ut Auicen. teſt. loco *citato.* Ratio, *quia ex bono uino plus quàm ex quocunq; alio potu, generantur & multiplicantur ſpiritus*

tus tenues, clari, & puri. Quare Theologi in contemplatione circa altiſsima deligunt uina bona. Conferunt item hominibus frigidæ complexionis, & phlegmaticis, Auic. ibidem teſte. Corrigunt enim frigiditatem, & aperiunt oppilationes, quæ ſolent euenire frigidis & phlegmaticis, digeruntq; phlegmata ad conuerſionem in ſanguinem, et ipſa facilimè digeruntur, citoq; penetrant, præbentq; alimentum purum, & ſpiritus plurimos. Vina uerò citrina, minus calfaciunt quàm rubea clara, ut teſtatur Gal. com. 6. libro 3. de uictus ratione in morbis acut. Magis uerò calfaciunt quàm alba, quare magis etiam caput feriunt, teſte eodem Gal. com. 1. li. 3. de uict. rat. in morbis acut. Minus etiam nutriunt quàm rubea, excellentius tamen quàm alba. Et à quibuſdam hæc uina etiam alba uocantur. Hinc quidam dicunt, uina alba citò plurimum calfacere, Vina uerò nigra minus calfacere quàm citrina, ergo etiam minus ferire caput, ſed quia tardius deſcendunt in uentrem, urinamq; minus cient quàm alba, uehementius caput feriunt quàm alba, ut habet Galen. loco paulò antè citato. Et ipſa uina plus etiam nutriunt quàm alba & citrina, minus tamen, quàm rubea, ut dictum eſt. Vina Theologica.

Tertium, ſorbilia facta ex iuſculis carnium, & præcipuè pullorum. Huiuſmodi enim naturæ humanæ amica ſunt, quia facilimè in ſanguinem commutantur, & ſanguinem bonum generant, maximè ſi præparentur ex ſimila, id eſt, ex ſubtiliſsima parte Iura è carnibus.

farinæ:

ſtrimæ: quia ſimila, tritici præſertim, plurimum nutrit, et bonum nutrimentum præſtat, ut patet ex Rhaze 3. ad Manſorem cap 3. Hæc tria alimenta Auic. 2.1. Doct. 1 Summa 1 cap. 15. circa finem, compendioſè enumerat. Exemplum, inquit, ſubtilis, multi nutrimenti, boni chymi, ouorum uitelli, & uinum, & aqua carnis. Vnde concluditur hæc tria naturam humanã maximè confortare.

DE CIBIS BENE NVTRIentibus & impinguantibus.

CAPVT IX.

NVtrit triticum & impinguat, lac, caſeus infans.
Teſticuli, porcina caro, cerebella, medullæ.
Dulcia uina, cibus guſtu iucundior, oua
Sorbilia, & ficus maturæ, uuæq; recentes.

Hic referuntur res duodecim, unde corpus humanum & nutriri & impinguari perhibetur.

Prima *eſt triticum, id eſt, panis triticeus, de quo Auicen. 2. Cano. cap. 572. Panis, inquit, qui eſt de frumento nouo, impinguat ualociter. Rhazes uerò 3. ad Manſorem, cap. 2. Triticum ait, temperamento uicinum eſt, licet caliditati parum attineat. Quod autem ponderoſius inuenitur & ſolidius, maioris eſt nutri-*

nutrimenti, hominib. quoq; omnibus alijs granis magis conueniens, & magis proprium inuenitur. Sanguis etiam ex eo generatus, omni ſanguine qui ex alijs generatur granis temperatior exiſtit. Et capite 3. eiuſdem lib. Panis, inquit, qui ex tritico fit, pluribus hominum conuenientior eſt. Electio autem tritici ſumitur partim à ſua ſubſtantia, partim uerò à præparatione. A ſubſtantia quidem, ut dicit Auicenna 2. Canon. cap. 250. Melius eſt illud, quod eſt medium inter duritiem & raritatem, magnum, pingue, recens, planum, quod eſt inter rubedinem & albedinẽ. Frumentum uerò nigrum eſt mali nutrimenti. Electio ex præparatione: Sciendum, quòd omnia quæ ſunt ex farina tritici frixa, tardè à ſtomacho deſcendant, craſſos humores generent, uias epatis oppilent, ſplenem augmentent, & calculum generent, multum quidem nutriunt, ſi digerantur. Triticum uerò elixum in cibo grauat, & difficulter digeritur, quòd ſi tamen digeratur, uehementer nutrit, & eorum roborat uirtutem. Panes autem ad concoctionem appoſitiſsimi ſunt, qui plurimum fermentati, et adprobè elaborati, in clibano igne moderato percoquuntur, teſte Gal. lib 2. cap. 2. de alimentorum facul.

Secunda res, lac eſt, & potiſt intelligi de lacte acetoſo, cui butyrum detractum eſt, quod ſi comedatur cum pane recenti, ſiue calido, maximè impinguat. Intelligi etiam poteſt de lacte caprino, de quo dictum eſt ſuprà cap. 7. Lac.

Caſeus. Tertia res, eſt caſeus infans, ſiue recens, de quo Auicen. Cano. 2. cap. 127. dicit, quòd nutriat & impinguet. Et licet caſeus recens nutriat & impinguet, non tamen conuenit in uictus ſalubris ratione, quia ſequuntur ex eo nocumenta, ſuprà in cap. 7. enumerata.

Teſticuli. Quarta res eſt, teſticuli, quod imprimis de gallorum pinguium teſticulis intelligendum eſt, de quibus Auicen. 1. Canon. cap. 719. dicit, quòd ſint ualde boni, & plurimi nutrimenti. Et quarta, 1. cap. 1. teſtatur, eoſdem parua quantitate multum nutrire. Idem ſentiri poteſt de teſticulis porcorum admodum pinguium, Venerem nondum expertorum. Etenim quanto horum caro alijs præfertur, tanto horum quoque teſtes aliorum animalium teſtibus. Galen. lib. 3. cap. 6. de alimentorum facultа. Eſt hic quoq; diligenter notandum teſticulos animalium prouectorum, in quibus ſemen iam fermentatum eſt, non eſſe boni nutrimenti, ſed teſticulos animalium iuuenum, nondum Venerem expertorum, quibusq; ſemen nondum fermentatum eſt, laudabilis eſſe nutrimenti, ſi probè concoquantur.

Quinta, caro porcina, de cuius electione & effectu ſatis ſuperq; dictum eſt ſuprà cap. 7.

Cerebrũ. Sexta, cerebella, pro cuius declaratione obſeruandum, quòd cerebrum ſtomacho ſit inimicum, nauſeam concitet, & cibi faſtidium, pituitoſum, & craſſi ſucci; Si tamen probè confici poßit, alimentum corpori

pori non infimæ notæ præſtabit. Attamen cauendum, ne in cibis poſtremo loco ſumatur, nimirum ipſa loquente experientia, nauſeam pòſt conſecuturam. Neq; iniuria pleriq; cum origano ſumptitant, uti nonnulli cum apparato uarijs modis ſale, quippe, cùm craſſo ſucco & ſuperfluo conſtet, incidentibus & calefacientibus contemperandum eſt. Quod quidem antequam comedatur, ſuper ardentib. carbonib. aſſandum eſt. Nocet autem ijs quos frigidæ infeſtare ſolent ægritudines. Hominibus uerò complexionis calidæ minorē noxiam præſtat, teſte Rhaze 3. ad Manſorem, cap. 11. In ſumma, parum conuenit in uictus ſalubris ratione. Aliquando tamen conuenit ut medicina, ſicut cerebrum capreoli confert contra uenena & morſum uenenatorum, & cerebrum leporis contra tremorem, & ut quibuſdam placet, cerebrū pulli & caponis ad memoriam, & acumen ſiue uigorem ingenij. Circa electionem tamen ſciendum, meliora eſſe auium, & præcipuè montanarum. Ex cerebris autem quadrupedum præfertur arietis, deinde uituli, ut teſtatur Auicen. 2. Canon. cap. 329.

Septima, eſt medulla, quæ multi nutrimenti eſt, ſiquidem bene digeratur, ut dicit Auicen. 2. Canon. cap. 496. Etiam facilè in ſanguinem conuertitur, hoc tamen mali præſtat, quòd prouocat nauſeam, & cibi faſtidium. Quare Auicenna teſte, ſeminibus & pipere condienda eſt in cibo, Quod delicatuli quidam & Apitij faciunt citonijs & paſſulis. Electio: Medulla oſsium.

Dicit Auicenna : *Conuenientior eſt medulla uitulorum & cerui, deinde tauri, & poſtea caprearum, deinde ouium.*

Octaua, *dulcia uina, de quibus infrà cap.* 11.

Nona, *cibus guſtu iucundior, hic enim maximè nutrit, iuxta* Aphor. 38. *lib.* 2. Hippoc. *Parum deterior potus, aut cibus, ſuauior autem, melioribus quidem, ſed minus ſuauibus eſt præferendus.* Et Galen. *in comment. ait :* Quæcunq; *cum uoluptate adſumuntur, iſta uentriculus auidius amplexatur, faciliusq; concoquit, ſicuti illa, quæ diſplicent, refugit.* Vnde *& nauſeæ, & flatus, & fluctuationes ſubſequuntur.* Hinc *quidam maius nutrimentum conſequuntur ex cibo malo quàm bono, quia malo magis delectantur.*

Oua ſorbilia. Decima, *oua ſorbilia, quæ parua quantitate multum nutriunt. Sed de his ſuprà capit* 8.

Ficus. Vndecimũ, *maturæ ficus, quæ dulcedine ſua multum nutriunt & impinguant.* Et *licet nutrimentum habeant imbecillius nutrimento carnis & granorum, uehementius tamen omnibus aliis fructibus & nutriunt & corroborant, teſte* Auicen. 2. Canon *cap.* 233 *ubi ſic inquit:* Ficus *quidem nutribilior eſt cæteris fructibus.* Idem 3. 1. Doctr. 2. *cap.* 7. Fructus, *inquit, nutrienti magis ſimiles ſunt, ficus, & uuæ ualde maturæ, & dactyli.* Electio, Auicenna 2. Canon. *cap.* 233. Melior *eſt alba, deinde rubea, deinde nigra, & quæ uehementer matura eſt,*

melior

melior eſt, & proxima ad hoc ut non noceat.

Ficus item humidæ, & recentes magis ualociusque nutriunt quàm ſiccæ, & citius de ſtomacho ad epar tranſeunt, ipſumque magis humectant, & lenius reddunt quàm ſiccæ. Siccæ uerò minus inflant, & magis conueniunt ſtomacho quàm humidæ. De ſiccis Auic. loco iam citato ſic inquit: Sicca quidem in ſuis operationibus eſt laudabilis, uerùm ſanguis ex ea generatus, non eſt bonus, & propter hoc facit pediculos, uerùm ſi ſit cum nuce, tunc eius chymus ſit bonus, & poſt nucem cum amygdala. Sequitur in Auicen. Adminiſtratio ſiccæ, cùm ieiuniū adeſt, eſt mirabilis iuuamenti in aperiendo uias cibi, & propriè cum nuce & amygdala, cùm tamen eius nutrimentum cum nuce ſit plus quàm cum amygdala. Vtræq; ficus in hoc conueniunt, quòd inflent, leniant, ſuperfluitates ad cutem expellant, ſudorem prouocent, aſperitatem gutturis emendent, emundent & leniant pectus, pulmonem, & cannam eius, obſtructiones epatis, ſplenis, & renum tollant.

Duodecima, Vuæ recentes, id eſt, dulces & maturæ. Porrò, triplex uuarum genus eſt, nam quædam ſunt immaturæ & acerbæ, unde fit agreſta, quæ ſtringit uentrem, choleram rubeam, atque ſanguinem reprimit. Plurimùm item confert in fluxu uentris cholerico. Aliæ ſunt maturæ, uirides & recentes, ex quibus uinum exprimitur. Hæ præcipuè, ſi albæ fuerint, ſine nucleis & cortice, Vuæ.

uentrem laxant, & præ cæteris fructibus plurimum nutriunt, quemadmodum & ficus, minoris tamen nutrimenti ſunt quàm ficus. Auicenna 2. Canon. cap. 737. Attamen uentoſitatem, inflationes & uentris dolorem generant. Si per duos uel tres dies à collectione aëri ſuſpenſæ exponantur, donec cortex detumeſcat, melius nutriunt, minusq́; laxant, neque tantum inflant. Habentibus autem ſtomachum plenum cibo, & malis humoribus, nullo modo conueniunt uuæ, & imprimis recentes, & ſine arillis. Citò enim in ſtomacho immundo & pleno cibis corrumpuntur, quia citius quàm par eſt digeruntur, nec poſſunt digeſtæ è ſtomacho ob cibum nondum concoctum deſcendere, quare cùm ipſæ corrumpuntur, tum alium cibum in corruptionem trahunt. Ita & de alijs fructibus laxatiuis ſentiendum eſt. Si quis uelit uti uuis uiridibus ac recentibus, prius per horam in aquam feruentem infundantur, deinde in aquam frigidam, ac tandem utatur. Rhazes uerò 3. ad Manſorem capite 20. teſtatur, uelociter corpus impinguare, & augmentare erectionem uirgæ. Quæ autem ex eis corticem habent tenuē, citius deſcendunt, minusq́; inflant. His contrariæ, contraria operantur. Aliæ uuæ ſunt ſiccæ, quæ paſſulæ uocantur, hæ in calore ſunt temperatæ, bene nutriunt, & confortant ſtomachum, & epar, autore Auic. 2. Can. cap. 737. Et oppilationes remouent. Dicitur quoq; epar ex eis impinguari, & maximè ſi mundentur ab aridis. Et ita intelligenda

ſunt

ſunt quæ hic dicuntur de uua matura, recenti, & de uua ſicca, quam paſſulam uocant.

DE BONI VINI PROPRIE-*tatibus.* CAP. X.

VIna probantur odore, ſapore, nitore, colore.
Si bona uina cupis, quinq; hæc laudantur in illis:
Fortia, formoſa, & fragrantia, frigida, friſca.

Hic traduntur quatuor generalia ſigna boni uini: Primùm odor, uinum enim boni odoris, ſiue redolens, multiplicat ſpiritus tenues, & ſecundum Conſtantinum, quinto Theorices, cap. 28. bene nutrit, bonumq; ſanguinem generat. A uino uerò fœtido natura humana abhorret, ſpiritus nanq; craſſos, & *Vini odor.*

melancholicos generat, & malum ſanguinem, capitisq́; dolorem, ex malo fumo, in caput penetrante. Galen. uerò com.1.lib.3. de uict.rat.in morbis acut. ut habetur in ueteri translatione, ubi agit de uini diuerſitate, ſecundum odorem, ſic inquit: Quod ex uinis eſt boni odoris, eſt melioris chymi, & ſecundum illud eſt multitudo, quæ implet ex eo caput, quod eſt, quia eſt calidius & ſubtilius. Quod autem ex eis eſt mali odoris, ſecundũ malitiam chymi generati ab eo, erit paucitas læſionis eius in capite, Quod eſt: quia eſt frigidius & craſſius. Illud aũt, cuius penitus non eſt odor, non facit accidere in capite aliquid omnino, quoniam eſt uehementer craſſum.

Vini ſapor. Secundum, ſapor, quemadmodum enim cibus ſapidior, melius nutrit, & auidius à ſtomacho attrahitur, ut dictum eſt ſuprà, ita & uinum. Sciendum tamen quòd & uini ſecundum ſaporem, magna ſit diuerſitas: quædam enim ſunt dulcia, alijs nutribiliora, craſſum ſanguinem generantia, uentrẽ humectantia, concoctioni renitentia, & ſitim excitantia. Alia Pontica, ſiue ſtiptica, ſtomachum confortantia, uentrem conſtipantia, pectori & eius pertinentiæ, ſcilicet pulmoni & cannæ eiuſdem nociua, inteſtinis congrua, ad digerendum dura. Alia acerba, quæ ſunt diuretica, id eſt, urinam proritant, craſſos humores diſſoluentia. Alia amara, minus calida, Hæc Conſtantinus 5. Theorices cap.28.

Tertium, nitor, ſiue reſplendentia, unde uini ſubtilitas

*tilitas deprehenditur, ac deinde ex eo ſpirituum gene*ratur ſubtilitas. Vini *tor.*

Quartum, color, nam & ſecundum colorem uini diuerſitas in nutritione apparet. Vina enim rubicundiora (modò cætera pariter adſint) albis magis nutriunt, quare macris conuenientiora ſunt quàm alba, Alba tamen pinguibus magis conueniunt. Et de hac diuerſitate uini ſecundum colorem dictum eſt ſuprà cap. 8. Vini color.

Sequuntur deinde quinque ſpecialia boni uini ſigna. Primum eſt fortia. Fortitudo enim uini cognoſcitur ex effectu. Vinum enim potens uehementer celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit, inquit Gal com. 1. lib. 3. de uictus rat. in morbis acut. Maximè enim ſpiritus multiplicat, & multum nutrit. Abſtinendum tamen ab illo niſi ſit dilutum, ijs, qui ſunt imbecillioris cerebri, quia magna inde ad cerebrum famorum copia elata, ipſum facilimè læderet. Vinum forte. Secundum, formoſa, Vinum enim formoſum ſiue pulchrum, cum maiori appetitu ſumitur, facilius digeritur, & melius nutrit. Vinum formoſum

Tertium, fragrantia, Vinum enim fragrans, ſiue bene redolens, maximè confortat, & ſpiritus tenues generat. Vinũ fragrans.

Quartum, frigida, nam uinum, quo ad tactum frigidum eſſe conuenit, non autem quo ad effectum. Vinum enim calfactum, cùm ſit rarius, & ſubtilius, citius inebriat, neruos debilitat, & caput lædit, niſi Frigidũ.

Friſcum. *moderatè ſumptum fuerit. Quintum, Friſca, Vinum enim bonum debet eſſe friſcum, ſiue leue, ut effuſum, ſpumando ſonum faciat, ut habeat ſpumam tenuem, ac facilè labilem ſeu euaneſcentem in medio: ſeu quando in eo mouentur atomi. Vinum enim ni fuerit eiuſmodi diſpoſitionis, pendulum dicitur, & maximè, ſi neq; ſonet, neq; atomos habeat. Vel debile, ſeu dilutum, ſi ſpumam habeat cum magnis ampullis, uel ad latus ſcyphi ſpuma diu hæſerit.*

DE VINO DVLCI ET Albo. CAP. XI.

Corpora multum augent tibi dulcia candida uina.

Aliĵ ſic:

Sunt nutritiua plus dulcia candida uina.

Hoc uerſu docetur candida & dulcia uina (ſi cætera pariter adſint) reliquis magis nutrire. Quod quidem teſtatur & Conſtantinus lib. 5. ca. 28. Et Auicenna 3. 1. doctr. 2. capit. 8. Vinum quoque inquit, craſſum, quod eſt dulce, eſt melius illi qui uult eſſe pinguis. Vinũ candidum & dulce. *Vina etenim dulcia, propter dulcedinem, cui natura congaudet, uehementer à membris attrahuntur. Dicit enim Auicen. 2. Canon. tractat. 1. capit. 3. Operationes autem dulcis ſunt digeſtio, & lenificatio, & multiplicatio nutrimenti, & natura diligit ipſum, & attractiua uirtus attrahit ipſum. Et licet hic uerſus, in omni uino dulci ueritatem habeat, eligi-*

eligibilius tamen eſt uinum moderatæ dulcedinis, quod ſummum dulcedinis gradum non attingit, uelu ti uinum quod uulgo Muſcatellinum dicitur: tale enim corrumpit ſanguinem, quia naturalis uis epatis illud ex ſtomacho ad ſe capit priuſquàm concoquatur, & maturetur eius ſuperfluitas, unde repletur ſanguis aquoſitate indigeſta, & redditur aptus ebullitioni & putrefactioni. Idem intelligendum & de alijs cibis in ſummo dulcibus.

Inſuper ſciendum ex uſu uini dulcis, aliorumque alimentorum dulcium, tria ſequi nocumenta in diſpoſitis. Primum eſt faſtidium, quia dulcia caliditate & humiditate ſua leniunt, & leuigant orificium ſtomachi, inducentia illuc diſpoſitionem inanitioni & corrugationi contrariam, quæ ſunt cauſa famis. Secundum, uelocitas inflammationis eorum, & conuerſionis in choleram. Nam dulcia choleram pariunt, quare mel præ omnibus alijs choleram generat, eſt enim dulciſſimum: ſecundum locum obtinet uinum dulce, ut habet Galenus comment. 2. lib. 3. de uictus ratione in morbis acut. Hinc etiam ſitim inducit, nec confert febricitantibus, neque cholericis, Galeno ibidem teſte.

Tertium oppilatio epatis & ſplenis. Hæc enim membra dulcia maxima cum delectatione ad ſeſe, unà cum fece attrahunt, antequam concoquantur, & maximè epar, unde etiam facilimè obſtruuntur craſſa ſubſtantia, in qua dulcis ſapor fundatur, ad hoc

præcipuè cooperantc. Autor Auicen. 2. Canon. Tra-ctatu 1. capite 3. Hinc ſequitur dulce uinum reliquis minus ciere urinam. Et contra iſta tria nocumenta, plurimum ualent acetoſa, quia appetitum acetoſitate ſua prouocant, et frigiditate inflammationem prohibent, & ſubtilitate ſubſtantiæ, oppilationes aperiunt. Et licet uina, & alia nutrimenta dulcia epar ac ſplenem obſtruant, pulmonem tamen ab obſtructione liberant, quia in tranſitu per meri à dulcibus nil niſi ſubtile ad ipſum reſudat, & ſanguis ex rebus dulcibus ad pulmonem non penetrat, niſi prius in epate purior & in corde ſubtilior factus, teſtis Gale. comment. 2. lib. 3. de uictus rat. in morb. acut. Vina item dulcia minus inebriant ſecundum Hippocrat. li. 3. de uictus rat. in morbis acut. Can 2. Vinum, inquit, dulce, minus caput, minusq́; mentem ferit. Ex dictis iam omnibus colligitur, uinum, ſi bibatur ut corpus nutriat, inſtauret & impinguet, ut in macris ſiue per naturam ſiue ex accidenti, maximè competere dulce, craſſum & ſufficienter coloratum. Hoc enim ualde nutrit, deperditum inſtaurat & impinguat corpus. Quòd ſi uerò nullum horum fuerit neceſſarium, ſicut in obeſis & pinguibus, eligenda ſunt uina ſubtilia, ſapore grato, odorifera, ſubalbida, & temperatè fortia. Ad ſitis quidem extinctionem eligendum eſt uinum album, ſubtile, & imbecillum. Hoc enim magis humectat & refrigerat, & per conſequens, melius extinguit ſitim, & quanto ſitis maior eſt, tanto ipſum

pſum conuenientius eſt. Ad ſpirituū uerò et uirtutis confortationem, & reparationem, exhibendum eſt uinum ſubtile, odoriferum, ſaporis delectabilis, mediocris coloris, ſufficientis fortitudinis, & hoc cum pauco cibo. Pectoris autem et pulmonis mundificationi, & uentris laxationi, eligendum eſt uinum mediocris ſubſtantiæ, & ſapore dulci.

DE VINO RVBRO. CAPVT XII.

SI uinum rubeum nimium quandoque bibatur,
Venter ſtipatur, uox limpida turbificatur.

Hic recenſentur duo nocumenta nimiæ potationis uini rubri. Primum, conſtipatio uentris, quia uinum rubrū uehementius (ſi cætera pariter adſint) calfacit ac nutrit. Quanto enim calidius eſt, eo magis exiccat, & quanto magis nutrit, tanto auidius à natura retinetur. Poteſt etiam intelligi de nimia potatione uini rubri, ſtiptici, aut Pontici, unde conſtipatur uenter. Ad ſtomachi & uiſcerum retentiuæ uirtutis confortationem, eligenda uina craſſa, Pontica, uel ſtiptica, rubra, uel nigra, ueluti in habentibus fluxum uentris, ob debilitatem facultatis retentricis ſtomachi, teſte Hippoc. 3. lib. de uict. rat. in morbis acut. Canon. 7. Fuluum uinum & nigrum, auſterum &c. Et ibidem Gal. in comment. Ad confor- Vinum rubrum nociuum.

ſtationem uerò digeſtiuæ uirtutis competunt uina ſubtilia, mediocris ſubſtantiæ & coloris, odoris boni, ſaporis iucundi, & uigoris ſufficientis, nonnihil ſtipticitatis participantia.

Secundum eſt *exaſperatio gutturis ſiue raucedo, quam pariunt uina quædam intenſæ rubedinis, ob ſiccitatem & terreſtritatem, cuiuſmodi ſunt uina rubra* Brabantiæ, *& maximè muſta: quæ equidem & uentris ſoluendi uim habent, quia muſtum admodum rubrum fæcere ſolet uentris fluxum propter fæces terreſtres cũ eo mixtas, quæ ſua acrimonia mordicant inteſtina, unde cauſatur fluxus uentris, Quare bibendũ non eſt, niſi cùm ad plenum deferbuerit. Quoniam uerò ipſum mordicat, ab eo etiam reſoluitur fumus mordicans, qui ad cerebrum elatus, oculos corrodit, ac rubefacit. Cauſa autem cur fumus ille mordicet, eſt, quia uinum, unde diſſoluitur, eſt mordificatiuum. Nam, ut* Galenus *inquit commenta. 24. lib. 1.* Aphor. *Oportet ſimilem eſſe defluxum ſubiectæ ſubſtantiæ, ut quando humida atq; aërea ſubſtantia exiſtit, tunc quod ab ea defluit, uaporoſum eſt atque ſuaue. Cùm uerò terreſtris atq; arida, tunc & quod effluit, fuliginoſum eſt & acre.*

CONTRA VENENUM.
CAPUT XIII.

ALlia, ruta, pyra, & raphanus, cum
Theriaca nux.
Hæc ſunt antidotum contra mortale ueneuum.

Hic

Hic referuntur ſex antidota contra uenenum,

Primum, Allium, quod efficaciſsimum eſt contra omne ueneni genus, & præcipuè contra potum malæ aquæ, teſte Serapione cap. 321. de temperamentis ſimplicium. Allium, inquit, quando præſumitur, & pòſt bibitur aqua corrupta, incognita, non nocet potanti. Idem innuit Auicenna 2. Canon. cap. 75. Et 3.1. Doctr. 5. cap. 7. Similem etiam facultatem obtinet cepe. Auicen. 2. Canon. cap. 123. Quare poteſt comprehendi ſub allio. de eo etiam dicit Auicenna 3.1. Doctr. 5. capite 7. Quòd ſit ut Theriaca malarum aquarum, & maximè cum aceto, quia cepe eſt ſubtiliatiuum, inciſiuum, & abſterſiuum cum ſtipticitate, & aperit fortiter, teſte Auicenna 2. Canon. cap. 123. Calidum eſt in tertio, Quare calfacit, malas aquas prohibens, ne ſua frigiditate ſtomacho nocumentum inferant, & craſſas extenuat, ut citius penetrent. Acetum huic permixtum uirtutem eius in extenuatione & penetratione aquarum auget, & à ſiti, quam cepe comeſtum inducere ſolet, præſeruat. Eadem de allio ratio eſt. Quare Auicen. 3.1. Doctr. 5. cap. 7. præcipit allia comedere ſuper aquas craſſas & turbidas, quia extenuant eas, ut citò deſcendant, & prohibent ne ſtomacho & inteſtinis officiant, neq; uenas obſtruant. Allium præterea ſi ante et poſt itineris ingreſſum comedatur, contra occurrentis aëris frigiditatem prodeſt. Auicenna 3.1. Doctr. 5. capite 4. Vnde ſequitur, quòd plurimum conducat,

per

per diuerſas terras oberrantibus,varioq́; potu utenti bus,iuxta uerſiculos Macri:

Allia qui mane ieiuno ſumpſerit ore,
Hunc ignotarum non lædet potus aquarum,
Nec diuerſorum mutatio facta locorum.

Allium præterea contra uiperarum ictus,& pri uatim hæmorrhoi prodeſt, ita ut non aliud magis, ſi cum uino iugiter adſumatur, aut tritum in eodem ebi batur. Contra rabioſorum morſus & illitu & cibo ualet,teſte Dioſco.*Auic.*uerò *lib.*3.*Tract.*2.*cap.*75. *Confert, inquit,puncturæ uermium ueneno ſorum,et morſui ſerpentum, quando bibitur cum uino: & nos quidem iam experti ſumus.* Et *ſimiliter morſui canis*

Cepe. *rabidi.* Cepe *quoq́; iuxta* Auic.2 Can.*cap.*123.*con fert morſui canis rabidi, cùm linitur ſuper ipſum a qua eius,aut emplaſtratur ex eo,cum ſale & ruta.* Et *cepe,quod comeditur expellit nocumentum uentoſita tis uenenoſorum.* Et *dixerunt quidam,quòd ipſum ge nerat in ſtomacho humorem humidum plurimùm fran gentem nocumentum uenenoſorum.*

Notandum tamen,allium,cepe,& porrum, in ci bo non competere,neq; temperatis,nec calidis corpo ribus,& imprimis cruda: Parum enim & malè nu triunt, ſanguinem generant acrem & pungitiuum, craſſos tamen humores extenuant, & uiſcoſos inci dunt: decocta uerò,pungendi quidem uim exuunt,in cidendi tamen & extenuandi retinent. Vnde *cocta magis competunt quàm cruda.* Porrum *calidum eſt*

& ſiccum, noxium ſuccum creat, oculorum aciem hebetat, & ſanguinem nigrum et melancholicum generat, ſomnum tumultuoſum parit, neruos pungendi ui lædit, nocet dentibus & gingiuæ. Cholericis itaq; & melancholicis eſt uitandũ, maximè crudum. Cepæ calidæ ſunt, habentq; calíditatem ſuperfluè terreſtrem, cum humiditate aquoſa, tenui & cruda. Si comedantur crudæ, generant in ſtomacho humores malos, putridos, et corruptibiles. Inducunt ſomnia mala, et terribilia, largiore cibo, capitis dolores ciẽt lethargicos & phreneticos, memoriam & intellectũ perturbant. Sed ſi comedantur coctæ cũ iuſculo electæ carnis, promouent digeſtionem, & minus officiunt, temperantq; cibos frigidos, cum quib. coquuntur. Sed melius eſt ab eis abſtinere. Allium calidum eſt, nonnihil humiditatis participans, minus tamen quàm cepe. Valet contra inflationes, ueterem tuſſim, ſcreatum prouocat, aciem oculorum hebetat, capitis dolorem facit, de quo Gal. lib. 12. cap. ultimo Therapeu. Method. Eſt enim, inquit, profectò allium ex eorum ciborum genere, qui et flatum diſcutiant, & minimè ſitim inferant. Sunt qui parum id experti, exiſtiment maiorem quàm cepas ſitim excitare: ſed planè errore, quum non modò non maiorem quàm cepe, ſed nec omnino ſitim faciat. Idẽ omnium planè eduliorum maximè flatum diſcutit. Itaq; ipſe certè agreſtium theriacam id appello. Conueniunt autem hæc tria phlegmaticis tantùm, et craſſum, uiſcoſumq; humorem habentibus, Cholericis planè uitanda.

Secun-

Ruta. Secundum, Ruta, de qua Dioſcor. lib. 3. cap. 43. Ruta letalium medicamentorum antidotum eſt, ſi ſemen ex uino acetabuli menſura ebibatur. Folia per ſe præſumpta, aut cum nuce iuglande, aridiſq; ficis, inefficaces uenenorum uires reddunt: contra ſerpentes ſimili modo ſumere conuenit. Eadem repetit Auicen. Tractatu 2. capite 578. Ariſtoteles libro 9. capite 6. de hiſtoria animalium, tradit muſtelam dimicaturam cum ſerpente, rutam comedere, odor enim eius infeſtus ſerpentibus eſt. Ruta quoq; cum ficubus & amygdalis dulcibus mane ſumpta, à ueneno præſeruat. Ruta porrò duplex eſt: quædam enim ſatiua & domeſtica, quædam uerò montana & ſylueſtris. Domeſtica & ſylueſtris melior eſt: quia ſylueſtris calida & ſicca eſt in quarto ordine, quare in cibis damnatur. Domeſtica, calida in ſecundo, ſicca in tertio. Craſſos lentoſq; humores digerit atq; incîdit, flatuſq; reſoluit & extinguit. Scrapion cap. 290. de ſimplici. Ruta eſt de rebus magis conferentibus inflationibus, id eſt, uentoſitatibus, ſed in humida eſt inflatio. Ruta item uehementer uiſum acuit, & propriè ſuccus eius, cum ſucco fœniculi & melle facto collyrio, aut comeſta, ut dicit Auic. loco citato. At quia in ſucco eius quædam eſt acrimonia oculis infeſta, uentilando applicari debet, ut uapor tantùm & ſubſtantia eius oculos pertingat.

Pyra. Tertium, pyra, de quibus Auicenna 2. Can. Tract. 2. cap. 550. dicit, quòd ſint cura fungorum mortificantium,

tantium. Dioſcor. lib. 1. cap. 132. Aiunt fungos, ſi ſylueſtria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri. Idem intelligi poteſt de pyris aromaticis, quæ ſpiritus confortant, & ueneni nocumentum repellant.

Quartum Raphanus, de quo Auicenna 2. Canon. Tract. 2. cap. 581. Confert, inquit, morſui uiperæ, & cum uino morſui cornutæ etiam: Et ſemen eius confert uenenis, & uermibus uenenoſis: & ſi ponatur fruſtum eius ſuper ſcorpionem, moritur: & aqua eius eſt experta in hoc, & eſt fortior: & ſi momorderit aliquem ſcorpio, qui raphanum comederit, non nocebit ei. Et his fungi ſtrangulantur: tam cibo quàm potu ſalutaris eſt. Valet etiam contra uenenum, quia uomitiones mouet, per quas ſtomachus purgatur. Raphanus, ſanguinem acrem & pungitiuũ gignit, ac proinde biliosis obeſt, Stomacho aduerſatur, ructus ciet, humoresq́; craſſos & lentos generat: & ſi uirtus concoctrix debilis fuerit, crudum. Facultas ei ineſt extenuandi & incidendi. Raphanus.

Quidam raphani radices à cœna crudas ingerunt, quò iuuent ſcilicet concoctionẽ, De quo miratur Gal. libro 2. de alimentor. facul. cap. penultimo. Aiunt nanq́; inquit, id ſe ipſa experientia abunde compertum habere, nullus tamen eos citra damnum potuit imitari. Quibuſdam tamen placet, ſummo cibo ſumptos, concoctionem iuuare, & uentrem laxare. Quum autem præſumuntur, cibum ſuſpendunt, quare uomituris, commodiſſimè dantur ante cibum

Summo tamen cibo, ſi cum ſale & aceto parua quantitate ſumantur, bonum eſt. Oculis nocent & capiti, Rhazes lib. 3. ad Manſorem, cap. 18. *Raphanus, inquit, calidus eſt et craſſus, qui in ſtomacho longã faciens moram, phlegma incidit, atq; cibum ad os eleuat ſtomachi, uomitum quoq; commouet, cuius folia cibũ digerunt, & appetitiuam adiuuant, quando ex eis paſtum ſumitur.*

Theriaca. Quintum eſt Theriace, *quæ tota ſua ſubſtantia, tam brutis quàm ratione præditis animalibus contra uenena & calida & frigida opitulatur.* Sub hac comprehendi poteſt et Mithridatium, *conſimilis ferè efficaciæ* De Theriaca Auic. 64. Tract. 3. cap. 1. *Scias quòd* Canon *maximus in curatione ueneni, eſt confortatio caloris innati, & excitatio ipſius ad expellendum, ſicut facit* Theriace. De Theriace uerò & Mithridatio ſimul, idem 6. 4. Tractat 1. cap. 5. *Sunt inquit, medicinæ contrario ueneno, quare non permittunt ipſum peruenire ad cor, & ſunt ſicut* Theriaca & Mithridatium.

Mithridatium. Nuces. Sextum, nux. Auicenna 2. Canon. cap. 305. *Nux cum ficubus & ruta, eſt medicina omnibus uenenis, & ex ea cum cepe & ſale, fit emplaſtrũ ſuper morſum canis rabidi. Et hoc maximè intelligitur de nuce ſicca, ante cibum ſumpta. Sciendum uerò nuces ſiccas recentibus & humidis eſſe peiores, magis enim unctuoſæ ſunt, & citò in choleram conuertuntur: capitis dolorem inferunt, oculos turbant, uertiginem gene-*

generant, præcipuè à cibo ſumptæ: linguæ paralyſin inducunt, uomituris ieiunis in cibo aptæ. Habentibus autem ſtomachum biliosum inimicæ, ueſicas in ore faciunt. Recentes ſtomacho innocentiores ſunt, ut pote ſuauiores, & minoris unctuoſitatis. Ratione tamen humiditatis, uentrem laxant, & ſi teſtæ ultimo loco edantur, præſumptum cibum comprimunt.

DE AERE. CAPVT XIIII.

LVcidus & mundus ſit rite habitabilis aër,
Infectus neq; ſit, nec olens fœtore cloacæ.

Aëris electio. *Hîc quatuor traduntur notæ optimi & habitabilis aëris.* Prima, *ut ſit purus, id eſt, non infectus à uaporibus, quia impurus alterat cor, ſecundum complexionem illius quod ei commiſcetur. Sicut innuit* Hali, com. 16. lib. 3. *Galeni artis medicinalis.* Secunda, *ut ſit luminoſus. Aër enim turbidus, corpori triſtitiam et pigritiam infert, quia commiſcet humores, & turbidus ad cor penetrat, unde generantur ſpiritus turbidi, & craſſi, animam contriſtantes, & pigritiam inducentes. Nihil ergo magis iucundũ ac hilarem reddit hominem, minusq; grauat, quàm ſi claro aëre ambulet, uel mane ſurgat.* Tertia, *ne ſit infectus, cuiuſmodi eſt in locis cadauerum non crematorum multitudine refertis, quemadmodum in prælijs contingere ſolet: & hunc peſtis ferè ſubſequitur, inſpiratus enim in corpore ſpiritus inficit.* Quarta, *ne fœtorem habeat cloacæ, & ſub hoc comprehendunt infectiones particulares aëris, ut latrinarum, ſouearum culinæ, & locorum in quos cadauera conuehuntur, & oſſa mortuorum, aut lacuum ſeu paludum, in quibus linum uel cannabis putreſcit. Talis enim ſpiritus noſtros inficit, ac maximam cerebro noxam ſuggerit. Hinc Auicenna 2. 1. Doctr. 2. Et aër quidem, dum eſt temperatus, & clarus, neq; ſubſtan-*

ſubſtantia extranea, complexioni ſpiritus contraria, ei admiſcetur, & ſanitatem efficiens, & ipſam conſeruans, & cùm mutatur contrarium ſuæ operationis operatur.

Verùm quò prædictorum exactior notitia habeatur, ſciendum eſt, aërem pro ualetudine tuenda, duobus modis eſſe neceſſarium. Primò quidem ob refrigerationem cordis. Secundò uerò, ob expulſionem fumoſarum ſuperfluitatum, ſpiritum & calorem innatum moleſtantium. Quemadmodum enim uidemus ignem externum uentilatione aëris ſuffocari & extingui, ita etiam de ſpiritu & calore innato imaginandum eſt. Indigent enim aëre nutriente, conſeruante, & temperante. Temperatio ergo caloris innati fit per aëris attractionem, & depuratio, per aëris expulſionem. Primum quidem per motum attractionis, alterum uerò per motum expulſionis. Si ergo aër attractus, fuerit fœtidus & impurus, corrumpitur calor & ſpiritus innatus.

Quare eligendus eſt purus, ac liber, qui ex terra plana uel edita uentorum perflatu undiq; luſtretur, optimæ eſſentiæ, & cui nihil uaporis ſeu halitus alieni admiſceatur, neq; ſit turbidus, nec nebuloſus. Hic enim humores conturbat, & animam, ut dictum eſt, contriſtat. Nec editis montibus in ualle incluſus, qui nullum perflatum recipiat, hic enim ſuffocans, putrisq; eſt: ſimilis qui in domibus quibuſdam eſt incluſus, in quibus ob putredinem & perflatus defectum, plu-

rimus aceruatur ſqualor ac ſitus. Proinde *omnibus ætatibus noxius eſt & euitandus*, Quemadmodum *& quilibet incluſus. Hæc ferè* Gal.lib.1. *de ſanitate tuendæ.*

Tempore tamen epidemiæ, ob generaliorem aëris putrefactionem incluſus conuenientior eſt, unde id temporis domi manere, ac feneſtras concludere præſtat, ne qua putridus aër inſpiret. Aliàs *liberior aër magis eligendus.* Euitandus *præterea in conſeruanda ualetudine aër, cui commiſcentur halitus ſtagni et paludis, ac ſpecus profundi, peſtilentē auram ſpirantes, & qui ex animalium, olerum, crucæ, ceparum & ſimilium, arborum malarum uiſcoſitatum, quales ficus & nuces, & leguminum putredine aut fimo coinquinatur.* Cauendum *etiam ne in aliqua primarū qualitatum excedat, ſcilicet, caliditate, frigiditate, humiditate, & ſiccitate: id quod arte noſtra moliemur, ſicut docet* Auic.2.1.Doct.2.cap.5 *&* 6.

DE NIMIA POTATIONE *uini.* CAP. XV.

SI nocturna tibi noceat potatio uini,
Hoc matutina rebibas, & erit medicina.

Ecphraſis.

Hic ponitur præceptum de ijs, qui mane ex pridiana uini potatione ægrotant, nimirum ut idem mane rebibant. Potatio *autem uini nocturna, poteſt inducere*

ducere uel ebrietatem, uel ſitim matutinam, uel nimiam corporis calfactionem. Si induxerit nimiã calfactionem, maximus error eſt, id mane repetere. nam perinde hoc eſſet, ac ſi ignem igni adderes. Si ebrietatem cum quadam nauſea, bonum eſt mane repetere: inde enim facilè uomitus prouocatur, quem ſequitur expurgatio ſtomachi, qua facta, tollitur & nocumentum ebrietatis, & nauſea. Quare conſulit Hippoc. *ſemel in menſe inebriari, ut ex ebrietate prouocetur uomitus, hic enim maximè ab ægritudinibus chronicis, id eſt, longis & malis præſeruat. Si quis ex nocturna uini potatione, propterea quòd bibere illud non conſueuerit, oblæditur, huic & mane, quò adſueſcat, idem bibere concedetur, & ita ex uini ſumptione minorem læſionem ſentiet. A conſueto enim minor fit læſio, teſt.* Hippo. lib. 2. Aphor. 5. *Si uerò potationem uini nocturnam ſequatur ſitis matutina, illa mendoſa eſt, & curatur quidem po-*

ſatione uini, ſed magis tamen aquæ. Homini debilis cerebri & cuiuſcunq; alterius conditionis, ſummopere cauendum eſt à frequenti ebrietate.

Ebrietatis incommoda. Frequens ſiquidem ebrietas, inquit Auicenna 3.1. Doctr.2, cap.8. inducit ſex incommoda in corpus humanum. Primum eſt corruptio complexionis epatis, quia uinum immodicè ſumptum, calorem eius reſoluit, unde amittit uirtutem ſanguificam, & loco ſanguinis generat aquoſitates, efficiẽtes hydropiſin. Vel incendit epar, & humores eius, unde generatur lepra, uel mania. Secundum eſt corruptio complexionis cerebri, ob aßiduam eleuationem fumorum uini, diſponentium cerebrum, calidum quidem maniæ & phreneſi, frigidum uerò epilepſiæ, lethargo, apoplexiæ, & ſubeth. Tertium eſt debilitas neruorum, uidemus enim bibulos, & frequenter inebriari ſolitos, caput & membra tremere, non in ſenio tantùm, ſed etiam in ſenectute, & iuuentute quandoq;. Quartum, ægritudo neruorum, ſicut ſpaſmus, & paralyſis: quia uinum immodicè hauſtum, ſæpius in ſtomacho aceſcit, unde ualde læduntur nerui. Sæpe etiam ex defectu digeſtionis in aquoſitates crudas conuertitur, quæ neruos remolliunt, & ſæpe humoribus craßis neruos obducit, unde diſtenduntur uel contrahuntur. Quintum eſt apoplexia propter humiditates cerebri à uino multiplicatas, ita ut omnino uias ſpirituũ animalium à cerebro in membra obſtruant. Sextũ eſt mors ſubitanea, cùm ſcilicet ſtertendo & dormiendo, uia

anhelitus multitudine uini uel humiditatum inde generatarum, clauduntur, & ebrius ſuffocatur.

Vinum tamen, ſi modicè bibatur, plurimum confert. Auic. loco citato, quinq; eius recenſet commoda. Primum eſt, quòd caloris ſui ſubtilitate & conuenienti atque occulta proprietate, facilem efficiat cibi penetrationem, cui commiſcetur, in omnia membra. Secundum eſt, quòd phlegma ſubſtantiæ ſuæ calore et ſubtilitate incidat atq; reſoluat, meatus aperiat, & naturam ad excreationem incitet.

Tertium eſt, quòd choleram rubeam per urinam, ſudorem, excrementa, & reſolutionem inſenſibilem expellat: & hoc de uino albo, uel ſubrubeo, tenui, natura debili uel diluto, intelligendum eſt. Aliâs enim ex nimia epatis calfactione, ipſum in choleram commutaretur potius, alioquin multiplicaret choleram per conuerſionem ipſius in eam. Quartum, quòd melancholiam, quæ craſſa eſt, & tardi motus, facilè per proprios meatus ab epate ad ſplenem, & à ſplene ad os ſtomachi deducat, & eandem unà cum fecib. è corpore expellat, & melancholiæ nocumentum, ob contrariam ſubſtantiam, complexionem, & effectus, reprimat, ac tollat. Melancholia enim triſtitiam, puſillanimitatem, & auaritiam parit. Vinum uerò gaudiũ, audaciam, magnanimitatẽ, et liberalitatẽ. Quintum, quòd omnes modos ſeu ſpecies laßitudinis, niſi multa caliditas extranea fuerit coniuncta, reſoluat. Vinum enim reſolutos ſpiritus abundè reparat, uirtu

tem confortat, humiditates relictas in muſculis, neruis, & chordis, & iuncturis, tollit, aut minuit. In laſſitudine *ſi opus fuerit uinum uelociter humectat, modò diluatur.*

Præbet præterea & plurima alia commoda. Omnium enim uelociſsimè nutrit calorem, & ſpiritum naturalem confortat, totum corpus calfacit, ingenium acuit, iram extinguit, triſtitiam remouet, libidinem incitat, ſemicrudos humores digerit. Et *ut unico uerbo rem totam perſtringam,. Vinum reddit hominem & anima & corpore uirilem, unde abſtemij (cæteris paribus) effœminati uidentur.*

DE MELIORE VINO. CAPVT XVI.

GIgnit & humores melius uinum meliores.
Si fuerit nigrum, corpus reddet tibi pigrum.
Vinum ſit clarumq́ȝ, uetus, ſubtile, maturum,
Ac bene dilutum, ſaliens, moderamine ſumptum.

Hîc docetur imprimis ex meliore uino meliores humores generari: quanto enim materia præſtantior eſt, tanto etiam præſtantiores inde humores gigni par eſt. Deinde, *quòd uinum nigrum pigritiam corpori inferat, quia reliquis craſsius eſt, et plus terreæ*

naturæ in ſe continens, quare & ſpiritus inde geniti ſunt craßiores, autore Galen. com. 14. lib. 1. Aphor. Oportet, *inquit, ſimilem eſſe defluxum ſubiectæ ſubſtantiæ, ut quando humida atq; aëria ſubſtantia exiſtit, tunc quod ab ea defluit, uaporoſum eſt, atq; ſuaue. Cùm uerò terreſtris atq; arida, tunc & quod effluit, fuligineſum eſt, & acre.* Tertio loco, *referuntur ſeptem præcepta, de electione uini.* Primum, *ut eligatur uinum clarum, hoc enim quia ſubtile, ſpiritus ſubtiles & claros generat.* Secundum, *ut ſit uetus, nouum enim ſiue muſtum (cæteris paribus) facilius inebriat, fluxum uentris prouocat, atque colicam, quæ accidentia dicentur infrà cap. 26.* Nec *eſt intelligendum ut omnino ſit uetus, tale enim,* Auicenna *3. 1. doctr. 2. cap. 8. teſte, eſt quaſi medicina & pauci nutrimenti, id eſt, magis ineſt ei uirtus alteratiua corporis ad caliditatem & ſiccitatem, quia repurgatum eſt à fæce & uiriditate quam prius habuit, & multò quàm antè calidius.* Scribit Galen. lib 8. *ſimplicium medica.* Vinum *ex ſecundo eſt ordine excalfacientium, ſed quod admodū uetus eſt, ex tertio.* Tertium *eſt, ut ſit ſubtile, ſubtile enim multos & ſubtiles ſpiritus procreat: craſſum uerò, craſſos.* Quartum, *ut ſit maturum, non ſtypticum,* Stypticum *enim abſcindit omnes ſpecies euacuationis, ut innuit* Galen. com. 8. lib. 3. *de morbis acut.* Auſterum, *inquit, uinum, excretiones omnes cohibet,* Quare *nocet corporibus quibus per urinas expurgari eſt opus, & lædit*

Vinum uetus.

& lædit omnia ſuperiora. Infirmitatibus tamen inteſtinorum utile eſt. Galen. ibi. Remouetur autem ſtipticitas, ſi aqua temperatum fuerit. Gal. ibi. Quintum, ut

Dilutum. ſit dilutum, per hoc enim remittit fumoſitatem ſuam, et minus inebriat. Et hoc ueritatem habet in uino ſubtili. Craſſum enim ſi diluatur, citius inebriat, ita nanq; ſubtiliatur, magisq́; fumoſum redditur, de quo Auic. intellexit 3.1. doct. 2. cap. 8. cùm ait: Mixtum uelocius inebriat. Sextum, ut infuſum quaſi ſubſiliat, & eſt de conditionibus boni uini, de quibus ſuprà cap. 10. Septimum, ut modicè ſumatur, Vinũ enim modicè ſumptum, acuit ingenium. Ex omnibus iam dictis colligitur, pro conſeruanda bona ualetudine, eligendum eſſe uinum, quod ſit medium inter uetus & nouum, clarũ, nonnihil rubedinis participans, odoriferum, æqualis ſaporis, nec acre, nec acutũ, neq; dulce, nec fumoſum, neq; craſſum nimis, ſiue ſubtile, ſed ad ſubtilitatem declinans: natũ in colle aperto, Meridiem ſpectante, regione inter caliditatem ac frigiditatem temperata. Hæc ferè Auic. loco citato.

Vergil. 2. Georg. Apertos Bacchus amat colles.

Circa uini uſum, ſecundum ætates, notandæ ſunt tres regulæ, quas ponit Auic. ibi. Prima eſt, ne pueris detur uinũ in potu, id enim perinde eſſet ac ſi ignem igni addas in lignis debilibus. Quippe, quòd hauſtum & humectat nimium, & calfacit corpus, tum caput halitu replet, ijs qui humido calidoq́; temperamento ſunt, quale eſt eiuſmodi puerorum. Atqui nec repleri his caput eſt utile, nec ipſos ſuprà quàm par eſt, humidos.

midos, calidosq́; fieri: Quoniam eò iam caloris humorisq́; peruenerunt, ut ſi paululum utramuis qualitatem auxeris, iam modum exceſſerint. Secunda eſt, ut ſeni detur, quantum tolerare poteſt, & appetit appetitu naturali. Quemadmodum enim ocreæ ueteres aridæ, et corrugatæ, oleo: ita corpora ſenum uino electo reficiuntur, ac renouantur. Senibus enim cùm frigidi ſint, unum illud maximum commodum ex uino accedit, quòd omnia eorum membra calfaciat, triſtitiam & melancholiam, quibus abundant, expellat, & ſoporem, quo ferè deſtituũtur, reducat. Obſtructiones etiam, quibus iidem obnoxij ſunt, tollat. Sanè uinum ſicuti pueris eſt alieniſſimum, ita ſenibus aptiſſimum eſt. Vinũ eſt lac ſenũ.

Tertia, ut iuuenibus exhibeatur temperatè. Nam ut Galenus inquit, lib. 1. de ſanit. tuenda: Neque iam adultis uinum, niſi modicè ſumptum, exiſtimandũ eſt utile eſſe, quòd uidelicet & ad iram & libidinem præcipites faciat, et partem animi rationalem hebetẽ turbidamq́; reddat, ſi modum exceſſerit. His ipſis tamen, ad bilis excrementa uel mitiganda, uel expellenda, eſt ſanè non inutile, corpus corroborat, & ingenium ob ſubtilium & tenuium ſpirituum abundantiam exacuit.

DE CEREVISIA. CAP. XVII.

NOn ſit acetoſa hæc cereuiſia, ſed bene clara,
De ualidis ſit cocta granis, ſatis ac ueterata.

Hic

Hic traduntur quinque ſigna, de eligenda ceruiſia. Primum, ut non ſit acetoſa, hæc enim ſtomacho inimica eſt. Acetum nanq; ut Auicenna tradit, neruis officit, Stomachus autem membrum eſt ualde neruoſum, ergo &c. Secundum, ut ſit clara, quia turbida obſtruit urinarum meatus: Proinde & calculoſis plurimùm nocet, impinguat, flatus gignit, anhelitum abbreuiat, & phlegmata multiplicat. Tertium, ut ſit cocta ex bonis & ualidis granis, non corruptis, ex optimo ſcilicet hordeo, tritico, ſiue auena: quanto enim grana meliora ſunt, tanto & melior humor inde generatur. Quartum, ut ſit bene cocta, hæc enim cùm melius digeritur, tum naturæ conuenientior exiſtit. Malè uerò cocta, uentris tormina, inflationes, & colicam paßionem gignit. Quintum, ut ſit uetus, & à fecibus repurgata. Recens enim iiſdem malis obnoxia eſt, quibus malè cocta: præterea & ſtranguriam facit.

DE NIMIA POTATIONE Cereuiſiæ.

CAPVT XVIII.

DE qua potetur, ſtomachus non inde grauetur.

Hic unicum habetur præceptum de uſu cereuiſiæ, ut ſcilicet modicè ſumatur, neque inde ſtomachus prægrauetur, uel ebrietas concilietur. Ebrietas *enim ex cereuiſia deterior eſt, quàm ex uino, & diuturnior. Fumi nanq; & uapores craßiores ad caput ex cereuiſia eleuantur quàm uino, quare & tardius reſoluuntur.* Et *ſciendum eſt, prandium uel cœnam, (ſi modò cætera pariter adſint) utilius à cereuiſia quàm uino inchoari, quia in principio menſæ, ſtomachus famelicus eſt, & ſuperfluitates auidißimè à mẽbris ad ſe attrahit. Si ergo in principio menſæ daretur uinum, quo natura maximè delectatur, eo quòd plurimum nutriat, ſuperfluitates illæ à ſtomacho attractæ, unà cum uino ad partes corporis traherentur, Minus autem auidè attrahit cereuiſiam. Cereuiſia humores item orificio ſtomachi adhærentes abluit, quare Medici conſulunt, ut in maxima fame, prius uomitus prouocetur, quàm cibus ſumatur, ut ſuperfluitates illæ à ſtomacho famelico attractæ, euacuentur: neq; cum chylo commiſceantur. Similiter qui ex nimia uini potatione ſitit, cereuiſiã bibat, Hæc enim ſitim mendoſam tollit.* Vomitus ante cibũ ciendus.

DE TEMPORIBVS ANNI, CAPVT XIX.

Ver.

Aeſtas.

Autumnus.

Hyems.

TEmporibus ueris modicum prande reiuberis.
Sed calor æſtatis dapibus nocet immoderatis.
Autumni fructus caueas, ne ſint tibi luctus.

De

De menſa ſume quantum uis tempore brumæ.

Hîc agitur de cibi menſura ſecundum anni tempora conuenienti, Et primo de Vere. Vere ſiquidem modicè prandendum eſt, paulùlum cibo demendum, adijciendumqúe potioni. Auicenna 2. 1. Doctr. capite 6. Ratio, Quia tempore hyemis propter eius guloſitatem & exercitij paruitatem, & reſolutionis prohibitionem, humores crudi, & maximè phlegmatici ex temporis proportione generati in interioribus corporis, ob ambientis aëris frigiditatem, ſiue ἀντιπερίστασιν *coadunantur. Ver autem ſuperueniens illos eliquat, & diffundit per totum corpus, quare natura per id tempus plurimum circa illorum digeſtionem occupata eſt. Si itaque in uere daretur magna cibi menſura, natura à digeſtione prædictorum humorum impedita diuerteretur: utpote, per humores, & magnam ciborum copiam, plus æquo grauatam, unde humores in corpore crudi & indigeſti relicti facilimè membrum aliquod inuadentes ægritudinem inducerent. Quare ſummopere conandum eſt, ut id temporis cibo nonnihil dematur. Diminutio enim ciborum maximè præſeruat ab ægritudinibus ueris, teſte Auicenna ibidem. Et hoc quidem de adulto & extremo uere intelligendum. Nouum enim Ver Hyemi adſimilatur, unde & hyemis ritu per id tempus, cibus adminiſtrandus eſt. Intelligendum item de corpore humoribus phle-*

gmaticis et crudis repleto. Corpori enim temperato in humoribus cibus exhibendus iuxta menſuram calo ris innati, & reſolutionem quæ fit à corpore: ablata enim cauſa eſt diminutionis cibi. Vnde Hippoc. *Aphor.15.lib.1. Ventres Hyeme & Vere, natura calidiſſimi ſunt, & ſomni longiſſimi: quare per ea tempora alimenta copioſiora ſunt exhibenda.* Etenim *tunc calor innatus plurimus eſt, unde & pluribus egent alimentis.*

Aeſtatis cibus. *Secundò, de Aeſtate, quòd nimia cibi ſumptio in æſtate noceat.* Virtus *enim digeſtiua tum debilis eſt: ſpiritus enim & calor innatus, inſtrumenta uirtutum debilitantur, minusq; ob caloris externi exceſſum, & attractionem ad exteriora reſoluuntur, unde multum cibum digerere nequeunt Sciendum tamen, propter uehementiam reſolutionis humiditatũ, tam ſubſtantialium, quàm nutrimentalium corporis, æſtiuo tempore craſſiorem ac maiorem cibum exhibendum eſſe, ſi uirtus digeſtioni ſufficeret.* Verùm *cùm non ſufficiat uno eodemque tempore multum digerere cibum, parum ſæpeque de eo exhibendum eſt, iuxta illud* Galen.com.17.lib.1. Aphor. Aeſtiuo *quidem tempore, quantum ad temporis rationem attinet, ſæpius pauca danda ſunt, quoniam & pluri egent adiectione, ut qui ſunt diſſoluti, & uires habeant imbecilles.* Et licet *æſtate cibo nonnihil demendum ſit, potioni tamen adijciendum eſt: tum enim maxima fit reſolutio et exiccatio corporis, calor etiam humidum*

humidum longè exuperat, unde & ſitis maior exori tur. Elixis itaq; utendum, cibisq; frigidis ac potione tum multa, tum diluta. Vinum autem uinoſum & purum euitandum, ut quod facilè inflammetur, & uiolento æſtu uehementem calorem incendat.

Tertiò de Autumno, ut ſcilicet per Autumnum à fructibus autumnalibus, uuis ſcilicet, Perſicis, Ficubus, & ſimilibus abſtineatur, uel modicè ſaltem de ijs edatur: generant enim ſanguinem putrefactioni accommodum, ob ebullitionem, quam in corpore & humoribus faciunt, & maximè in ſtomacho immundo in autumno ſæpius accidere ſolet, unde malæ ſequuntur ægritudines, nimirum uariolæ, morbilli, & peſtilentia. Pro maiori notitia uictus ſalubris per autumnum, cauendum eſt, ne famem et ſitim patiantur, uel cibo una hora repleantur, ut præcipit Rhazes 4. ad Manſorem cap. 26. de regimine corporis, ſecundum anni tempora. Vinum autem quod bibitur ſit paulo liberius dilutũ, neq; tamen immodicè, ut corpus humectet, & calorem reprimat: minus etiam quàm in æſtate bibendum, ne natura per id tempus debilitata, digerere renuat, & calor obtuſus, uentoſitates & colicam generet. Autumni cibi.

Quartò de hyeme. Tempore ſiquidem hyemali tantum edendum quantum uolumus, id eſt, plus quàm cæteris temporibus, teſte Auicenna Phen. 2. 1. Doctr. 2. cap. 6. Et Galeno, in commen. 17. libro 1. Aphoriſ. Hyberno, inquit, tempore multa quidem danda ſunt Hyemis cibi parci

propter robur uirium, ſed rarò, quia non ualde multa indigent adiectione laborantes, ut quibus non multa fiat euacuatio. Et ratio eſt, *quia calor innatus hyeme intenſior eſt, tum quia unitus, tum quia fortificatus* διὰ τὴν ἀντιπερίστασιν, *id eſt, iuxtapoſitio nem ſui contrarij, uidelicet, frigidi aëris corpora circumdantis, quod ueritatem habet in robuſtis & corpulentis, & non in raris ac debilibus.* In huiuſmodi *enim corporibus intenſum hyemis frigus non modò non confortat calorem, ſed magis debilitat.* Et hoc *innuit* Hippoc. Aphoriſ. 15. *lib.* 1. *Ventres hyeme & uere, natura calidiſſimi ſunt, & ſomni longiſſimi: quare per ea tempora alimenta copioſiora ſunt exhibenda.* Etenim *hinc calor innatus plurimus eſt, unde pluribus egent alimentis, quæ quidem & craßiora, ac difficilioris digeſtionis exhibere licet, quia calor intentior eſt. Vino autem utendum eſt meraciore & rubicundiore.* Notandum *tamen, quòd licet conſideratione habita ad fortitudinem caloris & uirtutis digeſtiuæ in hyeme, craßiores & denſiores cibi conueniant: attamen quia corpora per id tempus ob phlegmatis abundantiam facilimè replentur & obſtruuntur, & parua à continente fit reſolutio: tutius eſt uti cibis inter ſolidum, & rarum medijs, ſicuti caro hœdina, uitulina, mutonis, lucij, percarum & cancrorum. Craßioribus uerò, ut bouina, porcina, ceruina, concharum, oſtrearum, carponum, & ſimilium, abſtinendum, aut una ſaltem*

come-

comeſtione utendum, adhibitis ſæpius rebus apertiuis & diureticis, ut Petroſelino, Naſturtio, Apio, & exercitio forti.

DE POTV PRAVO CORrigendo. CAP. XX.

Saluia cum Ruta faciunt tibi pocula tuta,
Adde roſæ florem, minuuntq́; potenter amorem.

Traduntur hoc loco duo remedia de prauo potu corrigendo. Primùm eſt Saluia, cuius folia potui impoſita prauitatem eius ex proprietate corrigunt. Habent etiam in ſe uirtutem confortandi neruos & cerebrum, quibus confortatis melius reſiſtitur malis fumis, ex prauo potu prouenientibus. Secundum eſt Ruta, cuius integra folia abſq; contritione potui impoſita, caliditate & proprietate ſua corrigunt malitiam eius. De Ruta quomodo contra uenena ualeat, dictum eſt cap. 13. Sequitur deinde in ultimo uerſu, quòd his duobus addi poßit flos roſæ. Et hoc maximè intelligendum de roſa rubea, quæ fragrantia ſua, & ſtyptico ſapore, potus malitiam tollit. Saluia. Ruta.

DE NAVSEA MARINA. CAPVT XXI.

Nauſea non poterit hæc quem uexare, marina,
Vndam cum uino mixtam qui ſumpſerit antè.

Hic traditur remedium nauſeæ, ſiue uomitus ex marina traiectione prouenientis in non conſuetis, ut ſcilicet traiecturi priuſquam nauem conſcendant, dies aliquot uino ſuo aquam marinam miſceant, ſi diuites fuerint: Sin uerò pauperes, aquam marinam abſq; ulla mixtione bibant. Ita enim nauſeam nullo negotio euitabunt, quia aqua marina, ſalſedine & ſtypticitate ſua, orificium uentriculi claudit, unde uomitus impeditur. Et *notandum,* Auicenna *Phen.* 3. 1. *Doctr.* 5. *capite* 8. *teſte,* V*ectorem marinum à principio non debere retinere, ſiue reprimere nauſeam,*

ſeam, uel uomitum, ſed dimittere donec bene purgatus fuerit, hoc enim à multis ægritudinibus non ſolùm præſeruat, uerùm etiam curat, uel alleuiat uehementes, & magnas ægritudines, ut lepram, hydropiſin, apoplexiã, frigiditatem, & inflationem ſtomachi, ut docet Auicen. ibidem. Si tamen, inquit, uomitus uectoris in mari ſuperfluus fuerit, ſic ut uehementer debilitetur, reſtringendus eſt comeſtione fructuum ſtypticorum & acetoſorum, ueluti ſunt cotonea, maciana, & granata. His enim orificium ſtomachi confortatum humores deprimit, Stomachus etiam confortatus, humores ad ſe undarum ex agitatione affluentes repellit. Apij item ſemen torrefactum, et cum uino potum, confert, Vel Abſinthium potum, ſiue comeſtũ. Panis etiam aſſatus et in uino odorifero maceratus ſi edatur prodeſt. In ſumma, tota uictus ratio ſit ex acetoſis, ſtomacham confortantibus, et prohibentibus aſcenſum uaporum & humorum ad caput, ut lentes coctæ in aceto, uel ſucco uuæ acerbæ. *Vapores ſtomachi prohibẽtia.*

DE GENERALI CONDImento. CAP. XXII.

SAluia, Sal, Vinum, Piper, Allia, Petro
ſelinum.
Ex his fac ſalſam, ne ſit commixtio falſa.

Hic habetur modus conficiendi ſalſamenti communis, ſi in menſa ſpecialia deficiãt. Et recenſentur quinque ex quibus fieri poßit. Primum *eſt Saluia,*

qua fit condimentum in aſſatione, ſiue decoctione an-
Salſamen *ſeris* Anſeres enim ſiue porcelli cùm aſſantur, ſaluia
ta uaria. *ferè impleri ſolent, ut humiditates ſuperfluæ ſiue ui-*
ſcoſæ exhalent, & ſaluiæ odor anſeribus uel porcel-
lis imprimatur. Poſt aſſationem tamen, ſaluia reijci-
Saluia. *enda eſt, & non comedenda.* Ex ſaluia etiam condi-
mentum conficiunt ruſtici, quo in anſerum eſu utun-
tur: contundunt enim allium cum uino & ſaluia, ut
auferatur aliquantulum de ſapore allij. Secundũ,
Sal cum Sal cum uino, eſtq; ſalſamentum diuitum, ſiue nobili-
uino. um. Ipſi enim deficiente ſinapio, uel ueriuto, imponũt
Piper. ſalſario uinum, & parum ſalis. Tertium, Piper,
eſtq; ſalſamentum ruſticorum, commiſcent enim Pi-
per cum fabis & piſis. Similiter etiam ex pane aſſo
cum cereuiſia, uel uino & pipere, fit ſalſamentum ni-
grum, ad modum pultis, quod etiam piper uocant, &
Allium. hoc effundunt ſuper carnes, aut piſces. Quartum,
Allium, ex quo etiam fit ſalſamentum ruſticorum. Mi
ſcent enim cum molli caſeo & lacte, terendo allium,
& ita comedunt cum cibo ſiue aſſo, ſiue elixo, ſiue
ſalſo,

ſalſo,ſiue dulci,& cũ ouis duris. Quintum,Petro Petroſeli *ſelinum, ex cuius folijs contuſis cũ ueriuto,uel albo ui num. no,fit uiridis ſalſa,quam cum aſsis edunt.* Et hic *notandum, ſalſamenta, ſiue ſalſas ſecundum temporum diuerſitatem uario modo confici:* Temporibus *enim calidis inclinant nonnihil ad frigus, uel paruam caliditatem habent.* Temporibus *uerò frigidis contrà.*

Materia igitur ſalſarum æſtate ſit ueriutum, uel agreſta, de ſummitatibus uitis, uel acetum, ſuccus limonum, uel citrangulorum, uel granatorum cum ſaccaro, & aqua roſarum. Quibus interdum addi poteſt aliquantulum ſerpilli & petroſelini, ad prædictorum frigiditatem temperandam. Materia uerò ſalſarum temporibus frigidis ſit ſinapium, eruca, zingiber, piper, cinnamomum, garyophyllũ, allium, ſaluia, menta, ſerpillum, petroſelinum, uinum, iuſculum carnũ, acetum non forte, ſed uini naturæ propinquum. Tem*poribus uerò temperatis, ſalſarum materia ſit inter caliditatem & frigiditatem temperata. Secundò, uariantur ratione cibariorum, cibariorum enim alia alijs indigent condimentis, id quod coqui non ignorant.* Mutonum *enim, uitulorum & capreorum ſalſa debet eſſe uiridis, in æſtate quidem ex aceto & agreſta, cum paucis ſpeciebus ſine* Allio, *cum* Petroſelino, *Zingibere albo, & agreſta, & pane aſſo in acetum uel agreſtam infuſo.* Aeſtatis.

Hyeme fiat eadem cum pluribus ſpeciebus pauco allio, optimo uino, & pauca agreſta, uel ſufficiat ſi- Hyemis.

Apium & eruca. Salſa autem pro carnibus bouis elixis eſt piper coctum ex pipere, pane aſſo, iure carnium, & pauca agreſta, & hæc eadem ſatis conuenit carnibus porcinis in hyeme. Poſſunt etiam carnes porcinæ comedi æſtate in principio refectionis cum aceto & petroſelino. Si uerò prædictæ carnes paſtillentur, præſertim bouinæ & porcinæ, Hyeme quidem adponatur cepe, allium cum puluere ſpecierum dulcium parua quantitate. Aeſtate uerò ſine cepis cum ueriuto, uel cepæ paruæ in pauca quantitate. Si autem paſtillatura fiat ex carnibus ſubtilioribus, non adponatur cepe. Aeſtate quidem lac amygdalarum, cum ueriuto, & pauco puluere ſpecierum dulcium, in fine adponatur ouum conquaſſatum cum agreſta. Hyeme uerò loco agreſtæ ſumatur uinum cum ſpeciebus. Aſſaturæ autem cuniculorum, & pullorum conuenit condimentum ex Cinnamomo & mica panis. Aeſtate quidem cum agreſta: Hyeme uerò cum uino. Aſſaturæ porci conuenit liquor inde deſcendens, conquaſſatus cum optimo uino & cepis, idque in hyeme. Aeſtate uerò ſalſa uiridis, cuius ſuprà facta eſt mentio. Aſſaturæ phaſianorũ, columbarum, & turturum, nullo alio indigent condimẽto præter ſalem. Caponum uerò et gallinarum elixatarum, conueniens condimentũ, eſt aqua decoctionis earundem, cum aliquantulo pulueris ſpecierum dulcium, & præcipuè, ſi addantur in decoctione ſaluia, hyſſopus, petroſelinũ, idq; in hyeme. In æſtate ſufficit

ſola

ſola aqua cum ſucco ſummitatum uitis. Verùm pro ſalſa caponum & gallinarum pinguium paſtillandarum, nihil penitus apponendum eſt, præter pauculum pulueris ſpecierum, & in fine agreſta ſuprà dicta in æſtate, optimum uinum in hyeme. Piſces uerò quanto ſunt carnis craßioris, difficilioris digeſtionis, maioris ſuperfluitatis, & humidioris naturæ, tanto indigent ſalſis calidioribus et acutioribus, quod etiam in carnibus obſeruandum. *Piſcium ſalſa.*

DE LOTIONE MANVVM. CAPVT XXVIII.

LOtio poſt menſam, tibi confert munera bina,
Mundificat palmas, & lumina reddit acuta.
Si fore uis ſanus, ablue ſæpe manus.

Hoc loco duo referuntur commoda ex lotione manuum à cibo ſumpto. Primum, quòd ita manuum palmæ emundentur. Secundum, quòd reddat lumina acuta, id eſt, proſit oculis, idq; per accidens. Manus enim ſunt inſtrumenta mundandorum oculorum, quare multum confert eas eſſe mundas. Sed de hoc ſatis dictum eſt, cap. 3.

DE PANE. CAP. XXIX.

PAnis non calidus, nec ſit nimis inueteratus,
Sed fermentatusq́;, oculatus, ſit bene coctus.

Et ſalſus modicè,& frugibus ualidis electus.
Non comedas cruſtam,choleram quia gignit aduſtam.
Et panis ſalſus,fermentatus bene coctus,
Purus ſit ſanus,non talis ſit tibi uanus.

Panis calidus nociuus. *Hîc præcipitur, duo eſſe uitanda circa electionem panis. Primum eſt caliditas. Panis enim calidus, humanæ naturæ nocet, iuxta illud Auicen. 2. Canon. cap. 572. Non comedatur, inquit, calidus ſicut eſt, Panis enim calidus non eſt naturæ conueniens, & uſus eius è furno, & reliquorũ ſimilium eſt malus, quia multum oppilat. Panis calidus, caliditate ſua ſitim facit, & natat ob ſuam humiditatem uaporoſam, eſtq; uelocis digeſtionis, & tardi deſcenſus. Qui licet in uictus ſalubris ratione non conueniat, ut alimentum,* *Panis odor.* *odore tamen plurimum confert, reſuſcitat enim ſyncope correptos. Fieri etiam poteſt ut homines aliqui ſolo panis*

lo panis calidi odore uitam prorogent, quod Democritum feciſſe autor eſt Laërtius. Secundum, ne edamus panem uetuſtate induratum, ſiue mucidum, talis enim pro nutrimento naturæ humanæ non congruit, quia exiccat corpus, & humores melancholicos generat.

Sequuntur deinde quinq; conditiones panis electi, quarum prima eſt, ut ſit bene fermentatus. Gal. 1. *alimento.cap.2. Panes, inquit, ad concoctionem appoſitiſsimi ſunt, qui plurimùm fermentati, & approbè elaborati, in clibano, igne moderato percoquuntur. At qui fermento caret, nemini prorſus is erit accommodus:* Huic *adſtipulatur* Auicen. 2. Can. *cap.* 572. *Panis habens parum fermenti, plurimi eſt nutrimenti, ſed eius nutrimentum oppilat, niſi illos qui ſunt plurimi exercitij.* Panis electio.

Secunda eſt, ut ſit oculatus, id eſt, poroſus, per hoc enim dignoſcitur uiſcoſitatem eius eſſe ablatam. Veruntamen iſte panis ſecundum Auic. *uelocis eſt penetrationis, & minoris nutrimenti & deterioris: ſicut eſt panis αὐτόπυρος, qui eſt plurimi furfuris.*

Tertia eſt, ut ſit bene coctus, quia panis malè coctus tardè concoquitur, et ſtomachum grauat. Auic. *loco citato.* Et *ille qui non bene decoquitur, eſt plurimi nutrimenti, ſed eius nutrimentum oppilat, niſi illos qui ſunt plurimi exercitij.* Et *panis de patella eſt huius generis, eius nanq; pars interior rarò decoquitur bene.*

Quarta

Quarta eſt,ut ſit temperatè ſalitus: dulcior enim oppilat,ſalſus exiccat. Moderatè *tamen ſalſus,optimum nutrimentum præbet, ſi cæteræ conditiones pariter adſint.*

Quinta,ut ſit confectus ex optimis granis,laudatiſsimo tritico. Tertio *demum loco uetatur uſus cruſtæ panis,ut quæ choleram aduſtam,& humores melancholicos pariat, quatenus ipſa aduſta & ſicca eſt,& humor etiam inde genitus,aduſtus erit & ſiccus. Quare nobiles, qui natura cholerici ſunt,curant ſibi auferri à pane ſuperiorem & inferiorem cruſtã, quos imitantur prælati & delitioſi.* Eligenda *igitur mica panis, melioris,ualentioris,& uelocioris nutrimenti,quàm cruſta.*

De cruſtatio.

Cruſta panis.

Cruſta tamen aliquando conuenit ſanis,habentibus ſtomachum humidum,& uolentibus emacerari, idq́; ſumpto cibo. Cibi *enim deſcenſum promouet, & confortat orificium ſtomachi.* Duobus *ultimis uerſibus innuitur,ut panis laudatiſsimus habeat has quinq; cõditiones,ut ſit ſalitus,fermentatus,benè coctus, purus, & ſanus,id eſt,de granis ualidis, & ſana meſſe collectis.* Et *has conditiones habet* Auicenna *loco citato.* Oportet, *inquit,ut ſit panis mundus,ſalitus, maſſam habens confectam, fermentatus, coctus bene,& una nocte permanens.* Additio: Sciendũ *prætereà,panem ex farina cribro ſuccreta & à furfure repurgata maius & purius præſtare alimentum: furfuraceum uerò, id eſt, cui furfuris nonnihil commixtum eſt,infirmum*

ſirmum quidem præſtare alimentum, ſed facilius per inteſtina deſcendere. Gal. lib. 1. cap. 2. de alim. facul.

DE CARNIBVS PORCINIS. CAPVT XXV.

EST caro porcina ſine uino peior ouina,
Si tribuis uina, tunc eſt cibus & medicina.

Hic fit comparatio quædam inter carnem porcinam & ouillam, nimirum, quòd porcina, ſi citra uinum ſumatur, ouilla ſit ſalubrior. Attamen ſi uinum adiungatur, ſuprà quàm quòd ualentiſſimè nutrit, habet & facultatem ceu medicamenti, humectando enim corpus alterat, id quod de porcellis aſſis in primis, & apris quàm optimè præparatis intelligendum. Carnes uerò porcinæ, quibus ruſtici & plebeij utuntur, ſale conditæ, ſiue ſole, ſiue fumo exiccentur, ouillis nihilo meliores ſunt, neq; cum uino.

Et hoc ueritatem habet in carnibus porcellorum aſſatorum, ſiue carnibus aprugnis, ut dictum eſt.

Ilia porcorum bona ſunt, mala ſunt reliquorum.

Hoc uerſiculo conferuntur omaſa, id eſt, inteſtina pinguiora porcorum cum reliquorum animalium omaſis: & quantum ad uictus rationem attinet, reliquis ſuilla præſtant. Nullorum enim animalium inteſtinis utimur, niſi ſanguine refertorum & pinguium, cuiuſmodi ſunt porci. Sanguis nanq; ſuillus ſolus humidus eſt, & minus calidus, humanæ maximè temperiei ſimilis. Siquidem & carnes ſuum humanis ſunt ſimiles: quo quidem ſanguine inteſtina implentur. Porci etiam facilius quàm aliquid aliorum brutorum ſaginantur ſiue impinguantur, quare inteſtinis eorum libentius utimur.

DE MVSTO. CAP. XXVI.

Impedit

IMpedit urinam muſtum, ſoluit citò uentrem,

Epatis emphraxin, ſplenis generat lapidemq́;.

Hic quinq; referuntur nocumenta ex potione uini recentis, ſiue muſti. Primum, *quòd urinam impediat, idq́; dupliciter: uel enim propter craßitiem ſuam ex fece commixta epar ſiue renes oppilat, & urinæ meatus occludit, uel reddendæ urinæ conſuetum morem & ordinem immutat, ut muſtum* Rhenenſe, *& alia quædam ſubtiliora.* Horum *enim feces terreæ ſunt & nitroſæ, ac proinde cùm in ueſicam deſcenderint, ipſam mordicantes inordinatè, ac præter morem conſuetum meiere cogunt.* Secundum, *quòd aluum facilè & citò ſoluat.* Viſcera *enim & inteſtina nitroſitate ſua & fecis ſalſedine abſtergens ad deiectionem & expulſionem excitat.* Primò *quidem, ob fecis acrimoniam: dein flatuum quos progignit, multitudinem: tertiò uerò ob lubricitatem per inteſtina, in inferiorem uentriculi meatū, quem πυλωρὸν* Græci, Latini *portonarium uocant, facilimè deſcendens, ſtomachum relaxat.* Tertium, *quòd complexioni & temperaturæ epatis officiat.* Epar *enim ob plurimam fecis commixtionem oppilat, & flatuum multitudine debilitat, dyſenteriam epaticā inducendo, teſte* Auicen. 3. 1. Doctr. 2. cap. 8. Eodem *modo καχεξίαν, & paruas epatis ægritudines parit, diuerſas nimirum hydropiſis ſpecies.* Quartum, *quòd*

Muſti nocumenta.

ſpleni & temperaturæ eius, eodem ferè modo, quo ea pati, nocumentum inferat, oppilando ſcilicet, & indurando. Quintum, *quòd calculum generet, & maximè in renibus (qui quidem colore ruber eſt, & friabilis) propter oppilationem, quam ex ſubſtantiæ ſuæ craßitie facit.* Et *hoc uirtutem habet in muſto dulcioris uini, cui non ſunt admixtæ nitroſæ, & mordicantes feces. Muſtum enim cui illæ admixtæ ſunt, lapidis generationem perturbat. Quippe quòd urinam uehementius cieat, cuiuſmodi nonnulla ſunt ex* Rhe*nenſibus, quæ arenulas per urinam ſecum agunt, tum frequentius etiam ad mingendum impellunt.* Frequens *enim mixtio motu ſuo adhærētes arenulas abſtergit & aufert.*

DE POTV AQVAE. CAPVT XXVII.

POtus aquæ ſumptus comedenti incommoda præſtat.

Hine

Hinc friget ſtomachus, crudus & inde cibus.

Hic traduntur duo nocumenta ex potu aquæ inter edendum. Primum, quòd noceat ſtomacho: ipſum enim infrigidat & relaxat, et maximè omnium cibi appetentiam deijcit: Secundum, quòd impediat digeſtionem. Cibum nanq; ſumptum crudum reddit. Auicenna 3. 1. Doctr. 2. cap. 7. Neq; inquit, poſt ipſum (ſcilicet cibum) multa bibenda eſt aqua, quæ inter ipſum, ſcilicet cibum & ſtomachi corpus, ſeparationem faciat, & ipſum natare. Ibidem cap. 8. inquit: Et cùm natura in digerendo ſtudeat ſatietati aquæ iam præcedente ſufficienter, id eſt, Si præceſſerit ſatietas aquæ ſufficiens ad bonam cibi permixtionem, aqua eſt uehementer impediens, ſcilicet digeſtionem inchoatam. Idem 2. parte Canticorum Numero 29. & 30. Eſt etiam, inquit, uitandus potus aquæ in menſa, niſi ratione adhærentiæ, & tardioris deſcenſus buccellæ. Non eſt enim ſumenda aqua cum cibo. Auerroës in com. Cauſa quidem huius eſt, quoniam cùm ſumitur ſuper cibum priuſquam ſtomachus calfecerit ipſum, infrigidat & incrudat. Eſt etiam cauſa, cur ſumptus cibus ſtomacho innatet, nec eidem adhæreat, neque uniatur, ut conterat ipſum, ſicuti par eſt. Actio nanque ſtomachi in ſumptum cibum fit conterendo ſimul & coquendo, Vnde quemadmodum ſi in ollam iam ebullientem multum aquæ ſimul infundatur, decoctio cibi tar-

Aquæ potus noxius

dius perficitur, Ita & in ſtomacho contingere ſolet. Parua tamen frigidæ aquæ quantitas ſugendo ſumpta conceditur, ut per eam cibi ad inferiora deſcendant, & hoc ſi ſitis etiam inſtiſtauerit, bibereq; cogat. Nam parua quantitas aquæ frigidæ, hoc modo ſumpta, ſtomachum alleuiat, & colligit. Alleuiat quidem à ſiti, & cooperando in deſcenſum cibi. Colligit uerò frigiditate ſua coadunans partes ſtomachi. Et hoc colligitur ex Auicen. *locis citatis.*

Aqua ſitis extinguẽda. Notandum quòd in ſitis extinctione, magis conueniat aquæ quàm uini potus, uinum tamen, pro ualetudine conſeruanda ſit præferendum. Dato enim & conceſſo, quòd in ſitis repreßione (quæ eſt appetitus frigidi, & humidi) aqua in uniuerſum melior ſit, quia frigida & humida: naturaliter tamen, in cibi permixtione, & delatione ad corporis partes extimas, uinum aquæ præualet. Vinum enim ſubtilitatis ſuæ ratione, in ſubſtantia & actione, ſubtilibus cibis permiſcetur: quia natura eo magis delectatur, ipſumq; citius attrahit, & alijs cibis permiſcet, & maximè, quòd hæc mixtio fiat per modum quendam ebullitionis, quam uinum magis iuuat, ratione uirtualis caliditatis, & aqua impedit, propter frigiditatem. Et ſic patet, uinum aquæ in ciborum permixtione præualere, & in eorundem delatione. Nam uinum ob ſubſtantiæ ſuæ ſubtilitatem & caliditatem uirtualem optimè penetrat. Subtilia enim & calida facilè penetrant, & per conſequens, uinum magis defert quàm aqua.

aqua,cui nihil ineſt uirtualiter calidum, neq; ſubſtantiæ aëriæ,neque igneæ, unde aqua tardè tranſeundo, impedit omnem curſum.

Alio item modo,aqua quàm uinum potui ineptior eſt,impedit enim alimenti nutritionem, eò quòd ipſa non nutriat,unde quanto cibus magis aqueus eſt, tanto minus nutrit. Melius igitur uinum cum cibo permiſcetur, quòd non ſolùm non impedit nutritionem,uerumetiam multum iuuat, maximè ſiquidem & uelociſsimè nutrit,& inſtaurat,ut dictum eſt ſuprà. Inſuper notandum,aquæ potum edenti non ſolùm nocere, ſed etiam pluribus alijs, ut refert Auicen.3.1. Doctr. 2.cap.8. Primò enim nocet homini ieiuno,ita enim penetrat aqua ſumpta nullo retinaculo impedita, uſq; ad intima membrorum principalium,extinguens calorem innatum. Et hoc uerum eſt in homine uerè ieiuno. Ebrio enim quandoq; confert,neq; ipſe inde læſionem ſentit,ſi ieiunus aquam bibat,quia ieiunus ebrius non eſt prorſus ieiunus, neque ſtomacho uacuus, ſed habet reliquias aliquas heſternæ crapulæ,quarum nitroſitas per aquam mitigatur, & ita ſtomachus abluitur, & repreſsis uaporibus ac fumis reparatur receptioni noui nutrimenti. Secũdò, homini exercitato exercitio forti nocet, et ſimiliter ſtatim à coitu,nam tũ corporis pori aperti ſunt,quare penetrat aqua in p̄funda membrorũ, extinguens calorem innatũ,qui & poſt coitum debilitatus eſt. Tertiò, nocet ſtatim à balneo,& maximè ſi hoc fiat ſtomacho uacuo,tum enim

Aqua crapulæ confert.

A coitu et exercitio

A balneo.

uiæ uehementer apertæ ſunt, quare lædens aqua penetrat,ut dictum eſt. De hoc ita dicit Auicenna 6.4. *Summa* 1. *cap.* 11. *Ex potu illius in ieiunio , & poſt balneum, & poſt coitum timetur corruptio complexionis & hydropiſis.* Quartò, *nocet bibere aquam frigidam cauſa obediendi ſiti nocturnæ mendoſæ, quæ accidit crapulantibus et ebrijs.* Nam *per potum aquæ frigidæ prohibetur abſolutio & digeſtio humaris ſalſi, uel fortis uini, uel alterius acuti, cauſantis ſitim, & ſic citò reuertitur ſitis aquæ uehemens, ut antè. Sed ſi uehementior adfuerit ſitis, nimium uexans et inquietans, neq; ſufficiat aëris inſpirati frigiditas, nec ablutio oris cum aqua frigida, bibat ſitibundus aquam frigidam ex uaſe ſtricti orificij ſiue gracilis colli, quò diutius permeet ad orificium ſtomachi, & fortius ſitim mitiget, ac de ea minus ſumatur, ne digerendorum concoctionem penitus impediat.*

Sitis nocturna.

Quintò, *in genere malum eſt ſanis, bibere multam aquam frigidam , extinguit enim calorem innatum, pectus offendit, ſtomachi appetitum deijcit, & membris omnibus neruoſis nocet, teſte* Hippoc. *lib.* 5. Aphor. 18. & 24. *Veruntamen aqua temperatè frigida aliquando per accidens appetitum excitat, & ſtomachum confortat, ipſum coadunando, & ſtringendo uillos eius.*

DE CARNIBVS VITVLI- *nis.* CAP. XXVIII.

Sunt nutritiuæ multum carnes uitulinæ.

Hic

Hic laudantur carnes uitulinæ, eò quòd plurimum nutrimenti præbeant. Id quod teſtatur Auicenna 3.1.Doctr.2.cap.7. ubi præcipit ut cibus ſanitatis conſeruatiuus ſit, quales ſunt carnes, quia ſunt ſimilis naturæ & aptæ ut in ſanguinem conuertantur, ut propriè carnes hœdorum & uitulorum paruorum lactentium, & agnorum unius anni. Galen. item 3. alimen. facul. mirè extollit carnes uituli lactentis, ſex uel octo hebdomadarum, aſſatas, ut ſaluberrimas, quæ multum nutriant, & facilè concoquantur.

DE AVIBVS ESVI APTIS. CAPVT XXIX.

SVnt bona gallina, & capo, turtur, ſturna, columba.
Quiſcula, Phaſiades, merulæ, ſimul Ortygometra.
Perdix, frigellusq́ue, orex, tremulusq́ue, amarellus.

Hoc loco ſit enumeratio carnium ex auib. pro na

trimento humanæ naturæ conuenientiorum: & ſunt
Gallina. 14. Prima eſt, *gallina: cuius eſus naturæ humanæ conuenit.* Haly *enim,* Auenſaor, Auerrois, & Meſue *teſte* Conciliatore, *differen.* 68. *præ cæteris laudat pullorum carnes, & maximè gallinæ quæ nondum peperit, & galli uenerem nondũ experti.* Facilè *enim in ſanguinem uertuntur, & parum excrementoſæ ſunt, proprietatem mirabilem habent in temperanda complexionem & humores.* Iuſculum *harum optima leproſis eſt medicina:* Et Auicenna 2. Canon. *cap.* 296. *Caro, inquit, gallinarum iuuenum in intellectu augmentum efficit, clarificat uocem, & augmentat ſperma.* Et *melior eſt, quæ nondum parit oua.* Se-
Capo. cunda, *capo, ſiue gallus caſtratus, cuius carnes* Conciliator *loco citato recenſet inter carnes laudabiliores, ut quas ſtomachus à proprietate digerat.* Ter-
Turtur. tia, *turtur, quæ etiam inter aues boni alimenti refertur, bonumq; generat humorem. Cuius carnem mirè laudat* Auicenna 2. Canon. *cap.* 146. *Volucris quidem, inquit, caro melior non eſt, quàm* Alduragi, *id eſt, turturis, & gallinarum, & ſubtilior earum, & non ſunt cũ nutrimento carnium* Aculbegi, *id eſt, per*
Sturnus. *dicum &c.* Quarta, *ut quibuſdam placet, eſt* Sturnus, *quæ comedenda eſt in iuuentute,* Eſt *auis nota,* Teutonicè ein Sprac/ oder Star. *Secundum uerò alios eſt ſtarna, quam* Rhazes 3. *ad* Manſorem *ca.* 10. *præ cæteris uolatilibus commendans dicit:* Starnæ *caro omni carne auium leuior inuenitur, atq; his,*

qui

qui ſubtili uolunt cuſtodiri regimine, conuenientior. Per Starnam quoq; intelligi poteſt, uel auis magna, uelut anſer cinerei coloris, cuius caro laudabilis eſt, maximè cùm iuuenis fuerit, & ita intelligit Rhazes, *præferens hanc alijs.* Vel per Starnam intelligitur *ſubſtantia ſeu forma perdicis paruæ, quam* Moyſes *intellexiſſe uidetur, ad* Iudæos *hoc modo uerba faciens: Similiter Starnæ non uidentur pro domino noſtro, quia uentrem conſtringunt.* Et *hanc proprietatem, alij perdicibus adſcribunt, carnes enim earum uentrem conſtringunt, teſte* Rhaze 3. *ad* Manſorem *cap.*10. Quinta, *columba, auis uulgo nota, cuius caro eſt cholerica, de qua* Rhazes *loco citato. Columbæ, inquit, uehementis ſunt caliditatis, quæ & ſanguinem inflammatum generant, & citò febrire faciunt.* Quare *aptius comeduntur in paſtillis cum uuis acerbis, quàm aſſatæ.* Per *uuas enim acerbas auſertur caliditas.* Electiores *porrò ſunt iuuenes uolucres, & leuioris digeſtiōis, ac melioris humoris.* Pulli *enim inuolucres, caliditate & humiditate abundant, quare craſſos generant humores, teſte* 2. Can. *cap.*133. *Antiquæ uerò columbæ & turtures, propter nimiam caliditatem & ſiccitatem, & digeſtionis difficultatem, ſunt euitandæ.* Sexta, *Quiſcula ſiue coturnix.* Eſt *autem quiſcula fictum à ſono. Cuius caro ſecundum aliquos ſubſtantiæ eſt ſubtilis, bonum generans humorem, & multum competens ſanis, & à morbo conualeſcentibus.* Secundum Iſaac *uerò coturnices cæte-*

Columba.

Coturnix ſiue quiſcula.

rum eſſe, quæ uolatu magis nituntur, celeriusq; uolant. Et quemadmodum carnes dictarum auium commendabilis ſunt nutrimenti, & facilis digeſtionis, ita contrà reperiuntur carnes quarundam auium alimenti improbabilis, difficilis digeſtionis, & inæqualis complexionis, uelut Anſerum, Pauonum, et Malardorum, & præcipuè habentium collum & roſtrum oblongum, degentium in aquis, & paſſerum. Hi enim calidiſſimi ſunt, et à temperamento longiſſimè recedũt, uenerem q; uehemẽter ſtimulant. Circa electionem autem carnis uolatilium, ſciendum eſt ſecundum diuerſas laudabilioris nutrimenti proprietates, ac eius, quod nutritur, ſanitatis uel roboris intentionem, carnes uariè laudari. Galenus enim reſpiciens ad facilem alterationem & ſubtilitatem, perdices prætulit. Rhazes uerò & Iſaac, ob leuitatem & ſubtilitatem, ſtarnam. Iſaac etiam diuerſa ratione carnes uolatiliũ laudauit diuerſas. Auic. laudauit carnes Turturum præ cæteris, quòd corroborent & confortent intellectũ. Auium porrò omnium genus leuiſſimum cibum præſtat, ſi ad quadrupedes conferatur: quare ijs qui corporis neglecto exercitio, conſilijs potiſſimùm, et ſtudijs, & contemplationi intendunt, conueniens eſt. Iuxta hanc Galeni ſententiam 3. de alim. facul. cap. 18. Earum, inquit, quæ uolatu fidunt, caro ob facilem concoctionem præcipuã laudem meretur, maximeq; perdicis, generat enim ſanguinem clarum, mundum, ſpirituoſum, mentis exercitijs & intellectui aptum.

DE PISCIBVS. CAP. XXX.

SI piſces molles ſunt, magno corpore tolles,
Si piſces duri, parui ſunt plus ualituri.

Hic ponuntur duo accidentia, unde habetur electio piſcium. Piſces enim aut duri erunt, aut molles: ſi molles, ueteli nouellis erũt meliores: quia mollities prouenit ex humiditate, quæ in nouello piſce indigeſta eſt, in uetulo uerò digeſtibilior. Quare nouelli piſces magis phlegmata generant, quàm uetuli. Et ſic patet anguillam uetulam ſaniorem eſſe nouella, ut quibuſdam placet. Si uerò dura carne conditi fuerint, iuuenes erunt ſaniores, id eſt, digeſtibiliores, cuiuſmodi ſunt Lucij et Percæ, durities enim reſiſtit digeſtioni. Auic. eſt hæc ſentẽtia, 2. Can. ca. 555. Eligitur quidẽ, inquit, ex piſcibus durã carnẽ habentibus ille, qui eſt minor: Et ex habẽtibus mollem carnem, ille, qui eſt maior ad terminum aliquem. Lu-

Lucius, & perca, & ſaxaulis, & albica, Tencha,
Sornus, plagitia, & cum carpa, galbio, truta.

Hic 10. recenſentur piſces naturæ humanæ pro alimento conuenientes. Primus eſt Lucius, piſcis notus, tyrannus piſcium, quia non ſolùm deuorat piſces alterius, ſed etiam ſuæ ſpeciei, unde uerſus:

Lucius.

Lucius eſt piſcis rex, atq; tyrannus aquarum.

Eſt piſcis duræ carnis, natatu uelox, uulgo ein Hecht. Secundus, Perca, per antiphraſin à parcendo, quòd nulli piſcium parcat, iratus enim uulnerat alios piſces ſquamis ſuis, quas habet ſupra dorſum, nec audet eum inuadere Lucius, imò, ut narrat Albertus, naturalis amicitia eſt Percæ cum Lucio. Lucius enim læſus ab alio difficulter ſanatur, quare quærit Percam, qui uidens eum læſum, tangit, & lenit uulnus eius, & ſic ſanatur: eſt quoque Perca ſimiliter piſcis duræ carnis, notus, teutonicè, ein Berſich. Tertius eſt Saxaulus, piſcis marinus, Gallis Sola dictus. Alijs tamen placet eſſe piſcem, qui teutonicè dicatur ein Zunge. Eſtq; hic inter piſces marinos ſaluberrimus. Quartus, Albica, teutonicè Stitting, qui & ipſe marinus eſt. Quintus, Tencha, piſcis aquæ dulcis, notus, pelle lubrica atq; uiſcoſa, ad nigredinem tendente, Carne dura: Vnde ab his tribus, Lucio ſcilicet, Perca, & Tencha, poſt coctio-

Perca. **Saxaulus** **Albica.** **Tencha.**

ſectionem pellis auffertur. Dicitur hic autem piſcis teutonicè ein Tinche/oder Schleihe. Sextus, Sornus, Eſt piſcis marinus minimus, albus, medij digiti longitudinem non excedens, comeditur unà cum capite & ſpinis. Teutonicè dicitur ein Garnart. Sornus.

Septimus eſt Plagitia, piſcis marinus, notus, latus, in una parte ſuæ pellis rubris maculis conſperſus, pelle tota albus, curuo ore, aliàs & Pecten dicitur, teutonicè ein platteiß / oder Scholle. Plagitia.

Octauus, Carpa, ſiue Carpio, piſcis dulcis aquæ, notus, admodum uiſcoſus: quare à magnatibus in uino decoquitur, ita enim tollitur uiſcoſitas eius. Teutonicè ein Carpffen. Carpa.

Nonus, Galbio, piſcis marinus, notus, à quibuſdam dictus Rogetus. Teutonicè ein Rodbart, & eſt piſcis duræ carnis, ac ſanus. Alij textus habent Gobio, de quo Galen. libro 3. de alimen. facul. Gobio, inquit, littoralis eſt piſcis, ex eorum numero, qui parui perpetuò manent. Suauiſsimus ac concoctu facillimus, ſimulq; ad diſtributionem & ſucci bonitatem, optimè cõparatus. Gallicè Gouion, Teutonicè, ein kreß oder kreßlin. Galbio.

Vltimus eſt Truta, in carne ſimilis Salmoni, nec tamen Salmo eſt, longus quidem eſt, ſed non craſſus. Capitur in magnis fluuijs, fricando ferè, hinc fiunt paſtilla cum ſpeciebus, & eſt piſcis ualde precioſus. Gallis Trutes, German. ein Forel. Truta.

Circa electionem uerò piſcium ſciendum, primò, carnium reſpectu (cæteris paribus) minoris eſſe nutrimenti, Piſcium electio.

trimenti, ſed plurium ſuperfluitatum. Phlegmatici enim ſunt, id eſt, frigidi & humidi, minusq́; faſtidioſi, concoctu difficiles, tardi tranſitus, quare in ſtomacho interdum corrumpuntur, & putreſcunt, ſitim generando. Carnium itaq; laudabilium nutrimentum, piſcium nutrimento præſtat. Secundò uerò, piſces marinos meliores eſſe, uictus ſalubris ratione (cæteris paribus) piſcibus aquæ dulcis. Præſtant enim nutrimentum minoris ſuperfluitatis, & naturæ carnium propinquius. Sed quia (cæteris paribus) piſces marini ſunt carnis durioris quàm aquæ dulcis, difficilius etiam digeruntur, ac reſoluuntur, magisq́; nutriunt, & ſanguinem purum procreant. Aegris tamen magis conferunt piſces aquæ dulcis, ob digeſtiuæ uirtutis debilitatem. Tertiò ſciendum, ex piſcibus tam marinis quàm aquæ dulcis eligendos eſſe quorum caro ſit alba, non uiſcoſa, frangibilis, ſubtilis, boni odoris, tardæ putrefactionis, coloris laudabilis, quorum habitatio nō ſit in lacubus, ſtagnis, aut locis ſordidis, nec in aquis habentibus malas herbas. Eligendi autem, non admodum iuuenes, neq; prægrandes, ſed uelocis motus, & paucæ uiſcoſitatis. Ex marinis eligendi ſunt, capti in fluminibus multum à mari diſtantibus, idq́; cæteris cōditionibus bonis ſuppoſitis.

Squamoſi meliores. Item ſuppoſitis prædictis conditionibus quanto piſces ſunt ſquamoſiores, tanto & meliores. Idem intelligitur de ſpinis, quia multæ ſpinæ & ſquamæ ſignificant puritatem ſubſtantiæ piſcis. Inter piſces

etiam

etiam marinos, meliores & puriores ſunt, nutriti & capti in mari profundiori, uentorumq́; æſtu magis agitato, ac magnis multisq́; fluminib. adulterato. Vnde in mari Septentrionali capti, præſtant ijs, qui capiuntur in mari mortuo, ſeu meridionali. Piſces quoque aquæ dulcis, meliores ſunt qui in rapida ac multiflua aqua fatigantur. Ex quibus iam dictis colligitur, qui piſcium probi maliue cenſeri debeant. Beſtiales enim, ut Porcus & Canis marinus, Delphin, & Morpha, inſuaues ſunt, concoctu difficiles, craſſi, & ſalſi humoris, plurimi excrementi, maximeque recentes, ad uſum uictus ſalubrem inepti, nec apparent in carne eorum, prædictorum piſcium conditiones, albedo ſcilicet, & ſubtilitas, &c. Quos tamen ſi contingat eſſe, non ilico à captu coquendi ſunt, ſed per dies aliquot ſeruandi, dum caro molleſcat, & citra ſubſtantiæ corruptionem intremiſcat. Id quod fieri ſolet, ſi leuiter ſale conſpergantur. Quomodo & ſapidiores euadere Gale. autor eſt. Inter piſces marinos, Rogetus, & Sornatus, ſiue Gornus, non improbantur, Nam caro eorum & ſubſtantia puriſſima eſt. Deinde Plagitia & Sola, quorum tamen caro uiſcoſior eſt, minusq́; frangibilis, ac minus alba, & craſſior: ſapore quidem & odore minus delectabiles. Merlengo tamen fortè ſecundus debetur locus poſt Rogetum. Non eſt enim tantæ craßitici, & uiſcoſitatis, ut Plagitia & Sola, ſubſtantia eſt ſatis frangibili, ſed conſideratis ſapore, odore, calore, ſubſtantia

puritate, et mollitie, deficere nonnihil deprehenditur in bonitate à Rogeto & Gornato. Idem intelligendum de Halece. Morpha iuuenis ſatis in bonitate prædictis appropinquat, conſideratis tamen conditionibus prædictis, eſt craßior & uiſcoſior. **Salmo.** *Salmones autem, Turboti & Maquerelli, multum deficiunt in bonitate. Sunt enim multò craßiores, uiſcoſiores, & difficilioris cõcoctionis, nec cõpetunt, niſi exercitantibus, fortibus, & iuuenibus, idq; ſi quid ſalſedinis eis commiſceatur, quò uiſcoſitas, craßities, & frigiditas eorum corrigantur. Inter piſces autem dulcis aquæ, conſideratis prædictis conditionibus, Perca & Lucius mediocris primum bonitatis gradum obtinet, ſuppoſito quòd ſint pingues, deinde Vendoſia, hinc Lopia. Et quamuis Carpa prædictis ſit ſquamoſior, carnem tamen habet non tam albam, frangibilem & ſubtilem, ut Lucius & Perca: ſæpiusq; in ſtagnis reperitur.*

Fluuiatiles. *In ſumma tamen (ſi cætera pariter adſint) meliores cenſentur piſces fluuiatiles, capti in aqua petroſa, fluente uerſus ſeptentrionem, profunda, multæ agitationis, quò non cõfluant ſordes ciuitatum, in qua etiam herbarum ac bonarum radicum copia ſuppetat. Cancri autem fluuiatiles & marini multi ſunt nutrimenti, non facilè in ſtomacho corrumpuntur, ſed tardius digeruntur.*

Sciendum inſuper, piſces recentes corpus humectare, lac & ſperma multiplicare, ualdeq; conferre

choleri-

cholericis. Non ſunt autem comedendi piſces à forti exercitio, ſiue labore, nam ita facilimè in ſtomacho corrumpuntur. Caueant item ſibi ab eſu piſcium, quibus ſtomachus debilis ſit, & malis humoribus plenus. Nec comedendi ſunt piſces ſimul cum carnibus & lacticinijs, neq; poſt alios cibos. Poſtremò uerò ſciendum, piſces craſſos, ſalſos, meliores eſſe quàm recentes, attamen longo tempore ſalſi praui ſunt alimenti. Piſces etiam laudabiles, leuiter ſalſi, ac modicè ſumpti, appetitum, ſi quis eos expetat, reuocant & corroborant. *Piſces quì et quibus conducāt*

DE ANGVILLA. CAP. XXXI.

VOcibus anguillæ prauæ ſunt ſi comedantur.
Qui. Phyſicen non ignorant, hęc teſtificantur.
Ni tu ſæpe bibas & rebibendo bibas.

Hîc traditur angüillam plurimùm nocere uocibus, & hoc probatur rationibus medicis & Philoſophicis. Anguilla enim piſcis eſt craßi, & lenti ſucci, maximè oppilans, multumq; à conditionibus probi piſcis, præcedente capite relatis, deficiens. Quod etiam intelligendum eſt de Lampetra, Licet Lampetræ paruæ anguillis laudabiliores cenſeantur, & minus periculoſæ. Non enim habent tantum uiſcoſitatis & craßitiei, quantum anguillæ. Hi piſces licet *Anguilla.* *Lampetra.*

uiæ uehementer apertæ ſunt, quare lædens aqua pe-netrat,ut dictum eſt. De hoc ita dicit Auicenna 6.4. *Summa* 1. *cap.* 11. *Ex potu illius in ieiunio, & poſt balneum, & poſt coitum timetur corruptio comple xionis & hydropiſis. Quartò, nocet bibere aquam frigidam cauſa obediendi ſiti nocturnæ mendoſæ, quæ accidit crapulantibus et ebrijs.* Nam per potum *aquæ frigidæ prohibetur abſolutio & digeſtio huma ris ſalſi,uel fortis uini, uel alterius acuti,cauſantis ſi tim,& ſic citò reuertitur ſitis aquæ uehemens,ut an-tè. Sed ſi uehementior adfuerit ſitis, nimium uexans et inquietans, neq; ſufficiat aëris inſpirati frigiditas, nec ablutio oris cum aqua frigida, bibat ſitibundus a-quam frigidam ex uaſe ſtricti orificij ſiue gracilis col li,quò diutius permeet ad orificium ſtomachi,& for-tius ſitim mitiget,ac de ea minus ſumatur,ne digeren-dorum concoctionem penitus impediat.*

Sitis no-cturna.

Quintò,in genere malum eſt ſanis,bibere multam aquam frigidam, extinguit enim calorem innatum, pectus offendit,ſtomachi appetitum deijcit,& mem-bris omnibus neruoſis nocet, teſte Hippoc. *lib.* 5. A-*phor.*18.& 24. *Veruntamen aqua temperatè frigida aliquando per accidens appetitum excitat,& ſtoma-chum confortat, ipſum coadunando, & ſtringendo uillos eius.*

DE CARNIBVS VITVLI-*nis.* CAP. XXVIII.

Sunt nutritiuæ multum carnes uitulinæ.

Hic

Hic laudantur carnes uitulinæ, eò quòd plurimum nutrimenti præbeant. Id quod teſtatur Auicenna 3.1. Doctr.2.cap.7. ubi præcipit ut cibus ſanitatis conſeruatiuus ſit, quales ſunt carnes, quia ſunt ſimilis naturæ & aptæ ut in ſanguinem conuertantur, ut propriè carnes hœdorum & uitulorum paruorum lactentium, & agnorum unius anni. Galen. item 3. alimen. facul. mirè extollit carnes uituli lactentis, ſex uel octo hebdomadarum, aſſatas, ut ſaluberrimas, quæ multum nutriant, & facilè concoquantur.

DE AVIBVS ESVI APTIS. CAPVT XXIX.

SVnt bona gallina, & capo, turtur, ſturna, columba.
Quiſcula, Phaſiades, merulæ, ſimul Ortygometra.
Perdix, frigellusq́, orex, tremulusq́, amarellus.

Hoc loco fit enumeratio carnium ex auib. pro na

trimento humanæ naturæ conuenientiorum: & ſunt Gallina. 14. Prima eſt, *gallina: cuius eſus naturæ humanæ conuenit. Haly enim, Auenſaor, Auerrois, & Meſue teſte Conciliatore, differen. 68. præ cæteris laudat pullorum carnes, & maximè gallinæ quæ nondum peperit, & galli uenerem nondũ experti. Facilè enim in ſanguinem uertuntur, & parum excrementoſæ ſunt, proprietatem mirabilem habent in temperanda complexionem & humores. Iuſculum harum optima leproſis eſt medicina: Et Auicenna 2. Canon. cap. 296. Caro, inquit, gallinarum iuuenum in intellectu augmentum efficit, clarificat uocem, & augmentat ſperma. Et melior eſt, quæ nondum parit oua.* Se- Capo. cunda, *capo, ſiue gallus caſtratus, cuius carnes Conciliator loco citato recenſet inter carnes laudabiliores, ut quas ſtomachus à proprietate digerat.* Turtur. Tertia, *turtur, quæ etiam inter aues boni alimenti refertur, bonumq́; generat humorem. Cuius carnem mirè laudat Auicenna 2. Canon. cap. 146. Volucris quidem, inquit, caro melior non eſt, quàm Aldurags, id eſt, turturis, & gallinarum, & ſubtilior earum, & non ſunt cũ nutrimento carnium Aculbegi, id eſt, per* Sturnus. *dicum &c.* Quarta, *ut quibuſdam placet, eſt Sturnus, quæ comedenda eſt in iuuentute, Eſt auis nota, Teutonicè ein Sprac/ oder Star. Secundum uerò alios eſt ſtarna, quam Rhazes 3. ad Manſorem ca. 10. præ cæteris uolatilibus commendans dicit: Starnæ caro omni carne auium leuior inuenitur, atq; his,*

quę

qui ſubtili uolunt cuſtodiri regimine, conuenientior. Per Starnam quoq; intelligi poteſt, uel auis magna, uelut anſer cinerei coloris, cuius caro laudabilis eſt, maximè cùm iuuenis fuerit, & ita intelligit Rhazes, *præferens hanc alijs.* Vel *per Starnam intelligitur ſubſtantia ſeu forma perdicis paruæ, quam* Moyſes *intellexiſſe uidetur, ad Iudæos hoc modo uerba faciens: Similiter Starnæ non uidentur pro domino noſtro, quia uentrem conſtringunt.* Et *hanc proprietatem, alij perdicibus adſcribunt, carnes enim earum uentrem conſtringunt, teſte* Rhaze 3. *ad* Manſorem *cap.* 10. Quinta, *columba, auis uulgo nota, cuius caro eſt cholerica, de qua* Rhazes *loco citato.* Columbæ, *inquit, uehementis ſunt caliditatis, quæ & ſanguinem inflammatum generant, & citò febrire faciunt. Quare aptius comeduntur in paſtillis cum uuis acerbis, quàm aſſatæ.* Per *uuas enim acerbas aufertur caliditas.* Electiores *porrò ſunt iuuenes uolucres, & leuioris digeſtiōis, ac melioris humoris.* Pulli *enim inuolucres, caliditate & humiditate abundant, quare craſſos generant humores, teſte* 2. Can. *cap.* 133. Anti*quæ uerò columbæ & turtures, propter nimiam caliditatem & ſiccitatem, & digeſtionis difficultatem, ſunt euitandæ.* Sexta, Quiſcula *ſiue coturnix.* Eſt *autem quiſcula fictum à ſono. Cuius caro ſecundum aliquos ſubſtantiæ eſt ſubtilis, bonum generans humorem, & multum competens ſanis, & à morbo conualeſcentibus.* Secundum Iſaac *uerò coturnices cæte-*

Columba.

Coturnix ſiue quiſcula.

ris uolatilibus peiores ſunt, nec nutrimento, neq; digeſtioni commendabiles: Ex comeſtione enim carnis earum timetur ſpaſmus & tettamus, inquit Auicenna 2. Canon. cap. 154. Quia enim in ſubſtantia earum eſt uirtus quæ facit huiuſmodi accidentia, eò quòd coturnices ueſcantur Helleboro. Hinc et Galli comedunt coturnices cum molli & pingui caſeo, inde paſtilla facientes. Poteſt tamen per coturnicem etiam intelligi auis quædam alia à prædicta, perdice maior, eiuſdem ferè coloris, rubeis pedibus & roſtro, ſaporis delectabilis, dicta coturnix lingua Italica, Quomodo & Rhazes 3. ad Manſorem cap. 10. coturnicem accepiſſe uidetur, præferendo carnes eius carnibus ſtarnæ, et omniũ uolatilium. Septima, Phaſianus, id eſt, gallus ſylueſtris, qui ab omnibus medicis inter aues optimi nutrimenti refertur. Caro enim eius naturæ humanæ eſt cõuenientiſſima, & cibi principum & magnatum. Conciliator enim loco citato, dicit: Sylueſtrium quoque laudabiliores ſunt phaſiani, & ad ſanitatẽ et robur. Et fortaſſis etiam in uniuerſum domeſticis, cùm ſint gallinis propinquiſſimi, et eiuſdem ferè ſpeciei, ſintq; illis ſiccioris aëris, et alimenti, ac exercitij amplioris. Octaua, Merula, eiuſdem quantitatis cum ſtarno, ſed magis ad nigredinem tendit, roſtrum habet ſubrubeum, quæ & ipſa comedenda eſt iuuenis. Nona, Ortygometra, auis parua ad modum perdicis, longi roſtri, cuius caro eſt optima. Decima, Perdix, cuius caro, au-

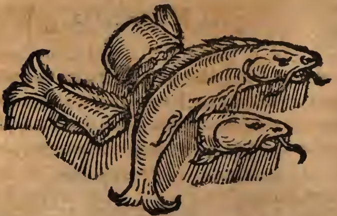
Phaſianus. *Merula.* *Ortygometra.* *Perdix.*

ro, autore Auicenna, 2. Canon. cap. 186. eſt de ſubtilioribus carnibus, impinguans, quia multum nutrit, cor abſtergit, hydropiſi & ſtomacho confert, augmentum in coitu facit, attamen uentrem ſtringit. Galenus quoque 3. de alimen. facul. capite 10. Et 8. Medendi Methodi capite 2. Hanc omnibus alijs uolatilium carnibus præfert. De qua ſi aßiduè comedatur, maximè confert memoriæ. Vndecima, **Frigellus.** *Frigellus, uulgo* ein Weintroſtel, *auis quæ racemis ueſcitur, uelociter uolat, ſimilis eſt ſturno, ſed melioris alimenti. Multi inueniuntur in uineis, inebrianturq́ue exeſu racemorum, optima eſt caro earum circa feſtum Omnium ſanctorum.* Duodecima, **Orex.** *Orex, quæ ſecundum quoſdam eſt gallina ſylueſtris, ſiue gallina Phaſiani. Secundum alios uerò, gallina aquatica. Et ſiue ſit fœmina Phaſiani, ſiue gallina aquatica, Caro eius bonum nutrimentum præſtat.*

Decimatertia, **Tremulus.** *Tremulus, auis quæ ferè ſemper iuxta mare uerſatur, minor gallina, fuſca, altè uociferans, uelociſsimi uolatus, quando pedibus incedit, caudam aßiduè quatit, unde tremulus dicitur, in capite ſuo longas plumas, ſiue criſtas habet, nec eſt parua illa auicula, longæ caudæ, quæ uulgo Caudatremula & Motacilla dicitur.* Vltima, **Amarellus.** *Amarellus, auis aquatica, ſimilis anati, ſed minor. Illud porrò noſſe oportet, alimentum laudabilius ex auibus earum*

rum eſſe, quæ uolatu magis nituntur, celeriusq́; uolant. Et quemadmodum carnes dictarum auium commendabilis ſunt nutrimenti, & facilis digeſtionis, ita contrà reperiuntur carnes quarundam auium alimenti improbabilis, difficilis digeſtionis, & inæqualis complexionis, uelut Anſerum, Pauonum, et Malardorum, & præcipuè habentium collum & roſtrum oblongum, degentium in aquis, & paſſerum. Hi enim calidißimi ſunt, et à temperamento longißimè recedũt, uenerem q́; uehemẽter ſtimulant. Circa electionem autem carnis uolatilium, ſciendum eſt ſecundum diuerſas laudabilioris nutrimenti proprietates, ac eius, quod nutritur, ſanitatis uel roboris intentionem, carnes uariè laudari. Galenus enim reſpiciens ad facilem alterationem & ſubtilitatem, perdices prætulit. Rhazes uerò & Iſaac, ob leuitatem & ſubtilitatem, ſtarnam. Iſaac etiam diuerſa ratione carnes uolatiliũ laudauit diuerſas. Auic. laudauit carnes Turturum præ cæteris, quòd corroborent & confortent intellectũ. Auium porrò omnium genus leuißimum cibum præſtat, ſi ad quadrupedes conferatur: quare ijs qui corporis neglecto exercitio, conſilijs potißimùm, et ſtudijs, & contemplationi intendunt, conueniens eſt. Iuxta hanc Galeni ſententiam 3. de alim. facul. cap. 18. Earum, inquit, quæ uolatu fidunt, caro ob facilem concoctionem præcipuã laudem meretur, maximeq́; perdicis, generat enim ſanguinem clarum, mundum, ſpirituoſum, mentis exercitijs & intellectui aptum.

DE PISCIBVS. CAP. XXX.

SI piſces molles ſunt, magno corpore tolles,
Si piſces duri, parui ſunt plus ualituri.

Hic ponuntur duo accidentia, unde habetur electio piſcium. Piſces enim aut duri erunt, aut molles: ſi molles, ueteli nouellis erūt meliores: quia mollities prouenit ex humiditate, quæ in nouello piſce indigeſta eſt, in uetulo uerò digeſtibilior. Quare nouelli piſces magis phlegmata generant, quàm uetuli. Et ſic patet anguillam uetulam ſaniorem eſſe nouella, ut quibuſdam placet. Si uerò dura carne conditi fuerint, iuuenes erunt ſaniores, id eſt, digeſtibiliores, cuiuſmodi ſunt Lucij et Percæ, durities enim reſiſtit digeſtioni. Auic. eſt hæc ſentētia, 2. Can. ca. 555. Eligitur quidē, inquit, ex piſcibus durā carnē habentibus ille, qui eſt minor: Et ex habētibus mollem carnem, ille, qui eſt maior ad terminum aliquem. Lu-

Lucius, & perca, & ſaxaulis, & albica, Tencha,
Sornus, plagitia, & cum carpa, galbio, truta.

Hic 10. recenſentur piſces naturæ humanæ pro alimento conuenientes. Primus eſt Lucius, piſcis notus, tyrannus piſcium, quia non ſolùm deuorat piſces alterius, ſed etiam ſuæ ſpeciei, unde uerſus:

Lucius. Lucius eſt piſcis rex, atq; tyrannus aquarum.

Eſt piſcis duræ carnis, natatu uelox, uulgo ein Hecht. Secundus, Perca, per antiphraſin à parcendo, quòd nulli piſcium parcat, iratus enim uulnerat alios piſces ſquamis ſuis, quas habet ſupra dorſum, nec audet eum inuadere Lucius, imò, ut narrat Albertus, naturalis amicitia eſt Percæ cum Lucio. Lucius enim læſus ab alio difficulter ſanatur, quare quærit Percam, qui uidens eum læſum, tangit, & lenit uulnus eius, & ſic ſanatur: eſt quoque Perca ſimiliter piſcis duræ carnis, notus, teutonicè, ein Berſick. Tertius eſt Saxaulus, piſcis marinus, Gallis Sola dictus. Alijs tamen placet eſſe piſcem, qui teutonicè dicatur ein Zunge. Eſtq; hic inter piſces marinos ſaluberrimus. Quartus, Albica, teutonicè Stitting, qui & ipſe marinus eſt. Quintus, Tencha, piſcis aquæ dulcis, notus, pelle lubrica atq; uiſcoſa, ad nigredinem tendente, Carne dura: Vnde ab his tribus, Lucio ſcilicet, Perca, & Tencha, poſt coctio-

Perca.

Saxaulus

Albica.

Tencha.

coctionem pellis auffertur. Dicitur hic autem piſcis teutonicè ein Tinche/oder Schleihe. Sextus, Sornus, Eſt piſcis marinus minimus, albus, medij digiti longitudinem non excedens, comeditur unà cum capite & ſpinis. Teutonicè dicitur ein Garnart. Septimus eſt Plagitia, piſcis marinus, notus, latus, in una parte ſuæ pellis rubris maculis conſperſus, pelle tota albus, curuo ore, aliàs & Pecten dicitur, teutonicè ein Platteiß / oder Scholle. Octauus, Carpa, ſiue Carpio, piſcis dulcis aquæ, notus, admodum uiſcoſus: quare à magnatibus in uino decoquitur, ita enim tollitur uiſcoſitas eius. Teutonicè ein Carpffen. Nonus, Galbio, piſcis marinus, notus, à quibuſdam dictus Rogetus. Teutonicè ein Rodbart, & eſt piſcis duræ carnis, ac ſanus. Alij textus habent Gobio, de quo Galen. libro 3. de alimen. facul. Gobio, inquit, littoralis eſt piſcis, ex eorum numero, qui parui perpetuò manent. Suauiſſimus ac concoctu facillimus, ſimulq; ad diſtributionem & ſucci bonitatem, optimè cõparatus. Gallicè Gouion, Teutonicè, ein kreß oder kreßlin. Vltimus eſt Truta, in carne ſimilis Salmoni, nec tamen Salmo eſt, longus quidem eſt, ſed non craſſus. Capitur in magnis fluuijs, fricando ferè, hinc fiunt paſtilla cum ſpeciebus, & eſt piſcis ualde precioſus. Gallis Trutes, German. ein Forel.

Sornus. Plagitia. Carpa. Galbio. Truta.

Circa electionem uerò piſcium ſciendum, primò, piſcium carnium reſpectu (cæteris paribus) minoris eſſe nutrimenti,

Piſcium electio.

trimenti, ſed plurium ſuperfluitatum. Phlegmatici *e-nim ſunt, id eſt, frigidi & humidi, minuſq́; faſtidioſi, concoctu difficiles, tardi tranſitus, quare in ſtoma-cho interdum corrumpuntur, & putreſcunt, ſitim ge-nerando.* Carnium *itaq; laudabilium nutrimentum, piſcium nutrimento præſtat.* Secundò *uerò, pi-ſces marinos meliores eſſe, uictus ſalubris ratione (cæ-teris paribus) piſcibus aquæ dulcis.* Præſtant *enim nutrimentum minoris ſuperfluitatis, & naturæ car-nium propinquius.* Sed *quia (cæteris paribus) piſces marini ſunt carnis durioris quàm aquæ dulcis, diffi-cilius etiam digeruntur, ac reſoluuntur, magiſq́; nu-triunt, & ſanguinem purum procreant.* Aegris *ta-men magis conferunt piſces aquæ dulcis, ob digeſtiuæ uirtutis debilitatem.* Tertiò *ſciendum, ex piſcibus tam marinis quàm aquæ dulcis eligendos eſſe quo-rum caro ſit alba, non uiſcoſa, frangibilis, ſubtilis, bo-ni odoris, tardæ putrefactionis, coloris laudabilis, quorum habitatio nō ſit in lacubus, ſtagnis, aut locis ſordidis, nec in aquis habentibus malas herbas.* Eligen*di autem, non admodum iuuenes, neq; prægrandes, ſed uelocis motus, & paucæ uiſcoſitatis.* Ex *marinis eligendi ſunt, capti in fluminibus multum à mari di-ſtantibus, idq; cæteris cōditionibus bonis ſuppoſitis.*

Squamoſi meliores. Item *ſuppoſitis prædictis conditionibus quanto piſces ſunt ſquamoſiores, tanto & meliores.* Idem *in-telligitur de ſpinis, quia multæ ſpinæ & ſquamæ ſi-gnificant puritatem ſubſtantiæ piſcis.* Inter *piſces*

etiam

etiam marinos, meliores & puriores ſunt, nutriti & capti in mari profundiori, uentorumq́; æſtu magis agitato, ac magnis multiſq́; fluminib. adulterato. Vnde in mari Septentrionali capti, præſtant ijs, qui capiuntur in mari mortuo, ſeu meridionali. Piſces quoque aquæ dulcis, meliores ſunt qui in rapida ac multiflua aqua fatigantur. Ex quibus iam dictis colligitur, qui piſcium probi maliue cenſeri debeant. Beſtiales enim, ut Porcus & Canis marinus, Delphin, & Morpha, inſuaues ſunt, concoctu difficiles, craſſi, & ſalſi humoris, plurimi excrementi, maximeque recentes, ad uſum uictus ſalubrem inepti, nec apparent in carne eorum, prædictorum piſcium conditiones, albedo ſcilicet, & ſubtilitas, &c. Quos tamen ſi contingat eſſe, non ilico à captu coquendi ſunt, ſed per dies aliquot ſeruandi, dum caro molleſcat, & citra ſubſtantiæ corruptionem intreneſcat. Id quod fieri ſolet, ſi leuiter ſale conſpergantur. Quomodo & ſapidiores euadere Gale. autor eſt. Inter piſces marinos, Rogetus, & Sornatus, ſiue Gornus, non improbantur, Nam caro eorum & ſubſtantia puriſſima eſt. Deinde Plagitia & Sola, quorum tamen caro uiſcoſior eſt, minusq́; frangibilis, ac minus alba, & craſſior: ſapore quidem & odore minus delectabiles. Merlengo tamen fortè ſecundus debetur locus poſt Rogetum. Non eſt enim tantæ craßitici, & uiſcoſitatis, ut Plagitia & Sola, ſubſtantia eſt ſatis frangibili, ſed conſideratis ſapore, odore, calore, ſubſtantia

puritate, et mollitie, deficere nonnihil deprehenditur in bonitate à Rogeto & Gornato. Idem intelligendum de Halece. Morpha iuuenis ſatis in bonitate prædictis appropinquat, conſideratis tamen conditionibus prædictis, eſt craſsior & uiſcoſior. Salmones autem, Turboti & Maquerelli, multum deficiunt in bonitate. Sunt enim multò craßiores, uiſcoſiores, & difficilioris cõcoctionis, nec cõpetunt, niſi exercitantibus, fortibus, & iuuenibus, idq́; ſi quid ſalſedinis eis commiſceatur, quò uiſcoſitas, craßities, & frigiditas eorum corrigantur. Inter piſces autem dulcis aquæ, conſideratis prædictis conditionibus, Perca & Lucius mediocris primum bonitatis gradum obtinet, ſuppoſito quòd ſint pingues, deinde Vendoſia, hinc Lopia. Et quamuis Carpa prædictis ſit ſquamoſior, carnem tamen habet non tam albam, frangibilem & ſubtilem, ut Lucius & Perca: ſæpiusq́; in ſtagnis reperitur.

Salmo.

Fluuiatiles.

In ſumma tamen (ſi cætera pariter adſint) meliores cenſentur piſces fluuiatiles, capti in aqua petroſa, fluente uerſus ſeptentrionem, profunda, multæ agitationis, quò non cõfluant ſordes ciuitatum, in qua etiam herbarum ac bonarum radicum copia ſuppetat. Cancri autem fluuiatiles & marini multi ſunt nutrimenti, non facilè in ſtomacho corrumpuntur, ſed tardius digeruntur.

Sciendum inſuper, piſces recentes corpus humectare, lac & ſperma multiplicare, ualdeq́; conferre

cholericis

cholericis. Non ſunt autem comedendi piſces à forti exercitio, ſiue labore, nam ita facilimè in ſtomacho corrumpuntur. Caueant item ſibi ab eſu piſcium, quibus ſtomachus debilis ſit, & malis humoribus plenus. Nec comedendi ſunt piſces ſimul cum carnibus & lacticinijs, neq; poſt alios cibos. Poſtremò uerò ſciendum, piſces craſſos, ſalſos, meliores eſſe quàm recentes, attamen longo tempore ſalſi praui ſunt alimenti. Piſces etiam laudabiles, leuiter ſalſi, ac modicè ſumpti, appetitum, ſi quis eos expetat, reuocant & corroborant. *Piſces qui et quibus conducāt*

DE ANGVILLA. CAP. XXXI.

VOcibus anguillæ prauæ ſunt ſi comedantur.
Qui. Phyſicen non ignorant, hęc teſtificantur.
Ni tu ſæpe bibas & rebibendo bibas.

Hîc traditur anguillam plurimùm nocere uocibus, & hoc probatur rationibus medicis & Philoſophicis. Anguilla enim piſcis eſt craßi, & lenti ſucci, maximè oppilans, multumq; à conditionibus probi piſcis, præcedente capite relatis, deficiens. Quod etiam intelligendum eſt de Lampetra, Licet Lampetræ paruæ anguillis laudabiliores cenſeantur, & minus periculoſæ. Non enim habent tantum uiſcoſitatis & craßitiei, quantum anguillæ. Hi piſces licet *Anguilla.* *Lampetra.*

ori non ingratum ſaporem offerant, admodum periculoſi ſunt. Generatio enim eorum in aqua ſimilis eſt generationi ſerpentum in terra, non ſine ueneni ſuſpicione. Vnde & Varroni nomen habent, quòd anguibus adſimilentur. Quare eorum capita, & caudæ, in quibus uenenum eſſet, ac ſimiliter interior ſpina, nullo modo edenda ſunt. Coctio. *Bonum eſt etiam, ut propter uiſcoſitatem uino optimo immerſi, in eo ludant donec moriantur. Ac deinde præparentur cum iuſculo optimarum ſpecierum, ut ſolent Apitianæ ſcholæ ſectatores. Conuenit etiam ut ebulliant primò duabus ebullitionibus in uino & aqua, & illis abiectis, decoquantur deinde ad perfectionem, & fiat iuſculum, uel paſtillatura, uel aſſatura, cum ſalſamento conuenienti, cum ſalſa ſcilicet uiridi, fortibus ſpeciebus & uino in hyeme: cum debilibus ſpeciebus, agreſta & aceto, in æſtate. Commodius tamen ab eſu huiuſmodi piſcium abſtinetur.* Calculoſis obſunt *Stomacho enim & renibus ſunt inimici, ſed præcipuum ſentiunt nocumentum ex eorum obſonijs, qui arenulas mingere conſueuerunt, quoniam illæ anguillari glutino, in calculos cogi & adſtringi uideantur.* Podagricis. *Podagra quoq; laborantibus manifeſtè officiunt, nec ullis morbis medentur, ſic ut iniquè natura feciſſe uideatur, quæ tam ſuauem refutandis expuendisq; piſcibus indiderit ſaporem.*

Medici omni ex loco, omniq; tempore, & præſertim circa ſolſtitium, anguillas deteſtantur.

Secũdo loco dicitur caſeum & anguillam, ſi comedan-

dantur, plurimum nocere, quod intelligendum eſt, ſi magna quantitate ſumantur: cauſæ partim dictæ ſunt cap.7. & partim hoc cap. Poſtremò dicitur, ſi prædicta cum frequenti potatione uini ſumantur, malitiam eorum corrigi. Quod tamen non eſt intelligendum de uino ſubtili et penetrante, quia ſuper cibū mali chymi bibere uinum dum comeditur, aut antè, aut pòſt quàm digeritur, eſt malum, ut teſtatur Auic.3.1. doct.2.cap.8. Quoniam facit malum chymum in extrema corporis penetrare, unde maximū ſequitur nocumentum. Sed intelligendum eſt de uino forti, non ad modū penetrante, ſæpe & parua quantitate ſumpto, cauſa bonæ permixtionis ciborum, hoc enim corrigit malitiam eorum, confortat digeſtionem, digerit humores phlegmaticos & frigidos, quare multum facit ad digeſtionem caſei & anguillæ.

DE CIBI ET POTVS ALTERnatione. CAP. XXXII.

INter prandendum, ſit ſæpe, parumq́ꝫ bibendum.
Si ſumas ouum, molle ſit, atqꝫ nouum.

Hîc duo habentur præcepta, Primum eſt de alternatione cibi & potus, ut ſcilicet inter prandendum, ſiue cœnandum, alternatim comedatur & bibatur, ſæpius potius quàm multum bibendo, minimeq́ꝫ bruta animantia imitando, quæ tum demum bibunt, cùm cibo exaturata fuerint. Ita enim potus melius

cibo permiſcetur, & cibus mollior ac digeſtioni habilior redditur. Vbi notandum triplicem eſſe potum, permixtiuum ſcilicet, delatiuum, & ſitis ſedatiuum. Dicta itaq; de permixtiuo potu, habent ueritatem. Huius enim debet eſſe quædam cum cibo alternatio. Nec eſt differendus (ſaluo tamen aliorum iudicio) ad finem comeſtionis, ſiue dum ſitis urgeat. Et maximè conuenit hunc frequentare, quando comeduntur cibi actu uel potentia calidi, idq́; in iis qui uehementius ſe exercent, panemq́; ſiccum edunt. Potus uerò ſitis ſedatiuus in hominibus bonæ conſtitutionis conuenienter ad finem comeſtionis differtur. tunc enim eſt uera ſitis, propter æſtuationem cibi calidi et ſicci. Nec enim ueriſimile eſt, ſitim & famem, cùm ſint appetitus contrariorum, ſimul urgere. Eſtq́; hic potus iuxta ſitis exigentiam augendus, uel minuendus. Atqui delatiuus maximè conuenit completa prima digeſtione, conuenientiſſimè etiam adhibetur paulò ante horam ſuſcipiendi alterius cibi. Et præcipuè cùm cibi primò ſumpti craſſæ fuerint ſubſtantiæ, nec eſt differendus donec ſitis oriatur. Præparat enim ſtomachum ad ſuſcipiendum cibum ſequentem, & iuuat tranſitum cibi ad epar à ſtomacho: neq; tamen ſumendus eſt in magna quantitate, ut citò poßit digeri. Nam ante digeſtionem non tranſit ad epar. Et hoc uerum eſt, ſi potus delatiuus non fuerit aqua, in qua non eſt neceſſe expectare digeſtionem, ante penetrationem eius ad epar. Regulariter autem potus de

Potus triplex.

Permixtiuus.

Delatiuus

tus delatiuus, uel etiam permixtiuus, non debet eſſe aqua, ſed uinum, uel aliquid uino proportionabile, ut ceruiſia, uel potus ex ceraſis, uel pomis, uel melicratum, aut ſimile quid, quibus tamen omnibus uinum eſt melius. Secundò ſciendum eſt, quanto cibus eſt craßior, ſiccior, & frigidior, tanto potum permixtiuum & delatiuum maiorem eſſe debere: & contrà quanto cibus eſt calidior, ſubtilior, & humidior, tanto potum delatiuum & permixtiuum minorem. Et quanto cibus craßior, frigidior, & digeſtioni inobedientior, tanto uinum permixtiuum, uel delatiuum, ſubtilius & fortius. Et quanto cibus ſubtilior, calidior, & digeſtibilior, tanto potum eſſe debiliorem. Vnde fortius uinum, tam cum carnibus bouinis, quàm pullinis bibendum eſt: & fortius bibendum eſt cum piſcibus quàm carnibus.

Secundum præceptum eſt, ut ouum edendum, ſit molle & nouum, cuius ratio reddita eſt cap. 8. **Oua.**

DE PISIS. CAP. XXXIII.

PIſam laudandam delegimus ac reprobandam,
Pellibus ablatis,eſt bona piſa ſatis.
Sunt inflatiuæ cum pellibus atq; nociuæ.

Piſa. *Hic agitur de piſis, quæ partim laudantur, partim uituperantur. Laudantur quidem ablatis corticibus, uituperantur uerò ſi unà cum corticibus & pellibus comedantur. Hoc nanq; modo comeſtæ, plurimum flatulenti ſpiritus pariunt, ut ineptiſſimum cenſeri iam poſſit, ſi hoc modo edantur. Medullarum enim & corticum naturæ diſcordant. Alterum nanq; uentris ſolutionem & deiectionem molitur: alterum obſtruit & conſtringit, ut teſtatur Iſaac in diætis uniuerſalibus. Vnde fit in corpore motus agitatiuus, inducens torturam & inflationem. Et hoc non piſis modò, uerumetiam omnibus leguminibus cõmune eſt, ut fabis, phaſeolis, lentibus, & ſimilibus, præcipuè tamen habentibus corticem craſſiorem, ut fabis, & ciceribus nigris. Cortex etiam in omnibus eſt peioris nutrimenti quàm medulla. Eſt piſorum genus quoddam album, rotundum, paucioris & tenerioris corticis, quod tametſi citra noxam cum pellibus & corticibus edatur, præſtat tamen ab iiſdem repurgari. Legumina uiridia & recentia minus habent de cortice, & minor in eis diuerſitas eſt inter corticem & medullam, & facilius digeruntur. Quare nonnullis placet ea magis conuenire ſanis corporibus quàm matura & areſacta: ſed non eſt ita, plurimarum*

Legumina inflant

marum enim ſunt ſuperfluitatum & ſubſtantiæ cor-ruptibilioris, quare minus conueniunt corporibus ſa-nis. Matura uerò, areſacta, et à corticibus extimis ex purgata, ad uictus ſalubris rationem magis faciunt quàm recentia, nondum excorticata. Viridia au-tem areſactis non decorticatis ſalubriora inueniun-tur.

Porrò, quum omnium leguminum ſubſtantia in-flet, concoctioni repugnet, craßiq́ue & praui ſucci alimentum in corpus diffundat, non iniuria à uictus ſalubris ratione eximitur. Iuſculũ tamen eorum ſiue Erbs *decoctio eò quòd flatum cum omni & alimenti &* brũ. *concoctionis malitia deponat, uentrem ſubducat, uri nam cieat, uenarum obſtructiones tollat, non parum commoditatis in uictus ſalubris ratione habere di-gnoſcitur. Cuius proinde uſum frequentiorem eſſe cõ uenit, quando craßis ac obſtruentibus cibis utimur, & corpora ieiunijs affligimus. Decoquuntur autem hoc modo: Piſa, Cicera, reliquáue legumina, ſub no-* Piſorum *ctem in aquam feruentem immittuntur, ac primò qui* coctio. *dem manibus diutinè confricantur: deinde in eadem per totam noctem macerata temperantur: ſequenti uerò nocte duabus uel tribus ebullitionibus in eodem liquore decoquuntur. Ius decocti, colo tranſfunditur, & ad uſus reſeruatur. De quo, ubi & quantum li-buerit, accipiendum eſt, cúmque Cinnamomo, & Cro co denuo præparandum, nonnihil uini addendo, ac deinde unica ebullitione decoquendum, ſpumam au-*

ſtrendo, & ſumatur in principio refectionis.

Iuſculum uerò, ſiue brodium, ut uocant, cicerum, & piſorum alborum ac rotundorum, optimum cenſetur, et naturæ conuenientius, quemadmodum & tota eorum ſubſtantia.

DE LACTE. CAP. XXXIIII.

LAc ethicis ſanum caprinum, pòſt camelinum,
Ac nutritiuum plus omnib. eſt aſininum.
Plus nutritiuũ uaccinum, ſic & ouinum.
Adſit ſi febris, caput & doleat, fugiendum eſt.

Lactis electio. *Hic refertuntur præcepta quædam de electione lactis. Primum eſt, lac caprinum, hecticis, id eſt, conſumptis & maceratis, uel febri hectica laborantibus eſſe ſanum, id quod teſtatur Auicenna 2. Canon. cap. 444. Lac, inquit, caprinum, & lac aſininum ſunt bona hecticæ. Et prima 4. Tractat. 3. capite 6. Ratio, quia lac caprinum, ſecundum Auicennam 2.* Caprinũ. *Canon.*

Can.cap.citato,temperatum eſt,& multi nutrimenti. Lac *muliebre eſt ſubtilius, frigidius, humidius, & naturæ humanæ, ut dictum eſt, magis cognatum, uelocius penetrat, citius digeritur, & magis nutrit.* Et *lac huiuſmodi hecticis exhibendum, mulgeri debet, quantum fieri poteſt, proximè lectum infirmi, ut quàm minimo tempore in aëre moretur, ſed ſine mora adminiſtretur, propterea quòd celerrimè mutari ſit aptum. Sciendum tamen lac mulieris aut aſinæ, non ſemper conuenire hecticis, imò aliquando lac acidum, ſiue cui butyrum detractum eſt, iiſdem utilius eſt, quàm lac mulieris aut aſinæ.* Primò, *quando cum hectica eſt ſolutio uentris.* Deinde *quando eſt ſuſpicio de coagulatione lactis in ſtomacho, uel de ardore uehementis febris, uel quando ſtomachus per ſe cholericus eſt, ut lac in choleram conuertat.* Tertiò, *quando cum hectica coniunguntur putrida, & præcipuè, cùm in inferioribus fuerint multæ oppilationes.* Nā *lac acidū reſtringit uentrem, nec facilè in choleram conuertitur, ut cui butyrum, per quod facilè inflammatur, exemptū ſit,* Nec *in putrida febre ca-dēratione facilè putreſcit.* Quartò, *ſi ſtomachus fuerit ſordidus, nam in hoc lac facilimè corrumpitur.* Quintò, *ſi hecticus abominetur lac dulce ac integrū, acidū uerò ſiue à butyro ſeiunctū non exhorreat.* Tertium *eſt, lac uaccinū & ouiū magis nutrire, quia alijs pinguiora ſunt, & craßiora, ut dicit* Auicen.2. Can. *cap.*444. Lac, *inquit, omnis animalis, cuius prægnatio*

Muliebre

Vaccinū.

gnatio prolixior eſt prægnatione mulieris, eſt malum: quapropter proportionabile eſt illud, quod proximum eſt, ſicut uaccinum. Rhaz. *uerò* 3. *ad* Manſo. *cap.*15. *ſic inquit: Vaccinum lac omni lacte cuiuslibet alterius animalis craßius iudicetur, quod etiam omnibus corporis pinguedinem adipiſci uolentibus conuenientius exiſtit.* Q*uartum eſt, lac nocere febricitantibus & caput dolentibus, cuius cauſa adſignata eſt cap.*7.

DE BVTYRO. CAP. XXXV.

LEnit, & humectat, ſoluit ſine febre butyrum,

Hic de butyri proprietatibus & uiribus agitur. Prima eſt, butyrum lenire, mollificare ac lubricum reddere uentrem ſua unctuoſitate. Secunda eſt, butyrum humectare: quia ex melioribus partibus lactis compoſitum eſt, & ita ei conuenit humectare, quemadmodum

admodum et ipſi lacti, unde extrahitur. Tertia eſt ſoluere uentrem, id eſt, aluum ducere, propter lubricitatem quam inteſtinis inducit. Et has proprietates etiam ponit Auicen. 2 Can. cap. 117. Et inducit has tres proprietates corpori non febricitanti. Nocet enim corpori febricitanti, quia propter unctuoſitatem facilè inflammatur, & in febricitante calorem augmentat. Sciendum tamen, quòd butyrum, etſi prædictas proprietates obtineat, ratione tamen nimiæ humiditatis & unctuoſitatis, non competit, ut cibus, præſertim ſi uſus eius immodicus fuerit. Ita nanq; abominationem parit, & facit ut cibus in orificio ſtomachi ſupernatet, & uentrem plus iuſto laxat, uomitumq; prouitat. Nullo ergo modo butyrum comedendum eſt, ut cibus, immodicè, neq; immediatè poſt alios cibos, ſed ad condimentum cibariorum ſatis conuenit. Butyri uſus.

DE SERO. CAP. XXXVI.

Inciditq;

INciditq́;, lauat, penetrat, mundat quoque ſerum.

Quatuor hîc recenſentur proprietates ſeri, id eſt, aquæ lactis. Prima eſt, ſerum incidere, ſiue attenuare. Secunda, lauare, id eſt, abſtergere. Tertia, penetrare, & hæc ſequitur ex prima. Quarta, mundificare, id eſt, ſoluere ſiue purgare. Et has proprietates refert Auicen. 2. Canon. cap. 444. ubi ſic ſcribit: Aqua eius eſt ſubtiliatiua, lauatiua, & ſolutiua, & in ipſa non eſt mordicatio. Rhazes uerò 1. ad Manſorē cap. 15. Serum ait bilem expellit rubeam, ſcabiei quoq; ac puſtulis, nec nō et puſtulis quæ in facie naſcuntur, icteritiæ etiam, atq; ei cui fortis uini potus nocuit, auxilium præbet.

DE CASEO. CAP. XXXVII.

CAſeus eſt gelidus, ſtipans, craſſus quoq; durus.
Caſeus & panis bonus eſt cibus bene ſanis.
Si non ſunt ſani, tunc hunc non iungito pani.

Caſei proprietates — *Hoc loco duo aguntur. Primò referuntur 4. proprietates caſei.* Prima *eſt, caſeum eſſe gelidum, id eſt, naturæ frigidæ, & hoc intelligendum de caſeo*

caſeo recenti, qui frigidus eſt & humidus & non de ueteri, qui calidus eſt & ſiccus, ut habet Auicenna 2. Canon. cap. 127. Poteſt item intelligi qui ex ſola coagulatione lactis conficitur, abſq; alterius rei commixtione. Reperitur enim *caſeus calidæ naturæ, ſtomachum calfaciens, & linguam mordicans ob rerum admixtarum commixtionem, uelut caſeus quidam uiridis, qui ſi magna quantitate edatur, uehementer corpus excalfacit.* Secunda *proprietas eſt, caſeum ſtipare, id eſt, adſtringere, & duram aluum reddere, et præcipuè ueterem, ac multum coaguli habentem.* Tertia *eſt, caſeum eſſe craſſum, id eſt, craſſos generare humores, idq́; nullo excepto.* Omnis *enim caſeus ex craßiori et magis terreſtri lactis ſubſtātia cogitur.* Quarta *eſt, caſeum eſſe durum, id eſt, duritiem alui efficere.* Et *hæc eadem eſt cum ſecunda.* Deinde *refertur, quòd caſeus quamuis ſolus ſumptus ſit inſalubris, eò quòd ægrè concoquatur, ut dictum eſt, attamen ſi modica quantitate miſceatur pani, cum ipſo pane fieri digeſtibilem, aliâs non & hoc in corpore ſano, in ægro uerò minimè. Plura lege de hoc ſuprà cap. 9.*

CASEVS LOQVITVR.

Ignari medici me dicunt eſſe nociuum:
Sed tamen ignorant cur nocumenta feram.
Languenti ſtomacho caſeus addit opem.

Si

Si pòſt ſumatur terminat ille dapes.
Qui Phyſicen non ignorant hæc teſtificantur.

Duæ recenſentur utilitates ſumpti caſei. Prima eſt, caſeum conferre ſtomacho ægrotanti: ubi tamen notandum, non quemuis caſeum cuilibet languenti ſtomacho opem perferre, ſed in certis quibuſdam caſibus omnem caſeum nocere, nimirum ſtomacho raræ texturæ, & cuilibet ſtomacho ex longa ægritudine debilitato. Cæterùm caſeus recens & nouus, paucæ uiſcoſitatis calido ſtomacho opitulatur: quia Rhaze 3. *ad* Manſorem *cap. 15. teſte, aduſtionem & caliditatem eius reprimit. Confert etiam, propter humiditatem ſua..., ſtomacho ſicco. Talibus uerò ſtomachis ad modum nocet caſeus antiquus, uel ualde acutus, & multi coaguli. Sed ſtomacho, cuius pelliculis multa adhærent phlegmata, plurimum conducit caſeus antiquus, uel multi coaguli, acrimonia enim ſua phlegmata incidit & abſtergit. Contrà uerò huic recens & mollis caſeus maximè nocet. Secunda eſt, caſeum ſumptum à cibo ipſum terminare, facit enim deſcendere cibum in locum ubi uiget digeſtio, id eſt, ad fundum ſtomachi. Ita ſcribit* Rhazes 3. *ad* Manſorem, *cap. 15. Veruntamen cùm poſt comeſtionem, parua ex eo ſumitur quantitas, os ſtomachi corroborat. Satietatem quoq; nimiam, atq; faſtidium, quæ ex dulcibus & unctuoſis in ore ſtomachi proueniunt cibis, aufert.*

Caſei uſus.

DE MODO EDENDI ET BIbendi. CAP. XXXVIII.

INter prandendum ſit ſæpe parumq́; bibendum,
Vt minus ægrotes, non inter fercula potes.

Hoc capite duo præcipiuntur. Primò, ut inter prandendum fiat alternatio quædam edendi & bibendi, id eſt, ut inter edendum alternatim ſæpius parum bibatur, neq; eò uſq; differatur potus, dum uenter cibo expleatur, ut dictum eſt cap. 32. Secundò uerò, ut inter prandium & cœnam, quoad eius fieri poteſt, potus euitetur, & hoc ſi cibus ſumptus in ſtomacho nondum digeſtus fuerit, niſi magna cogente neceßitate. Impeditur enim & interrumpitur primò ſumpti cibi digeſtio, ac indigeſtum cum è ſtomacho deſcendere contingit, appetitus deijcitur cibi in cœna ſumendi, corpus grauatur, & ad diſpoſitionem in qua homo neq; ſanus, neque æger eſt, inclinat, ſiue qualis ea eſt, quæ febrim præcedere ſolet.

Vt uites pœnam de potibus incipe cœnam.

Heic docetur, cœnam inchoandam eſſe à potu. Sunt qui hoc modo exponant: Si uis uitare pœnam, id eſt, infirmitatem, prius bibas in principio cœnæ quàm comedas: ſed hæc expoſitio inepta eſt prorſus ac inualida. Secundum medicos etenim conducibilius

eſt, à cibo cœnam auſpicari, quàm potu. Nec ipſi Angli, quibus præſens liber dicatus eſt, iſtum morem ſiue conſuetudinem ſeruant. Communiter enim quacunq; diei hora bibere uoluerint, bolum ſiue morſum panis præſumunt. Videtur itaq; hunc habere ſenſum: Incipe cœnam à potu, id eſt, à cibo liquido, & facilè digeſtibili, quemadmodum & Hippo. 2. lib. Aphor. 11. potum uſurpauit, ubi ſic inquit: Facilius eſt impleri potu quàm cibis. Ratio autem hæc eſt, quia ſi cibus liquidus & facilè digeſtibilis poſtremo ſumatur loco, cum nocte ſuperueniente fortificetur calor digeſtiuus, cibus ille liquidus et facilè digeſtibilis longè antè digeretur, quàm craſſus & concoctu difficilis. Qui nõ inueniens exitum ob cibum craſſum nondum digeſtũ, minus aduretur: uel ſi exierit, craſſum cibum, nondum ad plenum digeſtum ſecum corripiet. Melius eſt ergo, ut cibus liquidus & facilè digeſtibilis præſumatur, ut digeſtus exitum habeat, nullo repugnante.

Poſt piſces nuces, poſt carnes caſeus adſit.
Vnica nux prodeſt, nocet altera, tertia mors eſt.

Hoc loco duo imprimis traduntur præcepta.

Nuces poſt piſces. *Primum, ut poſt eſum piſcium, caſei loco ſumantur nuces. Nux enim ſiccitate ſua, impedit generationem phlegmatis, quod ex piſcibus generari ſolet, hinc etiam in ieiunio quadrageſimali, ſummo loco exhiben-*

bibentur nuces. Alia ratio, quia piſces, quandoq; ueneni nonnihil in ſe continent, difficulter concoquuntur & facilè putreſcunt ac corrumpuntur. Nuces uerò iuuant digeſtionem, quia ſunt mediocriter calidæ. Alia, Quia quando ſunt uenenoſi, ut dictum eſt, ſtatim nux remedium præſtat contra uenenum. Ergo piſces temperantur per nuces, & ſic ſanum eſt, ſumere nuces poſt piſces.

Secundum, ut poſt eſum carnium ſequatur caſeus, non nuces. Caſeus enim facit ut cibus deſcendat ad fundum ſtomachi, ubi uiget digeſtio. Et hóc intelligendum de caſeo, medium inter recentem & ueterem locum ſortito. Deinde poſteriore uerſu oſtenditur, quòd unica nux, ſcilicet myriſtica, naturæ humanæ proſit, bonum enim odorem oris efficit, uiſum, epar, ſplenem, & ſtomachum confortat, & maximè crificium eius. Secundum Auicennam 2. Can. cap. 506. Sed altera nux, ſcilicet auellana ſiue communis, nocet. Auellana quidem, quoniam in ipſa inflatio eſt, & generat uentoſitates in uentre inferiori, & facit ſodam, id eſt, dolorem capitis, tardæ eſt digeſtionis, & excitat uomitum, inquit Auic. 2. Canon. cap. 41. Nux uerò communis, quia & ipſa facit ſodam, difficulter digeritur, infeſta eſt ſtomacho, & maximè calido, ob caliditatem ſuam Dioſc. lib. 1. ca. 141. Tertia nux, ſcilicet baliſtæ, eſt mors, id eſt, mortem infert, hac enim homines interficiũtur: Vel intelligi poteſt de nuce me

Caſeus.

Auellana.

ſhel, quæ autore Auicen. 2 Canon. cap 512. ueneno- ſum eſt ſtupefactiuum, citò mortem inferens, de qua plura Rhazes 3. ad Manſorem cap. 30. Serapion capite 305. de ſimplici.

Singula poſt oua, pocula ſume noua.

Hic præcipitur ut poſt cuiuslibet oui recentis & mollis eſum, ſumatur hauſtus, & maximè uini. Ouum enim recens & molle optimi eſt nutrimenti & facilis digeſtionis, parua quantitate corpus plurimo reficiens nutrimento. Quod tamen excellentius præſtat uitellus eius, ut dictum eſt cap. 8. Quare uinum, cùm ſit amicum naturæ, facit ut ouum auidius ad membra trahatur, et citius penetret. Alia cauſa: Ouum tardè per meri deſcendit, quare potus ſiue uinum iuuat eius deſcenſum.

DE PYRIS. CAP. XXXIX.

ADde pyro potum, nux eſt medicina ueneno.

Fert pyra noſtra pyrus, ſine uino ſunt pyra uirus.
Si pyra ſunt uirus, ſit maledicta pyrus.
Cùm coquis, antidotum pyra ſunt, ſed cruda uenenum.
Cruda grauant ſtomachum, releuant pyra cocta grauatum.
Poſt pyra da potum, poſt pomum uade cacatum.

Primo uerſu docetur poſt eſum pyrorum ſumendum eſſe potum uini. Cuius cauſa reddita eſt ſuprà cap.7. Quia pyra generant uentoſitates et colicam, ſanguinem aquoſitate replent, unde conuenienter cũ eis bibitur uinum, idq́; forte & calidum, hoc enim uentoſitates diſcutit, & aquoſitatem ex eſu pyrorum conſumit. Secundò dicitur, nucem eſſe medicinam ueneno, id eſt, remedium contra uenenum, ut dictum eſt cap.13. Secundus autem & tertius uerſus indicant pyra abſq; uino ſumpta eſſe uenenum, id eſt, natura nocere, cuius cauſa reddita eſt primo uerſu. Attamen non ſunt ſimpliciter uirus, id eſt, uenenum, ita enim comeſta, mortem inferrent, ac proinde pyrus ea producens eſſet maledicta & excidenda. Hinc ille Cordi iocus: Pyra.

Vt pyra non noceant, extrà mundentur & intra,
Mox immerge ſali, proijce deinde foràs.

Quarto uerſu innuitur, pyra cruda eſſe uenena

id eſt, nocumentum inferre, faciunt enim ebullitionem humorum colicam, phlegmata & ſcabiem. Si tamen coquuntur, fiunt antidotum, id eſt, medicina, eo modo quo dictum eſt ſuprà, cum uino, & maximè poſt alios cibos ſumpta, ita enim adiuuant ſecum expulſionem. Quinto uerſu dicitur pyra cruda grauare ſtomachum. Impediunt enim digeſtionem, & inflant, ſed cocta releuant ac reficiunt ſtomachum grauatum, priſtinoq; uigori reſtituunt. Vltimus uerſus, duo continet, primò ſcilicet, ut poſt eſum pyrorum, ſumatur hauſtus uini, ut dictum eſt. Deinde uerò, ut poſt eſum pomi alui excrementa deijciantur. Auicenna 2. Canon. capite 569. Poma, inquit, dulcia & acetoſa, quando in ſtomacho inueniunt humorem craſſum, quandoq; deponunt ipſum in egeſtione. Poteſt etiam hæc adſignari ratio, quia poma uehementer inflant, uentoſitatem generant, quæ per ſeceſſum emittitur.

DE CERASIS. CAP. XL.

Si cera-

SI ceraſum comedas, tibi confert gran dia dona.

Expurgat ſtomachum, nucleus lapidem tibi tollit.

Hinc melior, toto corpore ſanguis ineſt.

Heic enumerantur tria commoda ex eſu ceraſorum. Primum *eſt, ceraſa expurgare ſtomachum: Quod quibuſdam uerum uidetur, ſi unà cum eis nuclei comedantur, hoc enim modo abſtergunt et emundant.* Secundum *eſt, nucleum ceraſorum peculiari proprietate, frangere lapidem in renibus, ſiue ueſica, ſi ſuccus eius ſumatur, uel lac inde fiat.* Ceraſa.

Tertium *eſt, carnem ceraſorum optimum generare ſanguinem, confortare & impinguare. Et hoc experientia comprobatur: uidemus enim paſſeres, qui plurimum ceraſis delectantur, eo tempore quo ceraſa matura ſunt, longè maiora habere epata, quàm aliàs. Vnde colligitur ceraſa epar augere & confortare. Heic notandum duplicia eſſe ceraſa: craſſa ſcilicet, & parua. Craſſa rurſum duplicia, dulcia nimirum, & Pontica. Dulcia omnia & parua inſalubriora ſunt: facilè corrumpuntur in corporibus uermes generantia. Craſſa Pontica, Cina uocantur, quæ & ipſa dulcia inueniuntur, Quædam enim rubra ſunt & mollis carnis, quæ recentia ſunt edenda in principio menſæ: uim habet abſtergēdi ſtomachi, et ciendi appetitus. Alia cina*

nigra ſunt & craſſa, duræ carnis, & maximè omnium Pontica, quæ ſummo loco in prandio ſiue cœna edenda ſunt, quia ſtypticitate ſua in fine menſæ claudunt orificium ſtomachi, eoq; clauſo digeſtio melius & citius peragitur.

DE PRVNIS. CAP. XLI.

FRigida ſunt, laxāt, multum proſunt tibi pruna.

Ecphraſis.

Duæ hoc loco adſignantur utilitates prunorum.

Prima eſt, *Pruna infrigidare corpus. Quare & Portugalenſes, cùm ſint in calida regione, decoctioni carnium ſuarum ſemper commiſcent pruna, et maximè Damaſcena.*

Secūda eſt, *pruna humiditatis ac lentoris ſui gratia uentrem ſubducere: autore Gale. lib. 2. de alimen. facul.* Id quod *de prunis maturis intelligendum eſt. Crudis enim ſtypticitas ineſt, ut teſtatur Auicenna 2. Can. cap. 541. Et minimum alimenti*

alimenti corpori præſtant. Et hæc ſecunda utilitas, licet multùm conueniat prunis Damaſcenis, quemadmodum & prima, maximè tamen conuenit prunis allatis ex Armenia, quæ reliquis omnibus meliora ſunt, & uehementius ſoluunt, ut teſtatur Auicen loco citato. Sciendum autem pruna matura ex uſu eſſe, immatura minimè. Probatiſſima in his, & naturæ conuenientiora ſunt, figuræ oblongæ, carne pauca et dura, nonnihil ſiccitatis participantia. Cortice exteriore tenui, ſapore non prorſus dulcia, ſed acorem aliquem aut acerbitatem præ ſe ferentia, cuiuſmodi ſunt Damaſcena, hæc enim humectant, et refrigerant mediocriter. Sunt porrò & aliæ multæ prunorũ ſpecies, quorum tamen uſus non eſt approbandus. Sunt etiam prunella quædam ſylueſtria, parua, dura, acerbaq́;, et in cibo permoleſta, & uentri mouẽdo idonea; ex quibus fit aqua ad uentrem ſiſtendum commodiſſima. Conuenit autem, ut pruna, pro uentris ſolutione exhibenda, primò in aqua frigida, ac breue tempus macerentur. Hoc enim modo præparata magis refrigerant et humectant, choleram inuentam lubricando ſoluunt: ſtomachũ melius cibo recipiendo diſponunt. Pruna humida, recentia, magis alterant: quamuis ſint peioris nutrimenti, ac plurium ſuperfluitatum, ſicca magis confortant, & melius alimentum corpori præſtant. Et quod dictũ eſt de prunis, aliquo modo etiam intelligatur de ceraſis: attamen ceraſorum humiditas ſubtilior eſt, & minus uiſcoſa: unde minus nutriunt quàm pruna. Prunorũ electio.

DE PERSICIS, RACEMIS, ET *Paſſulis.* CAP. XLII.

PErſica cum muſto uobis datur ordine iuſto,
Sumere ſic eſt mos nucibus ſociando racemos.
Paſſula non ſpleni, tuſsi ualet, eſt bona reni.

Ecphraſis.

Tria hoc loco traduntur praecepta. Primum *eſt, ut unà cum Perſicis bibatur muſtum, uel cum muſto exhibeantur Perſica. Muſtum enim excalfacit plurimum, & ebullitionem in corpore facit. Perſica uerò fri-*

rò frigiditate ſua hanc ebullitionem & calfactionem tollunt: Perſicis contrà, quia uehementius refrigerant, meritò adhibetur muſtum, hoc enim calore ſuo frigiditatem eorum, ne ſtomacho noxam inferant, cõtemperat & mitigat. De *Perſicis dictum eſt ſuprà cap.7.* Secundum *eſt, ut racemi edantur cum nucibus, quod equidem de nucibus ſiccis & antiquis intelligendum eſt.* Vi*rides enim & recentes nuces, per ſe ſalubres cenſentur,* A*ntiquæ uerò & ſiccæ excellenter exiccant, & propter unctuoſitatem ſuam facilè in corpore inflammantur: quare unà cum eis racemos edere conuenit.* H*i enim inflammationi & exiccationi humiditate ſua reſiſtunt.* De *nucibus copioſè dictum eſt cap.13.* Tertium *eſt,* P*aſſulas, id eſt, uuas paſſas officere ſpleni, quia obſtruunt eum:* V*tiles autem ſunt renibus, urinam enim prouocant, renes lauant, & abſtergent.* Renes *nanque multa aquoſitate ad ſeſe ducta mundantur.* Et *de his ſatis dictum eſt ſuprà cap.9.*

DE FICVBVS, CAP. XLIII.

SCrofa, tumor, glandes, ficus cataplaſmate cedunt,

Iun-

Iunge Papauer ei, confracta foris tenet oſſa.

Ecphraſis.

Hic duæ recenſentur commoditates ex emplaſtro ficuum. Prima eſt, ficum decoctam in aliquo liquore, uidelicet in aqua, & ſuperpoſitam humidam, curare haſce tres ægritudines: Scrophulas nimirum, glandes, et tumores. Per *ſcrofulas uerò, quas græci* χοιράδας, *latini ſtrumas uocant, intelliguntur inflatione, ſub mento circa collum.* Dicitur *ſcrofula à ſcro fa, eſt, ſue, ſiue porca, uel quòd hæc ægritudo porcis, ob uoracitatem plurimum accidat:* Vel *quòd figura eius ut plurimum porcis adſimiletur, teſte Auic.* Phen. 3. 4. Tract. 2. cap. 9. Per *glandes uerò intelliguntur apoſtemata, quæ ferè ſub axillis & inguinibus enaſci ſolent.* Per *tumores poſſunt intelligi inflationes in qualibet corporis parte.* Et *hiſce apoſtematibus curandis & maturandis decoquenda eſt ficus in aqua, ipſi aquæ commiſcendo parum aceti.* Hoc *enim ad penetrationem uirtutis ficus plurimum facit.* Decoctione *autem facta, ficus in mortario conterendæ ſunt, ac deinde aquæ in qua ebullierunt cõmiſcendæ.* Cataplaſma *propriè uocatur medicamentum confectum ex plantis uiridibus contuſis, uel iiſdem ad mollitudinem uſq; in aqua decoctis.* Vnde *uerſus:*

Tunc cataplaſma facis, cùm ſuccum ponis & herbam.

Secunda eſt, ficum cum papauere in cataplaſma reda-

redactam retinere oſſa fracta. Simul autem decoquen da ſunt in aqua abſq; aceto, ac deinde conterenda: hinc aqua decoctionis corundem addenda, & ita ſuperponenda. Cauſa uidetur eſſe, quòd papauer ſtupefaciat, unde tollitur dolor, qui accidere ſolet in fractione oßium, & prouocet ſomnum. Ficus quoq; trahit humiditates ad exteriora, quibus ad oſſa attractis illa retinentur quidem et ſanantur, ſed nunquam ferè coaleſcunt. Nonnulli pro, tenet, trahit, habent, & ita ſenſus eſt melior. Papauer porrò triplex eſt, album ſcilicet, nigrum, & rubrum. Rubrum ſylueſtre, eſt uenenoſum, in aruis inter frumenta naſcitur. Iuuenes ſolent conterere folia florum, & inde conficere atramentum.

Vermiculos, ueneremq́ facit, ſed cuilibet obſtat. Pediculo

Ecphraſis.

Duæ heic traduntur operationes ficuum. Prima eſt, ex comeſtione earum, in corpore humano uermiculos, id eſt, pediculos naſci. Et hoc maximè intelligendum de ficubus ſiccis, ut refert Auicenna 2. Canon. cap. 233. Cauſa eſt, prauitas & corruptio humaris inde generati. Vel alia cauſa adſignari poteſt, quòd ſcilicet ficus multum ſudorem prouocent, unde ſequi ſolet interdum pediculorum generatio. Secunda eſt, quòd ficus appetitum moueat coëundi, generant enim uentoſitatem, qua erigitur uirga, ſuntque

multæ

multarum ſuperfluitatum, & ſperma augmentant.

DE AESCVLIS. CAP. XLIIII.

MVltiplicant uictum, uentrem dant æſcula ſtrictum,
Eſcula dura placent, ſed mollia ſunt meliora.

Meſpila. *Recenſentur hoc loco duæ eſculorum utilitates.* Prima *eſt, ea multiplicare mictum ſiue urinam. Inducunt enim fæces, & ita fæcum aquoſitas multitudinis urinæ cauſa eſt. Vel poteſt reddi ratio ſimilis illi*

quæ

quæ habetur apud Hippoc. *lib.* 4. Aphoriſ. 83. *Mictio noctu plurima facta, paruam ſignificat deiectionem: & uice uerſa. Cauſa eſt, teſte* Philotheo, *noctis quoniam multa eademq́; collectior facta eſt digeſtio multa in epate, & ex aduerſo materia deriuauit, & ob hoc multa urina deducta eſt, parum autem ſtercoris: & uice uerſa, ſi multa ſtercoris deiectio fiat, pauca erit per urinam, ob eandem cauſam, quoniam pauca facta eſt digeſtio, & ob hoc pauca etiam urina.* Secunda *eſt, eſcula conſtipare uentrem, & hoc accidit ob ſtypticitatem & ponticitatem eorum.* Ex quo *infertur eſcula dura eſſe bona, quia conſtringant uentrem, & ob id prodeſſe uentri nimium laxato, ſed mollia eſcula duris præſtare, quia nutriant, & uentrem minus adſtringant.* Mictio

Sciendum tamen, eſcula minus conuenire ut alimentum, quàm poma, pyra, Perſica, *ficus, et ſimilia, quod ſatis deprehenditur ex auſteritate ſaporis & duritie ſubſtantiæ, poſtquam in arbore maturuerunt.* Parcè *itaq; eis, & magis ut medicamine, quàm cibo, utendum.* Ob *ſtypticam tamen facultatem, quam ualidiſſimã in ſeſe continent, plurimũ in uentris fluxu ſiſtendo ualent. Sed quia in arbore, minus quàm ut edi poſſint, molleſcunt, anteà præmollienda ſunt, ita nanque ſtypticitatem remittunt, & ſapidiora fiunt.*

DE MVSTO. CAP. XLV.

PRouocat urinam muſtum, citò ſoluit, & inflat.

Hic tres muſti uirtutes referuntur. Prima eſt, *ipſum ciere urinã, quia inſunt in eo fæces terreæ, et nitroſæ, ac proinde cùm in ueſicam deſcenderint, ipſam mordicant, quare ueſica eas citius expellere nititur. Intelligendus eſt autem uerſus de muſto, habente fæces mordicantes, & non quolibet: cuiuſmodi nonnulla eſſe deprehenduntur ex Rhenenſibus.* Muſtum *enim cuius fæces craſſæ ſunt, non mordicantes, oppilando urinam magis impediunt, ut dictum eſt cap.26.* Secunda eſt, *Muſtum citò ſoluere ſiue laxare uentrem, idq́ ob eandem cauſam, quæ iam dicta eſt.* Tertia eſt, *Muſtum parere inflationes, & hoc propter ebullitionem quam in corpore facit: Inde enim proueniunt uentoſitates. Sed de his omnibus ſatis cap.26.*

DE CEREVISIA ET ACETO. CAPUT XLVI.

CRaſſos humores nutrit cereuiſia, ui res
Præſtat, & augmentat carnem, generatq́ cruorem. Pro-

Prouocat urinam,uentrem quoq; mollit,
& inflat.
Frigidat & modicum,ſed plus deſiccat a-
cetum.
Frigidat,emaceratq́; Melanch. dat, ſper
ma minorat,
Siccos infeſtat neruos,& pinguia ſiccat.

Octo imprimis hoc capite recenſentur proprietates cereuiſiæ. Deinde agitur de quinq; proprietatibus aceti. Prima *ergo cereuiſiæ proprietas eſt, quòd in corpore craſſos gignat humores. Idq́; maximè reſpectu uini. Secundum materiæ uerò uarietatem, unde conficitur, alias atq; alias in ſeſe uel incraſſandi, uel extenuandi humoris rationes adſumit. Cereuiſia enim ex craßiori ſubſtantia, craßiores humores generat, ex tenuiori uerò, tenuiores.* Secunda *eſt, cereuiſiam augmentare uires, id quod intelligendum de cereuiſia ex optimis granis confecta, & pro-*

bè cocta, cuiuſmodi eſt cereuiſia Oſtienſis. Hæc enim multum nutrit, & uires auget.

Tertia eſt, augmentare carnem, & hoc propter multam eius nutritionem. Quarta eſt, multiplicare ſanguinem, eadem de cauſa. Et hæ tres ultimæ proprietates ueræ ſunt, ſi intelligantur de cereuiſia antiqua, probè cocta, & ex optimis granis confecta. Quinta eſt, prouocare urinam. Sexta, laxare uentrem, Quæ duæ proprietates potiſſimùm intelligendæ ſunt de cereuiſia clara, cui plurimum lupuli incoctum ſit, cuiuſmodi eſt cereuiſia Hamburgenſis, quæ prouocat urinam, & laxat uentrem propter lupulum. Minimè tamen conuenit hominibus imbecillioris cerebri, facilè enim ex ea ob lupuli multitudinem inebriantur. Septima eſt, inflare uentrem: quod intelligendum de cereuiſia leui decoctione cocta: cuiuſmodi eſt Coyta Holandiæ, quæ maximè inflat & oppilat, plurimumqúe impinguat. Octaua eſt, cereuiſiam nonnihil infrigidare, cuiuſmodi eſt Cereuiſia Holandiæ, Brabantiæ, Hannoniæ, & Flandriæ, qua plebeij uulgares utuntur. Et hæc proprietas potiſſimùm ueritatem habet, ſi ad uinum reſpicias.

Cereuiſiæ confectio. Sciendum autem, cereuiſiam fieri poſſe ex auena, hordeo & frumento. Secundum uerò materiæ rationem, diuerſa ei inducitur qualitas & conſtitutio. Nam quæ conficitur ex hordeo, frigidior euadit, quia hordeum frigidum eſt. Quæ autem ex hordeo

&

& auena, minus oppilat, minus uentoſitatum generat, minusq; nutrit. Quæ ex frumento, calidior exiſtit, magis nutrit, & magis oppilat.

Cereuiſia quò craßior, eò deterior, & quanto ſubtilior, tanto melior. Peßima cereuiſia quæ conficitur ex reb. inebriantibus, utpote ex lolio, hæc enim maximè capitis dolorem generat, et neruos lædit.

Secundo deinde loco recenſentur quinq; proprietates aceti. Prima *eſt ipſum exiccare, quia eſt fortis exiccationis, autore* Auicenna *lib.2. Tract.2. ca. 78. Quare* Medici *præcipiunt, tempore peſtis uti aceto in cibo & potu.* Auicenna *enim 3.1. doctr.5. cap.1. de eo ſic inquit:* Aceto *prætere a in cibo & potu uti in peſtilentia, eſt nocumenti ipſius ſecuratio.* Secunda *eſt, acetum ex proprietate infrigidare.* Tertia, *eſt, emacerare hominem, id eſt, macrũ reddere, Quia exiccat, & hoc maximè uerum eſt, ſi intelligatur de aceto, quod ieiuno ſtomacho ſumitur, ut teſt.* Auic. *Phen.3.1. doct.4. ca.5.* A*ßiduus tamen uſus aceti in ieiunio, multa incõmoda adfert, uiſum enim debilitat, pectus offendit, tußim cõmouet, ſtomachũ, epar, neruos, et iuncturas uehemẽter lædit. Iuncturas quidem articularib. dolorib tremorib. & paralyſi infeſtans.* Quarta *eſt, Acetum generare melancholiã, humores enim infrigidat et exiccat.* Quinta *eſt, acetũ imminuere, et extinguere ſperma, quia exiccat, infrigidat, & emaciat. Et has proprietates aceti, refert* Rhaz. *3. ad* Manſ. *ca.17, Acetũ, inquit, frigidũ eſt, &* | *Aceti proprietates.*

ſiccum, quod & maciem efficit, & uirtutem deſtruit, ſperma quoq; minuit, bilemq; corroborat nigram, rubeam uerò bilem, & ſanguinem debilitat, ciboſq; quibus admiſcetur, ſubtiliat.

Vltimo uerſu tria comprehenduntur. Primum *eſt, acetum nocere macris,* Ratio, *quia exiccat, & ita maciem auget. Simile enim additum ſuo ſimili, facit ipſum furere, & conſtitutio lapſa, per contrarium curatur, per ſimile uerò deterior redditur.* Secundum *eſt, acetum nocere neruis, ut dicit Auicen.* 2. Can. *cap.* 78. Tertium *eſt, acetum emaciare pingues, cuius ratio iam reddita eſt.*

DE RAPIS. CAP. XLVII.

RApa iuuat ſtomachum, nouit producere uentum.
Prouocat urinam, faciet quoq; dente ruinam.

Si

Si male cocta datur, ſic tortio tunc generatur.

Hîc tria enumerantur inprimis raporum commoda, ſiquidem probè percoquantur, & unicum deinde nocumentum. Primum *commodum eſt, rapa iuuare ſtomachum, ut quæ facilè digerat ac ſtrat.* Secundum *eſt, rapa inflationes parere, quod quidem experientia comprobatur.* Tertium *eſt, prouocare urinam. Auerrois præterea teſtatur mirabilem habere proprietatem, ad illuminandos oculos. Nocumẽtum uerò raporum eſt, quòd frequens eorum comeſtio dentibus noceat.*

Vltimo *porrò uerſu traditur, rapa crudiora torſiones & tormina parere, inflant enim uehementius, & ſtomachum infeſtant, nonnunquam etiam mordent illum, teſte Galen. lib. 2. de alim. facul. unde uerſiculus uulgatus:* Rapa.

Ventum ſæpe rapis, ſi tu uis uiuere rapis.

Caudæ raporum fortiter uentrem ſoluunt. Inter radices omnes, quæ quidem edendo ſint, rapa maximè conueniunt corporis nutritioni, quod ſatis ex ſaporis iocunditate deprehenditur. Hæc enim natura eſt omnium eduliorum, ut amara & pungitiua minus alimentum corpori præſtent, Dulcia uerò maius. Rapa autem cùm radicibus alijs ſint dulciora, minusq́; pungant, conſentaneum eſt, maius alijs præſtare alimentum, magisq́; in uictus ſalubris ratione conuenire. Attamen ſanguinem generant craſſum, & melan-

cholicum, ſi digeſtiua uirtus imbecilla fuerit. Conue-nit aũt ut à prima decoctionis aqua ſequeſtrata, bis percoquantur. Cruda enim nullo modo ſunt edenda. Venerem ſtimulant, & urinarios meatus emundant.

DE MEMBRIS ANIMALIVM. CAPVT XLVIII.

Egeritur tardè cor, digeritur quoque durè,
Atque idem ſtomachus, tamen exteriora probantur.
Reddit lingua bonum nutrimentum medicinæ;
Concoctu facilis pulmo eſt, citò labitur ipſe.
Eſt melius cerebrum gallinarum reliquorum.

Quinq; adnotantur hoc loco de membris animalium.

um. Primum eſt, cor tardè & digeri, & per inteſtina deſcendere. Caro enim eius melancholica eſt, cuius natura eſt ægrè concoqui, & tardiſſimè deijci. Gal. lib. 3. de alim. facul. Cor ſubſtantia ſua fibroſa duraq; eſt caro, ideoq; non ſine magno negotio confici poteſt, tardeq; commeat. Rhazes 3. ad Manſ. cap. 11. Cor, inquit, calidum eſt, & duræ ſubſtantiæ, quod et tardè digeritur, neq; multum nutrit. Cor.

Secundum eſt, & ſtomachum ſimiliter malæ eſſe concoctionis, & tardi deſcenſus. Eſt enim membrum neruoſum & cartilaginoſum, neq; generat bonum ſanguinem. Additur tamen, eundem in extremitatib. nimium in fundo & orificio facilius concoqui, in illis etenim partibus magis carnoſus eſt, & pinguior. Stomachus.

Tertium eſt, linguam eſſe boni nutrimenti, & maximè circa radicem, teſte Auic. 2. Can. cap. 146. Ratio, quia facilis eſt concoctionis & carnoſa. Inter omnium animalium linguas facilè primam laudem obtinet porcellorum, hæ ſiquidem ablata pellicula circumcingente, carni aprinæ æquiparantur, id quod ſtructores & prægustatores principū non ignorant. Linguæ bouinæ, ob nimiam humiditatem parum in uictus ſalubris ratione comedantur: quare Apitij & delicatuli ijs uſuri, antequam aſſentur, inſerunt garyophylla, quò humiditas illarum temperetur, et edendo aptiores fiant. Lingua.

Quartum eſt pulmonem facilè concoqui, & per inteſtina deſcendere, idq; ob raritatem & mollitiem. Pulmo.

DE PERSICIS, RACEMIS, ET *Paſſulis.* CAP. XLII.

PErſica cum muſto uobis datur ordine iuſto,
Sumere ſic eſt mos nucibus ſociando racemos.
Paſſula non ſpleni, tuſsi ualet, eſt bona reni.

Ecphraſis.

Tria hoc loco traduntur præcepta. Primum *eſt, ut unà cum Perſicis bibatur muſtum, uel cum muſto exhibeantur Perſica. Muſtum enim excalfacit plurimum, & ebullitionem in corpore facit. Perſica uerò fri-*

rò frigiditate ſua hanc ebullitionem & calfactionem tollunt: Perſicis contrà, quia uehementius refrigerant, meritò adhibetur muſtum, hoc enim calore ſuo frigiditatem eorum, ne ſtomacho noxam inferant, cõtemperat & mitigat. De *Perſicis dictum eſt ſuprà cap.7.* Secundum *eſt, ut racemi edantur cum nucibus, quod equidem de nucibus ſiccis & antiquis intelligendum eſt.* Virides *enim & recentes nuces, per ſe ſalubres cenſentur,* Antiquæ *uerò & ſiccæ excellenter exiccant, & propter unctuoſitatem ſuam facilè in corpore inflammantur: quare unà cum eis racemos edere conuenit.* Hi *enim inflammationi & exiccationi humiditate ſua reſiſtunt.* De *nucibus copioſè dictum eſt cap.13.* Tertium *eſt, Paſſulas, id eſt, uuas paſſas officere ſpleni, quia obſtruunt eum:* Vtiles *autem ſunt renibus, urinam enim prouocant, renes lauant, & abſtergent.* Renes *nanq; multa aquoſitate ad ſeſe ducta mundantur.* Et *de his ſatis dictum eſt ſuprà cap.9.*

DE FICVBVS. CAP. XLIII.

SCrofa, tumor, glandes, ficus cataplaſmate cedunt,

Iunge Papauer ei, confracta foris tenet oſſa.

Ecphraſis.

Hic duæ recenſentur commoditates ex emplaſtro ficuum. Prima eſt, ficum decoctam in aliquo liquore, uidelicet in aqua, & ſuperpoſitam humidam, curare haſce tres ægritudines: Scrophulas nimirum, glandes, et tumores. Per ſcrofulas uerò, quas græci χοιράδας, *latini ſtrumas uocant, intelliguntur inflationes ſub mento circa collum. Dicitur ſcrofula à ſcro fa, eſt, ſue, ſiue porca, uel quòd hæc ægritudo porcis, ob uoracitatem plurimum accidat: Vel quòd figura eius ut plurimum porcis adſimiletur, teſte Auic. Phen. 3. 4. Tract. 2. cap. 9. Per glandes uerò intelliguntur apoſtemata, quæ ferè ſub axillis & inguinibus enaſci ſolent. Per tumores poſſunt intelligi inflationes in qualibet corporis parte. Et hiſce apoſtematibus curandis & maturandis decoquenda eſt ficus in aqua, ipſi aquæ commiſcendo parum aceti. Hoc enim ad penetrationem uirtutis ficus plurimum facit. Decoctione autem facta, ficus in mortario comerendæ ſunt, ac deinde aquæ in qua ebullierunt cõmiſcendæ. Catapla ſma propriè uocatur medicamentum confectum ex plantis uiridibus contuſis, uel iiſdem ad mollitudinem uſq; in aqua decoctis. Vnde uerſus:*

Tunc cataplaſma facis, cùm ſuccum ponis & herbam.

Secunda eſt, ficum cum papauere in cataplaſma reda-

redactam retinere oſſa fracta. Simul autem decoquenda ſunt in aqua abſq; aceto, ac deinde conterenda: hinc aqua decoctionis eorundem addenda, & ita ſuperponenda. Cauſa uidetur eſſe, quòd papauer ſtupefaciat, unde tollitur dolor, qui accidere ſolet in fractione oſsium, & prouocet ſomnum. Ficus quoq; trahit humiditates ad exteriora, quibus ad oſſa attractis illa retinentur quidem et ſanantur, ſed nunquam ferè coaleſcunt. Nonnulli pro, tenet, trahit, habent, & ita ſenſus eſt melior. Papauer porrò triplex eſt, album ſcilicet, nigrum, & rubrum. Rubrum ſylueſtre, eſt uenenoſum, in aruis inter frumenta naſcitur. Iuuenes ſolent conterere folia florum, & inde conficere atramentum.

Vermiculos, uenerem'q; facit, ſed cuilibet obſtat. Pediculos

Ecphraſis.

Duæ heic traduntur operationes ficuum: Prima eſt, ex comeſtione earum, in corpore humano uermiculos, id eſt, pediculos naſci. Et hoc maximè intelligendum de ficubus ſiccis, ut refert Auicenna 2. Canon. cap. 233. Cauſa eſt, prauitas & corruptio humoris inde generati. Vel alia cauſa adſignari poteſt, quòd ſcilicet ficus multum ſudorem prouocent, unde ſequi ſolet interdum pediculorum generatio. Secunda eſt, quòd ficus appetitum moueat coëundi, generant enim uentoſitatem, qua erigitur uirga, ſuneq́ue

multæ

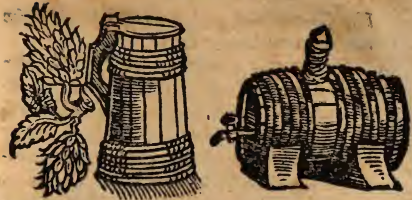
quæ habetur apud Hippoc. *lib.* 4. Aphoriſ. 83. M*i-ctio noctu plurima facta, paruam ſignificat deiectio-nem: & uice uerſa.* Cauſa eſt, *teſte* Philotheo, *noctis quoniam multa eademq́; collectior facta eſt digeſtio multa in epate, & ex aduerſo materia deriuauit, & ob hoc multa urina deducta eſt, parum autem ſtercoris: & uice uerſa, ſi multa ſtercoris deiectio fiat, pauca erit per urinam, ob eandem cauſam, quoniam pauca facta eſt digeſtio, & ob hoc pauca etiam urina.* Secunda *eſt, eſcula conſtipare uentrem, & hoc acci-dit ob ſtypticitatem & ponticitatem eorum.* Ex quo *infertur eſcula dura eſſe bona, quia conſtringant uen-trem, & ob id prodeſſe uentri nimium laxato, ſed mollia eſcula duris præſtare, quia nutriant, & uen-trem minus adſtringant.* Mictio

Sciendum tamen, eſcula minus conuenire ut alimen tum, quàm poma, pyra, Perſica, *ficus, et ſimilia, quod ſatis deprehenditur ex auſteritate ſaporis & duri-tie ſubſtantiæ, poſtquam in arbore maturuerunt.* Par *cè itaq; eis, & magis ut medicamine, quàm cibo, uten dum,* Ob *ſtypticam tamen facultatem, quam ualidiſsi-mã in ſeſe continent, plurimũ in uentris fluxu ſiſtendo ualent.* Sed *quia in arbore, minus quàm ut edi poſsint, molleſcunt, anteà præmollienda ſunt, ita nanque ſtypticitatem remittunt, & ſapidiora fiunt.*

DE MVSTO. CAP. XLV.

PRouocat urinam muſtum, citò ſol-uit, & inflat.

Hic

Prouocat urinam,uentrem quoq; mollit, & inflat.
Frigidat & modicum,ſed plus deſiccat acetum.
Frigidat,emaceratq́;, Melanch. dat, ſpermaminorat,
Siccos infeſtat neruos,& pinguia ſiccat.

Octo imprimis hoc capite recenſentur proprietates cereuiſiæ. Deinde agitur de quinq; proprietatibus aceti. Prima *ergo cereuiſiæ proprietas eſt, quòd in corpore craſſos gignat humores. Idq; maximè reſpectu uini. Secundum materiæ uerò uarietatem, unde conficitur, alias atq; alias in ſeſe uel incraſſandi, uel extenuandi humoris rationes adſumit. Cereuiſia enim ex craßiori ſubſtantia, craßiores humores generat, ex tenuiori uerò, tenuiores.* Secunda *eſt, cereuiſiam augmentare uires, id quod intelligendum de cereuiſia ex optimis granis confecta, & pro-*

& auena, minus oppilat, minus uentoſitatum generat, minusq́; nutrit. Quæ ex frumento, calidior exiſtit, magis nutrit, & magis oppilat.

Cereuiſia quò craßior, eò deterior, & quanto ſubtilior, tanto melior. Peßima cereuiſia quæ conficitur ex reb. inebriantibus, utpote ex lolio, hæc enim maximè capitis dolorem generat, et neruos lædit.

Secundo deinde loco recenſentur quinq; proprietates aceti. Prima *eſt ipſum exiccare, quia eſt fortis exiccationis, autore* Auicenna *lib. 2. Tract. 2. ca. 78. Quare Medici præcipiunt, tempore peſtis uti aceto in cibo & potu.* Auicenna *enim 3. 1. doctr. 5. cap. 1. de eo ſic inquit:* Aceto *præterea in cibo & potu uti in peſtilentia, eſt nocumenti ipſius ſecuratio.* Secunda *eſt, acetum ex proprietate infrigidare.* Tertia, *eſt, emacerare hominem, id eſt, macrũ reddere, Quia exiccat, & hoc maximè uerum eſt, ſi intelligatur de aceto, quod ieiuno ſtomacho ſumitur, ut teſt.* Auic. *Phen. 3. 1. doct. 4. ca. 5. Aßiduus tamen uſus aceti in ieiunio, multa incõmoda adfert, uiſum enim debilitat, pectus offendit, tußim cõmouet, ſtomachũ, epar, neruos, et iuncturas uehemẽter lædit. Iuncturas quidem articularib. dolorib tremorib. & paralyſi infeſtans.* Quarta *eſt,* Acetum *generare melancholiã, humores enim infrigidat et exiccat.* Quinta *eſt, acetũ imminuere, et extinguere ſperma, quia exiccat, infrigidat, & emaciat.* Et *has proprietates aceti, refert* Rhaz. *3. ad* Manſ. *ca. 17,* Acetũ, *inquit, frigidũ eſt, &*

Aceti proprietates.

ſiccum, quod & maciem efficit, & uirtutem deſtruit, ſperma quoq; minuit, bilemq; corroborat nigram, rubeam uerò bilem, & ſanguinem debilitat, ciboſq; quibus admiſcetur, ſubtiliat.

Vltimo uerſu tria comprehenduntur. Primum eſt, acetum nocere macris, Ratio, quia exiccat, & ita maciem auget. Simile enim additum ſuo ſimili, facit ipſum furere, & conſtitutio lapſa, per contrarium curatur, per ſimile uerò deterior redditur. Secundum eſt, acetum nocere neruis, ut dicit Auicen. 2. Can. cap. 78. Tertium eſt, acetum emaciare pingues, cuius ratio iam reddita eſt.

DE RAPIS. CAP. XLVII.

RApa iuuat ſtomachum, nouit producere uentum.
Prouocat urinam, faciet quoq; dente ruinam.

Si

Si male cocta datur, ſic tortio tunc generatur.

Hîc tria enumerantur inprimis raporum commoda, ſiquidem probè percoquantur, & unicum deinde nocumentum. Primum *commodum eſt, rapa iuuare ſtomachum, ut quæ facilè digerat ac ferat.* Secundum *eſt, rapa inflationes parere, quod quidem experientia comprobatur.* Tertium *eſt, prouocare urinam. Auerrois præterea teſtatur mirabilem habere proprietatem, ad illuminandos oculos. Nocumẽtum uerò raporum eſt, quòd frequens eorum comeſtio dentibus noceat.*

Vltimo *porrò uerſu traditur, rapa crudiora torſiones & tormina parere, inflant enim uehementius, & ſtomachum infeſtant, nonnunquam etiam mordent illum, teſte Galen. lib. 2. de alim. facul. unde uerſiculus uulgatus:* Rapa.

Ventum ſæpe rapis, ſi tu uis uiuere rapis.

Caudæ raporum fortiter uentrem ſoluunt. Inter radices omnes, quæ quidem edendo ſint, rapa maximè conueniunt corporis nutritioni, quod ſatis ex ſaporis iocunditate deprehenditur. Hæc enim natura eſt omnium eduliorum, ut amara & pungitiua minus alimentum corpori præſtent, Dulcia uerò maius. Rapa autem cùm radicibus alijs ſint dulciora, minuſq; pungant, conſentaneum eſt, maius alijs præſtare alimentum, magiſq; in uictus ſalubris ratione conuenire. Attamen ſanguinem generant craſſum, & melan-

cholicum, ſi digeſtiua uirtus imbecilla fuerit. Conue-nit aũt ut à prima decoctionis aqua ſequeſtrata, bis percoquantur. Cruda enim nullo modo ſunt edenda. Venerem ſtimulant, & urinarios meatus emundant.

DE MEMBRIS ANIMALIVM. CAPVT XLVIII.

EGeritur tardè cor, digeritur quoque durè,
Atque idem ſtomachus, tamen exteriora probantur.
Reddit lingua bonum nutrimentum medicinæ,
Concoctu facilis pulmo eſt, citò labitur ipſe.
Eſt melius cerebrum gallinarum reliquorum.

Quinq; adnotantur hoc loco de membris animalium.

um. Primum eſt, cor tardè & digeri, & per inteſtina deſcendere. Caro enim eius melancholica eſt, cuius natura eſt ægrè concoqui, & tardiſſimè deijci. Gal. lib. 3. de alim. facul. Cor ſubſtantia ſua fibroſa duraq; eſt caro, ideoq; non ſine magno negotio confici poteſt, tardeq; commeat. Rhazes 3. ad Manſ. cap. 11. Cor, inquit, calidum eſt, & duræ ſubſtantiæ, quod et tardè digeritur, neq; multum nutrit. Cor.

Secundum eſt, & ſtomachum ſimiliter malæ eſſe concoctionis, & tardi deſcenſus. Eſt enim membrum neruoſum & cartilaginoſum, neq; generat bonum ſanguinem. Additur tamen, eundem in extremitatib. nimium in fundo & orificio facilius concoqui, in illis etenim partibus magis carnoſus eſt, & pinguior. Stomachus.

Tertium eſt, linguam eſſe boni nutrimenti, & maximè circa radicem, teſte Auic. 2. Can. cap. 146. Ratio, quia facilis eſt concoctionis & carnoſa. Inter omnium animalium linguas facilè primam laudem obtinet porcellorum, hæ ſiquidem ablata pellicula circumcingente, carni aprinæ æquiparantur, id quod ſtructores & prægustatores principũ non ignorant. Linguæ bouinæ, ob nimiam humiditatem parum in uictus ſalubris ratione comedantur: quare Apitij & delicatuli ijs uſuri, antequam aſſentur, inſerunt garyophylla, quò humiditas illarum temperetur, et edendo aptiores fiant. Lingua.

Quartum eſt pulmonem facilè concoqui, & per inteſtina deſcendere, idq; ob raritatem & mollitiem. Pulmo.

Veruntamen nutrimentum nõ ſatis conuenit naturæ humanæ, quia exiguum eſt, & phlegmaticum, ut teſtatur Auic. 2. Can. cap. 568. Pulmo autem arietis, licet minimè ut cibus conueniat, bona tamen medicina eſt, quia ſanat excoriationem calcanei ex calciamento, ſi calidus imponatur, teſte Auic. ibidem.

Cerebrũ. Quintum eſt, *cerebrum gallinæ inter omnia eſſe præſtantiſsimum, de quo Auic. 2. Can. cap. 129. ſcribit, cõferre fluxui ſanguinis narium. Cum ſale autem & ſpeciebus comedenda ſunt, Pituitoſa exiſtunt, & nauſeam concitant. Pullorum uerò cerebra, ſcribunt medici, conferre memoriæ. Cerebra porcorũ naturæ ſunt inimica, ſed cerebrum ouis, leporis, & cuniculi, cum ſale & ſpeciebus edi conceditur. Plura de hoc ſuprà cap. 9.*

DE SEMINE FOENICVLI. CAPVT XLIX.

SEmen Fœniculi pellit ſpiracula culi.

Fœniculum. *Hîc agitur de ſemine Fœniculi, quod Marathrum græcis dicitur. Expellit hoc, & diſſoluit uentoſitates, quia calidum eſt, et ſiccum, ac carminatiuum. Ex eſu uerò ſeminis fœniculi, utilitates promanant 4. Primò enim confert febribus, deinde pellit uenenum. Tertiò mundificat ſtomachũ. Quartò uiſum acuit, unde uerſiculi uulgati:*

Bis duo dat Marathrum, febreis fugat, atq; uenenũ,

Et pur-

Et purgat ſtomachum, lumen quoq; reddit acutum.

Harum utilitatum meminit & Auicenna 2. Can. cap.281. ubi inter alia refert & Democritum exiſtimaſſe, uermes uenenoſos, ſiue ſerpentes, recenti Fœniculi ſemine paſtos, ſenectam exuere, oculorumq; aciem, ſucco eius reficere, ubi uerno tẽpore cauernas ſuas reliquerint. Vnde intellectum eſt, hominum quoque calignem præcipuè eo releuari, inquit Plini. lib. 20. cap. 23. Legatur idem lib. 8. cap. 27. & lib. 19. cap. 9. Nicander ſub exordium theriacorum: Non tamen ut cibo fœniculo utendum eſt, ſed magis ut medicamine, tardius enim digeritur, prauum & exile nutrimentum præſtans. Adhiberi autem aliquando ſolet ad corrigendam quorundam ciborum prauitatem & malitiam: quemadmodum enim lactucæ additur interdum petroſelinum, ut frigditas & humiditas eius contemperentur, ita & fœniculus nonnunquam unà cum cucurbitis, aut rapis concoquitur, ad malitiam eorum imminuendam.

DE ANISO. CAP. L.

EMendat uiſum, ſtomachum confortat Aniſum,
Copia dulcoris aniſi ſit melioris.

Hic duæ referuntur utilitates aniſi. Primum eſt Aniſum confortare uiſum. Secundum uerò & ſtomachum. Aniſum enim emundat ſtomachum à phlegmatibus, & calfacit. Eadem etiam ratione confert uiſui, quia *Aniſum.*

nihil æquè nocet uiſui ac immundities ſtomachi, quia à ſtomacho immundo eleuantur fumi immundi, qui oculis nocent, perturbando ſpiritus uiſiuos, et hæc maximè præſtat Aniſum dulce. Præter has Auicen. 2. Canon. cap. 1. longè plures utilitates recenſet. Aniſum, inquit, eſt apertiuum, dolorum ſedatiuum, uentoſitatum reſolutiuum, abſcindit ſitim, factam ex humiditatibus ſalſis, & confert oppilationi epatis & ſplenis, generatæ ex humiditatibus. Prouocat urinam & menſtrua, emundat matricem à fluxu humiditatum albarum, uenerem ſtimulat, & aperit oppilationes renum, ueſicæ & matricis.

DE SPODIO. CAP. LI.

SI cruor emanat, ſpodium ſumptum citò ſanat.

Spodium. *Traditur hoc loco Spodium ſanare fluxum ſanguinis: habet enim uirtutem propriam confortandi epatis. Epate autem, qui fons & origo eſt ſanguinis, corroborato, melius ab eodem ſanguis retinetur. Auicenna 2. Canon. cap. 617. teſtatur ſpodium eſſe radices cannarum aduſtas. Dicitur enim, inquit, quòd ipſæ aduruntur propter fricationem ſuarum extremitatum, cùm uentus eas perflat. Simon uerò Ianuenſis dicit Spodium eſſe rem, cuius origo nos lateat. Res tamen aduſta uidetur, & diuiſiones cannarum aduſtarum. Confert autem non modò nimio ſan-*

ſanguinis fluxui, uerùm etiam uentris, & uomitui, te ſte Rhaze 3. ad Manſorem cap. 36. Confert etiam febribus acutis, & ſiti, confortat cor, & confert tremori eius calido, & ſyncopæ factæ ex effuſione choleræ ad ſtomachum, ut habet Auicenna loco citato. Et ſicut ſpodium rationem habet ſiue reſpectum epatis, ipſum confortando: ita ſunt & aliæ medicinæ quæ habent ſimilem aſpectum & proprietatem confortandi alia membra ſingularia, ueluti Macis cor, Moſchus cerebrũ, Glycyrrhiza pulmonem, capparis ſplenem, et galanga ſtomachum, unde uerſus:

Gaudet epar ſpodio, mace cor, cerebrum quoq; Moſcho,
Pulmo liqueritia, ſplen. cap. ſtomachuſq; galanga.

DE SALE. CAP. LII.

VAs condimenti præponi debet edenti.
Sal uirus refugat, rectè inſipidumq; ſaporat.

Nam

Nam ſapit eſca malè, quæ datur abſq; ſale.

Vrunt res ſalſæ uiſum, ſemenq; minorant,

Et generant ſcabiem, pruritum ſiue rigorem.

Hoc loco tria diſcutiuntur. Primò *ponitur præceptum generale, nemini hactenus non obſeruatum, ut uidelicet uas condimenti, id eſt, ſalis, quod ſalinum dicitur, primùm in menſa apponatur, iuxta uulgatos hoſce uerſiculos:*

Sal primò poni debet, primoq; reponi,
Non *bene menſa tibi ponitur abſq; ſale.*

Sal. *Secundò recenſentur duo commoda ſalis.* Primum *eſt, ſalem reſiſtere ueneno. Cuius duplex poteſt adſignari cauſa, uel quia ſal exiccatum cùm ſit, ſiccitate ſua exiccet humiditates, unde ſequi ſolet corruptio.* Galen. *lib.* 11. *de ſimp.* Med. *facul.* Nam *ſal, inquit, quicquid in corporibus humidum ineſt, id quodammodo abſumit, & quod reliquum eſt ſubſtantiæ ſolidæ, adſtrictione contrahit, ac proinde etiam conditura ſua carnes ſeruat, & à putredine tuetur: uel quòd ſal exiccet & reprimat humiditates à corpore extrahendas, poroſq; claudat, et per conſequens penetrationem ueneni, quæ fieri ſolet per poros, prohibeat.* Secundum *eſt, ſalem cibis ſaporem inducere.* Nam *quotidiano diſcimus experimento, nulla cibaria ſine ſalis commixtione ſapere.*

Ter-

Tertio loco enumerantur et nocumenta ſalis ſiue cibariorum nimis ſalſorum. Primum eſt ea urere, id eſt, lædere uiſum, & itidem duplex cauſa adſignari poteſt, uel quòd res nimium ſalſæ uehementer exiccantes inimicæ ſint oculis, uiſus inſtrumentis. Oculi enim ſunt de natura aquæ, ut teſtatur Ariſtot. cap. 2. de ſenſu et ſenſibili: uel quòd cibaria admodum ſalſa, pruritum excitant & mordicent, à cibarijs autem mordicatiuis in ſtomacho exiſtentibus eleuantur & fumi mordicatiui, mordicatione ſua oculis plurimum nocentes, ipſosq; rubefacientes. Vnde uidemus ebullientes ſalem rubros ferè habere oculos. Secundum eſt, cibaria ſalſiora imminuere ſperma. Quia multum exiccant omnes humiditates, unde etiam ſperma exiccatur & imminuitur. Tertium eſt, generare ſcabiem, quia ſal humorem gignit acutum, mordicatiuum, & aduſtum, unde ſcabies naſcitur. Quartum eſt, augere pruritum, quia generat tumorem mordicatiuum & pruritiuum. Horum 4. nocumentorum meminit Rhazes 3. ad Manſorem ca. 17. Eorum, inquit, ſanguinem, qui multam ex eo ſumunt quantitatem, adurit, uiſum quoq; debilitat, atq; ſperma minuit: generat pruritum & ſcabiem. Perſalſa præterea gignunt ſerpiginem, impetiginem, morpheam, & leprã in diſpoſitis, & uias urinæ diu continuata excoriant. Moderatè tamen ſalſa faſtidium auferunt, ciborum ad petentiam faciunt, atq; acuunt.

DE SAPORIBVS.

CAPVT LIII.

HI feruore uigent tres, ſalſus, amarus, acutus.
Alget acetoſus, ſic ſtipans, ponticus atque.
Vnctus & inſipidus, dulcis, dant temperamentum.

Ecphraſis.

Hoc loco recenſentur cuiuſque ſaporis qualitates. Et primò dicitur hos tres, ſalſum, amarum, & acutum, calfacere corpus utentis. Dein hos treis: acetoſum, ſtypticum, & ponticum infrigidare. Tertio *uerò loco, hoſce tres: unctuoſum, id eſt, pinguem, dulcem, & inſipidum, quem Græci ἄποιον, id eſt, qualitatis expertem, eſſe temperatos, adeo ut corpus neque refrigerent neque excalfaciant. Auicenna 2. Canon. Tract. 1. cap. 3 Octo ſunt, inquit, ueri ſapores, qui ſequuntur inſipidum, ut ſunt dulcedo, amaritudo, acuitas, ſalſedo, acetoſitas, ponticitas, ſtypticitas, & unctuoſitas. Enumerando tamen inſipiditatem pro ſapore, ſicuti fit hoc loco, erunt nouem ſapores. Accipitur autem ſapor pro omni eo, quod guſtu dijudicatur. Horum tres ſunt calidi, ſalſus ſcilicet, amarus, & acutus. Auicenna ibidem, Acutum, inquit, eſt calidius, dein amarum, ac dein ſalſum, quoniam acutum eſt fortius ad reſoluendum, incidendum, & abſtergendum, quàm amarum, & inde ſalſum eſt*

Sapores octo.

Sapor.

ſum eſt ſicut amarum confractum cum humiditate fri gida. Tres ſunt frigidi, ſcilicet acetoſus, ſtipans, id eſt, ſtypticus, et ponticus. Ponticus tamen cæteris frigidi or, dein ſtypticus, hinc acetoſus. Et propter hoc in omnibus fructibus qui dulceſcunt, prius eſt ponticitas uehementis frigidationis, dein poſtquam per calorem ſolis digeſtiuum, aliquo modo digeſti ſunt fructus, ſentitur in eis ſtypticitas, & declinant ad acetoſitatem, ſicut agreſta, & tandem dulceſcunt. Acetoſum uerò, quamuis ſit minus frigidum quàm ſtypticum, tamen propter ſubtilitatem & penetrationem ſuam in pluribus maioris eſt infrigidationis. Ponticum & ſtypticum, eodem Auicenna teſte, ſunt in ſapore propinqua, ſed ſtypticum nihil contrahit linguæ præter ſuperficiem extimam, Ponticum uerò contrahit & exaſperat & ſuperficiem extimam, & interiora eius. Acetoſum Pōticum.

Poſtremò uerò, ſaporum tres ſunt temperati, id eſt, non excedentis caliditatis ſiue frigiditatis, dulcis ſcilicet, unctuoſus, & inſipidus. Dulce enim licet calidum ſit, tamen in eo non apparet fortitudo caliditatis, ſicut dicit Rhazes 3. ad Manſorem ca. 1. Porrò unicuiq; ſapori propriæ adſignantur operationes, ſicut teſtatur Auic. & Rhazes.

Operationes enim dulces, inquit Auicen. ſunt digeſtio, & lenificatio, et multiplicatio nutrimenti, et natura diligit ipſum, et uirtus attractiua attrahit ipſum. Et Rha. inquit: qui dulci uſus fuerit, multa bilis in eo

gene-

generabit & ſanguinis multitudo, oppilationes quo que generat, & apoſtema in epate & ſplene. & præ cipuè ſi hæc membra ad hoc fuerint præparata, uentris itidem fluxus ex eo ſequitur, & mollificat ſtomachum. Pectori uerò & pulmoni confert, corpus itidem impinguat, & augmentum ſpermatis tribuit.

Operationes uerò amari (ſecundum Auic.) ſunt abſterſio, & exaſperatio, ſecundum Rhazen. amarum calfacit & deſiccat fortiter, citoq; ſanguinem ad aduſtionem & malitiam perducit, bilem quoq; rubeam in ſanguine augmentat.

Operatio pontici, iuxta Auicennæ ſententiam, eſt contractio, ſi ponticitas fuerit debilis: aut expreſſio, ſi fortis.

Operationes ſtiptici, ſecundum Auic. ſunt contractio, inſpiratio, induratio, & retentio. Secundũ Rhazen uerò, ſtipticum corpus infrigidat, & deſiccat, carnium quoque ac ſanguinis minorationem facit, ſi quis eo multoties utatur, ſtomachum confortat, ac uentrem ſecundum plurimum conſtringit, & ſanguinem generat melancholicum. Videtur autem Rhaz. Ponticum ſub ſtiptico comprehendiſſe, quia de Pontico nihil expreſſit.

Operationes unctuoſitatis, ſecundum Auic. ſunt lenificatio, lubrificatio, & coctio, id eſt, digeſtio parua. Secundum Rhaz. unctuoſum ſtomachum mollificat, & uentrem fluere facit. Ac ſatietatem adfert, antequam homo cibi quantitatem ſibi neceſſariam adſu

mat,

mat, & calfacit, maximè tamen febricitantes, uel habentes epar, uel ſtomachum, calida. Corpus præterea humectat atq; lenit. Phlegma uerò auget, & cogitationem reddit hebetem, & auget ſomnum.

Operationes acuti, ſecundum Auicennam, ſunt reſolutio, inciſio, & putrefactio. Secundum Rhazen uerò, acutum calorem auget, & corpus uelociter inflammat, ac ſanguinem adurit, ipſumq; prius in bilem mutat rubeam, poſtea in nigram.

Operationes ſalſi, ſecundum Auicen. ſunt abſterſio, ablutio, exiccatio, & prohibitio putrefactionis.

Operationes acetoſi ſecundum Auicennam ſunt infrigidatio & inciſio. Secundum uerò Rhazen, acidum bilem rubeam & ſanguinem reprimit, atq; uentrem ſtringit, ſi ſtomachus & inteſtina munda fuerint. Si autem phlegmatis in eis fuerit multitudo, uentris efficit fluxum, & corpus infrigidat, uirtutem quoq; debilitat digeſtiuā, propriam in epate. Neruis uerò, & neruoſis membris nocumentum adfert, et corpus deſiccat, uirtutem autem appetitiuā excitat. De operationibus inſipidi, dicit Rha. aliquod eſſe inſipidum, quod magis nutrit, ſcilicet quod æqualitati uicinum eſt. Aliud uerò, quod temperatè infrigidat, cum quo multa fuerit humiditas, humectabit. Cùm autem fuerit ſiccum, deſiccabit.

DE VIPA. CAP. LIIII.

BIs duo uipa facit, mundat dentes, dat acutum

Viſum, quod minus eſt implet, minuit quod abundat.

Quatuor hic recenſentur commoda uipæ. Primum *eſt, uipam mundare dentes. Quia propter panem diutius dentibus inhærentem quàm uinum ſine pane, limoſitas illa dentibus inhærens, unde luridi dicuntur dentes, à uino melius conſumitur & abſtergitur.* Secundum *eſt, uipam acuere uiſum, quia reprimit* malos *fumos ad cerebrum aſcendentes, ac ſua commixtione ſpiritus uiſiuos obfuſcantes.* Digerit *enim materias malas ſtomacho inhærentes.* Tertium *eſt, uipam cruda digerere, quia claudit orificium ſtomachi, & confortat digeſtionem.* Quartum *eſt, uipam ſuperfluè digeſtum ad temperamentum reducere.* Et *hoc maximè ueritatem habet de uipa panis cum uino, dum modò panis primò ſit aſſatus, aut*
Vipa. *ſupra prunas exiccatus.* Vipa *dicitur uulgo,* ein wein ſuppe.

DE

DE DIAETA. CAP. LV.

OMnibus adſuetam iubeo ſeruare diætam,
Approbo ſic eſſe, ni ſit mutare neceſſe.
Hippocrates teſtis, quoniam ſequitur mala peſtis,
Fortior eſt meta medicinæ certa diæta,
Quam ſi non cures, fatuè regis, & male curas.

Heic præcepta quædam traduntur de diæta. Quorum primum eſt, omnibus conuenire, ut ſeruent conſuetam diætam. Per *diætam uerò intelligitur adminiſtratio cibi & potus.* Ratio *eſt, quia tranſgreßio à conſuetudine nocet nocumento magno. Conſuetudo enim eſt altera natura, quod ergo diu adſuetum eſt, in naturam ferè tranſiuit, quemadmodũ igitur naturam cuſtodire oportet, ita & conſuetudinem, præcipuè ſi laudabilis fuerit,* Et *quemadmodum ſeruanda eſt conſueta adminiſtratio cibi & potus, ita & conſuetudo aliarum rerum non naturalium eadem ratione.* Vn*de ſi quis conſuetus multum laborare, uelit hanc conſuetudinem immutare, ocioq; indulgere, minusúe laborare, uel aliud laboris genus adſumere, idq; alio & tempore et modo, ille proculdubio multum ex hoc debilitabitur.* Idem *intelligendum de cibo & potu, ſomno & uiglia, repletione & inanitione, et animæ accidentib* In *quibus omnibus obſeruanda eſt conſuetudo, ſi ſit laudabilis, uel parum laudabilis, ſiue indiffe-*

Diæta.

Conſuetudo.

uens in bonitate & malitia, reſpectu illius ad quod fieri debet permutatio.

Sciendum autem hoc loco debiles & ſenes facilius ferre conſuetos labores, quàm fortes atq; iuuenes inconſuetos, id quod his uerbis confirmat Hipp. lib.2. Aphor.49 Qui conſueti ſolidos labores ferre, & ſi fuerint imbecilles & ſenes, non conſuetis, fortibus atq; iuuenibus facilius ferunt. Quod uerò dicit, inquit Philotheus, tale eſt. Sunt autem quidam, hic quidem ſenex, hic autem in uigore ætatis, uterq; incipit fodere terram, & ſeni quidem fodere bene cedit, illi autem qui in ætatis uigore eſt, minimè, illi quidem ob conſuetudinem, etſi imbecillis, huic autem ob inconſuetudinem, etſi robuſtus ſit.

Notionem enim uniuerſalem eſſe oportet, quòd exercitatæ partes alijs fiunt robuſtiores, & propter hoc facilè ſubeunt conſuetos labores. Secundum eſt, malam peſtem, id eſt, maximum incommodum ſequi permutationem conſuetæ diætæ, ut teſtatur Hippoc. libro 2. de uictus rat. in morbis acu. niſi fuerit neceſſe eam permutari, quando eſt illaudabilis, ita ut inde ſequantur peßimæ ægritudines, qualis eſt prandium ſiue cœnam prauis cibis terminare. Huiuſmodi enim conſuetudinem neceſſarium eſt corrigi & permutari, non quidem ſubitò, ſed paulatim et ordinatè. Nam omnis ſubita mutatio uehementer nocet, maximè ſi à conſueto ad inconſuetum fiat permutatio.

Subita mutatio nocet.

Deinde etiam neceſſe eſt eam permutari, ne ſi for-

tè ad inconſueta fiat translatio, ſequatur læſio. Nam *qui ſe ad omnem diætam adſueſacit, minus lædetur, cùm ſe ad inconſueta tranſtulerit.* Idem etiam intelligendum de alijs rebus non naturalibus, id quod teſtatur Hippoc. lib. 2. Aphor. 50. *Quæ ex longo tempore conſueta ſunt, etſi deteriora ſunt, inſuetis minus moleſtare ſolent. Oportet igitur ad ea inſueta permutari. Vnũquodq; enim ipſorum, inquit* Philoſophus, *conſuetum effectum minus lædit, eò quòd natura quidem magis innocuum, ſed in conſuetudinem nondum uenerit: ut conſuetus comedere manna, in boni mutatione cibi iniuria adficitur, propter deſuetudinem: et conſuetus bibere aquam, in meri potionem mutauerit, læditur, quoniam à conſuetudine aberrat. Sic & in his quæ particularia ſunt. Similiter autem oportet & ad inſueta permutare, ut ſi quando fortuna coëgerit, ea ferre poßimus, cum enim qui uſus eſt multo nutrimento, oportet & parum comedere, ut cauſa adueniente ferat & illius uſum.*

Quapropter quiſq; cauere debet, teſte Rhaz. lib. 4. cap. 10 ad Manſo. *ne alicuius rei ſibi conſuetudinem faciat, quam ipſum obſeruare oporteat, ex cuius obſeruatione conſtrictionē patiatur. Vt ſi quis uno cibo conſuetè ſemper utitur, uel aliquo potu, uel omnino ab eis abſtineat, uel dormire, uel coire conſueſcat: et ex aliquo iſtorũ grauiter conſtringatur, maximum incurrit nocumentum, ſi ab eis abſtinuerit.*

Quapropter quiſq; corpus ſuum ſic diſponere de-

bet, ut caloris & frigoris patiens eſſe poßit, et ad motiones & cibaria ſibi neceſſaria aptum reddatur, & ut ſomni & uigiliarum horas, atq; manſiones & domos ſine læſione permutare poßit. Fortaßis enim ex neceßitate hoc aliquando agere cogetur. Quod quidem fieri poterit, ſi conſuetudo non obſeruetur ad unguem, ſed interdum ad inconſueta tranſeamus.

Conſuetudo uarianda.

Tertium eſt, fortiorem ac potiorem metam medendi eſſe certam diætam, quam ſi medicus nõ curauerit, ac aliam indebitam adminiſtrauerit, fatuè regit ægrum, & malè curat.

Eſt porrò triplex diæta, ſiue alimentorum genus. Alimentum ſcilicet plenum, alimentum modicum, alimentum tenue. Alimentum plenum, eſt ſanorum cibus, qui non ſolùm uires conſeruat, ſed etiam auget. Alimentum modicum ad ſanos etiam ſpectat, uireis quidem conſeruat, ſed non auget. Alimentũ tenue, id eſt, quod uires imbecilleis reddit. Hoc uerò alimentum quod tenue dicitur, ab autorib. in multas partes diuiſum eſt, nempe in tenue ſine aliquo addito, in tenue exquiſitè, in tenuißimum, et in tenuißimum in extremo Tenuißimum in extremo alimentum eſt, nihil penitus dare. Et ſi dubitabis, quomodo alimentum dici poteſt, cùm nihil datur? Reſpondemus, ita eſſe illius uocabuli uſum apud Medicos. Tenuißimum uerò eſt, dare melicratum ſolum. Tenue eſt, ptiſanæ ſuccus: qui ſi etiam in pauca quantitate ſumatur, eſt exquiſitè tenuis. Sanos homines non ſolùm conſeruare debemus,

bemus,ſed etiam augere, propterea uictus plenus illis competit. Qui uerò ægritudine longa laborant, uires augere non debent,ſed bene conſeruare: aliter uſque in finem non ſufficerent. propterea hi modicè uictu cibandi ſunt, qui etiam ſanis conuenit, in quibus uires augere non cupimus, ſed illas ſolùm conſeruare animo eſt. Quos etiam in longo morbo totis uiribus ſeruare ſtudemus. Cùm uerò ægritudo breui terminatura eſt, ſi quarto die finiri debeat, aliquid dare non eſt opus. Imò ſi uires ſufficerent, & in ſeptimo terminatura eſſet, nihil penitus dandum eſſet, niſi poſt illum terminum. Vnde Hippoc. libro 1. Aphoriſ. 6. Extremis morbis, extrema exquiſitè remedia optima ſunt.

DE ADMINISTRATIONE Medicinæ. CAP. LVI.

QVale, quid, & quando, quantum, quoties, ubi, dando
Iſta notare cibo debet medicus bene doctus,
Ne malè conueniens ingrediatur iter.

Heic traditur à medico ſex eſſe conſideranda in adminiſtranda diæta. Primũ eſt, Quale. *id eſt, cuius qualitatis debeat eſſe cibus, quia in ægritudine calida exhibendus eſt cibus frigidus, in frigida calidus, in humida ſiccus, in ſicca humidus. In ſanis tamen ſimili, non contraria qualitate præditus cibus exhibendus eſt, ut teſtatur* Gal. *in arte* Medi. *cap.* 86. *Calidiora corpora, calidioris uictus rationem expoſcunt, frigidiora frigidioris.*

Secundum eſt, Quid. id eſt, cuius ſubſtantiæ, athletis enim & ruſticis, cùm uehementius exerceantur, cibus exhibendus eſt craſſus, quia uis digeſtiua eorũ eſt fortis, nec conuenit eis cibus ſubtilis, ut pullorum, caponum, uitulorũ, ſiue hœdorum caro. hæc enim in eis uel adureretur, uel nimis citò digereretur, quare et ſæpius comedere cogerentur: nobilibus uerò & ocio deditis, exhibendus eſt cibus ſubtilis ſubſtantiæ. Virtutem enim digeſtiuã habent debilem, quæ nequeat craſſis reſiſtere cibis, eiuſmodi ſunt carnes porcinæ ſalſæ, & bouinæ, & piſces ſole exiccati. Similiter in ægritudinibus acutis, tenuiori diæta utendum eſt, quàm in Chronicis, id eſt, longis, ut quartanis.

Ter-

Tertium eſt, Quando. id eſt, quo tempore ſit adſumendus cibus, quia in ſanis maximè conſeruanda eſt conſuetudo. Vnde in æſtate hominibus mane ſurgentibus, & conſuetis bis duntaxat in die cibum accipere, comedendum eſt hora decima, uel paulò antè, nec expectandum dum meridies prætereat, ob nimium diei calorem. Similiter cœnandum eſt eis hora ſexta, uel paulò pòſt. In hyeme uerò prandendum eſt hora undecima, ob longitudinem ſomni: & deinde cœnandum hora ſeptima uel paulò pòſt, & maximè ſeruanda eſt conſuetudo. In ægris quoq; habenda ratio temporis, ſiquidem in febribus in ipſo paroxyſmo, uel paulò antè, ſiue pòſt, abſtinere, id eſt, nõ nutrire oportet. Quia ſi ſtatim antè paroxyſmum uel in ipſo paroxyſmo detur: natura impeditur, ac diuertitur à digeſtione materiæ febris, eò quòd digeſtioni cibi magis ſit intenta. Neq; dandũ eſt ſtatim poſt paroxyſmum: uirtus enim adhuc nimis debilitata eſt ex paroxyſmo immediatè præcedenti. Exhibendus igitur cibus tam diu antè paroxyſmum, ut poßit digeri, priuſquam ille accedat. Vel exhibendus eſt aliquantulo tempore poſt paroxyſmum. Et hoc niſi timeatur magna debilitas uirtutis, tum enim dandus eſt cibus etiam quocunq; tempore. Nam ubi caſus aliquis interuenerit, robur naturæ diſſoluens, nutrire cogimur, inquit Gal. com. 9 lib. 1. Aphor.

Quartum eſt, Quantum. id eſt, quantitas ſumendi cibi, quæ in æſtate, ut dictum eſt, minuetur. Quia

calor naturalis tum debilior eſt ob nimias reſolationes. In hyeme uerò cibus augendus eſt, uirtute digeſtiua tunc forti exiſtente, cùm calor naturalis ſit unitus propter frigus circumſtans. Suprà cap. 19.

Quintum eſt, Quoties. id eſt, quoties in die ſit cibus exhibendus. Eſt ergo æſtate ſæpius exhibendus quàm hyeme, autumno, ſeu uere, ſed minori quantitate, ut dictum eſt ſuprà. Similiter uirtute digeſtiua exiſtente debili, ſæpe parua quantitate cibus exhibendus eſt. Exiſtente autem forti, exhibendus eſt quantitate magna, ſed rarius.

Sextum eſt, Vbi. id eſt, in quo loco, quia cibus non eſt ſumendus in loco frigidiori, neq; nimis calido, ſed temperato.

DE CAVLE. CAP. LV.

IVs caulis ſoluit, cuius ſubſtantia ſtringit.
Vtraq; quando datur, uenter laxare paratur.

Tria

Tria his determinantur uerſibus. Primum *eſt, ius caulis, id eſt, aquam caulium, id eſt, braßicæ, & maximè primæ ebullitionis, ſoluere uentrem, quia in folijs & partibus exterioribus caulium ineſt uirtus quædam nitroſa, abſterſiua, debiliter inhærens, & facilè per puſillam decoctionem, ſiue ebullitionem ſeparabilis, quæ ſparſa per aquam, ipſam laxatiuam facit. Vnde & prima aqua decoctionis caulium magis aluum deijcit, quàm ſecunda, quia uirtus illa nitroſa, abſterſiua, per primam decoctionem plurimum ſeiungitur.* Secundum *eſt, ſubſtantiam caulium à decoctione uentrem ſtringere, quia omnis uirtus laxandi per decoctionem ablata eſt, & remanet ſubſtantia terrea, ſicca, quæ uentrem ſtringit.* Tertium *eſt, utramq; ſimul ſumptam, laxare uentrem.* Ratio, *quia uirtus abſterſiua & nitroſa in aqua manet, unde etiam laxat. Sciendum autem primò, caules generare humorem melancholicum, & ſomnia terribilia, officere ſtomacho, parum nutrire, uiſum obtenebrare, ſomnum conciliare, menſtrua & urinam prouocare: & hæc partim colliguntur ex* Auicen. 2. *Canon. cap.* 148. *Partim uerò ex* Rhaze 3 *ad* Manſ. *cap.* 18.

Deinde uerò ſciendum, uſum caulium, ſiue decoctionis, ſiue ſeminis, prohibere, & retardare ebrietatem, unde Ariſt. 3. *ſectione, problemat.* 12. *Quærit re. quid eſt, cur braßica ſedat crapulam? Idem teſtatur* Rhazes & Auicenna *locis citatis.* Reſpondetur *Ebrietatem tarda.*

ſecun-

ſecundum nonnullos ex caulium comeſtione eleuari fumos admodum craſſos, qui incraſſent fumoſitates uini, & impediant ob craßitiem ad cerebrũ penetrare. A*riſtot.uerò hanc adſignat cauſam, quia omne quod trahit humidum uinoſum ad ſe, ac à corpore reuellit, & corpus refrigerat, curat crapulam: caulis eſt huiuſmodi, ergo caulis curat crapulam. Quòd autem caulis ſit huiuſmodi, probatur, quia per ſuccũ caulis, cùm ſit diureticus, detrahuntur humores uino ſi indigeſti à toto corpore, & in ueſicam deſtruuntur, & ipſa ſubſtantia frigida, ſtyptica ac terrea ſuprà in uentriculo remanens, corpus refrigerat, quo fit ut tenues humores ad ueſicam labantur. Cùm itaq; humor utrinq; educatur, corpusq; refrigeretur, rectè per conſequens curatur crapula. Euenit ad hæc, ut cùm humores deorſum ſe trahunt, atq; excernunt, flatum etiam ſecum deducant, qui ſi per uinum liceat, in caput ſe efferens, grauitatem creat, & crapulam. Sin autem deorſum ſe uertit, corpusq; ob cauſam prædictam refrigeratum eſt, dolor crapulæ omnis tollitur.*

DE MALVA. CAP. LVIII.

Dixerũt maluam ueteres, quòd molliat aluum.

Huius radices raſæ ſoluunt tibi feces.

Vuluam mouerunt, & fluxum ſæpe dederunt.

Heic tres enumerantur proprietates, ſiue effe-
ctus Maluæ, quorum primus eſt, ipſam mollificare Malua.
venerem. Eſt enim unum ex quatuor emollientibus,
quæ ſunt: Malua, Althæa, Brancha urſina, & Mercu-
rialis: unde ferè clyſteres fiunt lenitiui, & mollifica-
tiui ad

tiui ad fecum induratarum eductionem. Eſt autem duplex Malua, quædam enim floribus eſt ſanguineis, quædam uerò albis: & in hac maior eſt uis emolliendi quàm in prima.

Secundus effectus eſt, radices maluæ raſæ educere fæces, & hoc quando inde fiunt glandes, id eſt, ſuppoſitoria, quemadmodum fieri ſolent ex radice Mercurialis.

Tertius eſt, Maluam ciere menſtrua in mulieribus, & hoc ob nimiam eius humectandi ac lubricandi facultatem, qua uenæ matricis facilius à ſanguine acuto funduntur. Tradit Platearius, Maluam certo experimento menſtrua prouocare.

DE MENTA. CAP. LIX.

Mentitur mē tà ſi ſit depellere lenta
Ventris lumbricos, ſtomachi uermesq; nociuos.

Hic

Heic habetur unicum præceptum de Menta, quòd ſcilicet hoc nomine dignanda non ſit, niſi uim habeat auferendi uermes uentris & ſtomachi. Eſt enim magnæ & fortis aromaticitatis, & uehementis amaritudinis, unde non ſecus atq; Abſinthium uermes interficit. Exhibenda eſt autem decoctio eius uelut Abſinthij quoque, & non ſubſtantia. Aduertendum tamen, eò quòd admodum ſit calida & ſicca, ſanguinem adurens, non competere ut cibum, ſed potius ut medicinam. Stomachum enim confortat, & calfacit, ſedat & digerit ſingultum, prohibet uomitum phlegmaticum & ſanguineum, Venerem prouocat, ob inflationem quæ eſt in ipſa, & humiditatem hortulanam, prohibet ſputum ſanguinis, & propria quadam uirtute confert aduerſus morſum canis rabidi. Coire lac denſariq; in caſeum non patitur, ſi folia eius lacti immerguntur, teſte Dioſc. li. 3. Et Auic. 2. Can. cap. 499.

DE SALVIA. CAP. LX.

CVr moriatur homo, cui ſaluia creſcit in horto?
Contra uim mortis non eſt medicamen in hortis.
Saluia confortat neruos, manuumq; tremorem
Tollit, & eius ope febris acuta fugit.

Saluia,

Saluia Caſtoreumq́;, Lauendula, Primu-
la ueris.
Naſturt. Athanaſ. hæc ſanant paralyti-
ca membra.
Saluia ſaluatrix naturæ conciliatrix.

Hoc loco tria imprimis pertractantur. Primò innuitur magnam eſſe utilitatem ſaluiæ. Quæritur aũt

per

per modum dubij, cur homo moriatur, in cuius horto creſcit ſaluia? Reſpondetur ſecundo uerſu, nullam medicinam creſcere in hortis, quæ mortem prohibeat. Secũdò *traduntur tres effectus ſaluiæ.* Primò *enim confortat neruos, quia exiccat humiditates, quibus ij impediuntur & relaxantur.* Deinde *remouet tremorem manuum, quia, ut dictum eſt, neruos confortat.* Quicquid *autem confortat neruos, tremorem tollit, cùm generetur tremor ex debilitate neruorum.* Vnde *ſenes quidam & uetulæ potui & cibo ſuo folia ſaluiæ imponunt.* Tertiò *uerò remouet febrem acutam, id eſt, impedit ne inuadat, cuius hæc poteſt aſſignari cauſa: quia exiccando humores, impedit putrefactionem, unde febris acuta ſequi ſolet.* Tremor manuum.

Eſt *porrò ſaluia calida & ſicca, neq; per ſe in uictus ſalubris ratione exhibenda.* Attamẽ *cùm neruos plurimum corroboret, homines in ſanitate tuenda, ea dupliciter utuntur.* Primò *quidem uinum inde conficiunt, quod ſaluiatum uocant, quo plurimum uti ſolent in principio menſæ.* Confert *autem hoc ipſum paralyticis, & epilepticis, ſi quidem modicè ſumatur.* Præcipuè *tamen, ſi exhibeatur poſt purgationem ex ſumpto medicamine.* Saluiatũ uinum.

Deinde *utuntur ſaluia in ſalſis: excitat enim appetitum, & maximè cum ſtomachus humoribus prauis, crudis, & indigeſtis, repletus fuerit.*

Eſt *autem* Saluia *duplex:* Domeſtica *ſcilicet latis & magnis folijs; & quæ uulgo nobilis dicitur, folijs*

minoribus & ſtrictioribus. Græcis ἐλελίσφακος dicitur.

Tertio loco enumerantur ſex res medicinales pro curatione paralyſis, Saluia uidelicet, Caſtoreum, Lauendula, Primula ueris, Naſturtium, & Athanaſia. Hæc enim curant & ſanant membra paralytica. De Saluia quidem patet ex iam dictis, quia confortat neruos: uel quia calida eſt, & ſicca, conſumit materiam phlegmaticam neruis imbibitã, unde paralyſis naſci

Caſtoreũ. *tur. Caſtoreum uerò neruos maximè confortat, calfacit, & exiccat. De quo Auicenna Canon. 2. cap. 126. Eſt, inquit, ſubtilius, et fortius omni quod calfacit & exiccat, confert neruis, & calfacit, & confert tremori & ſpaſmo humido, & ſtupori, & Paralyſi. Neq; eſt aliud magis iuuatiuum uentoſitatum in aure quàm ipſum, cùm ex caſtoreo accipitur quantum eſt lens una, & diſſoluitur in oleo nardino, & diſtillatur in eam. Plures alios effectus eius habet Auicenna ibidem, & Dioſcor. lib. 2. Eſt autem caſtoreum, teſticulus animalis, quod Caſtor, ſiue Fiber dicitur. Oleum de caſtoreo non minus ualet in paralyſi quàm ipſum Caſtoreum, ſi poſt euacuationem materiæ exhibeatur: tunc enim materiam reſiduam conſumit,*

Lauẽdula *& neruos confortat. Lauendula quoque fragrantia ſua neruos confortat, & calfactione paralyſis*

Primula ueris. *materiam conſumit. Idem præſtat & Primula ueris, quia & ipſa ſua fragrantia & calfactione neruos confortat. Vnde nonnullis etiam herba paralyſis*

lyſis appellatur. Dicitur autem Primula ueris, quòd una ſit ex primis aromaticis in uere prodeuntibus. Naſturtium eſt calidum & ſiccum, extenuat, incidit, & reſoluit, qua ratione etiam materiam paralyſis aufert. Auicenna 2. Canon. capit. 613. teſtatur conferre omni mollificationi neruorum, quia calfaciat, & educat phlegmata, & emundet neruos à phlegmate. Quare conſulunt medici, ut in ieiunio quadrageſimali edatur Naſturtium, propter cibos phlegmaticos, qui per id tempus exhiberi ſolent. Eſt autem Naſturtium herba uulgaris, & ubiq; nota, naſcitur in locis frigidißimis, ſcilicet petroſis, & aquoſis, ubi multi ſunt fontes. Athanaſia uerò alio nomine dicitur Tanacetum, Teutonicè Reinfarn/ odder Wurmkraut. Hæc herba uirtutem habet purgandi phlegmatis, & caliditate ſua exiccat neruos, expurgat etiam uermes, & materiam unde illi generantur. Quare Galli magna ex parte in diebus Paſchalibus utuntur Athanaſia frixa cum ouis, ad purgationem phlegmatum, ex piſcibus in ieiunio quadrageſimali collectorum, unde facilè uermes in diſpoſitis & aptis generari poſſent. Vltimo uerſu traditur Saluiam dici, quaſi naturæ ſaluatricem.

Naſturtium.

Athanaſia.

DE RVTA, CAP. LXI.

NObilis eſt ruta, quia lumina reddit acuta.
Auxilio Rutæ uir quippe uidebis acutè.
Ruta comeſta recens oculos caligine purgat,

Ruta

Ruta uiris coitum minuit, mulieribus auget:
Ruta facit caſtum, dat lumen, & ingerit aſtum.
Cocta facit ruta de pulicibus loca tuta.

Recenſentur heic quatuor effectus Rutæ. Primus *eſt, ipſam uiſum acuere, & præcipuè ſuccum eius, ut teſtatur* Auicen. 2. Can. cap. 578. *De hoc effectu uide ſuprà cap.* 13. Secundus *eſt, Rutam minuere in uiris coëundi deſiderium, augere uerò in mulieribus. Ratione enim caliditatis ſuæ exiccat & minuit ſperma in uiris, eò quòd ſubtile ſit & aëreum, ſed in mulieribus extenuat & calfacit, cùm ſit aquoſum & frigidum, eaſq; magis ad coitum incitat, ob ſubtilitatem & caliditatem.* Tertius *eſt, Rutam facere aſtutiam, id eſt, apprehenſionem facilem, & inuentionem alicuius medij in cauſa ſubtili: Calfactione enim & exiccatione attenuantur, et acuuntur ſpiritus, fouetur & illuſtratur ingeniũ.* Quartus *eſt, decoctione rutæ depellere pulices, ſi ex ea domus irroretur, interficit enim eos, ut uno ore omnes medici teſtantur.* Auic. 6. 4. Tract. 3. cap. *undecimo. Quando, inquit, aſpergitur domus cum infuſione colocinthidæ, ſaliunt pulices, & fugiunt.* Et *ſimiliter ex decoctione rubi.* Viſus. Pulices.

Et *dixerunt quidam: quando ponitur ſanguis hirci in fouea in domo, aggregantur pulices apud* Contra pulices.

eum, deinde moriuntur, & ſimiliter aggregantur ſuper lignum linitum ex adipe ericij, & fugiunt ex odore caulis & foliorum Oleandri. Nihil autem æquè deijcit pulices, atq; res fortis odoris, uelut Ruta, Menta, Mentaſtrum, Lupulus, præcipuè tamen fæces, uel urina equi. Irroratio quoq; domus ex decoctione ſeminis rapæ occidit pulices. Ex ſuffitu etiam cornu taurini fugiunt pulices. Pro captione tamen eorum, melius nihil eſt, quàm impoſitio pauci bombycis in lecto, in illo enim congregantur.

DE CEPIS. CAP. LXII.

DE cepis medici non conſentire uidentur.

Cholericis. Fellitis non eſſe bonas ait ipſe Galenus.

Phlegmaticis uerò multum putat eſſe ſalubres.

Non

Non modicum ſanas Aſclepias aſſerit
illas.
Præſertim ſtomacho,pulchrumq́ creare
colorem,
Contritis cepis loca denudata capillis
Sæpe fricans,capitis poteris reparare decorem.

Agitur hoc loco de cepis, de quibus adnotantur quinq;. Primum *eſt, medicos diſſentire de natura ceparum, quibuſdam enim uidetur eas conferre phlegmaticis, alijs contrà.* Rhazes *nanq; 3. ad Manſorem cap. 18. teſtatur eas generare humores ſuperfluos in ſtomacho, & phlegma.* Secundum *eſt,* Galenum *probare, cepas multum obeſſe cholericis, idq́; facit lib. 2. cap. ultimo, de alim. facul.* Acrium, *inquit, omnium, ut ceparum, allij, & porri aßiduus uſus eſt euitandus, præſertim ei, qui natura eſt plus æquo bilioſæ, quoniam quidem ſolis pituitoſum humorem, aut crudum & craſſum, & glutinoſum colligentibus, huiuſmodi edulia ſunt accommodata.* Eſt *autem cepe, ut tradit* Auicenna *2. Canon. capite 123. ex tertio ordine excalfacientium, ut Galen. lib. 7. de ſimpli facul. ex quarto. Quare nocet calidis, ut ſunt cholerici. Fellitos autem dixit bilioſos.* Tertium *eſt, cepas plurimum prodeſſe phlegmaticis, quia excalfaciunt, incidunt, extenuant, abſtergunt, & aperiunt, unde phlegmaticos & glutinoſos humores in phlegmaticis coacervatos digerunt,*

incidunt, abſtergunt, & extenuant. Quartum *eſt, cepas conferre ſtomacho, ipſum enim à phlegmatibus exonerant & calfaciunt.* Auicenna *loco citato, Et quod, inquit, ex cepis comeditur propter ſuã caliditatem, confortat ſtomachum debilem, & appetitum facit. eadem etiam ratione decorant colorem faciei. Fieri enim nequit, ut calor faciei ſit uiuidus ac floridus, ſtomacho phlegmate & humoribus prauis ac crudis referto.* Quintum *eſt, locis glabris ac depilatis pilos ſiue crineis reſtituere, ſi coctæ conterantur, & inde loca perfricentur. Et hoc uerum eſt, ſi depilatio acciderit ex pororum oppilatione, & corruptione materiæ ſub cute. Cepæ enim aperiunt poros, reſoluendo materiam malam ſub cute detentã, ac bonam in locum attrahendo. Quapropter alopeciæ earum ſucco conuenientiſſimè perfricantur, ut teſtatur* Auicenna 2. Canon. capit. *citato, &* 7.4. *capit.* 6. *Vnde infertur capitis decorem reparari per ceparum frictionem, capitis porrò decor pili ſunt. Cepæ præterea Venerem ſtimulant, appetentiam inuitant, faciei ruborem inducunt, cum melle eradicant uerrucas, ſitim mouent, & nocent intellectui.* Humorem e*nim prauum & craſſum generant, ſaliuam multiplicant. Succus earum confert aquæ in oculum defluenti, et abſtergenti uiſum. Cepæ item tritæ cum melle et aceto, conferunt morſui canis rabidi, quare quidam addunt hos duos uerſus:*

Contra caluitiē.

Adpoſitas perhibent morſus curare caninos.

Si tritæ

Si tritæ cum melle prius fuerint & aceto.
Plura de his diximus ſuprà capite decimotertio.

DE SINAPI, Cap. LXIII.

EST modicum granum, ſiccum, calidumq́; ſinapi,
Dat lachrymas, purgatq́; caput, tollitq́; uenenum.

Hîc agitur de ſinapi. Primò quidem adſignatur complexio ipſius, quòd uidelicet granum ſit puſillum, calidum & ſiccum, & quidem ordine 4. teſte Auicen. 2. Canon. cap. 982. Deinde uerò recenſentur tres proprietates, ſiue effectus grani ſinapis. Primus *eſt, commouere lachrymas, quia nimia caliditate ſua extenuat, & diſſoluit humiditates cerebri, quibus deinde fluentibus proueniunt lachrymæ.* Secundus *eſt, expurgare caput, cerebrum uidelicet mundando, & abſtergendo humiditates phlegmaticas à capite.* Expurgat *etiam caput, quòd ſternutamenta creat, tritum & naribus admotum, quare apoplecticis quoq; auxiliatur eodem modo. Per ſternutamenta enim expelluntur nocumenta cerebri. Semen item ſinapis, caliditate ſua extenuat phlegmata, & diſſoluit ea quibus obſtruuntur meatus cerebri, & generatur apoplexia, unde colligitur admodum incidere phlegma, conſumere & mundare.* Tertius *eſt, tollere uenenum, id quod teſtatur &*

Caput purgare.

Auic. loco citato: Et fugiunt, inquit, ex fumo eius ueꝛ mes uenenoſi.

DE VIOLA. CAP. LXIIII.

CRapula diſcutitur, capitis dolor atque grauedo,
Purpuream uiolam dicunt curare caducos.

Ebrietas. *Referuntur hic tres proprietates, ſiue effectus uiolæ.* Primus *eſt, uiolam ſedare ebrietatem. Odorem enim habet temperatum, & ſuauem, & hic maximè confortat cerebrum. Forte autem & ualidum cerebrum, non facilè ebrietate tentatur, ſed imbecillum facilimè. Viola item cùm frigida ſit, cerebrum refrigerat, & ineptum reddit ad recipiendos fumos*

ſumos calidos. Secundus *eſt, uiolam diſcutere* Caput.
et ſedare dolorem ac grauedinem capitis. Et *hoc ue*
rum eſt, ſi intelligatur de dolore ex calida cauſa, ut
teſtatur Auicen.2. Can.ca.726. Et Rha.3.ad Man.
*cap.*21. Et Meſues *lib.*2. *ſectionis primæ ſimplicium,*
*cap.*11. Ratio,*quia uiola frigida eſt, & ita repugnat*
cauſæ calidæ. Tertius *eſt, uiolam curare caducos,*
id eſt, epilepticos: neq; ſine cauſa additum eſt, Dicũt. Epilepſia.
quia celeberrimi autores hunc effectum uiolæ non at
tribuunt. Cuius tamen hæc poſſet adſignari cauſa,
quòd ſcilicet ob fragrantiam uiolæ, confortetur cere-
brum, ita ut à paruis nocumentis minimè lædatur, et
per conſequens, non incurrat epilepſiam, quæ dicitur
parua apoplexia, ex oppilatione neruorum ſenſitiuo
rum eueniens.

DE VRTICA. CAP. LXV.

AEgris dat ſomnum, uomitum quo
que tollit & uſum.
Illius ſemen colicis cum melle medetur.
Et tuſsim ueterem curat ſi ſæpe bibatur.
Frigus pulmonis pellit uentriſq; tumo-
rem.
Omnibus & morbis ſic ſubuenit articu-
lorum.

Septem hic referuntur effectus urticæ. Quorum Somnus.
Primus *eſt, urticam ægris ſomnum conciliare, quia*
extenuat, incidit, & abſtergit phlegma, & craſſos
huma-

humores, quibus natura grauatur & ſomnus impeditur. Secundus *eſt, tollere uomitum & uſum eius. Vomitus enim et nauſea, plurimum ex uiſcoſo humore accidunt, quem urtica incidit.* Tertius *eſt,* Colica. *urticam mederi colicis, quia incidit, extenuat, reſoluit, & abſtergit humiditatem phlegmaticam, & uentoſitatem craſſam, unde colica frequentius accidere ſolet. Eſt autem colica uehemens dolor in inteſtino laxiori, quod colon græcis dicitur, quemadmodum iliaca ſiue colos, in tenuioribus inteſtinis.* Quar Tußis. tus *eſt, urticam curare tußim ueterem, et maximè ſi ſemina eius in melle temperata fuerint, urtica enim phlegma uiſcoſum è pectore expellit, teſte* Rhaze 3. *ad* Manſ.*cap.*28. Auicen.2.Can.*cap.*725. *Quando, inquit, bibitur cum aqua hordei, mundificat pectus, et quando decoquuntur folia eius in aqua hordei, educunt humores craſſos, qui ſunt in pectore, ſed ſemen eius eſt fortius.* Quintus *eſt, urticam pellere frigus pulmonis, & hoc ob caliditatem ſuam.* Sextus *eſt, urticam ſedare & pellere humorem uentris, reſoluit enim inflationes, unde ſæpius uenter intumeſcere ſolet.* Septimus *eſt, urticam ſubuenire omnibus do*Podagra *loribus articulorum, uelut* Arthridi, *iſchiadi, & podagræ, quando ſcilicet proueniunt à materia frigida, phlegmatica, craſſa: urtica enim calfacit, incidit, & extenuat urticam phlegmaticam craſſam. Vnde etiam, autore* Auic. *loco citato, excitat coitum, & propriè ſemen eius cum uino, quod &* Gal. *adprobat*

lib. 6.

lib.6.de ſim. Medi.facul.ubi ſic inquit: Sed & quiddam flatuoſum obtinent, quo & uenerem extimulant, & maximè ubi cum muſto ſemen bibitur. Aperit etiam urtica orificium matricis, uentrem modicè ſubducit, ipſa duntaxat abſterſione, ac ueluti titillatione, non purgatione, phlegma & humorem crudum educens. Ne uerò guttur ex urtica aut ſemine eius lædatur, prodeſt poſt ſumptionem eius bibere aliquamtulum olei roſacei. Eſt autem urtica calida in principio 3. gradus, & ſicca in 2. Auicenna.

DE HYSSOPO. CAP. LXVI.

Hyſſopusq; herba eſt purgans à pectore phlegma.
Ad pulmonis opus cum melle coquenda iugata,
Vultibus eximium fertur præſtare colorem.

Recenſentur hoc loco effectus hyſſopi. Quorũ primus eſt, Hyſſopum purgare & expellere è pectore phlegma. Deſiccat enim & excalfacit ordine 3. uehementer abſtergit, diſſoluit & conſumit humiditatem phlegmaticam, & pre-

præcipuè reſpicit partes pectoris, expurgans inde & expellens phlegma. Secundus eſt, *purgare pulmonem à phlegmate eadem de cauſa.* Et propriè *quidem, ſi coquatur cum melle, nam & mel abſtergit, unde augetur abſterſio hyſſopi.* Idem *teſtatur* A-*uicen.* 2. Can. *cap.* 367. *ubi ſic inquit:* Hyſſopus *confert pectori & pulmoni, & affectos diſpnœa, & ueteri tuſsi, & eius decoctio cum ficubus & melle ſimiliter.* Tertius eſt, *præſtare bonum & eximium colorem faciei, idq́; confirmat* Auicenna *loco citato.* Eius *potus, inquit, efficit colorem bonum, & eius gummi abſtergit ueſtigia in facie.* Eadem *quoque ratione ſoluendo educit phlegma, & aſcaridas, & uermes, eodem* Auicenna *ibidem teſte.* Vinum *decoctionis eius, autore* Plateario, *matricem expurgat & abſtergit à ſuperfluis humoribus.*

DE CEREFOLIO. CAP. LXVII.

ADpoſitum canceris tritum cum melle medetur.

Cum

Cum uino potum lateris ſedare dolorem
Sæpe ſolet, tritam ſi nectis deſuper herbam.
Sæpe ſolet uomitum, uentremq́; tenere ſolutum.

Ecphraſis.

Hic recenſentur tres effectus cereſolij. Primus eſt, cereſolium tritum cum melle & impoſitum, curare cancrum. Idem dicit & Platearius. Eſt autem cancer, apoſtema melancholicum, corrodens partes corporis tam carnoſas quàm neruoſas. Nomen accepit à fluuiatili cancro. Quemadmodum enim in iſto pedes ex utraq; parte ſunt corporis, ita in hoc malo uenæ oppletæ, & in ambitu tenſæ, cancri animalis pedibus omnino ſunt ſimiles. Secundus eſt, cereſolium potum cum uino abſcindere dolorem lateris, tormina quoque uentris diſcutit, quia inflammationem eius ex craſſa uentoſitate, unde prouenit dolor, mitigat. Præterea & ſtomachi uentoſitatem, omniumq́; aliorum uiſcerum ſoluit, & oppilationem tollit, & ad hoc ipſum efficax eſt uinum. Tertius eſt, cereſolium ſedare uomitum & fluxum uentris, quia cùm calidum ſit in tertio gradu, & ſiccum in 2. materiam illam ex qua uomitus prouenit, digerit & exiccat. Et maximè ſi uomitus aut ſolutio uentris fuerit à materia frigida phlegmatica. Prouocat urinam

Cancer. Tormina Vomitus.

& men-

& menſtrua, ſoluit dolorem lateris, renum et ueſicæ, præcipuè ſi cum melicrato exhibeatur.

DE ENVLA CAMPANA. CAPVT. LXVIII.

ENula campana, hæc reddet præcordia ſana.
Cum ſucco rutæ, ſuccus ſi ſumitur eius,
Affirmant ruptis quòd proſit potio talis.

Ecphraſis.

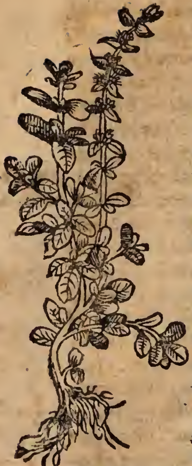
Heic agitur de Enula campana, quam Græci Elenion uocant. Referuntur autem duo eius effectus, Quorum primus eſt, enulam confortare præcordia, quo

quo nomine hic extra in homine, orificium ſtomachi, membra ſpiritus ſiue anhelitus, & quæcunque cordi uicina ſunt, intelliguntur. Idq; maximè radix eius præſtat. Odorata enim cùm ſit, manifeſtum eſt, eam membra neruoſa, cuiuſmodi eſt orificium ſtomachi, corroborare. De membris ſpiritus ſiue anhelitus, nullum eſt dubium quin ex Helenij radice confortentur. Vinum enim inde factum, quod enulatum uocant, pectus & pulmonem expurgare & emundare, experientia conſtat. Approbatq; Auicenna 2. Canon. cap. 240. Eadem deglutita (ut ibidem habetur) cum melle, adiuuat ad expuendum, eſtq; ex ijs quæ lætificant & confortant cor. Secundus eſt, ſuccum enulæ, cum ſucco rutæ plurimum conferre herniosis, id eſt, ruptis, quibus inteſtina in ſcrotum delabuntur. Maximè uerò ſi hernia fuerit ex uentoſitate. Hæc enim ſucco rutæ & enulæ diſſoluitur. Confert præterea enula ſtomacho prauis humoribus referto, aperitq; oppilationes epatis & ſplenis, ut teſtatur Rhazes 3. ad Manſorem cap. 18. Confert item omnibus læſionibus & doloribus frigidis, & commotionibus uentoſitatum, & inflationi, Autore Auicenna loco citato. Vinum enulatum.

DE PVLEGIO. CAP. LXIX.

Cum uino nigram choleram potata repellit.

Adpoſitam uiridem dicunt ſedare podagram.

Hoc in loco duo enumerantur effectus pulegij. Quorum primus eſt, pulegium, & præcipuè liquorem eius ſtillatitium, cum uino purgare choleram nigram. Secundus *eſt, pulegium proprietate quadam curare podagram antiquam, nimirum quòd ualde excalfaciat, extenuet, & diſſoluat phlegma, unde podagra frequentius generari ſolet. Eſt autem ex 3. ordine tum exiccantium, tum calfacientium, ut adfirmat Platearius. Subſtantia conſtat tenui, corroborandi facultate præditum eſt, id quod ex fragore eius deprehenditur, aperitq́ ratione ſubſtantiæ & qualitatum. Attrahit quoque propter igneam ſubſtantiam ſiue naturam. Conſumit etiam ratione caloris & ſiccitatis. Deſectos animo recreat cum aceto naribus obiectum. Vinum decoctionis eius ualet contra dolorem ſtomachi & inteſtinorum ex frigiditate uel uentoſitate.*

DE NASTVRTIO. CAPVT LXX.

ILlius ſuccus crineis retinere fluentes
Illitus adſeritur, dentiſq; leuare dolorem.
Et ſquamas ſuccus purgabit melle perunctus.

Hîc reſtruntur tres effectus Naſturtij. Primus *eſt, Naſturtium ſiſtere defluuium capillorum, ſi caput ſucco eius inungatur, uel ſi aqua uel ſuccus eius bibatur, id quod Auicenna quoq; 2. Canon. capit. 513. teſtatur: Retinet, inquit, capillos capitis cadentes, bibitum & linitum.* Secundus *eſt, curare dolorem dentium, & maximè ex cauſa frigida. Naſturtium enim incîdit, reſoluit & calfacit, ut oſtenſum eſt ſuprà cap. 60.* Tertius *eſt, ſuccum eius purgare lychenas & ſquamas cuti adhærentes, cum melle illitum. Eiuſmodi enim ſquamæ generantur ex phlegmate ſalſo. Naſturtiū autem, ut dictum eſt, omne phlegma purgat. Quare intra corpus adſumptum, prohibet cauſam ſquamarum, & eaſdem, foris illitum, abſterſione ſua tollit, & maximè cum melle,*

nam & hoc quoq; abſtergit. Auicenna præterea & alios effectus enumerat. Exiccat, inquit, putredinem uacuitatis uentris, mundificat pulmonem, & confert aſthmati, & ponitur in medicinis & ſorbitionibus aſthmatis, eò quòd extenuet & incidat. Calfacit ſtomachum & epar, confert craßitiei ſplenis cum melle emplaſtri modo impoſitum, conciliat uomitum flauæ bilis, & per inferna eandem educit, augmentum efficit in coitu, Soluendo educit uermes, & menſes ciet.

DE CHELIDONIA. Cap. LXXI.

CAecatis pullis hac lumina mater hirundo (Plinius ut ſcripſit) quamuis ſint eruta, reddit.

Ecphraſis.

Notatu dignum eſt, quod hoc loco de chelidonia dicitur. Locus autem eſt apud Pli. li. 25. ca. 8 ubi ſic ſcripſit: Animalia quoque inuenere herbas, im-

imprimisq́; chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido reſtituunt uiſum, & quidam uolunt, etiam erutis oculis. Eiuſdem meminit etiam lib. 8.cap.27. Hiſce quidem uerbis: Chelidoniam uiſui ſaluberrimam, hirundines monſtrauere, uexatis pullorum oculis illa medentes. Dioſco.lib.2. *Sunt, inquit, qui narrant, hirundines matres excæcatis pullis, admota herba, uiſum reſtituere. Hinc etiam cognitum eſt chelidoniam oculis hominum mederi, utiq́; in quibus craſſum quiddam in pupilla colligitur digeſtione atq́; diſcuſſione indigens. Et ferè in omnia adhiberi ſolet medicamina ocularia. Herba eſt croceì ſuccus, cuius inuentionē hirundini attribuunt, quòd pulli eius ſæpius cæcitatem incidant quàm ulli auium pulli.* Excrementa *enim & fæces hirundinum oculos oblædunt, & cæcitatem pariunt, idq́; eis potiſſimùm accidit ab excrementis matrum.* Cornelius *Celſus lib. 6.cap.6 fabulam putat, per parentes oculos herba reſtitui, qui per ſe ſaneſcant.* Chelidonia, *teſte* Aegineta *&* Plateario, *calida & ſicca eſt 3. ordine, facultate diſſoluendi conſtat, conſumendi, & attrahendi.* Radices *tritæ & uuluam ab humore frigido, & humido, ſi æger fumum per os recipiat, ac uinum deinde gargarizet.* Viſui.

DE SALICE. CAP. LXXII.

AVribus infuſus uermes ſuccus necat eius,

Cortex uerrucas in aceto cocta reſoluit.

Huius flos ſumptus in aqua frigeſcere cogit

Inſtinctus ueneris cunctos acres ſtimulantes,

Et ſic deſiccat, ut nulla creatio fiat.

Hic tria dicuntur de ſalice. Primum *eſt, ſuccum eius auribus infuſum uermes earundem interficere, idq́; ob exiccationẽ & ſtypticam facultatẽ.* Auic.2.Can.ca.686. *Nõ eſt aliud, inquit, magis utile, quàm ſuccus foliorũ eius in cura ſaniei, quæ currit ex aure.* Secundum *eſt,* *corticem, id eſt, partem extremam ſalicis in aceto decoctam reſoluere uerrucas, unde* Auicenna *loco citato: Cinis eius eradicat uerrucas, linitus cum aceto.* *Eſt enim uehementis exiccationis, mordacitatis tamen expers.*Gal.lib.6.de ſim.*Eundem effectum* Auicenna *& portulacæ attribuit,*2.*Can.cap.*543 *Ex ea, inquit, fricantur uerrucæ, & eradicat eas proprietate ſua*

Verrucæ.

tate ſua, non qualitate. Tertia *eſt, florem ſalicis nocere partui: ob ſtypticam enim et exiccandi facultatē, partum difficilem reddit, unde* Dio*ſcorides aſyllipſian facere dixit, id eſt, ut mulier non concipiat. Lege de hac re eruditiſsimas Iani Cornarij annotationes in Macri lib. 4. capite 11.*

DE CROCO.
Cap. LXXIII.

COnfortare crocus dicatur lætificando.
Membraq; defecta confortat, epar reparando.

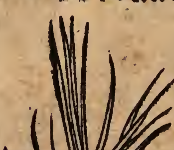
Ecphraſis.

Heic recenſentur quædam proprietates croci. Prima *eſt, crocum confortare corpus humanum lætificando. Tantam porrò habet lætificādi ſiue exhilarandi uim, ut paulò copioſius ſumptus, ridendo enecet. Vnde Aui. 2. Ca. ca. 130. Dicitur, inquit, quòd tres aurei de ipſo interficiant lætificādo. Aureus aūt eſt pondus ſeſquidragmæ.* Secūda *eſt, Crocū cōfortare mēbra deſecta, et imprimis*

cor. Confortat item ſtyptica & excalfaciendi facultate ſtomachum, eadem ratione & epar reficit, quod ſtyptica facultas non ſinit diſſolui. Nimius tamen eius uſus mouet nauſeam, & deijcit appetitum, teſte Auicen. loco citato. Propterea quòd oppoſitus ſit acetoſitati, quæ eſt ſtomacho, & ex qua eſt appetitus. Crocus præterea & ſomnum conciliat, ſenſus obtenebrat, cum uino epotus inebriat, uiſum abſtergit, et oculorum fluxiones cohibet, anhelitum facilem reddit, eiusq; inſtrumenta corroborat, uenerem ſtimulat & urinam ciet, teſte Dioſc. lib. 1. cap. 25. Et Auicen. loco citato.

Epati.

DE PORRO. CAP. LXXIIII.

Reddit fœcundas manſum perſæpe puellas. Manantemq; poteſt naris retinere cruorem.

Duo hoc loco referuntur effectus porri. Primus eſt, porrum manſum perſæpe reddere puellas fœcundas, id eſt, efficere ut concipiant & matres fiant. Ratio, quia ut Auicenna 2. Canon. cap 649. confirmat. Confert coarctationi et præcluſioni matricis, & duri-

& duritiei, quæ eſt in ipſa, unde conceptio impediri poſſet. Secundus *eſt, porrum naris retinere cruorem, id eſt, ſanguinem è naribus effluentem, id quod teſtatur &* Auicen. *ibidem. Cæterùm plura de hoc dicta ſunt ſuprà cap.* 13.

DE PIPERE. CAP. LXXV.

QVod piper eſt nigrum non eſt diſſoluere pigrum.
Phlegma purgabit, digeſtiuamq; iuuabit.
Leucopiper ſtomacho prodeſt, tuſsiq; dolorią;.

Vtile, præueniet motum febriq́ rigorem.

Ecphraſis.

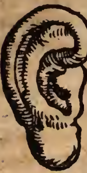
Multæ hiſce uerſibus comprehenduntur utilitates piperis. Et primò quidem *tres piperis nigri. Quarum* prima *eſt, piper nigrum non eſſe pigrum in diſſoluendo, id eſt, reſoluendo, ob fortem eius tum caliditatem, tum ſiccitatem. Calfacit enim atque deſiccat in 4. ordine.* Secunda *eſt, purgare phlegmata, quia extrahit phlegma ex interiore corpore, ipſumq́; concoquit, ſimiliter & phlegma pectori ac ſtomacho inhærens calfaciendo, extenuando, & diſſoluendo expellit.* Tertia *eſt, iuuare uirtutem digeſtiuam.* Auicen. 2. Can. cap. 558. *Piper, inquit, eſt digeſtiuum, faciens appetitum, idq́; maximè intelligendum de pipere longo, quippe quòd flatuoſi ſpiritus craßitudinem ſoluit, & quæ in præcordijs pigra ceſſant ad uentrem depellit, & concoquendis quæ ſumpſeris ſubuenit, inquit* Gal. lib. 4. *de ſanitate tuenda.*

Secundo uerò loco quinque recenſentur commoditates leucopiperis, id eſt, piperis albi. Prima *eſt, piper album confortare ſtomachum, id quod ibidem* Galen. *teſtatur.* Album *utiq́; ſupra duo reliqua genera uentrem roborat.* Auicenna *quoque loco citato ſic inquit:* Et *album magis conueniens eſt ſtomacho, & uehementius confortat.* Secunda *eſt, piper conferre tußi, maximè ex materia frigida phlegmatica, illam enim calfacit, diſſoluit & incidit.*

dit. A*uicenna ibidem,* Q*uando, inquit, adminiſtra-tur piper in electuarijs, eſt conueniens tuſsi & doloribus pectoris.* Tertia *eſt, piper album conuenire dolori, id quod intelligi poteſt uel de dolore pectoris, quemadmodum iam dictum eſt ex* A*uicenna, uel de dolore uentoſo* H*uic enim omne piper conuenit, ſiquidem omne piper ob calfaciendi facultatem uentoſitates diſcutit & expellit.* A*uicenna ibidem dicit, piper album & longum conuenire dolori uentris pungitiuo, ſi bibatur cum melle & folijs lauri recentibus.* Quarta *eſt, conuenientiſsimè exhiberi ante motum febris; id eſt, acceſsionem ſiue paroxyſmum, & hoc in febri frigida.* I*n huiuſmodi enim piper materiam quodammodo calfacit & digerit.* Quinta *eſt, piper album in rigore febrium plurimum ualere, quia caliditate ſua confortet neruos, & materiam in eis ſparſam conſumit.* A*uicenna ibidem ſic inquit:* F*ricando fit inunctio ex ipſo cum unguento, & confert rigori.* E*t hæ quinque utilitates, non minus & alijs piperum generibus conueniunt, ut ex* A*uicenna liquet.* P*ræterea uerò, adeo piper calfacit neruos & lacertos, ut in hoc non habeat ſibi par, mundificat pulmonem: parua quantitate ſumptum, prouocat urinam: magna uerò, ſoluit uentrem.* A*uicenna ibidem.* E*ſt porrò triplex piperum genus: album, longum, & nigrum.* F*ructus florentis aut germinantis etiam dum arboris, longum dicitur piper.* F*ru*-

ctus autem immaturus & acerbus album piper nominatur. Nigrum, quod iam ſole ſuperaſſatum & exiccatum eſt.

DE GRAVITATE AVDITVS. CAPVT LXXVI.

ET mox poſt eſcam dormire, nimiſq; moueri.
Iſta grauare ſolent auditus, ebrietaſq;.

Ecphraſis.

Heic recenſentur 3. auditum grauantia. Primum eſt, *dormire immediatè à ſumpto cibo, & maximè, ſi uentriculus eo refectus fuerit. Hoc enim digeſtionem impedit, & cruditates gignit, hinc craßi & indigeſti fumi procreantur, qui craßitie ſua auditus meatus oppilantes, auditionis ſpiritus incraſſant & perturbant.* Secundum eſt, *nimius motus à ſumpto cibo. Quemadmodum enim bonæ ualetudini (inquit Gal. in lib. de cibis boni & mali ſucci) ante cibum exercitatio maximum adfert commodum, ita qualiſcunq; ſumpto cibo motus noxius admodum eſt, Alimentum enim ex uentre ante concoctionem in diuerſas corporis partes diſtribuitur, proptereaq; crudi humoris copia aggeritur, Vnde craßi uapores ſurſum elati meatus auditus obſtruunt. Idem lib. 6. de ualetudine tuenda. Non leue, inquit,*

inquit, incommodū nonnullis accidit, cùm repleti cibo ſe exercitant, nonnullis enim caput impletur uaporibus Tertium eſt, ebrietas, hinc enim reſoluuntur multi fumi & uapores, qui ad caput & organum auditus perlati, ſpiritum eius perturbantes, auditum grauant. Neq; auditui modò ebrietas nocet, uerumetiam uiſui & omnibus ſenſibus. Auic. 4. 3. cap. 2. Ex eis quidem, inquit, quæ nocent auri & reliquis ſenſibus, ſunt faſtidium, et repletio, & propriè ſomnus ſuper repletionem. In nonnullis exemplaribus etiam hic uerſus adſcriptus habetur:

Balnea, ſol, uomitus, adfert repletio, clamor.

Nec malè quidem. Siquidem & hæc Auicenna 4. 3. cap. 11. teſte, auditum grauant, tinnitumq; generant. Oportet, inquit, ut omnes iſti uitent ſolem, & balneum laborioſum, & uomitum, & calorem, & repletionem.

DE TINNITV AVRIVM. CAPVT LXXVII.

Motus, longa fames, uomitus, percuſsio, caſus,
Ebrietas, frigus, tinnitum cauſat in aure.

Ecphraſis.

Septem hoc loco enumerantur, unde tinnitus, ſiue ſonus aurium generari ſolet. Quorum primum eſt motus, ex motu enim corporis inordinato & uehementiori, commouentur humores, & ſpiritus, generan-

neraturq́; uentoſitas, quæ ad aureis penetrans tinni tum facit. Tinnitus *enim naſcitur ob aliquam uaporis aut uentoſitatis circa organum auditus commotionem, unde connaturalis in organo auditus aër commouetur.* Secundum *eſt, longa fames: ratio eſt apud* Auicennam 4. 3. *capite* 9. Et *illud eſt, inquit, propter agitationem cadentem in humoribus ſparſis in corpore, quieſcentibus in ipſo.* Et *cùm non inuenit natura cibum aliquem, conuertitur ad eos, & reſoluit ipſos, & mouet eos.* Tertium *eſt, uomitus, in uomitu enim cùm fiat motus uehementior, humores ad caput feruntur: unde quandoque oculi & facies rubeſcunt, & uiſus ſequitur imbecillitas, nonnunquam uerò uapores ac inflationes ad organum auditus pertingunt, tinnitumq́; reddunt.* Quartũ *eſt, percußio ſphæræ capitis, & maximè ſecundum aurem.* Hinc *enim aëri auditus connaturali uehementius commoto ſpiritus accedit, quia natura membro aliquo læſo, ſtatim eò ſpiritum & ſanguinem, peculiaria inſtrumenta ſua, dirigit.* Vnde Galen. *in lib. de renum adfectus dignotione,* In *omni, inquit, motione ſanguis & ſpiritus concurrunt, qui ſunt naturæ uehicula.* Hinc *deinde in aure fit commotio.*

Quintum *eſt, caſus, & maximè ſupra caput, ob eandem cauſam quæ dicta eſt de percußione.* Ex *quocunq́; etiam caſu uehemens fit commotio in corpore humorum.* Sextum *eſt, ebrietas, quia in ebrie*

tate

ſtate caput repletur fumis & uaporibus, quibus ad organum auditus penetrantibus, commouetur aër connaturalis in organo auditus. Septimum eſt, frigus, ex nimio enim frigore debilitatur auditus organum, & calor naturalis cerebri, cauſanturq́; uentoſitates, quæ ad aureis penetrantes, nullo negotio tinnitum cient. Neque ſolùm ex dictis cauſis tinnitus aurium accidit, uerumetiam ex compluribus alijs, ueluti ex flatuoſo ſpiritu in capite generato, ac commoto. Aut, ut inquit Auicenna loco citato, ex ſonitu ſaniei, quæ generatur fortaſſe in ipſa aure, & ex feruore puris in partibus eius, aut ex motu uentoſitatis accidentis multoties in meatibus eius, ſicuti fit in febribus, aut ex repletione ſuperflua in corpore, & propriè in capite: aut ex materia uiſcoſa, reſoluta in paucam uentoſitatem: aut ex medicinis, quarum proprietas eſt, ut retineant humores, & uentoſitates in partibus cerebri.

DE NOCVMENTIS VISVS. CAPVT LXXVIII.

BAlnea, uina, Venus, uentus, piper, allia, fumus,

Porri

Porri cum cepis, faba, lens, fletusq́, ſinapi.
Sol, coitusq́, ignis, labor, ictus, acumina, puluis,
Iſta nocent oculis, ſed uigilare magis.

Ecphraſis.

Fit hoc loco mentio 21. rerum, oculis noxam inferentium. Quarum prima *eſt balneum, idq́ue tùm humidum, tum ſiccum: hoc ſtupha barbaris dicitur, Latinis uerò aëreum, illud cina uulgo, Latinis ſolium appellatur. Verùm duplici ratione oculis nocet. Primò quidem calore immodico eos excalfaciens complexionem eorundem deſtruit.* Natura *enim frigidiſsum & aquei, deinde uerò tenuiores humiditates, quibus ſpiritus uiſiui iiq́; ignei temperantur, refocillanturq́; exiccat, & reſoluit. Quamobrem circa Rhenum, eò quòd plurimum ſtupha ac balneo utantur, plures cæci reperiuntur, quemadmodum apud Holandos, ob inordinatam diætam & uitæ regimen, plures leproſi.* Secunda *eſt uinum, idq; immodicè ſumptum: hoc enim oculos & uiſum debilitat, quia replet caput fumis & uaporibus, unde etiam omnes ſenſus hebetiores reddit.* Tertia *eſt, Venus, id eſt, nimius uſus coitus, quem omnes medici perhibent uiſum plurimum lædere. Ariſtot. Sectione 4. problemat. 3. hanc aßignat cauſam, quòd ſcilicet per coitum auferatur quod opportunum eſt oculis. Oportet enim humidum aqueum ſubtile eis ineſſe,*

in quo uiſibiles ſpiritus fulciantur. Nam oculus natura eſt humidus, unde idem, in lib. de ſenſu et ſenſibili, capit. 2. & lib. 5. de generatione animalium, capite 1. Refert oculum eſſe de natura aquæ, ſed euulſis humidis & euacuatis, contingit ſuperiora deſiccari, quare oculi à ſua decedunt natura, qui humiditate uigebant. Meritò autem oculi uigent humiditate, quia per ſpiritus igneos, qui ſunt in frequenti motu, euaneſcerent, niſi humido ſuſtentarentur. Et hinc manifeſtum eſt coitum exiccare partes ſuperiores, ſubtrahendo humidum, unde læſio ſequitur aciei uiſus. Quarta eſt Ventus, & præcipuè Meridionalis, de quo Hippocrat. lib. 3. Aphoriſ. 5. Auſtri auditum hebetantes, caliginoſi, id eſt, caligine quadam oculos obfundentes, quia ſenſuum inſtrumenta plurima implent humiditate, & capitis grauitatem efficiunt. Principio autem neruorum humectato, neceſſe eſt & circa uoluntarios motus pigritiam euenire, & ueluti in ſe ipſo diſſolutum hominem apparere. Quinta eſt Piper, quod acrimonia ſua gignit fumos, qui oculos mordicant. Sexta, Allium, quod acrimonia & uaporibus, quibus caput implet, uiſui nocet. De hoc ſuprà capite 13. Septima, Fumus, nam & hic propter mordicationem & exiccationem oculis infeſtus eſt. Lege Ariſtotel. de hoc, ſectione 31. problemat. 22. Octaua, Porrum, ex cuius uſu generantur fumi craſſi melancholici, oculorum aciem hebetantes, ut dictum eſt cap. 13. Nona,

Cepæ, Quarum comeſtio acredine ſua ſimiliter oculis nocet. Decima. *Faba, generat enim fumum craſſum, melancholicum, obtenebrantem ſpiritus uiſiuos, ſicut & Porrum. Quare etiam comeſtio fabarum ſomnia parit terribilia, & horrenda.* Vndecima, *Lens, de qua Auicenna* 2.*Canon.capite* 449. *Illius, inquit, qui plurimum eius comeſtione utitur, uiſus obtenebratur, propter uehementiam exiccationis eius.* Duodecima, *Fletus, ſcilicet nimius, debilitat enim oculos, eò quòd retentricem oculorum facultatem debiliorem reddat.* Decimatertia, *Sinapi, quod propter acrimoniam uiſum debilitat.* Decimaquarta, *Adſpectio ſolis, et hoc propter eximium eius nitorem ac ſplendorem, quibus deſtruitur uiſus, ut conſtat manifeſta experientia & ratione. Senſibile enim excellens, ſenſui non proportionatum, cuiuſmodi ſunt radij ſolares, corrumpit ſenſum.* Decimaquinta, *Coitus, & maximè poſt nimiam repletionem, uel nimiam inanitionem, ut dictum eſt paulò ſuprà.* Decimaſexta, *Ignis, cuius inſpectio & ſplendor oculos uehementer exiccat, plurimumq; lædit. Quare fabri ferrarij, et quorũ operatio fit ad ignem, rubeos ferè et debiles habent oculos.* Decimaſeptima, *Labor, ſcilicet nimius, quia ſanguinẽ efficit ſicciorem, ſicut & reliquum corpus. Siccitas autem totam cutem indurat, ergo uel eam qua pupilla integitur. Itaq; uis illa conſpiciendi cooperitur, & deliteſcit. Lege Ariſtot. Sectione* 31. *problemat.* 14. Decima-

ma octaua, *percuſſio ſecundum oculos, lædit enim oculos & uiſum, eò quòd inde ſanguis fluat ad oculos ſpiritum uiſiuum perturbans, & aliquando apoſtema generans.* Decimanona, *nimius uſus rerum acutarum, cuiuſmodi ſunt ſalſamenta acria, fumorum acrimoniam generantia.* Viceſima, *puluis, ſiue inambulatio in locis pulueruleutis, unde facilimè puluis ad oculos pertingit, uiſumq́; obfuſcat.* Viceſimaprima, *uigiliæ immodicæ, quæ cæteris omnibus excellentius oculos exiccant.* Auicenna 3.3. *Tract.* 4. *cap.* 4. *Omnis, inquit, repletio nocet oculis, et omne quod exiccat naturam, & omne quod turbat ſanguinem ex rebus ſalſis, acutis & alijs, & omnis ebrietas. Vomitus uerò confert ei in quantum purgat ſtomachum, & nocet ei, in quantum mouet materias cerebri, expellendo eas & ipſum.* Et *ſi fuerit uomitus neceſſarius, debet fieri poſt cibum, & cum facilitate.* Et *ſomnus ſuperfluus nocet uiſui, & ſomnus ſtatim poſt repletionem, & multitudo phlebotomiæ, & propriè cum uentoſis continuis.*

DE CONFORTANTIBVS *uiſum.*

CAPVT LXXIX.

FOeniculus, Verbena, Roſa, & Chelidonia, Ruta,

Ex iſtis fit aqua, quæ lumina reddit acuta,

Ecphraſis.

Heic quinque recenſentur herbæ, quarum aqua ſiue liquor ſtillatitius confert uiſui. Prima eſt Fœniculus, cuius ſuccus in oculo poſitus, acuit uiſum, inquit Rhazes 3. ad Manſorem, capite 47. Secunda, Verbena, cuius aqua ocularibus medicamentis plurimum commiſcetur. Tertia, Roſa, cuius aqua confortat ſpiritum animalem, & uiſiuum. Dioſcor. libro 1. Quarta, Chelidonia, quæ herba ſuccum habet croceum. Hoc nomen ſibi uidetur uendicaſſe, quòd aduentu hirundinum exoriatur, & diſceſſu emarceſcat, teſte Dioſcor. Quinta, Ruta, herba uulgaris notitiæ, de qua Dioſcor. lib. 3. Viſus, inquit, aciem exiccat, dolores oculorum illita cum polenta lenit. Sed de his herbis ſatis dictum eſt ſuprà in diuerſis & proprijs capitibus.

CONTRA DOLOREM *dentium.*
CAPVT LXXX.

SIc dentes ſerua, porrorum collige grana,
Vre cum hyoſcyamo ſimul, utere iure de centi.
Sicq; per embotum fumum cape dente remotum.

Ecphraſis.

Ecphraſis.

Reſeruntur hoc loco medicamina quædam ad dolorem dentium efficaciſſima. Semina uidelicet pororum cum hyoſcyamo ſimul uſta. Adminiſtranda autem ſunt hoc modo: Succus hyoſcyami cum ſeminibus porrorum ſimul comburatur, & fumus per infundibulum in locum adfectum recipiatur. Hyoſcyamo enim uirtus ineſt ſtupefactiua, quæ doloris leuamen adeo præſtat, ut dolor uix percipiatur. Fumo

autem ſeminis porri uirtus ineſt interficiendi & eiji-ciendi uermis, in concauitatibus dentium intolerabilem quandoq; dolorem excitantis. Auic. 2. Can. capit. 549. *teſte.* Porrũ *uulgaris eſt notitiæ.* Hyoſcyamus *uerò herba eſt ſtupefactiua, cauleis emittens craſſos, folia lata, oblonga, diuiſa, nigra, hirſuta, pinguia et fœtida, flores è latere caulis ordine prodeunt, tanquam punicorum cytini, ſcutulis ſepti ſeminum plenis, ut papaueris, de quo* Macer:

Ore diu tepidum ſi contineatur acetum,
Quo ſint decoctæ radices illius herbæ,
Dicitur immodicum dentis pacare dolorem.

DE RAVCEDINE VOCIS. CAPVT LXXX.

Nux,

NVx, oleum, frigus capitisq́, anguillaq́, potus,
Ac pomum crudum, faciunt hominem fore raucum.

Heic recenſentur ſex cauſæ raucedinis uocis. Prima eſt, *nux, nuces enim ualde exiccant, unde uocem exaſperant, ſimilemq́; gruum uocibus reddunt.* Secunda, *Oleum, cuius partes aliquæ uiſcoſæ, ipſi pulmonis cannæ adhærent, raucedinemq́; faciunt. Secundo uerò loco, & cholericis corporibus raucedinem excitat, quia oleum in ijs citò inflammatur, unde exaſperationem & raucedinem inducit. Sed prima ratio uidetur potior.* Tertia, *frigus capitis, quia inde fit compreßio cerebri. Quare humores deorſum ad guttur & cannam pulmonis defluunt, raucedinem propter nimiam humectationem cannæ cauſantes.* Quarta, *anguilla, quia ex eſu eius phlegmata uiſcoſa multiplicantur, quæ ad cannam pulmonis penetrantia, atq; ibidem adhærentia, raucedinem inferunt.* Quinta, *potus, ſcilicet nimius, & maximè quando itur dormitum, quia & inde canna pulmonis plurimum humectatur, quæ potißima eſt cauſa raucedinis uocis, ſecundum omnium medicorum ſententiam.* Sexta, *pomum crudum, quatenus enim crudum exiſtit, phlegmata multiplicat. Et ſi præterea immaturum, ſtypticum, ſiue ponticum fuerit, guttur exaſperat.*

CONTRA RHEVMA. CAPVT LXXXII.

IEiuna, uigila, caleas dape, tuq; labora,
Inſpira calidum,modicum bibe,comprime flatum,
Hæc bene tu ſerua, ſi uis depellere rheuma.
Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catarrhus,
Ad fauces branchusq;,ad nareis eſto coryza.

Heic ſeptem enumerantur, quibus curatur rheuma, Primum *eſt* Abſtinentia*,ſiue ieiunium,per hoc enim materia rheumatis diminuitur, quia abſtinentia exiccat materiam, meliusq; maturat & conſumit.* Natura *enim deſtituta cibo in quem agat, in materiam rheumatis agit,eamq; conſumit, unde & caput minus repletur.* Auicen.5.3. Tract.1.cap.decimotertio, *Et oportet quidem, inquit,ne patiens catarrhum & coryzam, repleat uentrem cibis,qua re repleatur caput eius.*

Secundum, *Vigliæ, nam & hæ exiccant cerebrum, & prohibent aſcenſum multorum uaporum ad caput.* Tertium,*cibi calidi: qui plurimum conferunt rheumati ex materia frigida,hæc enim per illos digeritur,* Quartum,*Labor,nam & per hunc materia*

materia rheumatis conſumitur, labor enim exiccat ſuperfluitates corporis. Quintum, *Inſpiratio aëris calidi, idq́; maximè in catarrho ex materia frigida, per aërem enim calidum inſpiratum, caleſcit materia, & maturatur.* Sextum *eſt, Modicum bibere, & quaſi ſiti torqueri, ſiquidem & hoc modo rheumatis materia conſumitur, ſitis enim, ſiue parua potio exiccat, neq; per paruam potionem tanta fit repletio, quanta per magnam.* Septimum *eſt, Comprimere flatum, id eſt, anhelitum, hoc enim ualde confert catarrho, & maximè in cauſa frigida, quia per retentionem anhelitus caleſcunt ea quæ ſunt pectoris, ut melius digeratur materia frigida, phlegmatica, faciens catarrhum.* Vnde *Auicenna loco citato, Oportet, inquit, ut adſiduet calfactionem capitis, & elongationem eius à frigore, & minuat ipſum à Septentrione, et propriè poſt Auſtrum. Auſter enim replet & rarificat, Septentrio conſtringit & exprimit: & minoret potum aquæ congelatæ, neq; dormiat in die, ſitiat, & famem patiatur, & uigilet quantum poteſt, quia ſunt initium curæ.* Rha. 9. *ad Manſorem, cap.* 14. *præcipit ut uitetur decubitus ſupinus, ne peccans humor in poſteriorem partem, & dorſalem medullam fluat, neq; cùm poſterior pars manifeſto careat meatu, unde fluat materia, ad neruos penetret, et ſpaſmum ſiue paralyſin generet.* **Supinus decubitus**

Abſtinendum quoque omnino à uino. Vinum enim cùm ſit uaporoſum, & calidum, diſſoluit materiam,

& auget rheuma. Neq; ſtare conuenit ad ſolem, aut ignem, quia ſol & ignis diſſoluendo materiam augent rheuma.

Duobus ultimis uerſibus refertur differentia, inter catarrhum, branchum, & coryzan.

Rheuma. *Rheuma autem eſt nomen generale, ad quemlibet fluxum materiæ, ἀπὸ τοῦ ῥέω, id eſt, fluo. Ferè tamen accipitur pro eo fluxu, qui ex capite delabitur.*

Continet uerò in ſe tres ſpecies, uel membra: Catarrhum, branchum, & coryzan: unde ſi materia fluat ad pectus, uel membra uicina, dicitur catarrhus: Si ad fauces ſiue aſperam arteriam, Βράγχος græcis, latinis raucedo: ſi uerò ad nares, κόρυζα, ſiue grauedo.

CONTRA FISTVLAM. CAPVT LXXXIII.

AVripigmentum, ſulphur, miſcere memento,
His decet adponi calcem, coniunge Saponi,
Quatuor hæc miſce, commixtis quatuor iſtis,
Fiſtula curatur, quater ex his ſi repleatur.

Hoc loco traditur confectio emplaſtri pro curatione fiſtulæ, ex auripigmento ſcilicet, ſulphure, calce, & ſapone. Quia in his omnibus eſt uirtus exiccatiua & mundificatiua, quæ neceſſariò requiruntur in cura-

in curatione fiſtulæ. Auripigmentum, *inquit Plateari us, calidum eſt & ſiccum in 4. gradu, diſſoluit, attrahit, conſumit, & mundificat.* Sulphur *item &* Sapo, *ſecundum eundem, calida ſunt & ſicca. ſulphur quidem calidum eſt et ſiccum in 4. Sapo uerò remiſſius.* De calce Auic. 2. Can. cap. 148. *ſic inquit: Calx abluta eſt exiccatiua, ſine mordicatione, & conſolidat.* Eſt *porrò fiſtula, uulnus aſſiduè & periodicè fluens, id eſt, ſecundum diuerſa tempora, ſiue diuerſas lunationes.* Auripigmentum *eſt, quo utuntur ſculptores, æs ſiue metallum lapidibus conglutinantes.* Sapo *ſiue* σμῆγμα, *eſt pinguedo illa alba, ſiue nigra, qua mulieres ueſteis lauant & emundant.*

DE NVMERO OSSIVM, DENtium, & neruorum in homine.

CAP. LXXXIIII.

Oſsibus ex denis bis centenisq; nouenis
Conſtat homo, denis bis dentibus et duodenis,
Ex tercentenis decies ſex quinqueq; uenis.

Hoc loco habetur numerus oſſium, dentium, & uenarum corporis humani. Dicitur autem primò homo conſtare ducentis nouendecim oſſibus. Summis tamen & maioris autoritatis medicinæ doctoribus, Hippocrati *nimirum,* Galeno, Rhaze, Auerrhoi,

rhoi, & Auicennæ placet, oſſa hominis eſſe 248. tametſi in particulari enumeratione oßium minus conueniant. Hinc ille uulgatißimus uerſus:

Oſſa ducentena ſunt atq; q[illegible]ter duodena.

Dentes. Secundò dicitur homini ineſſe triginta duos dentes, & hoc intelligendum ut plurimum in hominibus perfectis. Aliquando enim contingit, ut quidam careant dentibus quatuor extremis, qui poſt molares ſunt, & ij dentes habent duntaxat 28. Aliqui carent his dentibus ultimis in pueritia tantùm, alij in pueritia, & iuuentute, ita ut eis non naſcantur donec ſeneſcant, alij ijs per totam uitam deſtituuntur. Auicenna 1.1. Doctr.5. Sum.1. capite 5. Dentes quidem, inquit, ſunt triginta duo, contingit tamen nonnunquam homines quoſdam non habere quatuor extremos, unde tunc non erunt niſi 28. Eorum uerò duo ſunt duales, & duo quadrupli ſuperius, & totidem inferius ad incidendum. Et duo dentes anteriores, & duo quadrupli iunguntur dualibus à dextris & ſiniſtris, & tam duales quàm quadrupli, ſunt duo in ſuperiori mandibula, & duo in inferiori. Et ſunt omnes ordinati ad incidendum, ideo à græcis Τεμνικοὶ, id eſt, inciſores uocantur, præcipuè duales. Et poſt hos duo ſunt qui uocantur Κυνόδοντες, id eſt, canini, ſuperius, & duo inferius immediatè coniuncti quadruplis, quorum officium eſt mandere, & eſcas duriores confringere. Hos ſequuntur dentes molares, à dextris & ſiniſtris quatuor, tã in ſuperiori quàm inferiori mandibula.

bula. Deinde in quibuſdam eſt dens unus ſenſus, tam à dextris, quàm ſiniſtris, tam in inferiori, quàm ſuperiori mandibula, in quibuſdam uerò non. Et ſunt dentes illi molares & ſenſus omnes ordinati ad molendum. Et ſumma totius numeri dentium eſt 32. uel 28 in non habentibus dentes ſenſus. Sunt autem hi quatuor duales, quatuor quadrupli, & quatuor canini, ſedecim molares, & quatuor dentes ſenſus. Tertiò dicitur hominem habere 365. uenas, id quod Anatomia conſtat.

DE QVATVOR HVMORIBVS *corporis.* CAP. LXXXIX.

QVatuor humores humano in corpore conſtant,
Sanguis cum cholera, phlegma, Melancholia.
Terra melanch. aqua phleg. aër ſanguis, choler. ignis.

Hic agitur imprimis de humoribus ad humani corporis conſtitutionem neceſſarijs. Sunt autem 4. Sanguis ſcilicet, phlegma, cholera, & melancholia. Deinde oſtenditur natura & complexio eorundem cum comparatione ad elementa. Melancholia eſt frigida & ſicca, & comparatur terræ, quæ ſimilis naturæ eſt. Phlegma frigidum eſt & humidum, et comparatur aquæ. Sanguis eſt calidus & humidus, & comparatur aëri. Cholera uerò eſt calida & ſicca, et cõparatur igni. Vnde uerſiculi uulgares;

Humi-

Humidus eſt ſanguis, calet, eſt uis aëris illi.
Alget phlegma, humetq́;, illi ſic copia aquoſa eſt.
Sicca calet cholera, & ſic igni ſit ſimulata.
Frigens, ſicca, melancholia eſt, terræ adſimilata.

Sanguis. Auic.1.1.Doctr.4.cap.1. *atteſtante, ſanguis inter humores præſtantiſſimus eſt, uel quia eſt materia ſpirituum, in quibus conſiſtit uita, & omnis operatio uegetatiua, uitalis, & animalis. Vel quia conformis eſt principijs uitæ. Eſt enim calidus & humidus temperatè, uel quia plus nutrit & inſtaurat deperditum, quàm cæteri humores. Et ut uno uerbo dicam, theſaurus eſt naturæ, ut quo amiſſo ſtatim mors conſequatur.*

Phlegma *Secundum probitatis locum ſibi phlegma uendicat, uel quia tēpore neceſſitatis cōcoctione in ſanguinem mutatur: atq; hac ratione nullum proprium habet receptaculum, ſed cum ſanguine commixtus incedit, Vel quia uicinus eſt radicali humido, quod eſt quaſi baſis uitæ.*

Cholera. *Deinde ſequitur cholera, quæ participat naturali calori, quàm diu menſuram ſeruat.*

Melancholia. *Hinc melancholia ſequitur, uelut ſæx ac ſedimentum ſanguinis, elongata à principijs uitæ, inimica lætitiæ & liberalitati, & cognata ſenio ac morti. Sanguinis autem duæ ſunt ſpecies, naturalis ſcilicet & innaturalis. Naturalis quidem, cuius color ruber eſt, uenalis ſcilicet ruber obſcurus, & arterialis ruber clarus, expers mali odoris, & admodum dulcis,*

& hoc

& hoc reſpectu aliorum humorum. Innaturalis duplex eſt. Quidam enim innaturalis eſt qualitate, mutatus ſcilicet à complexione bona in ſe, ſine alterius humoris commixtione. Alter innaturalis eſt, propter humorem malum ei commixtum, peccantem qualitate, ſubſtantia, uel quantitate, uel in proportione alterius ad alterum. Et hic duplex eſt. Nam quidam eſt non naturalis, ex permixtione mali humoris, extrinſecus ſuperuenientis. Alter nõ naturalis eſt, ex permixtione mali humoris generati in ipſomet ſanguine, quando pars ſanguinis tenuior putreſcens in choleram, & craßior in melancholiam conuertitur, earumqúe uel altera, uel utraque in ſanguine permanet.

Et hic ſanguis non naturalis ex admixtione mali humoris, à naturali multifariam differt. Primò in ſubſtantia, quia craßior & turbidior eſt, cùm miſcetur ipſi melancholia, tenuior cùm commiſcetur ei cholera uel aquoſitas. Secũdò in colore, quia declinat ad albedinem ratione phlegmatis, uel ad nigredinem, ratione melancholiæ. Tertiò in odore, quia magis fœtidus eſt ex admixtione putridorum humorum. Quartò in ſapore, quia uergit ad amaritudinem propter admixtionem choleræ, uel ad acetoſitatem ex partẽ melancholiæ, uel ad inſipiditatem, ratione phlegmatis.

Phlegmatis uerò naturalis duæ ſimiliter ſpecies habentur,

bentur, naturale ſcilicet & innaturale. Naturale eſt, *quod concoctione in ſanguinem mutatur, quia ſanguis eſt bene coctus.* Et eſt quidam dulcis phlegmatis, quod non ualde exiſtit frigidum, imò comparatione paucæ eſt frigiditatis, ſanguinis uerò & flauæ bilis comparatione eſt frigidum & naturaliter album.

Phlegma dulce. Et dicitur phlegma dulce, extenſo hoc nomine dulce ad omneis ſapores delectabiles, quia alio modo phlegma naturale non eſt dulce, cùm ſit inſipidum, aquoſum, & ſapori aquæ ualde propinquum. Hinc natura proprium receptaculum machinata non eſt, ſicut choleræ & melancholiæ, ſed reliquit ipſum cum ſanguine mixtum, ut tempore neceſsitatis, in ſanguinem conuertatur: habet enim ſimilitudinem ſanguini propinquam.

Et huius phlegmatis, duæ ſunt neceſsitates, ac una utilitas. Prima neceſsitas eſt, ut ſit iuxta membra, ut hoc ut operentur in ipſum uirtutes eorum, coquant, digerant, & nutriantur inde, cùm amiſerint nutrimentum ſuum, quod eſt ſanguis bonus propter retentionem materiæ ſanguinis, quæ quidem retentio fit à ſtomacho & epate, ob cauſas quaſdam accidentaleis. Secunda neceſsitas eſt, ut miſceatur cum ſanguine, ipſumq; nutriendis membris phlegmaticæ conſtitutionis accommodet, cuiuſmodi ſunt cerebrum & nucha, quorum ſanguini, non minimam phlegmatis partem admixtam eſſe conuenit.

Vtilitas uerò eius eſt, ut humectet iuncturas & membra,

membra, quæ in iugi & continua motione ſunt, ne deſiccentur ob calorem ex motu & colliſione prouenientem. Phlegma aũt innaturale diuiditur, Primò ſecundũ ſubſtantiam: aliud enim mucilaginoſum eſt, aliud uerò ſecundum ſenſum diuerſum in tenuitate & craßitie ſuarum partium. Dicitur autem mucilaginoſum, ob ſimilitudinem quam habet cum mucilagine è ſeminibus extracta.

Phlegma craſſum apparet æquale in ſubſtantia, Craſſum. id eſt, tenuitate et craßitie, ſecundũ ſenſus iudicium: reuera tamen in partibus ſuis diuerſum eſt, & dicitur phlegma crudum, multiplicatur autem in ſtomacho & inteſtinis. Quod à ſtomacho, euacuari uomitu bis ſingulis menſibus Hippo. conſulit in lib. de uictus ratione priuatorum. Et ad eius quidem expulſionem ſiue excretionem ab inteſtinis, natura ſtatuit ut cholera à cyſti fellis ad inteſtinum ieiunum, & ad alia inferiora defluat, eaq́ʒ à pituitoſis excrementis expurget, & abſtergat, atq́ʒ eorundem excretionem adiuuet. Interdum & in uenis multiplicatur, & præcipuè in ſenibus propter diminutionem digeſtionis, & illic moram trahens paulatim augetur & craſſeſcit, & cùm inde tandem grauetur natura, nec poßit ipſum per ordinarias expulſionis uenas repellere, facit de poßibilibus id quod melius eſt, elongatq́ʒ à corde & reliquis membris intrinſecis, propellens ad exteriora, præſertim ad tibias, quia propter grauitatẽ ſuam, naturaliter ad inferiora tendit. Et hæc cauſa

eſt, cur tibiæ ſenum inflentur, adeoq; intumeſcant, ut poſt digiti impreſsionem, in ijs ueſtigium ac fouea relinquatur, & maximè adpropinquante nocte, idq; in pinguibus etiam & ijs qui humido nutrimento gaudent, euenire ſolet.

Tenue. Aliud phlegma eſt ualde tenue & aquoſum, ſimile aquæ aliquantulum inſpiſſatæ, & ſæpe inuenitur in ſaliuis & ſputis eorum, qui malè digerunt nimiſq; bibunt. Solet autem à cerebro ad nares diſtillare in principio coryſæ, quod per decoctionem incraſſatũ in phlegma craſſum aut mucilaginoſum conuertitur.

Gypſeum Aliud phlegma eſt ualde craſſum, album, quod uocant gypſeum, cuius tenue reſolutum eſt propter diuturnam eius in iuncturis moram, craſſum autem ceu lapis induratum remanſit. Et hoc phlegma facit podagram nodoſam ferè incurabilem. Vnde Ouidius:
Soluere nodoſam neſcit medicina podagram.

Vitreum. Aliud phlegma eſt uitreum, ſpiſſum, craſſum, & uitro liquefacto in colore, uiſcoſitate et pondere ſimile. Secũdò diuiditur phlegma innaturale ex parte ſaporis: Quoddã enim dulce eſt ex admixtione ſanguinis ſub quo etiã continetur phlegma unctuoſum: quod fit ex admixtione unctuoſitatis ſanguinis cũ phlegmate.

Salſum. Aliud phlegma eſt inſipidum ex cruditate, ſicut et quoddam uitreum.

Aliud eſt ſalſum ex admixtione cholera. Et hoc eſt mordacius, ſiccius, & leuius cæteris ſpeciebus phlegmatis, ob choleram quam in ſe admittit, hæc enim ſicca, leuis,

ta, leuis, & acuta eſt. Sæpe hoc reperitur in ſtomachis frequenter fortia uina bibentium, & utentium ſalſis & acutis. Adhærens autem ſtomacho, cauſat interdum ſitim uehementem, diuq; per inteſtina diſcurrens, ea quandoq; excoriat & dyſenteriam parit, ſiue tenaſmum.

Aliud phlegma eſt acetoſum, quod fit quādoq; ob melancholiam acetoſam ipſi admixtam, quandoq; uerò ob ebullitionem, quæ accidit phlegmaticis, non ſecus atq; dulcibus ſuccis fructuum accidere ſolet, hi enim primò ebulliunt ſiue feruent, & deinde aceſcunt. Et hoc phlegma ſæpius reperitur in ſtomacho malè digerentium, quàm in alijs partibus, Nam ad os ſtomachi naturaliter melancholia profluit, ad deſiderium excitandum, quæ deorſum cadens & phlegmati mixta ipſum quandoq; acetoſum reddit. Id quod cognoſcitur per ructus acidos. Interdum etiam phlegma tale generatur in ſtomacho per uiam ebullitionis à debili calore ex chylo. Acetoſum.

Aliud phlegma eſt ponticum, quod quandoq; ex admixtione melancholiæ ponticæ generatur. Raro tamen reperitur, propter melancholiæ ponticæ raritatem: quandoq; uerò oritur ex uehementi infrigidatione, qua humiditas eius congelatur, & nonnihil ad terreſtrem ſubſtantiam inalteratur, neq; ſuperuenit ei calor debilis, quo ebulliens in acetoſitatem conuertatur, neq; calor fortis, qui digerens ipſum, in ſanguinem commutet. Ponticū.

Cholerę uerò ſpecies ſimiliter duę ſunt: Naturalis ſcilicet,& innaturalis. Cholera naturalis eſt ſpuma ſanguinis, cuius color eſt ruber clarus, id eſt, citrinus in ultimo citrinitatis gradu, ſicuti capillamenta croci, eſtq́; leuis & acuta, & quò calidior eſt, eò magis etiam rubet. Et hęc cholera in epate generata, in duas partes diuiditur. Quarum una cum ſanguine ad uenas defertur, altera ad cyſtim fellis tranſmittitur. Pars autem, quę cum ſanguine tranſit, cum eodem neceßitatis & utilitatis cauſa penetrat. Neceßitatis quidem, ut miſceatur cum ſanguine pro nutritione membrorum cholericorum. Vtilitatis uerò, ut extenuet ſanguinem, quò cõmodius in uenas penetret. Pars autem illa, quę tranſit in cyſtim fellis, con ſimiliter propter neceßitatem & utilitatem tranſmittitur. Neceßitas eſt duplex, quędam enim eſt corporis totius, ut uidelicet mundet ipſum à ſuperfluitatibus cholericis. Altera eſt reſpectu cyſtis fellis, ut nutriat ipſum. Vtilitas quoq; duplex eſt: Vna, ut abluat inteſtina à fecibus & phlegmate uiſcoſo, eis adhęrente, Altera ut pungat inteſtina & muſculos ani, ad excernendum quod in eis noxium eſt. Cuius rei ſignũ eſt, quòd colica ſępe accidit, propter oppilationem foraminis, quod à cyſti fellis uſque ad inteſtina procedit.

Cholera uerò innaturalis duplex eſt. Nam una eſt innaturalis, ob cauſam extrinſecam, quę ei admiſcetur. Altera ob cauſam internam, quia ſubſtantia

eius

eius non eſt naturalis. Cholera innaturalis ob cauſam extrinſecam, alia eſt fumoſa, cui phlegma admiſcetur, & dicitur fumoſa ſiue nota, quòd ſæpiſsimè generari ſoleat. Ex hac ſæpe fit tertiana notha. Altera eſt minoris fumæ, cui ſcilicet melancholia admixta eſt. Cholera uerò fumoſa, uel eſt citrina, & generatur ex admixtione phlegmatis tenuis cum cholera naturali: uel eſt uitellina, ouorum uitellis ſimilis, & generatur ex admixtione phlegmatis craſsi cum cholera naturali. Cholera autem minoris fumæ, duobus fit modis, uel quando cholera in ſe aduritur & in cinerem conuertitur, unde pars tenuis choleræ non ſeparatur: & hæc eſt peior. Vel quando melancholia choleræ extrinſecus accedens, cum ea miſcetur, & hæc eſt melior: color eius ruber eſt, non tamen clarus, neq; floridus, ſed ſanguini uenali ſimilior. Cholera uerò innaturalis ſecundum propriam ſubſtantiam, ſine alterius humoris commixtione, alia quidem ſæpius in epate generatur, per aduſtionem eius quod in ſanguine eſt tenuius, cùm craſſum in melancholiam conuertatur. Alia uerò in ſtomacho ex cibis malis non digeſtis, ſed corruptis. Vel generatur in uenis ex humoribus alijs. Et huius duæ ſunt ſpecies. Nam quædam eſt praſina, ſimilis colori praſij nigri, quæ generatur ex uitellina quando aduritur. Aduſtio enim in cholera uitellina facit nigredinem, qua commixta cũ citrinitate, generatur color uiridis. Alia eſt ærugmoſa, in colore ærugini æris ſimilis, et generatur ex pra

ſina, quando cò uſq; aduritur, donec humiditas eius exiccetur, et ob ſiccitatẽ albeſcat. Et hæ duæ ultimæ, malæ ſunt & uenenoſæ, æruginoſa tamen peior eſt.

Melancholiæ ſpecies itidem duæ ſunt, naturalis ſcilicet, & innaturalis. Naturalis eſt fæx boni ſanguinis & turbulentia & ſuperfluitas, cuius ſapor inter dulcem & ponticum medius eſt. Et hæc in epate generata, in duas partes diducitur, quarum una cum ſanguine ad uenas penetrat, altera ad ſplenem tranſmittitur. Prima pars penetrat cum ſanguine ob neceſſitatem et utilitatem. Ob neceſſitatem quidem, ut miſceatur cum ſanguine, ad nutrienda membra melancholica, frigida & ſicca, ſicut oſſa. Ob utilitatem uerò, ut fluxibilitatem ſanguinis nimiam coërceat, & uigore corpulentiam eius condenſet, donec fiat pars ſolida membrorum duorum inde nutriendorum. Altera pars, qua ſanguis non indiget, promanat ad ſplenem, propter neceſſitatem & utilitatem. Neceſſitas duplex eſt, quarum una eſt ſecundum totum corpus, ut ſcilicet ipſum à melancholica ſuperfluitate emundet. Altera ſecundum ſplenem, ut ipſum nutriat. Vtilitas uerò eius inde eſt, quòd ipſa ad orificium ſtomachi profluens exprimat humiditates ibidem inuentas, ſicut mulier mulgendo exprimit digitis ſuis lac ab uberibus uaccæ. Et hæc utilitas, duobus contingit modis. Primò enim conſtringit, inſpiſſat & confortat orificium ſtomachi: deinde in ore ſtomachi, acrimonia ſua cõmotionem facit, et excitat deſideriũ ac famem.

Melan-

Melancholia uerò innaturalis, eſt quaſi res aduſta ſiue cinis, reſpectu aliorum humorum. Eius 4. ſunt ſpecies notæ, licet plures ſint obſcuræ. Prima eſt cinis cholerę, & eſt illud quod de cholera aduritur, et hæc amara eſt. Secunda eſt cinis phlegmatis, & eſt illud quod fuit aduſtum ex phlegmate : & ſi phlegma aduſtum fuerit, ualde tenue & aquoſum, tum melancholia, ex eo genita, erit ſalſa in ſapore. Si autem fuerit phlegma craſſum quod aduritur, tum cinis eius, ſiue melancholia inde nata, tendit ad acetoſitatem uel ponticitatem. Tertia eſt cinis ſanguinis, & eſt illud quod aduſtum eſt ex ſanguine. Et hæc melancholia ſalſa eſt, nonnihil dulcedinis participans. Quarta eſt cinis melancholiæ naturalis, & ſi naturalis, unde fit, tenuis fuerit, tum admodum acetoſa eſt, terramq́; ſi ſupereffuſa ſit, attollit, ac fermentat, bullasq́; quales feruentibus iuſculis innatant, excitat. Odor eius acris eſt, quem fugiunt muſcæ & reliqua animalia. Si uerò melancholia naturalis ex qua generatur, fuerit craſſa, minoris erit acetoſitatis, cum pauca ponticitate.

DE TEMPERATVRA SIVE *Complexione ſanguinea.*

CAPVT XC.

NAtura pingues iſti ſunt atq; iocantes,
Semper rumores cupiunt audire frequentes,

Hos Venus, et Bacchus delectant, fercula, riſus,
Et facit hos hilares, & dulcia uerba loquentes.
Omnibus ĳ ſtudĳs habiles ſunt, & magis apti.
Qualibet ex cauſa non hos facilè excitat ira.
Largus, amans, hilaris, ridens, rubeiq; coloris,
Cantans, carnoſus, ſatis audax, atq; benignus.

Sanguinei *Enumerantur hoc loco ſigna complexionis ſanguineæ, quorum primum eſt, Sanguineum natura eſſe pinguem, id quod de pinguedine in propria acceptione intelligendum non eſt, hæc enim ſemper frigiditatem complexionis ſignificat, ut teſtatur Auic. 2. 1. Doct. 3. cap. 3. Sed de pinguedine ad multam corpulentiam ſiue carnis abundantiam extenſa, quia autore Auic*

re Auicenna loco citato,multitudo carnis rubræ cum decenti firmitate & non laxitate eius,ſignificat com plexionem calidam & humidam, qualis eſt ſanguinea. Quia multitudo carnis rubeæ atteſtatur ſuper fortitudine uirtutis adſimilatiuæ, & multitudine ſanguinis, quæ uigent & inualeſcunt calido & humido,teſte Gale.lib.2.temperament. Corpulentia,inquit,ſiue carnis abundantia ex ſanguinis copia naſci tur,quum enim calori, intra debitos fineis manenti, boni ſanguinis accedit copia, neceſſe eſt ut corpulentia ſequatur. Auicenna item loco citato,ſic ſcribit: Corpus carnoſum abſq; multo adipe & pinguedine,eſt calidum & humidum, id eſt,ſanguineum. Idem habet Galen.in arte medicinali cap.59. Calidior autem & humidior temperatura &c. Secundum, eſt ſanguineum eſſe uel iocoſum,ut qui loquendo alijs riſum excitet,uel lætum ex benignitate humoris ſanguinei, prouocantis lætitiam ac iocunditatem, propter ſpiritus claros & perfectos, quos hic ſanguis parit. Tertium eſt,ſanguineos delectari fabulis io coſis,idq; eadem ratione. Quartum eſt,ſanguineos eſſe pronos ad libidinem, ratione caliditatis & hu miditatis,ad coitum incitantium. Quintum eſt,ſan guineos libenter indulgere uini potionibus. Sextum eſt,eoſdem libenter ueſci cibis bonis. Quorum duorum eadem cauſa eſt,quia ſimilia ſimilibus conſeruan tur. Septimum eſt,ſanguineos facilè ridere. Sanguis enim riſum prouocat.

Vnde Hippoc. in lib. de præparatione hominis, Quibus, inquit, conceſſum eſt puriore ſanguine frui, frequenter ij rident, & florida facie apparent omnes colore uenuſto. Octauum *eſt, ſanguineos eſſe hilares, & facie amabiles, & iocundos, propter uiuidum & floridum colorem, & uenuſtatem complexionis ex ſanguine.* Nonum *eſt, ex ſanguineorum ore dulcia profluere uerba, eò quòd natura ſanguine delectetur.* Decimum *eſt, ſanguineos eſſe ingenioſos, id eſt, habiles & aptos omnibus artib. diſcendis, idq; ob ingenij uigorem & inſitam ex ſanguine uim, ſiue docilitatem.* Vndecimum *eſt, ſanguineos non facilè ira commoueri, propter humiditatem qua feruor cholerae ad iram excitantis, reprimitur.*

Duobus poſtremis uerſibus repetuntur quædam ſigna dicta, et adduntur nonnulla alia. Primum *eſt, ſanguineos eſſe largos, id eſt, liberales, non auaros.* Secundũ *eſt, ſanguineos amoribus operam dare:* Tertium *eſt, ſanguineos eſſe hilares, id eſt, uultu uenuſtos & iocundos.* Quartum *eſt, ſanguineos quaſi ſemper ridere, quorum omnium cauſa eſt benignitas ſanguinis.* Quintum *eſt, eos eſſe rubicundos. Vnde Auic. loco citato, Color, inquit, rubeus, ſignificat multitudinem ſanguinis, id quod intelligendum de colore rubro, cum quodam ſplendore, & non de rubeo fuſco, qualis apparet in facie eorum, qui libenter & abunde uina fortia bibunt, & utuntur ſalſis atq; acutis ſpeciebus. Hæc enim facies lepram præſagit.*

præſagit. Sextum *eſt, ſanguineos ob animi lætitiam cùm delectare tum delectari cantu.* Septimum *eſt, eſſe corpulentos & carne abundare, cuius ratio ſuprà reddita eſt.* Octauum *eſt, eſſe audaces ob caliditatem ſanguinis quæ eſt cauſa audaciæ.* Nonū *eſt, ſanguineos eſſe benignos ac clementes, ob ſanguinei humoris benignitatem.*

DE TEMPERATVRA SIVE *Complexione Cholerica.*
CAPVT XCI.

EST

EST humor choleræ, qui competit impetuoſis,
Hoc genus eſt hominum, cupiens præcellere cunctos.
Hi leuiter diſcunt, multum comedunt, citò creſcunt.
Inde & magnanimi ſunt, largi, ſumma petentes.
Hirſutus, fallax, iraſcens, prodigus, audax,
Aſtutus, gracilis, ſiccus, croceiq; coloris.

Heic adſignantur ſigna quædam & notæ complexionis cholericæ. Prima eſt, *cholericum eſſe impetuoſum, id eſt, facere cuncta cum impetu, quia ſuperfluus calor in cholerico impetum excitat, unde Auicen. 2. 1. Doct. 3. cap. 3. Operationes exceſſiui motus ſignificant caliditatem.* Secunda eſt, *Cholericum eſſe ambitioſum & honoris cupidum, primasq; expetere ſedes, ac conari præferre ſeſe omnibus.* Ratio, *quia ſuperfluus calor incitat animum ad arrogantiam & temeritatem.* Tertia eſt, *cholericum citò diſcere, & celeris eſſe ingenij, & hoc propter tenuitatem et caliditatẽ humoris cholerici.* Vnde *Auicenna ibidem, Intellectus, inquit, id eſt, promptitudo & uis intelligendi, ſignificat caliditatem complexionis.* Quarta eſt, *cholericos eſſe edaces & multiuoros,*

ros,fortior enim calor ipſis ineſt digerens, & maior reſolutio,quàm alijs corporibus.Quinta eſt,cholericos citò adoleſcere, id eſt,peruenire ad augmentũ, idq́; ob fortitudinem caloris naturalis, qui eſt cauſa augmenti. Sexta eſt, cholericos eſſe magnanimos, id eſt, non poſſe tolerare iniurias, propter caliditatem, unde idem Auicenna eodem loco, Parum pati ab unaquaq; re ſignificat caliditatem.Septima eſt, eoſdem eſſe largos,& hoc in illos, unde honores conſequi ſperant.Octaua eſt,cholericos appetere ſumma, id eſt, ſummas dignitates & officia, propter cauſam ſecundæ notæ.Nona eſt,cholericos eſſe hirſutos, id eſt, piloſos. Rationem reddit Gal.lib.2. de tempera. Calida,inquit,& ſicca intemperies hirſuta eſt,uerùm in ſummo. Quippe per omnem cutem digeritur ſemper aliquid à calido, quod ſecum etiam interni humoris nonnihil aufert ad cutem, unde pili generantur.Decima eſt,cholericum eſſe fallacem,id eſt,deceptorem.Vndecima eſt,cholericos eſſe iracundos,id eſt,facilimè iraſci ob caliditatem, & hoc ob facilem commotionem choleræ & ebullitionem ſanguinis circa cor.Duodecima eſt,cholericum eſſe prodigum in exhibendis ſcilicet muneribus pro honore conſequendo. Decimatertia eſt,cholericos eſſe audaces,idq́; ob nimiam caliditatem,& maximè cordis. Decimaquarta eſt,eoſdem eſſe aſtutos,& hoc propter caliditatem et agilitatẽ choleræ. Decimaquinta eſt, cholericos eſſe graciles; id eſt,maci-

eſt, macilentos, & raræ corpulentiæ, ob caliditatem nimiam, & uehementer reſoluentem. Decimaſexta eſt, *eoſdem eſſe ſiccos, id eſt, macros, eadem ratione.* Decimaſeptima *eſt, cholericos eſſe coloris crocei, id eſt, citrini.* Hinc Auicenna *loco citato: Color ſubrufus ſignificat choleræ dominium.*

DE TEMPERATVRA SIVE *Complexione Phlegmatica.* CAPVT XCII.

PHlegma dabit uires modicas, latosq́ breueisq́,
Phlegma facit pingueis, ſanguis reddit mediocres.
Otia non ſtudio tradunt, ſed corpora ſomno,
Senſus hebes, tardus motus, pigritia, ſomnus.

Hic

Hic ſomnolentus, piger, in ſputamine multus,

Eſt huic ſenſus hebes, pinguis, facie color albus.

Recenſentur hoc loco ſigna complexionis phlegmaticæ. Primũ *eſt, paucitas uirium, phlegmatici enim ſegnes ſunt, & paucas uireis habent, ob debilitatem caloris naturalis, unde quælibet uirtus ſiue facultas exordium habet.* Secundum *eſt, phlegmaticos eſſe latos & breueis, ineſt enim eis parum caloris innati, nec ſufficit corpus in longum extendere. Extendit igitur ſecundum latum.* Tertium *eſt, phlegmaticos eſſe pingueis, propter frigiditatem & humiditatem. Vnde dicit Auic. loco aliquoties iam citato, Pinguedo uel adeps ſuperflua ſignificat exceſſum frigiditatis & humiditatis, & complexionem corporis frigidam & humidam, quia quod in ſanguine pingue, leue, & tenue eſt, utriuſq; materia eſt. Cumq; id uenæ extra ſe tranſmiſerint, ubi in frigidas particulas incidit, in ijs concreſcit, & in adipem ſiue pinguedinem conuertitur, inquit Gal. lib. 2. de tempera. Sequitur deinde apud eundem, ſanguineos eſſe mediocres in longitudine & breuitate.* Quartum *eſt, Phlegmaticos magis ad ocia quàm ſtudia inclinari, nimirum inſtrumentis ueluti torpentibus ob frigiditatem, autore Gal. lib. 3. de Symp. cauſis.* Quintum *eſt, eoſdem multum dormire, & hoc propter multam humiditatem & frigiditatem, ut innuit*

Auic.

Auic.loco citato. Sextum eſt, Phlegmaticos eſſe tardi & hebetis ingenij. Quemadmodum enim intelligendi facilitas & ingenij uigor ex calore innato oritur, ita tarditas & hebetudo eorundem à contrario, ſcilicet frigido exordium ſuſcipiunt. Septimum eſt, phlegmaticos eſſe tardi motus, et hoc propter frigiditatem, quæ facit motum tardum, ſicut caliditas uelocem, ut dictum eſt. Octauum eſt, Phlegmaticos eſſe pigros. Nonum, Phlegmaticos eſſe longi ſomni, quorum cauſæ ſatis ſunt manifeſtæ ex ſuprà dictis.

Duo poſtremi uerſus repetunt ſigna prædicta cum quibuſdam alijs. Primum eſt, phlegmaticum eſſe ſomnolentũ, id eſt, inclinari ad nimium ſomnum. Secundum eſt, eſſe pigrum, id eſt, tardum ad quamlibet operationem. Tertium eſt, eſſe multi ſputi, propter humiditatem abundantem, unde ſputum multiplicatur. Quartum eſt, eos habere obtuſos ſenſus, tam internos quàm exteriores. Quintum eſt, eſſe pingueis. Sextũ eſt, phlegmaticos eſſe albos in facie. Albedo enim cutis et maximè faciẽi, ſignum eſt priuationis ſanguinis, aut paucitatis eius cũ frigiditate, ut dicit Auic. loco citato.

DE TEMPERATVRA SIVE complexione Melancholica.

CAPVT XCII.

REſtat adhuc triſtis choleræ ſubſtantia nigræ,

Quæ reddit prauos, pertriſtes, pauca loquentes.
Hi uigilant ſtudijs, nec mens eſt dedita ſomno,
Seruant propoſitum, ſibi nil reputant fore tutum.
Inuidus, & triſtis, cupidus, dextræꝗ; tenacis.
Non expers fraudis, timidus, luteiꝗ; coloris.

Heic referuntur ſigna complexionis melancholicæ. Primum *eſt, prauitas. Melancholia enim reddit homines prauos, & malorum morum, quales ſunt qui ſeipſos interficiunt.* Secundum *eſt, multa triſtitia, Melancholici enim ualdè triſtes ſunt, propter ſpiritus melancholicos, turbidos & tenebroſos, ut homines læti ſunt ob ſpiritus claritatem.* Tertium *eſt, taciturnitas. Melancholici enim ſunt taciti, &*

paucorum uerborum,propter frigiditatem,ſicut nimia garrulitas ex caliditate prouenit. Quartum *eſt,melancholicos eſſe aptos ſtudio,propter loca ſolitaria,quæ amant: Studia enim,ut ille inquit,ſeceſſum quærunt.* Quintum *eſt, Melancholicos eſſe breuis uel pauci ſomni, parúmue dormire,propter nimiam ſiccitatem cerebri,et fumos melancholicos, cauſantes ſomnia terribilia,quibus facilimè expergiſcuntur.* Sextum *eſt,eos ſeruare propoſitum,nec facilè dimoueri ab eo quod ſemel menti hæſerit, difficulterque placari,et hoc propter ſiccitatem, quæ non ſinit propoſitum citò mutari.* Septimum *eſt,melancholicos putare nil ſibi fore tutum, eoq́; ſemper timere, quòd nimirùm atra bilis rationalis animæ arcem occupans, timorem inducat: neque id mirandum eſt, cùm uideamus in rebus externis,inquit Gal.lib.2.de ſimp.cauſ.nihil magis quàm tenebras hos perterrefacere. Si igitur quippiam tenebris ſimile rationali parti animæ circumfundatur, hominem ſemper timere neceſſe eſt,utpote,qui ſemper timoris cauſam in corpore circumferant. Quod enim nobis extrinſecus accidit, cùm ambiens nos aër uaſtiſsimis tenebris fuerit obſcuratus,id melancholicis ab intimo corpore eruмpere uidetur, occupante cerebrum & ipſamet atra bile,uel uapore quopiam melancholico.*

Duobus poſtremis uerſibus repetuntur quædam ex prædictis,& adduntur nonnulla alia. Primum *eſt, Melancholicum eſſe inuidum,* Secundum, *triſtem.*

triſtem. Tertium, auarum. Quartum, tenacem. Quintum, fraudulentum. Sextum, ualde timidum. Septimum, lutei, terreſtris, ſiue fuſci coloris, color enim fuſcus qui uiriditati adpropinquat, melancholiæ oſtendit dominium. Rhazes 2. ad Manſorem capite primo.

DE COLORIBVS. CAPVT XCIIII.

HI ſunt humores, qui præſtant cuiq; colores,
Omnibus in rebus ex phlegmate fit color albus:
Sanguine fit rubeus, cholera rubea quoque rufus:

Si peccet ſanguis, facies rubet, extat ocel lus.
Inflanturq́ue genæ, corpus nimiumq́ue grauatur,
Eſt pulſusq́ue frequens, plenus, mollis, dolor ingens,
In primis frontis, fit conſtipatio uentris,
Siccaq́ue lingua, ſitis, ſunt ſomnia plena rubore,
Dulcor adeſt ſputi, ſunt acria dulcia quæque.

Enumerantur hoc loco colores, unde cuiuslibet complexionis indicia habentur. Phlegmaticus *enim albi coloris eſt, Cholericus ruſi, ſanguineus rubei, et melancholicus ſuſci, de quibus omnibus dictum eſt in præcedentibus.*

Secundo loco 13. habentur ſigna ſuperabundantiæ ſanguinis, quorum primum eſt, facies rubea, propter aſcenſum ſanguinis ad caput & faciem. Secundum, oculorum prominentia, propter extenſionem quam facit ſanguis multiplicatus. Tertium, genarum inflatio, ob ſimilem cauſam. Quartum, totius corporis grauitas, quia natura ſuperatur, non ſufficiens regere humores, & corpus debile ſuſtentare. Quintum, pulſus frequens, propter caliditatem, quam inducit ſanguis multiplicatus. Sextum, pulſus plenus, ob multitudinem uaporum calidorum & humidorum. Septimum,

plimum, pulſus mollis, propter humiditatem nimiam, arteriam emollientem. Octauum, dolor in fronte, ob ſanguinem multiplicatum in rete mirabili. Nonum, uentris conſtipatio, id eſt, induratio propter caliditatem nimiam exiccantem feces. Decimum, lingua ſicca, ob ſimilem cauſam. Vndecimum, ſitis magna, propter exiccationem orificij ſtomachi ex nimia caliditate. Duodecimum, ſomnia de rebus rubicundis, unde Auicenna 2.1. Doctr.3. cap.7. Et ſomnia, inquit, quæ illud ſignificant, ſcilicet abundantiam ſanguinis, ſunt, ſicut cùm homo in ſomnis res uidet rubeas, aut ſanguinem multum ex ſuo corpore exire, aut ſe in ſanguine natare, & ſimilia. Decimumtertium, dulcedo ſputi, propter ſanguinis dulcedinem.

Signa uerò ſuperabundantis choleræ, *hiſce cõprehenduntur uerſiculis:*

Accuſat choleram dextræ dolor, aſpera lingua,
Tinnitus, uomitusq; frequens, uigilantia multa.
Multa ſitis, pinguisq; egeſtio, torſio uentris,
Nauſea fit, morſus cordis, langueſcit orexis.
Pulſus adeſt gracilis, durus, ueloxq;, caleſcens,
Aret, amareſcitq;, incendia ſomnia fingit.

Signa ſuperabundantis phlegmatis *habentur ex hiſce uerſiculis:*

Phlegma ſupergrediens proprias in corpore leges,
Os facit inſipidum, faſtidia crebra, ſaliuas.

Caſtorum, ſtomachi ſimul occipitiſq; dolores,
Pulſus adeſt rarus, tardus, mollis, quoq; inanis.
Præcedit fallax phantaſmata ſomnus aquoſa.

Signa ſuperabundantis melancholiæ, comprehenduntur hiſce uerſiculis:

Humorum pleno dum fæx in corpore regnat,
Nigra cutis, durus pulſus, tenuiſq; urina.
Solicitudo, timor, triſtitia, ſomnia, tempus,
Creſcet rugitus, ſapor & ſputaminis idem,
Læuaq; præcipuè tinnit uel ſibilat auris.

DE PHLEBOTOMIA, ET PRImò de ætate ſecandæ uenæ. CAPVT XCV.

DEnus ſeptenus uix phlebotomum petit annus,
Spiritus uberiorq; exit per phlebotomiam.

Spiritus

Spiritus ex potu uini mox multiplicatur.
Humorumq́ cibo damnum lentè reparatur.
Lumina clarificat, ſyncerat phlebotomia
Mentes & cerebrum, calidas facit eſſe medullas.
Viſcera purgabit, ſtomachum uentremq́ coërcet,
Puros dat ſenſus, dat ſomnum, tædia tollit.
Auditus, uocem, uires producit et auget.

Hic agitur de Phlebotomia, & primò oſtenditur ætas apta Phlebotomiæ, annus nimirum 17. Gal. lib. 11. cap. 14. therap. Method. Si in puerum, inquit, incidet, qui 14. annum hactenus non attigit, mitti illi ſanguis non debebit, propterea quòd tantillis, cùm præſertim calidi & humidi ſint, plurimum corporis ſubſtantiæ cotidie defluat, ac digeratur. Ita quod ex incidenda uena moliendum nobis fuerit, id ultro nobis ex curati natura præſtatur. Et quemadmodum pueris ante 14. ætatis annum, ſanguis haud detrahendus, Ita nec ſenibus poſt ſeptuageſimum, Modò uires ijs parum ualidæ ſint, & ſanguine non admodum abundent. In his enim, inquit Auic. 41. ca. 20. cùm parum ſit ſanguinis boni, & multi mali humores, Phlebotomia rapit bonum, & relinquit malos. **Aetas phlebotomandi.** **Phlebotomia nociua.**

Secundo loco, indicatur noxa ex Phlebotomia. Quòd ſcilicet ex multa ſanguinis euacuatione, uberior exeat ſpiritus. Vnde Gal. *in lib. de ſcarificatione ſic ſcriptum reliquit:*

Per annum uenam ſæpius incidere haud expedire arbitror, quippe cùm unà cum ſanguine uitalis excernatur ſpiritus. At q; *ſi hic copioſius abſumatur, ſit ut tota moles reddatur frigidior, operaq; naturalia deterius perficiantur.*

Remedia. *Tertiò referuntur remedia, quibus ſpiritus recuperant,* Potus *nimirum uini, quia ex omnibus ſubitò nutrientibus præcipuum eſt uinum, ut dictum eſt ſuprà.* Regenerantur *etiam & recuperantur ex cibo,*

Cibus. *ſed lentè, id eſt, tardius.* Exhibendus *autem cibus digeſtibilis, & qui multum ſanguinis generet, uelut oua ſorbilia, & huiuſmodi.* Et *licet cibus ſpiritus regeneret poſt* Phlebotomiam, *abſtinendum tamen à multo cibo in primo & ſecundo die ſectionis uenæ, teſte* Rhaze *lib. 7. cap. 21. ad* Manſorem. Vnde Iſaac *in diætis,* Cibus, *inquit, eſt eis minuendus, & potus augendus, reſpectu ſcilicet cibi, & non conſuetudinis, imò minus eis bibendum quàm ante phlebotomiam, quia uirtus digeſtiua debilior eſt.*

Commoda. *Quartò enumerantur 11. commoda tempeſtiuæ phlebotomiæ.* Primum *eſt, temperatam phlebotomiam clarificare & confortare uiſum, quia diminutis humorib. diminuuntur et effumationes ad caput, & repletiones uiſum obfuſcantes.* Secundum *eſt,*

phle

phlebotomiam, mentem ac cerebrum ſynceriora red dere, & hoc ob conſimilem cauſam. Tertium eſt, *calfacere medullam, quia minuit ſuperfluitates quæ ad eam uenientes, ipſam frigidant.* Quartum eſt, *purgare uiſcera, id eſt, interiora, quia exonerata natura à ſanguine, humores crudos in interioribus con tentos, melius digerit.* Quintum *eſt, phlebotomiam reſtringere uomitum & fluxum uentris, diuertit enim humores ab interioribus ad exteriora. Vnde Auicen. loco citato, Phlebotomia, inquit, propterea, quòd ad diuerſa trahit, naturam ſecundum plurimum retinet.* Et *hoc maximè uerum eſt, facta phlebotomia ex uenis brachij.* Nam *phlebotomia ex uenis pedum, non ita retinet.* Attamen *per accidens contin gere nonnunquam ſolet, ut poſt phlebotomiam ſequa tur maior fluxus uentris.* Idq; *dupliciter.* Primò, *quia per phlebotomiam tollitur onus naturæ, unde uirtus confortata prouocat aliquando et alias euacuationes. Secundò, ſi fluxus uentris fiat ex multa debilitate uir tutis retentiuæ, per phlebotomiam uirtus magis debi litatur, & per conſequens fluxus uentris augetur.* Sextum *eſt, phlebotomiam ſenſus reddere puros, quia minuit euaporationem ad caput, unde turbantur ſenſus.* Septimum *eſt, phlebotomiam facere ad ſomnum impeditum, quia per ipſam euacuantur humores plurimi, unde eleuati uapores acuti & diuerſi impediebant ſomnum.* Octauum *eſt, phlebotomiam tollere tædia & grauitates nimias, quia per in*

pſam uirtus exoneratur à ſuo grauamine. Educto itē per ipſam ſanguine, educitur ſimul & melancholia, fex ſanguinis & cauſa tædiorum ac grauitatum. Nonum *eſt, phlebotomiam conferre auditui, quia per ipſam imminuuntur uapores & humores aſcendentes ad caput, et impedientes auditum.* Decimū *eſt, phlebotomiam conferre uoci, per ipſam enim imminuuntur ſuperfluitates & humiditates, pertingentes ad pectus ſiue cannam pulmonis, & impedientes uocem.* Vndecimum *eſt, Phlebotomiam augere uires, quia per ipſam corpus à ſuo grauamine exoneratur, quare uirtus augetur.*

DE MENSIBVS QVIBVS *Phlebotomia conuenit, ſiue nocet.*

CAPVT XCVI.

TRes inſunt iſtis, Maius, September, Aprilis,
Et ſunt Lunares, ſunt uelut hydra dies.
Prima dies primi, poſtremaq́ poſteriorum,
Nec ſanguis minui, nec carnibus anſeris uti.
Sit ſenium atq; iuuenta licet, ſi ſanguis abundat,
Omni menſe probè confert inciſio uenæ.

Hi

Hi ſunt tres menſes, Maius, September. Aprilis,
In quibus eminuas, ut longo tempore ui uas.

Hoc loco tria aguntur. Primò, dicitur tres menſes, Maium ſcilicet, Septembrem et Aprilem, eſſe Lunares, inq; ijs dies eſſe, quibus phlebotomia prohibetur. Primam ſcilicet Maij, & ultimam Septembris et Aprilis. Et uulgò ita quidem fertur, cùm reuera fictũ ſit, ac prorſus à ueritate alienum, Siquidem & hiſce diebus, modò conſtellatio bona ſit, uenam ſecare nihil impedit.

Falſum eſt & quod ſequitur de anſerum eſu, ac erroneum, magisq; ſortilegio adſcribendum, uel tractum fortè à Iudæorum conſuetudine. Secundò *dicitur, tam in ſenio, quàm iuuenta, ſingulis menſibus, modò uenæ ſanguine abundent, Phlebotomiam adhiberi poſſe, ut in quibus ſubſtantia non facilè defluat, & boni ſanguinis adſit copia.* Tertiò *dicitur, inciſionem uenæ pro ſanitate tuendā adhibendā eſſe, in aliquo horum trium menſium, Maio ſcilicet, Septembri, & Aprili, differenter tamen, quia in Aprili & Maio incidenda eſt uena epatis, ob ſanguinis multiplicationem, cùm ſit tempus uernale: In ſeptembri uerò, uena ſplenis, propter melancholiam, quæ per id tempus multiplicatur, cùm ſit autumnale.*

DE IMPEDIMENTIS PHLEBOTOMIÆ. CAP. XCVII.

Pri-

FRigida natura, & frigens regio, dolor ingens.
Balnea, poſt coitum, minor ætas, atq; ſenilis,
Morbus prolixus, potus repletio & eſcæ.
Si fragilis, uel ſubtilis, ſenſus ſtomachi ſit.
Et faſtiditi tibi non ſunt Phlebotomandi.

Recenſentur hoc loco 12. Phlebotomiæ impedimenta. Primum *eſt, frigiditas complexionis. Hæc enim* Gal. *teſte, phlebotomia augetur, quia ſecundum Iſaac in lib. de urinis, ſanguis fundamentum eſt caloris naturalis, quo per phlebotomiam euacuato, neceſſe eſt & calorem naturalem imminui, corporisque temperaturam frigidiorem reddi.* Secundum, *regio impenſè frigida. Hæc enim phlebotomiam non ſuſtinet. Eadem ratione & tempus hybernum uenæ ſecandæ idoneum non eſt, ſiquidem in profunditate ſanguis incluſus detinetur, & qui circa extremitates eſt, à frigore condenſatur, adeò ut fluxioni ineptus fiat.* Tertium, *dolor ingens, ſub quo & nimia corporis inflammatio comprehendi poteſt. In quibus ſi fieret phlebotomia, ſequeretur motus agitatiuus naturæ contrarius, cùm ſit difformis, & maior inflammatio, quæ & ipſa naturam magis debilitat, Cauſa mo-*

ſus agitatiui in dolore intenſo eſt, quia fit tractio ad diuerſas parteis. Per phlebotomiam enim fit tractio ad locum uenæ inciſæ, & ex dolore forti fieret tractio ad locum doloris. Cauſa uerò maioris inflammationis eſt, quia ex phlebotomia commouentur humores, unde etiam magis ex motu inflammatur. Et hoc *uerum eſt, ſi phlebotomia fuerit temperata & artificialis.* Si *tamen fiat uſq; ad ſyncopen, prodeſt in prædictis caſibus, hæc enim cùm uincat attractionem doloris, non facit motum agitatiuum, & ſimiliter tollit inflammationem, cùm non adſint humores, qui commoueantur, caleſiant, & maiorem inflammationem inducant.* Et *hæc eſt intentio Galeni com. 23. lib.* A*phoriſ.* V*bi ſic ſcriptum reliquit:* In *ardentißimis febribus ſi uſq; ad animi defectionem ſanguis mittatur, ſtatim totius corporis habitus refrigeratur, & febris extinguitur.* In *maximis uerò doloribus nullum maius noui remedium, quàm uſq; ad animi defectionem euacuare.* Quartum, *balneum, & præcipuè reſolutiuum, quod & ipſum euacuat, unde phlebotomiam impedit.* Nam *plurimum & repente euacuare periculoſum eſt, teſte* Hippocrate, *lib. 2.* Aphor. *51.* Hinc Rhazes *7. ad* Manſorem *cap. 21.* Minutus, *inquit, nullo modo balneum ingrediatur, & præcipuè ſi locus fuerit ignitus, donec uulnus conſolidetur, & calor atq; apoſtemata ipſius ſedentur.* Quintum, *coitus.* Poſt *hunc enim prohibetur inciſio uenæ, ſic etiam maxima debilitatio naturæ ſequeretur, quippe cùm* Balneum. Coitus.

per coitum corpus iamdudum fortiter calfactum, diſ
Aetas. *ſolutum, & debilitatum fit.* Sextum, *ætas, uel ma-*
ior, uel minor quàm requiritur ad phlebotomiam,
qualis eſt ætas infantiæ, & ſenij, ut dictum eſt ſuprà.
Horum *impedimentorum meminit &* Auic. *loco ſu-*
prà citato. Tibi *quoq;, inquiens, cauere debes à mi-*
nutione in complexione uehementis frigiditatis, &
in regionibus fortis frigiditatis, & in hora fortis do-
loris, & poſt balneum reſolutiuum, & poſt coitum,
& in ætate, quæ eſt minor 12. annis, & in ætate ſe-
num, quam ò magis potens, niſi in figura confiſus fue
ris, & in ſoliditate muſculorum & uenarum ampli-
tudine, & earum repletione, & coloris rubedine.
Hos *nanq; ex adoleſcentibus & ſenibus phlebotoma*
re audebis. Adoleſcentes *tamẽ, ſecundum ordinem ad*
phlebotomandum paulatim prouehere debes, cum
pauca minutione. Septimum, *morbus prolixus.*
Hinc *etenim natura dupliciter debilitatur, à morbo*
uidelicet, & à minutione. Auicenna *ibidem.* In *corpo*
ribus, inquit, quæ prolixas perpeſſa ſunt ægritudi-
nes, caue tibi à phlebotomia, niſi ſanguinis fuerit cor
ruptio, quoniam tũc phlebotomabis ea. Octauum,
Repletio. *nimia repletio potus.* Nonum, *nimia repletio cibi,*
ſub qua & indigeſtio cibi comprehenditur. Cauſa *ho*
rum omnium eſt, quia ſecundum Auicen. *attrahentia*
ſunt tria, uacuum ſcilicet, calidũ, et tota ſpecies. Si *er*
go uenæ per phlebotomiam à ſanguine euacuarentur,
cibum indigeſtum, uel ſuperfluum, ſiue potum ſuper-
fluum,

fluxum, à ſtomacho, uel epate attraherent, qui indigeſtus ad membra ueniens, non corrigeretur, quia tertia digeſtio, non corrigit peccatum ſecundæ, nec ſecunda primæ, ſi peccatum ſit magnum, unde in membra non conuerteretur, ſed ibi remanens, pareret ægritudines. Decimum, fraglitas, id eſt, debilitas uirtutis. Phlebotomia enim eſt fortis euacuatio, quam uirtus debilis pati non poteſt. Vndecimum, ſubtilis ſenſus orificij ſtomachi, quem ſtatim à phlebotomia ſyncope ſequitur. Sub hoc comprehenditur & debilitas ſtomachi, et facilis fluxus cholera ad orificium eius, inducens ad uomitum facilem choleræ. Vnde habentibus prædicta accidentia non conuenit phlebotomia. Per phlebotomiam enim humores commoti ad os ſtomachi impellerentur, ceu ad locum conſuetum, & cùm ſit membrū debile, & impar ad reſiſtendum illi fluxui, multa illic mala per phlebotomiam accidunt. Et hæc eſt una cauſa cur nonnulli ex phlebotomia in ſyncopen incidant. Cholera enim ad ſtomachum fluens, et mordicans ſtomachū, ex compaßione ſtomachi et cordis, ſyncopen adfert. Duodecimū, faſtidium, ſi enim in faſtidio fieret phlebotomia, uenæ euacuatæ materiam malam & faſtidij ad ſe attraherent. Et hæc omnia habentur apud Auic. loco citato.

Debilitas. Senſus. Faſtidiū.

Quibus adduntur et alia quædam, quorū primū eſt fluxus menſtruorum, ſiue hæmorrhoidū, qui impedit phlebotomiam, & hoc quantum ad euacuationem attinet, licet ad diuertendum fluxum, ſeu materiam

Menſtrua

Raritas. riam poſſet fieri. Secundum eſt, corporis, ſiue compoſitionis raritas, quia à corporibus raris multum diſſoluitur, quibus ſufficit illa reſolutio, nec euacuatione indigent, ut teſta. Gal. lib. 9. cap. 17. Thera.

Cruditas. Methodi. Tertium eſt, humorum cruditas et uiſcoſitas, in quibus cauendum eſt à phlebotomia, augeretur enim cruditas humorum, unde morbis longis non eſt adhibenda phlebotomia, quia cruditas humorum augeretur, & uirtus debilitaretur, & morbus produceretur, timendumq; foret de caſu uirtutis. Quare præcipit Auicenna ut in morbis chronicis fiat pharmacia ante phlebotomiam, & non phlebotomia ante pharmaciam, licet utraq; opus habeant ægri. Sed cruditas humorum poteſt accidere duabus de cauſis, Vel propter abundantiam humorum, calorem naturalem ſuffocantium, qui debilitatus ac ſuffocatus, humores crudos generat, & tum bene competit phlebotomia, unde (ſecundum Alexandrum li. 3. ca. 29.) phlebotomia hypoſarcæ conuenit, ubi prouenerit ex multitudine ſanguinis menſtrui, cùm prohibeantur fluere menſtrua ob aliquam cauſam; aut ex multitudine ſanguinis hæmorrhoidum. Nam quemadmodũ uidere eſt ignem uiridibus & humidis ſub lignis periclitari & extingui, ſublatisq; è medio his, denuo accendi. Ita & conſimili de cauſa, calore innato ſub humorum multitudine ſuffocato, ſanguinem auferre expedit, ut calor recuperetur. Vel propter caloris innati debilitatem, ut in hominibus debilis complexionis,

nis, & à longo morbo conualeſcentibus, & ſenibus, quibus non competit phlebotomia. Sanguine enim in quo calor conſeruatur, extracto, & corpore refrigerato, humorum cruditas augeretur. Conſeruandus ergo ſanguis, ut humorum cruditatem digerat. Quartum eſt, aëris indebita diſpoſitio, & nimia caliditas, aut nimia frigiditas, quia per caliditatem nimiam, fortis fit reſolutio, & per frigiditatem humores ad fluxum ineptiſſimi fiunt. Aër.

QVAE OBSERVANDA CIRCA Phlebotomiam. CAP. XCVIII.

Haec facienda tibi, quando uis phlebotomari,
Vel quando minuis, fueris uel quando minutus.
Vnctio, ſiue lauacrum, & potus, faſcia, motus,
Debent non fragili tibi ſingula mente teneri.

Hoc loco docetur quinque eſſe obſeruanda circa phlebotomiam, aliqua quidem ante phlebotomiam, nonnulla in ipſa phlebotomia, quædã uerò poſt phlebotomiam. Primum itaq; eſt unctio, quæ aliquando adhibetur in phlebotomia, uelut unctio phlebotomi, ut dolor leniatur. Aliquando uerò poſt phlebotomiam, ut conſolidatio uulneris retardetur, quò poſt Vnctio.

phlebotomiam humores in uenis relicti aliquam habeant reſpirationem, & fumi mali exhalent.

Potus. Secundum eſt potus, & præcipuè uini, quod ualet & in ipſa phlebotomia, ſi ſyncope accidat, & poſt phlebotomiam pro regeneratione nouorum ſpirituũ, & noui ſanguinis.

Lauacrum. Tertium eſt lauacrum, id eſt, balneum, quod ualet per duos uel tres dies ante, & per duos uel tres dies poſt phlebotomiam, & non eodem die. Antè quidem, ut ſi quis timeat ſe habere humores craſſos, hos enim balneum diſſoluit, & commouet, & ob eandem cauſam etiam confert, ſi antè ſumatur parum ſyrupi acetoſi, & fiat motus, ut humores diſſoluantur & extenuentur: unde etiam tempore phlebotomiæ, fricandum eſt brachium, ut humores exiſtentes in uenis brachio propinquis, extenuentur, & ad exitum præparentur. Poſt phlebotomiam uerò ualet, ut reliquiæ humorum & uaporum reſoluantur. In ipſo die phlebotomiæ non conuenit, quia per balneum cutis lenis redditur: unde percuſsionem factam in phlebotomia fugit, & hoc eſt periculoſum.

Faſcia. Quartum eſt faſcia, id eſt, ligatura cum pannis lineis, quæ immediatè poſt phlebotomiã ualet ad reprimendum fluxum, & ante phlebotomiam, & ut propellantur humores ad locum phlebotomiæ, & ut inde uenæ incraſſatæ melius uideantur.

Motus. Quintum eſt motus, ſiue inambulatio temperata, quæ poteſt fieri antè, ut humores diſſoluantur & extenu-

tenuentur, & pòſt, ut reſoluantur reliquiæ humorum ex phlebotomia relictæ. Vulgo cōſuetudo inualuit, ut uena ieiuno & uacuo ſtomacho incidatur: ſed tamen Doctoribus quibuſdam conducibilius uidetur, ut ante phlebotomiam adminiſtretur ouum molle ſiue ſorbile cum hauſtu uini, idq; circa horam nonam, uel decimā ante prandium, & confeſtim deinde uena ſecetur. Stomacho enim exiſtente uacuo, natura fortiſsimè ſanguinem retinet, ne deficiat in nutrimento. Sed cùm cibus plurimū nutriens eſt in ſtomacho, cuiuſmodi ſunt oua ſorbilia, & uinum, tum natura facilius ſanguinem exire patitur.

DE EFFECTIBVS QVIBVS-dam Phlebotomiæ. Cap. XCIX.

EXhilarat triſtes, iratos placat, amantes
Ne ſint dementes, phlebotomia facit.

Heic referuntur tres effectus phlebotomiæ. Primus *eſt, phlebotomiam exhilarare, id eſt, hilares ac lætos reddere homines contriſtatos.* Secundus *eſt, phlebotomiam placare & reconciliare iratos,* *quorum utriuſq; cauſa eſt, quòd in ſanguine, quando multa commiſceatur melancholia, fiat triſtitia: & quando multa cholera, ira: cùm melancholia ſit cauſa triſtitiæ, & cholera iræ. Sed uterq; horum humorum educitur cum ſanguine propter commixtionem.*

Hilaritas

Manſuetudo.

Caſtitas. *Tertius eſt, prohibere amantes, ne inſaniant. Expellit enim & diuertit humores à capite ad partes exteriores. Quinq; porrò cauſæ habentur, propter quas fiat phlebotomia. Prima directa eſt, reliquæ uerò indirectæ. Directæ quidem, ut abundantia ſanguinis euacuetur, ſiue abundet in qualitate, ſiue in quantitate, ſiue in utraq;.*

Nam duo genera hominum, Auic. teſte, phlebotomia indigent, quorum unum eſt eorum hominum, qui iam parati ſunt incidere in ægritudines, ut qui habeant abundantiam ſanguinis in quantitate. Alterum uerò illorum qui iam in ægritudinem inciderũt, propter humorum, ſiue ſanguinis malitiam. Sed differt horum phlebotomia: ob ſanguinis enim abundantiam phlebotomiam multam eſſe conuenit, ſed ſi in qualitate peccans prauus ſit, competit phlebotomia pauca, unde iuxta Gal. ſententiam libro nono Thera. Metho. Si ſanguis malus in corpore fuerit, euacuandus eſt paulatim.

Quare multum illi peccant, qui uidentes ſanguinem malum, eouſque de induſtria ſanguinem auferunt, quoad uideant ſanguinem effluere bonum, cùm fortè totus ſanguis prius exeat, quàm bonus appareat. Debet ergo fieri pauca euacuatio, Et ut Galenus autor eſt, in huiuſmodi caſu ante phlebotomiam exhibendus eſt cibus bonum ſanguinem generans, ut in locum mali ſanguinis bonus ſubſtituatur. Ac paulò poſt ſequetur phlebotomia pauca, Hæc phlebotomia

dicitur

dicitur directa, quia fit per ſe, ad euacuationem illius, quod per ſe uenæ ſectione euacuari debet, ſcilicet, ad euacuationem plenitudinis humorum, ſiue ſanguinis. Principaliter tamen ſecundum quod cum eo ſunt alij humores.

Prima cauſa indirecta, eſt magnitudo morbi, ſiue apoſtematis uehementis inflammationis. In apoſtemate enim uehementis inflammationis, in febribus et doloribus maximis, non inuenitur maius remedium quàm phlebotomia, teſte Gal. comment. 23. libro primo Aphoriſ.

Secunda cauſa indirecta eſt, ut retrahatur materia ad partem, per quam euacuari debet. Vnde in retentione menſtruorum & hæmorrhoidum, aperienda eſt Saphena, ut teſtatur Galenus in libro de curandi ratione per ſanguinis miſſionem. Plenitudines, inquit, à ſuppreſſis menſibus ortas omnino per crura euacuabis. Idem comprobat & Auicenna 4. 1. capite uiceſimo, ut trahatur ſcilicet materia ſanguinis deorſum.

Tertia cauſa indirecta eſt, ut humores trahantur ad locum contrarium loco, ad quem ſua ſponte fluunt, & hoc ut diuertatur ac reuellatur materia à loco in quem fluunt humores, unde in nimio fluxu menſtruorum ſecanda eſt baſilica, ut reuellatur materia ad locum contrarium, & diuertatur à ſuo fluxu.

Quarta cauſa indirecta eſt, ut per phlebotomiam portio una materiæ euacuetur, & natura reſiduum

euincere ualeat. Atq; *ita tandem competit phlebotomia, ſi repletio in corpore fuerit, ne fiat apoſtema, natura enim reſpectu regiminis illorum humorum debilis eſt, ideo una portio illius materiæ eſt euacuanda, ne ob imbecillitatem & impotentiam naturæ, materia fluat ad locum aliquem debilem, ubi aggregata, apoſtema generet.*

DE SCISSVRAE QVANtitate *in uenæ ſectione.*

CAPVT C.

FAc plagam largam mediocriter, ut citò fumus
Exeat uberius, liberiusq; cruor.

Vnicum hîc habetur præceptum de quantitate ſciſſuræ in uenæ ſectione, ut ſciſſura ſcilicet ſit mediocriter larga, quò fumus & craßior ſanguis liberius exeat. Sciſſura enim ſtricta exiſtente, ſubtilis tantùm ſanguis exit, & remanet craſſus.

Sciendum autem aliquando in phlebotomia faciendum eſſe uulnus magnum, aliquando uerò paruum, Et magnum quidem tribus de cauſis, Primò *quidem quando humores ſunt craßi, & craſſus ſanguis euacuandus eſt, ut per uulnus magnum ſanguis facilius poßit exire, unde* Melancholicis *faciendum eſt magnum uulnus.* Secundò, *propter temporis frigiditatem, quod humores incraſſat, quare* Hyeme *faciendũ eſt uulnus magnum.* Tertiò, *propter abundantiam*

humorum, qui melius per uulnus magnum, quàm paruum euacuantur. Sed uulnus paruum fit cùm eſt uirtus debilis, ut de ſpiritibus & calore minus euacuetur. Et in tempore calido eadem de cauſa, et quando eſt ſanguis ſubtilis & tenuis.

QVAE CONSIDERANDA *circa uenæ ſectionem.* CAPVT CI.

Sanguine ſubtracto, ſex horis eſt uigilandum,
Ne ſomni fumus lædat ſenſibile corpus,
Ne neruum lædas, non ſit tibi plaga profunda,
Sanguine purgatus, ne carpas protinus eſcas.

Recenſentur hoc loco tria in uenæ ſectione conſideranda. Primum eſt, *ne is cui uena ſecta eſt immediatè poſt phlebotomiam dormiat, niſi ad minus ſex præterierint horæ: ne fumi, qui ſcilicet in ſomno cauſantur, ad caput elati, cerebrum lædant.* Attamē *& aliæ cauſæ adſignari poſſunt, quarum prima eſt, ne in ſomno æger ſe uertat ſupra brachium in quo uena ſecta eſt, & ita lædatur.* Secunda eſt, *ne humores in ſomno ad læſum membrum fluant, in quo dolor eſt, propter ictum phlebotomi, fiatque apoſtema.* Nam ut Galenus Comment. 1. libro ſecundo *Aphoriſ. teſtatur,* Si in *ſomno fiat apoſtema intra* **Somnus.**

corpus, aut membrum lædatur, eodem confluunt & humores. Auicenna uerò aliam adſignat cauſam, quòd ſcilicet per ſomnum poßit accidere confractio membrorum, quia ſomnus, ut Galenus loco citato autor eſt, in principijs acceßionum competit. Calor enim naturalis in profundum corporis uergit, & fortis partium exteriorum refrigeratio contingit, fumique inconſumpti remanent, unde rigor augetur, & paroxyſmus prolongatur. Eodē modo fumi ob humorum commotionem & in phlebotomia, ad neruos & lacertos eleuantur, qui ſi non conſumantur in ſomno, infrigidantur & inſpiſſantur in exterioribus, & faciunt neruorum lacertorumq; confractionem, ſi immediatè poſt uenæ ſectionem ſomno indulgeatur. Alia ratio, quia materiam inſpiſſat, & facit confractionem, ſicut in quartana, in cuius typo fit confractio ob frigiditatem & craßitiem materiæ. Nerui aūt & lacerti ſunt frigidi, quare ad ipſos ueniens fumus in ſomno, in quo fit retractio caloris ad interiora, infrigidatur et denſatur. Fumus aūt infrigidatus & denſatus, frigiditatem & craßitiem inducit membro, ſiue confractionem: ad membrum enim conſimile, conſimiles properant ægritudines. Et hoc uerum eſt, de ſomno phlebotomiæ uicino, & non remoto.

Plaga. *Secundum eſt, ut uenæ ſector caueat, ne nimis profundam plagam incutiat in ſectione uenæ, ita ut phlebotomo lædat neruū, uel arteriam uenæ ſubiacentem. Nam ex læſione nerui, ſpaſmus, ſpaſmum deinde a-*

cer-

cerbiſſima mors ſequitur, uel ad minus amiſſio membri, utpote brachij, ſiue digiti, &c. Ex *læſione arteriæ ſequitur fluxus ſanguinis arterialis, difficilimè curabilis.*

Tertium eſt, ne is cui uena ſecta eſt, protinus à uenæ ſectione cibum ſumat, ſed expectet donec humores quieſcant, nec cibus, antequam digeratur, ad ſubueniendum membro læſo, cum ſanguine ſimul attrahatur. *Cibus.*

QVAE VITANDA SINT POST *Phlebotomiam.* CAP. CII.

Omnia de lacte uitabit ritè minutus,
Et uitet potum phlebotomatus homo,
Frigida uitabis, quia ſunt inimica minutis,
Interdictus eritq; minutis nubilus aër.
Spiritus exultatq; minutis luce per auras,
Omnibus apta quies, & motus ſæpe nociuus.

Hic præcipitur quinq; uitanda eſſe ei, cui uena ſecta ſit. Primum *eſt, lac & lacticinia, ex commotio ne enim humorum per phlebotomiam, ſæpe fluunt humores aliqui ad ſtomachum. Si ergo lac ſumeretur ex commixtione illorum humorum, lac in ſtomacho cor-* *Lacticinia.*

rumperetur, eò quòd per ſe facilimè corrumpatur, propterq́; dulcedinem nullo negotio indigeſtum ad uenas raperetur, ac ob humorum commotionem facilè corrumperetur.

Potus. Secundum *eſt, ut caueat à potu nimio, quia propter euacuationem uenarum, potus facilè ad uenas indigeſtus raperetur, ut iam dictum eſt.*

Frigida. Tertium *eſt, ut uitet omnia frigida, tam intra corpus ſumpta, quàm extrinſecus adhibita, cibaria nimirum frigidiora, aërem frigidum, balneum frigidum, tenuitatem ueſtium, ſeßionem ſupra petram, frigiditatem capitis, uel pedum, quia calore naturali per phlebotomiam debilitato, corpus facilimè nimis infrigidaretur.*

Nebulæ. Quartum *eſt, ne incedat, ſiue ambulet in aëre tenebroſo, nebuloſo, turbido. Hic enim contriſtat animam, ut dictum eſt ſuprà capite decimoquarto. Triſtitia enim cauſa eſt ſanguinis melancholici, ſed ambulet potius in aëre claro & lucido, quia in tali ſpiritus uitales, naturales, & animales recreantur, mouenturq́ue ad exteriora, congaudentes ſimili.*

Quies. Quintum *eſt, ut quærat temperatam quietem, & motum exceßiuum uitet, quia motus exceßiuus hominem maximè debilitat, et humores commouet, quies uerò temperata motum ſedat.*

QVIBVS MORBIS ET AETA-*tibus conueniat uenæ ſectio, et quantum ſanguinis quoq; tempore detrahendum.*

CAPVT CIII.

PRincipiò minuas in acutis, perper acutis,
Aetatis mediæ multum de ſanguine tolle.
Sed puer atque ſenex tollet uterque parum.
Ver tollat duplum, reliquum tempus tibi ſimplum.

Quatuor hic determinantur. Primum *eſt, uenam ſecandam eſſe in principio perperacutarum, id eſt, maximè acutarum ægritudinum, quæ uidelicet terminantur die quarta:* Breues *enim ſunt, nec concedunt inducias; & ob id ſtatim à principio curandæ ſunt.*

Secundum *eſt, ut in ætate media, ab anno nimirum 30. uſque ad annum 45. uel 50. amplius de ſanguine extrahatur, quàm in aliqua aliarum ætatum, quia in hac ætate maximè augetur & creſcit ſanguis, neque eius ſubtractio impedit augmentum, neque diminuit uirtutem corporis, quod in ea ætate non augetur, neque diminuitur ſenſibiliter, ſed ſtare ueluti uidetur.*

Tertium *eſt, ſenibus & pueris parum ſanguinis detra-*

detrahendum, quia in pueris ſanguis multus ad nutritionem & augmentationem requiritur. In ſenibus verò uirtus iam incipit debilitari.

Ver. *Quartum eſt, ut in Vere dupla ſanguinis quantitas per phlebotomiam detrahatur, reſpectu habito ad alia tempora. Vere enim maximè creſcere ſanguinem apud omnes autores medicinæ in confeſſo eſt.*

Porrò, quod ad primum attinet, regulæ quædam circa phlebotomiam obſeruandæ ſunt. Quarum

Prima *eſt, ut in principio morbi non fiat Phlebotomia. Medicus enim, teſte Gal. cap. 87. artis medicinalis, eſt miniſter naturæ. Omnium, inquit, natura opifex eſt, Medicus autem miniſter. Et in Comment. uiceſimo ſecundo, libro quarto Aphor. Quando, inquit, aliquis incipit morbus, nihil tunc excernitur, naturæ ratione. Sicuti ergo natura in principio morbi non euacuat, ita nec Medicus. Hoc tamen in tribus caſibus habet inſtantiam. Primò in materiæ furioſitate, id eſt, ſi materia turgeat, unde Auicen. 4.1. cap. 20. In principio morbi phlebotomia penitus dimittatur, quia humores commouet, & ſubtiliat, & eos per corpus fluere facit, ac ſano ſanguini admiſcet, niſi materia ſit furioſa, id eſt, turgeat. Secundò, in materiæ multitudine. Hinc Galenus Comment. 29. libro 1. Aphor. teſtatur phlebotomiam, ſiue purgationem oportere fieri circa principia, quò minorem iam factam materiam facilius poßit natura concoquere. Tertiò, in morbi magnitudine & uehementia, ut in*

apoſte-

apoſtemate magno, & doloroſo, licet non ſit multa materia, ſcilicet antecedens in corpore, Vnde Galen. libro 13. Thera. Methodi, ſic inquit: Si apoſtema fuerit magnum, uena principiò ſecetur, licet non ſit materiæ multitudo, ne crepet, aut aperiatur apoſtema antequam maturetur. Quare ut magna Symptomata euitentur adhibenda eſt ſectio.

Secũda regula eſt, ne fiat phlebotomia in die motus ægritudinis, ueluti in criſi, in qua neque phlebotomia, nec aliqua alia euacuatio fieri debet, ne materia à loco ad quem natura ipſam pellit, diuertatur. Similiter nec in paroxyſmo. Rectéq; Galenus præcipit Comment. uiceſimo nono, lib. 2. Apho. ut morbo iam conſiſtente, neque uenæ ſectio, neque purgatio adhibeatur, quòd coctiones tunc maximè fiant, quæ melius in quiete quàm motu perficiuntur. Cæterùm ſicut ſe habet ſtatus ad integrum morbum, ita & Paroxyſmus reſpectu dierum interpolationis. Quare quemadmodum in ſtatu non eſt euacuandum, ita nec in Paroxyſmo.

Tertia regula eſt, ut phlebotomia nõ fiat in principio morbi, quando criſis eſt remota, quia, teſte Iſaac in opere de urinis, Sanguis eſt fundamentum caloris naturalis, ipſum ſcilicet ſuſtinens, licet cor ſit fundamentum generans, & ſpiritus fundamentum deportans, ſed ſanguis eſt fundamentum caloris naturalis, quia ex eo ut materia, calor naturalis generatur, unde per ſanguinis euacuationẽ euacuatur calor, qui ma-

ab ea non emundetur, confert phlebotomia, deinde uerò & purgatio. Duplex uerò melancholia eſt, naturalis ſcilicet, & innaturalis. Naturalis, eſt fex ſanguinis, quæ cùm abundat, ipſa cum ſanguine per phlebotomiam euacuatur, unde ad eius euacuationem, ſecanda uena eſt. Ab eodem calore enim, ſcilicet temperato, fiunt ſanguis & melancholia. Poſtea ſequetur euacuatio pharmaci. Quarta eſt, quòd illis in quibus timetur humorum ebullitio, conturbatio, & calfactio, conueniat phlebotomia, iiſq́; ſtatim ubi ſenſerint ſe calefieri, ſecanda uena eſt, cùm ſit timor ebullitionis, conturbationis & calefactionis, propter humorum abundantiam. Aliquando tamen decipiuntur nonnulli per hanc regulam. Quamprimùm enim ſentiunt calfactionem, & timent de humorum ebullitione, ſtatim phlebotomia utuntur. Et cùm hoc acciderit ex choleræ calfactione et incenſione, per phlebotomiam non ceſſat calfactione ebullitio, imò augetur, quia phlebotomia humores commouet, & per corpus diſcurrere facit. Quare non conuenit phlebotomia, niſi ex hoc ſit abundantia humorum, quod cognoſcitur per ſudoris multitudinem, & præcipuè tempore matutino. Aliqui enim non ſudant, niſi quando euacuatione indigent. Quinta eſt, ut illis fiat phlebotomia, qui habent uirtutem fortem, & ſunt ſanguineæ complexionis, non frigidæ & ſiccæ. Vnde Rhazes 7. ad Manſorem capite 21. Corpora, inquit, quæ phlebotomiam magis tolerare poſſunt,

ſunt

ſunt quæ uenas manifeſtas & amplas habent, Piloſaq́; ſunt & bruna, atq; ex colore rubeo et fuſco mixtis, ſunt colorata, & iuuenes & adoleſcentes, & ſenes non decrepiti. Pueri uerò & infirmi minuendi non ſunt, niſi magna incumbente neceßitate. Legatur & Auicenna 4.1.cap.20.

QVAE MEMBRA QVOQVE *tempore uenæ ſectione euacuanda.*

CAPVT CIIII.

VER, æſtas dextras, autumnus, hyemsq́; ſiniſtras.
Quatuor hæc membra, epar, pes, cepha, cor, uacuanda,
Aeſtas epar habet, uer cor, ſicq́; ordo ſequetur.

Heic recenſentur quædam ſpectantia ad membra per phlebotomiam euacuanda. Et primò quidem dicitur: Vere & æſtate ſecandas eſſe uenas dextræ partis: dextræ ſcilicet manus, brachij, uel pedis. Sed hyeme & autumno ſiniſtras, ſiniſtræ ſcilicet manus, brachij, uel pedis. Vere enim creſcit & augetur ſanguis, æſtate cholera, unde in uere & æſtate euacuandæ ſunt uenæ, in quibus ſanguis & cholera magis abundant, ſuntq́; illæ uenæ dextræ, quia in dextra corporis parte collocatum eſt membrum ſanguinem generans, epar nimirum & cyſtis fellis, receptaculum choleræ. In autumno uerò generatur melancholia, quæ etiam

coaceruatur, nec reſoluitur per hyemem, unde in autumno & hyeme ſecandæ ſunt illæ uenæ, in quibus melancholia magis dominatur, ſuntq; uenæ ſiniſtræ. In ſiniſtra enim parte corporis ſitus eſt ſplen, receptaculum melancholiæ.

Secundò dicitur, hæc quatuor membra, cepha, id eſt, caput, cor, pedem, & epar, iuxta quatuor partes anni eſſe euacuanda. Cor quidem in uere, epar in æſtate, caput in hyeme, & pedes in autumno.

DE COMMODIS EX SECTIONE *Saluatellæ.* CAPVT CV.

EX Saluatella tibi plurima dona minuta,
Splenem, epar, pectus, uocem, præcordia purgat.
Innaturalem tollit de corde dolorem.

Referuntur hoc loco ſex cõmoda ex ſectione uenæ, quam ſaluatellam uocant. Eſtq; uena in dorſo manus inter digitum auricularem & annularem.

Splen. Primum *eſt, purgare ſplenem.* Secundum, *emũdare epar.* Tertiũ, *mundificare pectus.* Quartum, *auferre nocumenta uocis.* Quintum, *præſeruare præcordia, id eſt, orificium ſtomachi à nocumento.* Sextum, *tollere dolorem innaturalem cordis. Ratio omnium eſt, quòd hæc uena ab omnibus illis locis ſanguinem euacuet, ut paulò pòſt declarabitur.*

Pro

Pro maiori declaratione ſciendum eſt in phlebotomia, aliquando aperiri uenas, aliquando uerò arterias. Sed in ſectione arteriæ eſt periculum ex nimio fluxu ſanguinis, qui contingit duplici de cauſa. Prima eſt, caliditas uehemens ſanguinis arterialis. Calidum enim facilè mouetur, arteriamq; dilatat, & aperit, quare iuuat multum euacuatio ſanguinis in phlebotomia arteriæ. Secunda eſt, arteriæ mobilitas, unde tardius in ea uulnus curatur, Vulnera enim non curantur niſi quieſcant.

Prodeſt tamen hæc phlebotomia tripliciter. Primò, quando eſt in corpore tenuioris ſanguinis abundantia. Secundò, quando uaporoſi. Tertiò, quando calidiſſimi. Sanguinis enim tenuis & ſubtilis, unde calor naturalis & ſpiritus fiunt, ſedes in arteria eſt. Sed ſanguinis craſſi, quo membra nutriuntur, in uenis, & uaporoſi ſimiliter in arteria, Sanguinis uerò ſanguinei, in uenis receptaculum eſt. Sanguis etiam calidiſſimus, qui à corde membro calidiſſimo perficitur ac digeritur, in arteria continetur. Alius uerò in uenis.

Secundò ſciendum eſt, uenarum ſectionem multis adhiberi membris. Aliquando brachio, ſiue manui magnæ, nonnunquam paruæ, quandoq; pedi, aliquando naſo, nonnunquàm fronti, quandoque labijs, aliquando linguæ ſiue palato, nonnunquam oculorum angulis frontem uerſus. In manu maiori, quæ eſt ab axillis uſq; ad cubitos, ſunt quinque

aperiendæ uenæ, ſecundum Rhazen 7. ad Manſorem cap. 21. Et Auicen. loco citato. Vna uocatur Cephalica, quæ eſt uena capitis. Altera, Baſilica, quæ eſt uena epatis, & dicitur Epatica. Tertia Mediana, ſiue cordiaca, ſiue nigra, ſecundum Auic. ſiue matrix, ſecundum Rhazen. Quarta, axillaris. Quinta, ſinis brachij. In manu minori eſt ſceiles ſiue ſaluatella, et ita in brachio, tam ſecundum maiorem manum quàm minorem aperiendæ ſunt uenæ ſex.

Cephalica. *Cephalica, quam & humeralem uocant, à partibus euacuat quæ ſupra collum ſunt, quare confert paſſionibus capitis, ut hemicrania, maniæ, & ſimilibus calidis paßionibus, ſiue ex materia calida. Incipit autem ſiue oritur ab humero, & tendit uerſus ſiniſtram brachij partem.*

Baſilica. *Baſilica euacuat immediatè à partibus ſub collo collocatis, ut à pectore & epate. Confert ergo paßionibus pectoris et epatis & ſimilium, ut in pleuritide. Incipit autem hæc ab axillari, et tendit ad partem domeſticam brachij, id eſt, curuaturam.*

Mediana *Mediana, eſt media, ſitu & compoſitione, inter duas prædictas, quia ex eis componitur. Eſt autem ramus utriuſq;. Eſt etiam in euacuatione, quia undique euacuat, ab inferioribus partibus ſub collo, à collo & ſupra collum, Vnde exquiſitißima omnium humorũ euacuatio fit per huius uenæ ſectionem, et uniuerſalis toti corpori. Vniuerſalis quidem, non ut quibuſdam placet, quòd à corde oriatur, Sed quòd ſit ramus cephalicæ*

phalicæ et baſilicæ. Vnde ſanguinē è cephalica detra ēturus, eaq́; nō apparet, debet cōfugere magis ad me dianam quàm Baſilicā: & ſimiliter quando baſilica non apparet, magis ad medianam quàm cephalicam.

Sceiles ſiue Saluatella uena eſt inter auricularem & annularem, magis tamen ad annularem digitum inclinans, & oritur à baſilica. Hæc aperitur in dextra manu in oppilatione epatis, et in ſiniſtra manu, in oppilatiōe ſplenis. Quare hoc fiat, neſcitur ratione, inquit Auicenna, ſed experientia, Hanc enim inuenit Gale. per inſomnium admonitus, ut ipſe refert. Habebat enim in cura laborantem quendam oppilatione epatis & ſplenis, & ſomniabat ſe incidere patienti hanc uenam, itaq́; fecit, & curatus eſt. Ex hac fit phlebotomia, ponendo manum in aquam calidam, quia ſubtilis eſt, ut incraſſetur & dilatetur, neq́; uulnus citius quàm par eſt claudatur, & ut ſanguis craſſus extenuetur. Saluatella.

Axillaris ſita eſt ſub baſilica, & apparet in ligatura brachij, de hac idem eſt iudicium cum baſilica. Funis brachij, ſita eſt ſupra cephalicam, ſiue altius brachij uerſus partem ſiniſtram. Et eſt idem iudicium de hac & cephalica. Licet autem ſecundum Galen. & Auicennam in uenæ ſectione, fiat euacuatio uniuerſalis à toto corpore, non tamen ab omnibus uenis æqualiter, ut uiſum eſt. Licet etiam uenæ à toto corpore euacuent, non tamen in eis timor eſt æqualis, imò cephalica ſecundum Rhazen eſt ſecurior. Et ba- Axillaris.

corpus, aut membrum lædatur, eodem confluunt & humores. Auicenna uerò aliam adſignat cauſam, quòd ſcilicet per ſomnum poßit accidere confractio membrorum, quia ſomnus, ut Galenus *loco citato autor eſt, in principijs acceßionum competit.* Calor e- *nim naturalis in profundum corporis uergit, & fortis partium exteriorum refrigeratio contingit, fumique inconſumpti remanent, unde rigor augetur, & paroxyſmus prolongatur.* Eodē *modo fumi ob humorum commotionem & in phlebotomia, ad neruos & lacertos eleuantur, qui ſi non conſumantur in ſomno, infrigidantur & inſpiſſantur in exterioribus, & faciunt neruorum lacertorumq; confractionem, ſi immediatè poſt uenæ ſectionem ſomno indulgeatur.* Alia *ratio, quia materiam inſpiſſat, & facit confractionem, ſicut in quartana, in cuius typo fit confractio ob frigiditatem & craßitiem materiæ.* Nerui *aūt & lacerti ſunt frigidi, quare ad ipſos ueniens fumus in ſomno, in quo fit retractio caloris ad interiora, infrigidatur et denſatur.* Fumus *aūt infrigidatus & denſatus, frigiditatem & craßitiem inducit membro, ſiue confractionem: ad membrum enim conſimile, conſimiles properant ægritudines.* Et *hoc uerum eſt, de ſomno phlebotomiæ uicino, & non remoto.*

Plaga. *Secundum eſt, ut uenæ ſector caueat, ne nimis profundam plagam incutiat in ſectione uenæ, ita ut phlebotomo lædat neruū, uel arteriam uenæ ſubiacentem.* Nam *ex læſione nerui, ſpaſmus, ſpaſmum deinde a-*

cer-

cerbiſsima mors ſequitur, uel ad minus amiſsio membri, utpote brachij, ſiue digiti, &c. Ex *læſione arteriæ ſequitur fluxus ſanguinis arterialis, difficilimè curabilis.*

Tertium eſt, ne is cui uena ſecta eſt, protinus à uenæ ſectione cibum ſumat, ſed expectet donec humores quieſcant, nec cibus, antequam digeratur, ad ſubueniendum membro læſo, cum ſanguine ſimul attrahatur. *Cibus.*

QVAE VITANDA SINT POST *Phlebotomiam.* CAP. CII.

Omnia de lacte uitabit ritè minutus,
Et uitet potum phlebotomatus homo,
Frigida uitabis, quia ſunt inimica minutis,
Interdictus eritq; minutis nubilus aër.
Spiritus exultatq; minutis luce per auras,
Omnibus apta quies, & motus ſæpe nociuus.

Hic præcipitur quinq; uitanda eſſe ei, cui uena ſecta ſit. Primum *eſt, lac & lacticinia, ex commotione enim humorum per phlebotomiam, ſæpe fluunt humores aliqui ad ſtomachum.* Si *ergo lac ſumeretur ex commixtione illorum humorum, lac in ſtomacho cor-* *Lacticinia.*

rumperetur, eò quòd per ſe facilimè corrumpatur, propterq; dulcedinem nullo negotio indigeſtum ad uenas raperetur, ac ob humorum commotionem facilè corrumperetur.

Potus. Secundum *eſt, ut caueat à potu nimio, quia propter euacuationem uenarum, potus facilè ad uenas indigeſtus raperetur, ut iam dictum eſt.*

Frigida. Tertium *eſt, ut uitet omnia frigida, tam intra corpus ſumpta, quàm extrinſecus adhibita, cibaria nimirum frigidiora, aërem frigidum, balneum frigidum, tenuitatem ueſtium, ſeßionem ſupra petram, frigiditatem capitis, uel pedum, quia calore naturali per phlebotomiam debilitato, corpus facilimè nimis infrigidaretur.*

Nebulæ. Quartum *eſt, ne incedat, ſiue ambulet in aëre tenebroſo, nebuloſo, turbido. Hic enim contriſtat animam, ut dictum eſt ſuprà capite decimoquarto. Triſtitia enim cauſa eſt ſanguinis melancholici, ſed ambulet potius in aëre claro & lucido, quia in tali ſpiritus uitales, naturales, & animales recreantur, mouenturque ad exteriora, congaudentes ſimili.*

Quies. Quintum *eſt, ut quærat temperatam quietem, & motum exceßiuum uitet, quia motus exceßiuus hominem maximè debilitat, et humores commouet, quies uerò temperata motum ſedat.*

Quibus

QVIBVS MORBIS ET AETA-
tibus conueniat uenæ ſectio,et quantum ſanguinis quoq; tempore detrahendum.

CAPVT CIII.

PRincipiò minuas in acutis, perper acutis,
Aetatis mediæ multum de ſanguine tolle.
Sed puer atque ſenex tollet uterque parum.
Ver tollat duplum, reliquum tempus tibi ſimplum.

Quatuor hic determinantur. Primum *eſt,uenam ſecandam eſſe in principio perperacutarum, id eſt, maximè acutarum ægritudinum, quæ uidelicet terminantur die quarta: Breues enim ſunt, nec concedunt inducias; & ob id ſtatim à principio curandæ ſunt.*

Secundum *eſt,ut in ætate media,ab anno nimirum 30.uſque ad annum 45.uel 50.amplius de ſanguine extrahatur, quàm in aliqua aliarum ætatum, quia in hac ætate maximè augetur & creſcit ſanguis, neque eius ſubtractio impedit augmentum, neque diminuit uirtutem corporis, quod in ea ætate non augetur, neque diminuitur ſenſibiliter,ſed ſtare ueluti uidetur.*

Tertium *eſt,ſenibus & pueris parum ſanguinis detra-*

detrahendum, quia in pueris ſanguis multus ad nutritionem & augmentationem requiritur. In ſenibus uerò uirtus iam incipit debilitari.

Ver. *Quartum eſt, ut in Vere dupla ſanguinis quantitas per phlebotomiam detrahatur, reſpectu habito ad alia tempora. Vere enim maximè creſcere ſanguinem apud omnes autores medicinæ in confeſſo eſt.*

Porrò, quod ad primum attinet, regulæ quædam circa phlebotomiam obſeruandæ ſunt. Quarum

Prima *eſt, ut in principio morbi non fiat Phlebotomia.* Medicus *enim, teſte Gal. cap. 87. artis medicinalis, eſt miniſter naturæ. Omnium, inquit, natura opifex eſt, Medicus autem miniſter. Et in Comment. uiceſimo ſecundo, libro quarto Aphor. Quando, inquit, aliquis incipit morbus, nihil tunc excernitur, naturæ ratione. Sicuti ergo natura in principio morbi non euacuat, ita nec* Medicus. *Hoc tamen in tribus caſibus habet inſtantiam. Primò in materiæ furioſitate, id eſt, ſi materia turgeat, unde* Auicen. *4.1. cap. 20. In principio morbi phlebotomia penitus dimittatur, quia humores commouet, & ſubtiliat, & eos per corpus fluere facit, ac ſano ſanguini admiſcet, niſi materia ſit furioſa, id eſt, turgeat. Secundò, in materiæ multitudine.* Hinc Galenus *Comment. 29. libro 1. Aphor. teſtatur phlebotomiam, ſiue purgationem oportere fieri circa principia, quò minorem iam factam materiam facilius poßit natura concoquere. Tertiò, in morbi magnitudine & uehementia, ut in*

apoſte-

apoſtemate magno, & doloroſo, licet non ſit multa materia, ſcilicet antecedens in corpore, Vnde Galen. libro 13. Thera. Methodi, ſic inquit: Si apoſtema fuerit magnum, uena principiò ſecetur, licet non ſit materiæ multitudo, ne crepet, aut aperiatur apoſtema antequam maturetur. Quare ut magna Symptomata euitentur adhibenda eſt ſectio.

Secũda regula eſt, ne fiat phlebotomia in die motus ægritudinis, ueluti in criſi, in qua neque phlebotomia, nec aliqua alia euacuatio fieri debet, ne materia à loco ad quem natura ipſam pellit, diuertatur. Similiter nec in paroxyſmo. Rectéq; Galenus præcipit Comment. uiceſimo nono, lib. 2. Apho. ut morbo iam conſiſtente, neque uenæ ſectio, neque purgatio adhibeatur, quòd coctiones tunc maximè fiant, quæ melius in quiete quàm motu perficiuntur. Cæterùm ſicut ſe habet ſtatus ad integrum morbum, ita & Paroxyſmus reſpectu dierum interpolationis. Quare quemadmodum in ſtatu non eſt euacuandum, ita nec in Paroxyſmo.

Tertia regula eſt, ut phlebotomia nõ fiat in principio morbi, quando criſis eſt remota, quia, teſte Iſaac in opere de urinis, Sanguis eſt fundamentum caloris naturalis, ipſum ſcilicet ſuſtinens, licet cor ſit fundamentum generans, & ſpiritus fundamentum deportans, ſed ſanguis eſt fundamentum caloris naturalis, quia ex eo ut materia, calor naturalis generatur, unde per ſanguinis euacuationẽ euacuatur calor, qui ma

teriam morbi debebat digerere, et uirtus debilitatur, ut timendum ſit, ne propter longitudinem morbi & debilitatem uirtutis, natura ſuccumbat.

Quinta *regula eſt, ne in corpore habente fæces in inteſtinis, fiat phlebotomia.* Tria *enim ſunt attrahentia, calidũ ſcilicet, uacuum, & tota ſpecies. Quia ergo per phlebotomiam uenæ euacuatæ à membris ſibi propinquis attrahunt, quemadmodum & Meſaraicæ à ſtomacho, accidit ut uenter magis conſtipetur, materiaquè in uenis contenta plus inficiatur. Meſaraicæ enim attrahunt humiditatem ſecum, & fæces plus deſiccantur. Vnde uenter primò leniendus eſt per ſuppoſitoria aut clyſterem, niſi per ſe laxetur.*

Quinta *regula eſt, ne fiat phlebotomia multa, Hinc enim circa ſenium generantur multi morbi mali, uelut epilepſia, apoplexia, & paralyſis, quia ob ſanguinis & caloris remotionem generantur multæ ſuperfluitates* Phlegmatic*æ, quæ ſunt cauſæ harum ægritudinum.*

Sexta *regula eſt, ne fiat phlebotomia in muliere cui menſtrua fluunt, aut utero gerente. In utero gerente quidem, ne per hoc calor digerens cibum, diminuatur, & alimentum fœtus auferatur, & maximè ſi fœtus ſit maior, quia plurimo indiget alimento, teſte* Hippocra *lib.5. Aphoriſ.31. In muliere uerò cui menſtrua fluunt, ſcilicet naturaliter, & ſecundum reuolutionem menſis, non eſt ſecanda uena, niſi in fluxu*

nimio

nimio menſtruorum ad diuertendam materiam. Sed quando eueniunt naturaliter, & ſecundùm debitum curſum naturæ, ab hac prorſus eſt abſtinendum, cùm materia euacuetur ſufficienter à natura, neq; natura debeat diuerti ab operatione.

Septima *regula eſt, ne poſt cholericam paſſionem fiat phlebotomia. Cùm enim phlebotomia commoueat humores, timendum ne per hoc humor cholericus ad ſtomachum fluens, ipſum inflammet: neq; fiat poſt uomitum, ne eodem modo ad ſtomachũ fluant: neq; poſt fluxum uentris, neq; poſt uiglias magnas, neq; poſt motum fortem: & in ſumma neq; poſt ullũ ualde excalfaciens, ſiue multum diſſoluens: quia phlebotomia humores magis commoueret, uirtutemq; magis debilitaret.*

Poſtremò uidendum eſt, quibus hominibus phlebotomia conueniat, Ad quod quidem regulæ nonnullæ ponendæ ſunt. Quarum prima *eſt, phlebotomiam conuenire hominibus delicatis, ocioſis, & quietam uitam agentibus, ualde corpulentis, & alimento multum ſanguinem generante utentibus.* Secunda *eſt, phlebotomiam conuenire illis qui abundant ſanguine, quod cognoſcitur per urinæ craßitiem.* Abun*dantia enim ſanguinis reddit eam craſſam, ſed cholera tenuem.* Tertia *eſt, phlebotomiam conuenire illis in quibus abundat melancholia.* Vnde *cùm multa melancholia naturalis diſcurrit cum ſanguine per totum corpus, eò quòd ſanguis in epate*

ab ea

ab ea non emundetur, confert phlebotomia, deinde uerò & purgatio. Duplex uerò *melancholia eſt, naturalis ſcilicet, & innaturalis.* Naturalis, *eſt fex ſanguinis, quæ cùm abundat, ipſa cum ſanguine per phlebotomiam euacuatur, unde ad eius euacuationem, ſecanda uena eſt.* Ab *eodem calore enim, ſcilicet temperato, fiunt ſanguis & melancholia.* Poſtea *ſequetur euacuatio pharmaci.* Quarta *eſt, quòd illis in quibus timetur humorum ebullitio, conturbatio, & calfactio, conueniat phlebotomia, iiſq; ſtatim ubi ſenſerint ſe calefieri, ſecanda uena eſt, cùm ſit timor ebullitionis, conturbationis & calefactionis, propter humorum abundantiam.* Aliquando *tamen decipiuntur nonnulli per hanc regulam.* Quamprimùm *enim ſentiunt calfactionem, & timent de humorum ebullitione, ſtatim phlebotomia utuntur.* Et *cùm hoc acciderit ex choleræ calfactione et incenſione, per phlebotomiam non ceſſat calfactione ebullitio, imò augetur, quia phlebotomia humores commouet, & per corpus diſcurrere facit.* Quare *non conuenit phlebotomia, niſi ex hoc ſit abundantia humorum, quod cognoſcitur per ſudoris multitudinem, & præcipuè tempore matutino.* Aliqui *enim non ſudant, niſi quando euacuatione indigent.* Quinta *eſt, ut illis fiat phlebotomia, qui habent uirtutem fortem, & ſunt ſanguineæ complexionis, non frigidæ & ſiccæ.* Vnde Rhazes 7. *ad* Manſorem *capite* 21. *Corpora, inquit, quæ phlebotomiam magis tolerare poſſunt,*

ſunt

ſunt quæ uenas manifeſtas & amplas habent, Piloſiq; ſunt & bruna, atq; ex colore rubeo et fuſco mixtis, ſunt colorata, & iuuenes & adoleſcentes, & ſenes non decrepiti. Pueri uerò & infirmi minuendi non ſunt, niſi magna incumbente neceßitate. Legatur & Auicenna 4.1, cap. 20.

QVAE MEMBRA QVOQVE *tempore uenæ ſectione euacuanda.*

CAPVT CIIII.

VER, æſtas dextras, autumnus, hyemsq; ſiniſtras.

Quatuor hæc membra, epar, pes, cepha, cor, uacuanda,

Aeſtas epar habet, uer cor, ſicq; ordo ſequetur.

Heic recenſentur quædam ſpectantia ad membra per phlebotomiam euacuanda. Et primò quidem dicitur: Vere & æſtate ſecandas eſſe uenas dextræ partis: dextræ ſcilicet manus, brachij, uel pedis. Sed hyeme & autumno ſiniſtras, ſiniſtræ ſcilicet manus, brachij, uel pedis. Vere enim creſcit & augetur ſanguis, æſtate cholera, unde in uere & æſtate euacuandæ ſunt uenæ, in quibus ſanguis & cholera magis abundant, ſuntq; illæ uenæ dextræ, quia in dextra corporis parte collocatum eſt membrum ſanguinem generans, epar nimirum & cyſtis fellis, receptaculum choleræ. In autumno uerò generatur melancholia, quæ etiam

coacervatur, nec reſoluitur per hyemem, unde in autumno & hyeme ſecandæ ſunt illæ uenæ, in quibus melancholia magis dominatur, ſuntq́; uenæ ſiniſtræ. In ſiniſtra enim parte corporis ſitus eſt ſplen, receptaculum melancholiæ.

Secundò dicitur, hæc quatuor membra, cepha, id eſt, caput, cor, pedem, & epar, iuxta quatuor partes anni eſſe euacuanda. Cor quidem in uere, epar in æſtate, caput in hyeme, & pedes in autumno.

DE COMMODIS EX SECTIONE *Saluatellæ*. CAPVT CV.

EX Saluatella tibi plurima dona minuta,
Splenem, epar, pectus, uocem, præcordia purgat.
Innaturalem tollit de corde dolorem.

Referuntur hoc loco ſex cõmoda ex ſectione uenæ, quam ſaluatellam uocant. Eſtq́; uena in dorſo manus inter digitum auricularem & annularem.

Splen. Primum eſt, *purgare ſplenem.* Secundum, *emũdare epar.* Tertiũ, *mundificare pectus.* Quartum, *auferre nocumenta uocis.* Quintum, *præſeruare præcordia, id eſt, orificium ſtomachi à nocumento.* Sextum, *tollere dolorem innaturalem cordis. Ratio omnium eſt, quòd hæc uena ab omnibus illis locis ſanguinem euacuet, ut paulò pòſt declarabitur.*

Pro

Pro maiori declaratione ſciendum eſt in phlebotomia, aliquando aperiri uenas, aliquando uerò arterias. Sed in ſectione arteriæ eſt periculum ex nimio fluxu ſanguinis, qui contingit duplici de cauſa. Prima eſt, caliditas uehemens ſanguinis arterialis. Calidum enim facilè mouetur, arteriamq́; dilatat, & aperit, quare iuuat multum euacuatio ſanguinis in phlebotomia arteriæ. Secunda eſt, arteriæ mobilitas, unde tardius in ea uulnus curatur, Vulnera enim non curantur niſi quieſcant.

Prodeſt tamen hæc phlebotomia tripliciter. Primò, quando eſt in corpore tenuioris ſanguinis abundantia. Secundò, quando uaporoſi. Tertiò, quando calidiſſimi. Sanguinis enim tenuis & ſubtilis, unde calor naturalis & ſpiritus fiunt, ſedes in arteria eſt. Sed ſanguinis craſſi, quo membra nutriuntur, in uenis, & uaporoſi ſimiliter in arteria, Sanguinis uerò ſanguinei, in uenis receptaculum eſt. Sanguis etiam calidiſſimus, qui à corde membro calidiſſimo perficitur ac digeritur, in arteria continetur. Alius uerò in uenis.

Secundò ſciendum eſt, uenarum ſectionem multis adhiberi membris. Aliquando brachio, ſiue manui magnæ, nonnunquam paruæ, quandoq; pedi, aliquando naſo, nonnunquàm fronti, quandoque labijs, aliquando linguæ ſiue palato, nonnunquam oculorum angulis frontem uerſus. In manu maiori, quæ eſt ab axillis uſq; ad cubitos, ſunt quinque

aperiendæ uenæ, ſecundum Rhazen 7. ad Manſorem cap. 21. Et Auicen. loco citato. Vna uocatur Cephalica, quæ eſt uena capitis. Altera, Baſilica, quæ eſt uena epatis, & dicitur Epatica. Tertia Mediana, ſiue cordiaca, ſiue nigra, ſecundum Auic. ſiue matrix, ſecundum Rhazen. Quarta, axillaris. Quinta, finis brachij. In manu minori eſt ſceiles ſiue ſaluatella, et ita in brachio, tam ſecundum maiorem manum quàm minorem aperiendæ ſunt uenæ ſex.

Cephalica. Cephalica, quam & humeralem uocant, à partibus euacuat quæ ſupra collum ſunt, quare confert paſſionibus capitis, ut hemicraniæ, maniæ, & ſimilibus calidis paſſionibus, ſiue ex materia calida. Incipit autem ſiue oritur ab humero, & tendit uerſus ſiniſtram brachij partem.

Baſilica. Baſilica euacuat immediatè à partibus ſub collo collocatis, ut à pectore & epate. Confert ergo paſſionibus pectoris et epatis & ſimilium, ut in pleuritide. Incipit autem hæc ab axillari, et tendit ad partem domeſticam brachij, id eſt, curuaturam.

Mediana Mediana, eſt media, ſitu & compoſitione, inter duas prædictas, quia ex eis componitur. Eſt autem ramus utriuſq;. Eſt etiam in euacuatione, quia undique euacuat, ab inferioribus partibus ſub collo, à collo & ſupra collum. Vnde exquiſitiſſima omnium humorũ euacuatio fit per huius uenæ ſectionem, et uniuerſalis toti corpori. Vniuerſalis quidem, non ut quibuſdam placet, quòd à corde oriatur, Sed quòd ſit ramus ce-

phalicæ

phalicæ et baſilicæ. Vnde ſanguinē è cephalica detra cturus, eaq́; nō appareat, debet cōfugere magis ad me dianam quàm Baſilicā: & ſimiliter quando baſilica non apparet, magis ad medianam quàm cephalicam.

Sceiles ſiue Saluatella uena eſt inter auricularem & annularem, magis tamen ad annularem digitum inclinans, & oritur à baſilica. Hæc aperitur in dextra manu in oppilatione epatis, et in ſiniſtra manu, in oppilatiōe ſplenis. Quare hoc fiat, neſcitur ratione, inquit Auicenna, ſed experientia, Hanc enim inuenit Gale. per inſomnium admonitus, ut ipſe refert. Habebat enim in cura laborantem quendam oppilatione epatis & ſplenis, & ſomniabat ſe incidere patienti hanc uenam, itaq́; fecit, & curatus eſt. Ex hac fit phlebotomia, ponendo manum in aquam calidam, quia ſubtilis eſt, ut incraſſetur & dilatetur, neq́; uulnus citius quàm par eſt claudatur, & ut ſanguis craſſus extenuetur. Saluatella.

Axillaris ſita eſt ſub baſilica, & apparet in ligatura brachij, de hac idem eſt iudicium cum baſilica. Funis brachij, ſita eſt ſupra cephalicam, ſiue altius brachij uerſus partem ſiniſtram. Et eſt idem iudicium de hac & cephalica. Licet autem ſecundum Galen. & Auicennam in uenæ ſectione, fiat euacuatio uniuerſalis à toto corpore, non tamen ab omnibus uenis æqualiter, ut uiſum eſt. Licet etiam uenæ à toto corpore euacuent, non tamen in eis timor eſt æqualis, imò cephalica ſecundum Rhazen eſt ſecurior. Et ba- Axillaris.

ſilica magis timenda & cardiaca, licet minus quàm baſilica. Cephalica eſt ſecurior, quia iuxta eam non eſt neque neruus neque arteria, neque ſuper eam. Sed ſub cardiaca eſt neruus, & altius ſupra eam eſt neruus ſubtilis, quare timendum, ne neruus incidatur. Baſilica eſt periculoſa ualde, quia ſub ea arteria eſt, et iuxta eam neruus & muſculus, quare admodum timenda. Seciles Saluatella, non eſt periculoſa, ſed tamen ſubtilis, unde conuenit in ſectione eius, manum in aquam calidam inſeri.

Pedis uenæ. In pede ſunt tres uenæ, Iſchiatica ſcilicet, Saphena, & uena poplitis. Quæ aperiuntur, quando uolumus ſanguinem auertere ad partes inferiores, ut in prouocatione menſtruorum. Et illa quæ eſt in poplite, iuxta Auicennæ ſententiam, magis ualet quàm Saphena, aut Iſchiatica, quia propinquior eſt matrici, unde etiam melius poteſt ab ea trahere. Saphena uerò, à uirga, teſticulis, & à matrice, ſanguinem attrabit. Sed Iſchiatica ab anchis, renibus & membris collocatis uerſus partem ſylueſtrem, melius trahit. Saphena uerò, matrice, & membris poſitis uerſus partem domeſticam, licet ſint rami unius uenæ.

Frontis uena. In medio frontis, eſt uena una aperienda in antiquatis paßionibus faciei, ut in morphea, impetigine, ſcabie, & paßionibus oculorum, prius tamen fieri debet minutio de cephalica.

Etſi-

Et ſimiliter uena eſt in naſo, in quarum utriuſq; ſectione, collum ſudariolo adeò ſtringendum eſt, ut capitis partes intumeſcant, ita enim melius conſpiciuntur. Naſi.

In labijs item uenæ ſunt, quæ aperiuntur propter apoſtemata oris, aut gingiuarum: Cephalica tamen prius minuta. In palato ſunt uenæ quatuor, quæ ſi aperiantur, conferunt fluxui rheumatis ad dentes, inq́; eis dolorem facientis. Et illæ uenæ ſunt manifeſtæ, & incidendæ materia digeſta. Labiorũ.

Item quædam ſunt uenæ in angulis oculorum, uerſus frontem, & aperiuntur in paſſionibus oculorum, cephalica prius minuta. Oculorũ.

Item quædam ſunt uenæ ſub lingua, quæ aperiuntur in angina, cephalica prius minuta. Linguæ.

Sunt item uenæ in temporibus retro aures, quæ inciduntur propter hemicraniam, & capitis dolorem magnum, & ægritudinem diuturnam, & has Hippocrates in lib. de aëre, aquis, & locis, & Auic. Iuueniles uocant, quarum inciſio reddit hominem ſterilem. Temporum.

In collo etiam ſunt uenæ, uocatæ guidegi, quæ minuendæ ſunt in principio lepræ, & fortis anginæ, & coanguſtatione anhelitus, & aſthmate acuto, & raucedine uocis, in apoſtemate pulmonis, in diſpnœa, in ægritudinibus ſplenis, & laterum, teſte Auic. Colli.

IOACH. CAMERARIVS DE Diæta poſt Phlebotomiam.

Prima cœna die ſit miſſo ſanguine parca,
Lux abeat lætis aucta ſecunda modis.
Tertia ſed placidæ debetur tota quieti,
Quarta & quinta ſibi mollius eſſe uolunt.
Balnea ſexta petit, mox ſeptima colligit auras,
Fertq́; uagos circum rura nemusq́; pedes.
Octaua amplexus dilectæ coniugis, & quæ
Ante fuit uitam reſtituiſſe ſolet.

DE CAPITIS DOLORIBVS. CAPVT CVI.

SI capitis dolor eſt ex potu, lympha bibatur,
Ex potu nimio nam febris acuta creatur.
Si uertex capitis, uel frons æſtu tribulentur,
Tempora, fronsq́; ſimul, moderatè ſæpe fricentur,
Morella cocta nec non calidaq́; lauentur.

Hoc loco duo notantur. Primum *eſt, ſi cui dolor capitis accidat ex potu nimio uini, uel alterius cuiusq́; potus inebriantis, ut is in potu utatur aqua frigida. Hæc enim frigiditate ſua et craßitie impedit, ne fumi ex eiuſmodi potu eleuati, cerebrum petant, ipſumq́; lædãt.* Secundũ *eſt, ſi uertex capitis ſiue frons nimio calore æſtuet, ut hic tempora & frons moderatè fri-*

tè fricentur, et lauentur deinde aqua decoctionis morellæ calida. Morella enim, quæ communiter à medicis Solatrum dicitur, refrigerat, quia frigida eſt in ſecundo gradu.

Contra fluxum uentris.

Qui fluxum pateris, ſi non caueas, morieris,
Concubitum, nimium potum, cum frigore motum.

DE QVATVOR TEMPOribus anni. CAP. CVII.

TEmporis æſtiui ieiunia corpora ſiccant,
Quolibet in menſe & confert uomitus, quoq; purgat
Humores nocuos ſtomacho, anfractus lauat omneis.
Ver, autumnus, hyems, æſtas, dominantur in anno.
Tempore uernali calidusq; aër humidusquę.
Et nullum tempus melius ſit phlebotomiæ.
Vſus tunc homini Veneris confert moderatus,
Corporis & motus, uentrisquę ſolutio, ſudor,
Balnea, purgentur tunc corpora per medicinas,

Aeſtas more calet ſicca, & noſcatur in illa
Tunc quoque præcipuè choleram rubeam dominari,
Humida, frigida fercula dentur, ſit Venus extrà.
Balnea non profunt, ſint raræ phlebotomiæ.
Vtilis eſt requies, ſit cum moderamine potus.

Plurima comprehenduntur hoc capite. Primum *eſt, ieiunia per æſtatem corpora ualidiſſimè exiccare.* Aeſtas *enim cùm natura calida & ſicca ſit, humores corporis reſoluit, quæ etiam reſoluuntur per id tempus multiplicatis ſudoribus, & ita ſuperueniente ieiunio, corpora magis arefiunt, quia abſente humido cibi, calor corporis in humiditates proprias agit, ipſas exiccando.* Rectè *igitur* Hippocrates *lib.7.* Aphoriſ. 61. *Corporibus, inquit, carnes habentibus humidas, famem adhibere conuenit.*

Ieiunia.

Vomitus.

Fames enim corpora ſiccat. Secundum *eſt, uomitum conferre in quolibet menſe, per hunc enim euacuantur humores noxij, qui toti ambitui ſtomachi inhærent.* Idē *teſtatur* Auic. 4. 1. *capitis* 13. Hipp. *inquit, præcepit uomitū fieri in unoquoq; menſe duobus diebus continuis, ut ſecundo die expellatur, quod primo expelli non potuit.* Per *hoc enim ſecundum* Hippocra-

pocratem, ſanitas conſeruatur. Vomitus enim mundificat ſtomachū, euacuando phlegma & choleram. Stomachus namque non habet, quod ipſum mundet, ſicut inteſtina choleram rubram, quæ deſcendens mundat ea. Auicenna recenſet & longè plura commoda uomitus, ſiquidem rectè fiat, quorum primum eſt, conferre grauitati capitis, & hoc uerum eſt, quando illa accidit ex materia humorali uaporoſa, à ſtomacho & membris inferioribus ad caput adſcendente. Si enim grauitas capitis fuerit à proprio ipſius cerebri nocumento, tum uomitus magis noceret. Secundum *eſt, clarificare uiſum, & hoc ſi uiſus obſcuratio accidat, ob materiam uaporoſam à ſtomacho ad ipſos oculos adſcendentem, aliâs minimè.* Tertium *eſt, auferre faſtidium, id eſt, nauſeam, remouendo ſcilicet & euacuando à ſtomacho humorem, qui erat cauſa faſtidij.* Quartum *eſt, conferre ei, ad cuius ſtomachum cholera deſcendit, cibū corrumpens.* Quintum *eſt, remouere abominationē, quæ ex unctuoſitate accidebat.* Sextum *eſt, remouere cauſam deſiderij, & illud, quod facit deſiderare acutum, ponticum, aut acetoſum: quia uomitus omnium iſtarum diſpoſitionum cauſam remouet, remota autem cauſa remouetur & effectus.* Septimum *eſt, conferre laxitati, quæ præcedit hydropem. Euacuat enim materiam, & mundat ſtomachum.* Octauum *eſt, conferre ulceribus renum & ueſicæ, diuertendo materias currentes ad illa*

Nauſea.

Cholera.

Laxitas.

Vlcera.

Lepra. illa loca ad partem oppoſitam. Nonum eſt, & lepræ conferre, maximè ſi fiat cum uomitiuo forti, uelut helleboro, eiuſmodi namq; uomitus euacuat materias quæ ſunt in locis remotis, & difficilis eradicationis, ex quibus fit lepra. Corrigit etiam digeſtionẽ primam, unde & aliæ digeſtiones melius procedunt. Lepra enim peccat corruptione digeſtiuæ. Decimum eſt, maliti æ coloris in cute, ex aliquo humore conferre, ipſum à cute diuertit. Vndecimum eſt,
Epilepſia conferre Epilepſiæ ſtomachicæ, euacuando ſcilicet humorem contentum in ſtomacho, ex cuius effumatio
Icterus. ne Epilepſia cauſatur. Duodecimum eſt, conferre ictero, & maximè illi qui ex oppilatione proueniunt. Nam ob motum fortem in uomitu, materia oppilans à loco ubi oppilationem faciebat, remouetur. Euacuatur item per uomitum materia phlegmatica, quæ ferè cauſa eſſe ſolet iſtius oppilationis. Deci-
Aſthma. mumtertium eſt, conferre aſthmati, euacuando materiam antecedentẽ è ſtomacho, quæ materiam aſthmatis fouebat, calfaciendo etiam membra ſpiritualia, & pulmonem, ex quorum calfactione conſumuntur ſuperfluitates, unde aſthma oriebatur. Decimũ
Paralyſis quartum eſt, tremori conferre & paralyſi, euacuat enim harum paſsionum materiam. Decimum quintum eſt, conferre habentibus ulcera nigra, magna in extremis partibus, diuertit enim humores à partibus illis.

Et licet uomitus rectè adhibitus, hæc commoda præſtet,

præſtet, tamen ſi modum exceſſerit, multorum incom modorum cauſa eſt. Stomachum *ſiquidem debilitat, & reſoluit, aptumq; reddit, ut materiæ ad eum perueniant, obeſt pectori, uiſui, dentibus, & antiquis do loribus capitis, teſte* Auicenna 4. 1. *capite decimo-quarto.*

Tertium *ex ijs, quæ in textu notantur, eſt, quatuor eſſe anni tempora,* Ver *ſcilicet,* Aeſtatem, Autumnum, & Hyemem, Et *inter hæc* Ver *calidum eſt, & humidum, reſpectu habito ad alia tempora, tametſi per ſe ſit omnis exceſſus planè in medio, teſte* Gale. *lib.* 1. *de temperamentis.* Accommodatiſſimum *autem eſt hoc tempus mittendo ſanguini, ſiquidem æquale eſt, atq; adeo neq; nimis calidum, neq; ſupra modum frigidum.* Vnde Hippo. *lib.* 7. Aphor. 55. *Quibus à ue nis ſanguinem mittere confert, his* Vere *uenam oportet ſecare.* Fit *item hoc tempore augmentatio ſangui nis in corporibus.* Conuenit *etiam uere moderata* Venus, *motus temperatus, & uentris ſolutio, & ſudor temperatus, balnea quoq; temperata, ad diminuendam repletionem, unde hoc tempus apertum eſt purgationi corporis per medicamenta.*

Quartum *eſt, æſtatem calfacere & exiccare, ac proinde in ipſa creſcere cholerã rubram, quæ calida & ſicca eſt.* Quare *in æſtate fercula conuenit eſſe frigida & humida, ad remouendam diſtemperantiam caliditatis & ſiccitatis ex temperamento æſtatis.* Abſtinendũ *eſt à coitu, & crebris balneis, nam et*

hæc

hæc exiccant. Sit rara phlebotomia, niſi neceßitas cogat. Sit quies, & paucus motus. Quies enim humectat, motus uerò exiccat. Vtendum potu moderato, et in primis frigido, quia ex ſuperflua ſumptione potus frigidi, propter pororum apertionem, ſequitur aliquando ſubita corporis infrigidatio, uel paralyſis, ſiue laxitas membrorum, uel mors ſubita.

FINIS.

DE ELECTIONE MELIORVM SIMPLICIVM AC Specierum Medicinalium, Rhythmi M. Othonis Cremonenſis.

Aloë.

Eſt aloës lignum melius, ſit hoc tibi ſignum,
Quod nigredo parum dat fragile, ſubamarum,
Sit graue, nodoſum, ſubdurum, ſit precioſum.

Aloë epaticum.

Eſt aloë carum ſimplex, res una bonarum,
Subrufum, clarum, frangibile, parum amarum.

Agaricus.

Res frangi præſto, precioſus Agaricus eſto,
Candidus & ſplendens, libramine leueq; pendens.

Alumen.

Si petis lumen, albedine lucet alumen,
Et ſit pars oris ſalſi compuncta ſaporis,

Mor-

Mordicat, ac ſputum prætereà reddit acutum,
Laus huic detur, præſtantius illa medetur.

Aſa fœtida.

Quo mage fœtorem facit Aſſa, tu dic meliorem.

Armoniacum.

Eſt precium pendens armoniacum bene candens,
Quò magis eſt purum, precij plus eſt ualiturum.

Antimonium.

Multi ſplendoris antimonium eſt melioris,
Et ſignum ſtagni ſi ſplendet imagine magni,
Et manibus teritur, ſic illud fragile fertur.

Ambra.

Laudes ambra merens, leuis eſt & dentibus hærens,
Diues odore, foris gypſi ſunt ſigna coloris.

Amidum.

Laus eſt albentis amidi fœcunda recentis,
Ex antiquato reliquum prodire putato.

Anacardus.

Fama maiores anacardi ſunt meliores.

Ammi. Ameos.

Vt ſibi laus detur ameos, aurumq; meretur,
Si tibi guſtatum mordet pungitq; palatum.

Aniſum.

Copia dulcoris mos eſt aniſi melioris.

Aſphaltum.

Grandi fœtore, leuitate, nigro colore,
Hæc per ſigna potes aſphalti diſcere dotes.

Alcanna.

Alcanna.

Quiſquis eâ gaudes, Alcannæ collige laudes,
Quam color obfuſcat ſubrufus, laude coruſcat,
Laus augmentatur, leuitas ſi conſociatur.

Anethum.

Non tibi ſit ſpretum, ſi linguam pungit anethum.

Acetum.

In terra fuſum ſi ſpumat, cedat ad uſum,
Geſtans impletum annulum bonitatis acetum.

Bolus.

De bonitate boli ſpem tu tibi ponere noli,
Qui frangi neſcit, qui partim uixq; rubeſcit,
Quo non uiſcatur dens, ſi cum dente teratur.

Balſamum.

Laudari digna, ſic ſint tibi balſami ſigna,
Cui fructus citri, color eſt lux ſplendida uitri,
Cui mos, ut linges, capitis turbare maringes.
Quod lingua tactum penetrat feruore palatum,
Quod ſi ponatur in aqua non ſubmergatur.
Vaſis in extrema, media uel parte ſuprema,
Si dimittatur, illic immota moratur.
Quod multum clarum citrinum ſit tibi charum.

Borax.

Si tibi uoracem mens eſt nouiſſe bóracem,
Elige candentem, duram, ſine ſorde nitentem.

Camphora.

Camphora candore nimis æmula, ſuauis odore,
Lucida fulgenti candens, ſit hæc tibi menti.

Car-

Cardamomum.

Sic Cardamomi precium tibi collige pond,
In morſu dentis ſi linguam pungere ſentis,
Non ſine dulcore, ruſo rutilante colore.

Caſsia lignea.

Tolle, uenalis ſi Caßia lignea talis,
Ruſa, iuuans guſtum, dat quæuis fractio fructum.

Coloquintida, Colocynthis.

Seminibus pulpa, Coloquintida ſit ſine culpa,
Non reſidens mota per plurima, candida tota.

Cubebe.

His laudem præbe, quæ ſpirant lene Cubebæ,
De precio tutus ſis cùm ſapor adſit acutus.

Caſtoreum.

Guſtibus exoſum graue Caſtoreum precioſum,
Nigrum, neruoſum, ſimul atq; recens, glutinoſum.

Coſtus.

Coſtum guſtate, ſi ſit cum ponticitate,
Et ſi lingua parum guſtu dignoſcit amarum,
Si confringatur, nec fiat puluis, ematur.

Capparis.

Sit tibi Capparus ſolidus, rubeus, ſubamarus.

Corallus.

Forma corallorum ſic ſit tibi nota bonorum,
Si ſolidi, plani, ſpe non laudantur inani.
Si großi, clari, ſint digni laude notari.

Calamus.

Parte candeſcit Calamus, ſic laus ſua creſcit.

Si iuuat olfactus, nec abundat puluere, fractus.

Diagridion.

Sputo clareſcens Scammonea ſitq; nigreſcens,
In guſtu grata, frangi leuis albificata.

Tragantum.

Commendat tantum uiuax ſplendor eſſe Tragantum,
Quò minus obſcurum laudem magis eſt habiturum.
Album, frigoris ſomes, ruffiq; coloris.

Garyophili.

Garyophila laudantur, et per hæc ſigna probantur.
Quæ ſi pertundat unguis, liquor intus abundat.
Si tumor aſſit ei coniunctus groſſitiei.
Quod cùm mordetur, bene mordicat, æra meretur.

Galanga.

Huic laudes pange, quæ ſit ſubruffa, Galangæ.
Si ſit acuta, grauis, odoratus, minimè ſuauis.

Gummi Arabicum.

Gummi ſi ſplendet, quia laus ex hoc ſibi pendet,
Quod mittunt Arabes, non culpat inſita labes.

Galbanum.

Hæc tibi ſit cura, quia ſplendent Galbana pura.

Hermodactylus.

Laus detur iure tibi Hermodactyle dure,
Integer abſq; poris tibi ſit, albiq; coloris.

Liquiritia, Glycyrrhiza.

Sit tibi probata Liquiritia pulueriſata,
Et ſi tundatur, ſit rufa, croco ſimulatur.

Laudanum.

Ex precij merito laudanum laudabile ſcito
Molle laudari, leue nigrum, neq; grauari.

Myrobalani.

Quod grauitate manum premit, eligo Myrobalanū.
Intus ſplendorem gummoſa luce nitorem.
Qui magis eſt clarus in acumine ſit ſubamarus.

Macis, Macer.

Eſt precio ſacer, ſi mordet acumine macer.
Vtq; ſcias dignum, rubedo ſit tibi ſignum.

Maſtix.

Maſtix labe caret, ſi candens lumine claret.

Myrrha.

Myrrham laudate, ſi groſſa caret grauitate,
Quod potius præſtat, iubar in rubedine geſtat.

Manna.

Sunt uilia grana, niſi dulcis, candida, Manna.

Mumia.

Nigra uendetur ſi Mumia clara probetur.

Sal nitri.

Nitri ſumma ſalis laus eſt albedo niualis.

Oppopanax.

Oppopanax clarum, ſubrufum ſit tibi charum.

Pionia.

Pulueris ignara, nigra, dura, pionia cara.

Reubarbara.

Libram oſtendat, ſi quis Reubarbara uendat.
Rufā, ſapore parum ſub acuto ſi quid amarum.

Sarcocolla.

Albam ſpumoſam, ſarcocollam precioſam
Collige maiorem precio multo meliorem.
Mixtus candori modicus uiror in meliori.

Spodium.

E ſpodio nota laus eſt grauitate remota.

Squinantum.

Candor ſquinanti ſignum eſt inſigne probanti.

Tamariſcus.

Mollis, nigreſcens bonus eſt Tamariſcus areſcens.
Is qui clareſcit candens contagia neſcit.

Panis, & cætera cibaria.

Panis habens oculos, non monſtrans caſeus ullos,
Et pulli ſtulti, piſcesq; ſenes & adulti,
Et ſaliens uinum, lenum piper atq; cuminum,
Talis paſtura non eſt ſanis nocitura.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE